GALA GALACTION

OPERE ALESE

1

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURA SI ARTA

Uniu

GALA GALACTION

Opere alese

1

DOCTORUL TAIFUN

ROXANA

PAPUCII LUI MAHMUD

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

1956

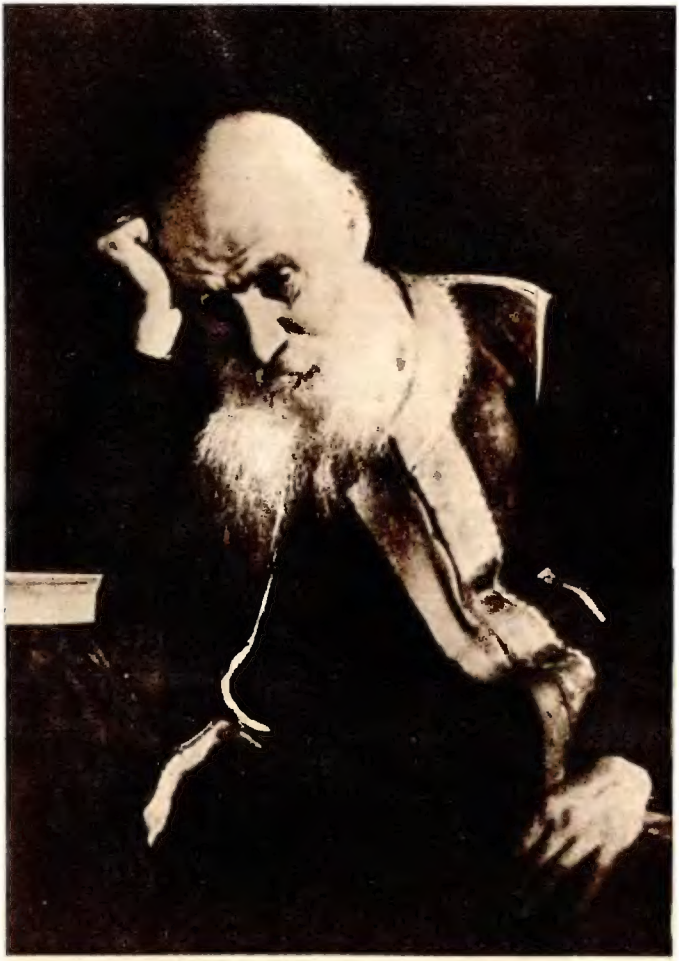

Gala Galaction

PREFAȚA

Gala Galaction și-a făcut intrarea în literatura romînă la începutul veacului al XX-lea, în perioada în care, alături de marii noștri creatori I. L. Caragiale, G. Coșbuc, I. Slavici, Al. Macedonski, A. Vlahuță și alții, ajunși la deplină maturitate artistică, se ridicau entuziaști mulți tineri mînuitori ai condeiului. Din aceeași generație cu M. Sadoveanu, St. O. Iosif, D. Anghel, P. Cerna, Emil Gîrleanu, Jean Bart, Tudor Arghezi, N. D. Cocea și alții, Gala Galaction aspira, ca și confrații săi tineri, să ducă mai departe „tradiția realistă a clasicilor, să creeze o literatură inspirată de realitățile noastre, să promoveze idei și sentimente care să slujească ridicării omului la o viață nouă și demnă.

De atunci și pînă astăzi, Gala Galaction a purtat mereu cu sine, de-a lungul celor peste cincizeci de ani de activitate literară, mesajul scriitorului legat prin fire trainice de viața și sufletul poporului nostru. In epoca dintre cele două războaie mondiale, cînd activitatea sa creatoare se afla în plină desfășurare, numele său se înscria lîngă numele celor mai buni și mai valoroși prozatori ai noștri. Nuvelele și romanele sale, cu un bogat conținut de viață, superior realizate artisticește, se opuneau literaturii decadente. Numeroasele sale articole, răspîndite într-o mulțime de ziare și reviste, cu precădere în cele cu orientare democrată, constituiau adevărate manifeste, chemînd oamenii cinstiți la construirea unei vieți de dreptate și demnitate, de pace și libertate.

Ceea ce l-a însuflețit pe Gala Galaction și în activitatea literară și în cea obștească, a fost o profundă dragoste de oa-

meni. Inima sa a vibrat cu intensitate în faţa durerilor, în faţa tragismului vieţii celor lipsiţi de drepturi şi apărare, în faţa zguduitoarelor drame omeneşti. Prin opera sa, a zugrăvit toate acestea, cu o mare putere de pătrundere, în pagini emoţionante, de cele mai multe ori transformîndu-şi scrisul în adevărate pledoarii întru apărarea celor mulţi.

Opera lui Gala Galaction poartă pecetea atitudinii sale etice şi sociale, trăsăturile ei caracteristice fiind sentimentul de umanitate şi protestul faţă de tot ce se opunea idealului de viaţă atît al omului cît şi al scriitorului. În Gala Galaction s-au înfruntat însă două atitudini de viaţă opuse: una laică, realistă, izvorîtă din cercetarea obiectivă a vieţii şi societăţii, iar alta teologică, mistică, derivată din situarea sa pe poziţiile religiei, atitudini pe care încearcă să le împace, să le împletească după o concepţie specifică lui, mărturisită astfel: „...A fost însă o preocupare a vieţii mele aceea de, dacă nu a armoniza, dar a pune în paralelă pe marii dascăli ai cugetării revoluţionare, cu propovăduitorii de azi şi de altădată ai concepţiei şi ai vieţii creştine".[1] Cel ce va zăbovi, cu dragoste şi atenţie, pe paginile schiţelor, nuvelelor şi romanelor, cît şi ale publicisticii sale, va înţelege însă limpede că, fie tălmăcind în faptă crezurile artei realiste, fie dînd glas preocupărilor sale religioase, Gala Galaction a rămas mereu credincios principiilor de umanitate, atitudinii sale de militant pentru o lume nouă, apelurile sau dialogurile cu divinitatea făcîndu-se întotdeauna în favoarea oamenilor, din dragoste neţărmurită pentru ei.

Născut, la 16 aprilie 1879, în Dideşti-Teleorman, într-o familie de mici proprietari agricoli, Gala Galaction, pe numele său adevărat Grigore Pişculescu, avea să deprindă, încă din anii fragezi ai copilăriei, sentimente şi atitudini care, pe măsura înaintării în viaţă, se vor amplifica, se vor dezvolta şi se vor manifesta în operă. Însuşi scriitorul îşi va analiza perioada de început a vieţii sale, scriind: „Am crescut... între fiii plugarilor şi fiii micilor tîrgoveţi. Aceasta nu avea să rămînă fără importanţă în viaţa mea. Pentru că, deşi făceam parte dintr-o familie mai înaintată în vederi şi umană în relaţiile cu ţăranii sau cu ceilalţi, anumite nedreptăţi şi anumite deosebiri izbitoare nu puteau să nu fie dezvăluite ochilor mei. În Dideşti, fusese un schit de călugări. Foştii robi mănăstireşti, ţiganii, au

[1] Gala Galaction: *Intre revoltă şi contemplaţie*, *Contemporanul*, nr. 85 din 14 mai 1948, p. 7.

fost întîii mei prieteni. Aceasta, iarăşi, poate să-şi fi avut însemnătatea sa în dezvoltarea mea ulterioară. Oricum, atunci trebuie să fi deprins eu sensul noţiunii de „rob", de om neliber şi tot atunci, sau poate nu cu mult mai tîrziu, sensul noţiunii de „libertate", pe care mizeria şi incultura în care trăiau ţiganii o falsificau şi, de fapt, o anulau." [1]

Atitudinea scriitorului de mai tîrziu a fost determinată şi de contactul pe care l-a avut în anii copilăriei şi ai şcolii elementare, cu literatura, îndeosebi cu creaţia populară. Literatura ascultată sau citită în aceşti ani i-a încălzit sufletul, l-a făcut să iubească frumosul, curăţenia morală şi, mai presus de toate, l-a făcut să iubească oamenii simpli.

O dată cu intrarea, în 1890, la liceul Sf. Sava din Bucureşti, pentru Gala Galaction începe o nouă perioadă de viaţă. E perioada în care exuberanţa adolescenţei îl face să se avînte cu curaj spre noi orizonturi, e perioada în care ideile şi sentimentele sale se leagă de fapte concrete din realitatea socială. În anii de liceu, Gala Galaction se hotărîşte să se dedice creaţiei literare, pe care o trece pe primul plan al preocupărilor sale. Lecturile întreprinse în aceşti ani — clasicii literaturii romîne şi ai literaturii universale — au jucat un rol important în formarea sa scriitoricească. El a văzut şi a simţit că în centrul operelor marilor creatori stă omul, cu toate problemele vieţii lui, cu toate sentimentele lui; a înţeles că lui trebuie să-i închine scrisul.

Pe băncile liceului, Gala Galaction leagă unele prietenii care aveau să dureze toată viaţa şi care, la începutul lor, au contribuit de asemeni la formarea sa. Printre elevii de atunci ai liceului Sf. Sava, de care Galaction se leagă puternic, într-o prietenie adevărată, se aflau N. D. Cocea şi Tudor Arghezi. Cei trei barzi ai liceului, Pisc (Pişculescu), Nelly (N. D. Cocea) şi Theo (Tudor Arghezi), închegaseră prietenia însufleţiţi fiind de idei înalte şi frumoase. În fiecare din ei sălăşluiau sentimente care se voiau libere, nestăvilite. Toţi trei căutau răspunsuri la probleme care îi frămîntau. Şi multe din aceste răspunsuri le-au găsit în ideile promovate de mişcarea noastră socialistă, care, în acel moment, se afla în plin avînt revoluţionar, în 1893 înfiinţîndu-se Partidul social-democrat al muncitorilor din Romînia.

---

[1] *Intre revoltă şi contemplaţie*, loc. cit. p. 7.

Atitudinea lui Gala Galaction, după contactul cu ideile socialiste, avea să se manifeste însă potrivit pregătirii sale morale şi intelectuale de la acea vîrstă. Romantismul adolescenţei stăpîneşte în bună măsură manifestările lui literare şi le imprimă o nuanţă de sentimentalism. Doveditoare în acest sens sînt lucrările sale de debut, schiţele *Pe terasă,* publicată în *Adevărul ilustrat* din 6 octombrie 1896 şi *Harpistul Dionis,* publicată tot în *Adevărul ilustrat* la 9 decembrie 1896.

O dată cu terminarea liceului, în 1897, şi intrarea la facultatea de litere şi filozofie, începe pentru Gala Galaction o perioadă de mari şi adînci frămîntări. În facultate, el ia contact cu un alt mediu intelectual, cunoaşte alţi oameni, se află în faţa unor probleme noi. Fiind încă la o vîrstă destul de tînără, neformat pe deplin, nu are puterea să discearnă complet ceea ce este cu adevărat bun şi ceea ce nu. În această perioadă, paşii lui se abat de la drumul pe care păşise, atitudinea sa oscilează şi deviază de la linia conducătoare de pînă atunci. Această schimbare a atitudinii sale este cauzată de un complex de împrejurări, de diferite evenimente sociale şi politice din acel timp. Unul din aceste evenimente este venirea în Bucureşti a scriitorului Sar Péladan, în februarie 1898, ca invitat al societăţii literare „Ileana". Sar Péladan, prin falsa sa atitudine de cucernic slujitor al altarului, prin atmosfera exaltantă a scrierilor sale, reuşeşte să fascineze, să inducă în eroare pe unii scriitori de la noi şi să-i subjuge pe cei simbolişti. Gala Galaction, tributar unor idei şi convingeri neclarificate încă de contactul cu ideologia socialistă, precum şi prin prietenia sa cu unii scriitori simbolişti, este şi el fascinat de Sar Péladan, ale cărui idei le împrumută.

Transformarea pe care o suferă Gala Galaction a fost cauzată şi de evenimentele politice din acea vreme. În 1899, mişcarea socialistă de la noi suferă o slăbire prin trădarea „generoşilor". Acţiunea grupului de intelectuali, care, aflaţi în conducerea mişcării muncitoreşti, o trădează, trecînd la liberali, îi zdruncină ideologiceşte pe unii intelectuali simpatizanţi ai mişcării socialiste, dar nelegaţi puternic de ea. Gala Galaction, tulburat sufleteşte de întîlnirea cu Sar Péladan, simte şi el un dezechilibru al convingerilor sale din cauza trădării „generoşilor", ideile şi sentimentele dobîndite din contactul cu ideologia socialistă sînt puse în cumpănă, fără a fi însă părăsite sau renegate.

Toate acestea au contribuit la dezorientarea lui Gala Galaction, l-au făcut să apuce pe alt drum. Este influenţat în aşa măsură de acest complex de evenimente, încît, în 1899, părăseşte facultatea de litere şi filozofie şi se înscrie la facultatea de teologie. Perioada dintre 1900 şi 1909, cînd ia doctoratul în teologie, este perioada cea mai puţin fecundă din întreaga sa activitate, este perioada cînd, după propria sa expresie, stă „la marginea holdelor literare".

Luînd, în 1909, doctoratul în teologie, este numit defensor eclesiastic, un fel de procuror bisericesc, pentru episcopia Olteniei şi a Curţii de Argeş. In cazul lui Gala Galaction, această funcţie a jucat un mare rol în trezirea conştiinţei sale. Făcîndu-l să cutreiere regiuni întregi, a putut astfel să cunoască oamenii, necazurile şi frămîntările lor, să le asculte păsurile şi nevoile. Luînd contact nemijlocit cu realitatea, cu viaţa poporului, parcă vede o lume uitată; se redeşteaptă în el sentimente puternice. „Această slujbă a mea — notează Galaction — care mă îndatora să străbat ţara în lung şi în lat, să mă reîntîlnesc cu holdele din copilărie, să urc plaiurile Mehedinţului, să înnoptez lîngă Olt, lîngă Jiu şi lîngă Dunăre, să răzbat pădurile Argeşului şi ale Vîlcii, a făcut să izbucnească în inima mea, de sub frunzele scuturate a zece ani de teologie, pare că un popor năvalnic de ghiocei şi viorele..." [1]

In peregrinările pe care le face, el adună un însemnat material de viaţă, se pătrunde de farmecul şi bogăţia creaţiei populare. In 1910 părăseşte în mare măsură preocupările teologice, trecînd pe primul plan creaţia literară. „...In anul 1910, zăgazurile teologiei mele s-au frînt şi un năboi de poveşti şi de epopee s-a revărsat în cîmpia literaturii romîneşti", notează scriitorul cu un sentiment de îndreptăţită bucurie.[2] Pentru Gala Galaction începe acum o perioadă de participare intensă la viaţă. Problemele mari ale timpului său îl preocupă, îl fac să mediteze şi să ia atitudine faţă de ele. In acest timp, se simte din nou atras, mai puternic, de ideile socialiste, prietenia sa cu fruntaşii mişcării socialiste devine mai închegată, mai trainică. Vechiul său prieten N. D. Cocea este cel care-l influenţează cel mai mult, îi este un îndrumător şi un sfătuitor apropiat. In articolul *Poet şi proletar,* publicat în 1919 în

[1] Gala Galaction, *Opere,* Bucureşti, E.P.L.A., 1949, vol. I, p. 28.
[2] *Opere,* p. 30.

ziarul *Chemarea,* amintindu-şi de începuturile acestei perioade a vieţii sale, Gala Galaction scria: „Am reîntîlnit socialismul în sufletul luminos şi irevocabil revoluţionar al scumpului meu amic N. D. Cocea".[1] Reluarea legăturilor cu mişcarea muncitorească a determinat în mare măsură orientarea sa către o artă realistă, către crearea unei opere care să aibă ca trăsături principale sentimentul de umanitate şi protestul faţă de tot ceea ce era întunecat.

Această nouă perioadă a vieţii sale este caracterizată printr-un puternic avînt creator. Dă viaţă materialului adunat în drumurile sale ca defensor eclesiastic, transpune artistic poveştile ascultate în copilărie. Devine un consecvent colaborator la ziarele *Socialismul, Chemarea, Avîntul, Luptătorul, Cuvîntul liber* şi altele, în articolele sale manifestîndu-şi protestul faţă de orînduirea burgheză. In 1919 tipăreşte cartea *O lume nouă,* în care vorbeşte despre primul stat socialist din lume. Tot acum este un colaborator permanent, de frunte, al revistelor *Viaţa Socială, Viaţa Romînească, Flacăra, Cronica, Spicul* şi altele. In 1914 tipăreşte primul său volum de nuvele *Bisericuţa din Răzoare,* care primeşte, în 1915, premiul „Eliade Rădulescu" al Academiei Romîne, în urma raportului ţinut de Barbu Delavrancea.[2] In 1916 tipăreşte alte două volume de nuvele, *Clopotele din Mănăstirea Neamţu* şi *La ţărmul mării,* iar în 1920 volumul *Răboj pe bradul verde.*

Anii de teologie au însă urmări destul de serioase, care vor ieşi la iveală în atitudinea şi scrisul său. Momentul maxim al evidenţierii acestor urmări ale anilor de teologie se va întîmpla în 1922, cînd, în vîrstă de patruzeci şi trei de ani, Gala Galaction se preoţeşte, îmbrăţişează clericalismul, crezînd că prin el va putea milita pentru dreptate şi adevăr. El opune creştinismul primitiv moralei burgheze şi nedreptăţilor sociale, definindu-l drept „creştinism viu şi închinat durerilor populare".

Gala Galaction a păstrat mereu în sufletul şi inima sa o nestinsă dragoste pentru popor. El a sperat şi a crezut întotdeauna într-o lume nouă, mai bună. După 23 August 1944, salută cu bucurie lumea nouă, colaborează la ziarele şi revistele progresiste.

---

[1] Gala Galaction: *Poet şi proletar, Chemarea,* an. II, nr. 82, 7 iulie 1919, p. 1.

[2] B. Delavrancea: *Raport despre Bisericuţa din Răzoare". Analele Academiei Romîne,* seria II, tom. XXXVII, 1914—1915, partea adm. p. 225.

Pentru meritele deosebite ale întregii sale activități, este ales în 1947 academician. Cu prilejul împlinirii a șaptezeci și cinci ani de viață, Prezidiul Marii Adunări Naționale a R.P.R. a conferit scriitorului Gala Galaction „Ordinul Muncii" clasa I-a. Această înaltă distincție este simbolul cinstirii ce cu drept se cuvine acestui scriitor, care, cea mai mare parte a operei și activității sale și-a închinat-o umiliților și asupriților, luptei acestora pentru cucerirea unei lumi de dreptate și libertate.

•

Sinuozitatea drumului vieții lui Gala Galaction s-a răsfrînt și asupra operei, determinîndu-i caracterul ei contradictoriu: realism-misticism. Schița sa *Trandafirii* oferă cheia înțelegerii acestui fenomen. În ea, asocierea frumosului, a tinereții, a dragostei de viață și a poeziei, se ciocnește cu tentația ascetică, mistică. Zbuciumul sufletesc al scriitorului, frămîntările sale lăuntrice, ambele tendințe și atitudini în fața vieții sînt mărturisite.

Nuvelele lui Gala Galaction, create în perioada de după 1910, sînt grupate în volumele: *Bisericuța din Răzoare, Clopotele din. Mănăstirea Neamțu, La țărmul mării* și *Caligraful Terțiu.* Realitatea socială în care ancorează scriitorul și din care își extrage problematica nuvelelor sale este cu precădere viața satului. În evocarea trecutului, sau în zugrăvirea societății vremii sale, în redarea unor drame omenești, sau în povestirile cu caracter fantastic, Gala Galaction își alege mai întotdeauna subiectele din viața țăranilor, din viața satului.

Evocînd trecutul, inima scriitorului vibrează în fața durerilor care se abăteau asupra oamenilor. Cele două nuvele, *Zile și necazuri din zaveră* și *La vulturi!,* care povestesc episoade din timpul răscoalei lui Tudor Vladimirescu, sînt doveditoare. În ele sînt descrise nestatornicia și tragismul vieții locuitorilor satelor din cauza venirii turcilor, hărțuielile la care erau supuși de către cotropitori. Dacă în *Zile și necazuri din zaveră,* pe lîngă tragismul situațiilor, sînt introduse și unele aluzii umorist-satirice la adresa celor lipsiți de curaj și bărbăție, în *La vulturi!* scriitorul se păstrează tot timpul în atmosfera încordată, dramatică a vremurilor zugrăvite.

În evocarea trecutului, Gala Galaction surprinde însă și puternice conflicte sociale, ura și lupta dintre asupriți și asupri-

tori, privind întotdeauna cu simpatie și înțelegere pe cei asupriți. Nuvela *Lîngă apa Vodislavei* are la bază un asemenea conflict, dezvăluind în mod critic relațiile sociale de exploatare și asuprire din trecut. Acțiunea ei se petrece tot în timpul zaverei, la venirea turcilor. Accentul nu mai cade însă acum pe prezentarea vieții nesigure și a tragismului ei. El se deplasează pe demonstrarea faptului că cei umiliți și obijduiți de veacuri găsesc momentul potrivit să se răzbune pe cei ce i-au impilat și batjocorit.

Nuvela *Gloria Constantini,* una din cele mai remarcabile nuvele ale lui Gala Galaction, surprinde un aspect caracteristic vieții satului din trecut și anume dușmănia dintre frați pentru o femeie, dublată cu setea de avere.

Cei doi frați — Constantin și Badea Fierăscu — eroii nuvelei, se dușmănesc pentru o dragoste, Constantin iubind pe Frusina, soția fratelui său. Neînțelegerea dintre ei este purtată pe ascuns, este mocnită. Ea se dezlănțuie însă, se manifestă cu violență și capătă amploare în momentul cînd intervine setea de bani.

Comoara căutată de Constantin este o comoară blestemată. Ea determină ca frații să se ucidă între ei, ea face să piară din om orice sentiment, orice rațiune. Scriitorul a pătruns în înțelesul acestor fapte. Făcînd aluzie la cele trei cranii descoperite de Constantin cînd dezgroapă comoara, el notează: „Comoara blestemată adusese dobîndă încă trei căpățîni. Una era aici, alături, celelalte două în fundul Dunării". Cuvintele lui par a spune că pînă la un asemenea rezultat se poate ajunge. Dar mai pregnante, mai pline de semnificație în argumentarea faptului că goana după înavuțire duce la pieire, sînt cuvintele din final: „A doua zi, autoritățile au ridicat pe Badea din cioburile amforei romane. Pe fruntea lui detunată și lividă, strălucea, în sînge închegat, un «Gloria Constantini»". Moneda de aur rămase în sîngele închegat de pe frunte ca o pecete a morții. Sub puterea ei, omul este distrus.

In întreaga sa activitate creatoare, Gala Galaction a fost preocupat în mod asiduu de probleme de morală, de conduită în viață, fiind adeptul principiilor bazate pe cinste și demnitate. Purtătorii celor mai alese trăsături morale, ale celor mai înalte trăsături de caracter, el i-a văzut în oamenii simpli, în oamenii din popor. Dacă pe eroii din *Gloria Constantini* îi zugrăvește încleștați în pasiuni oarbe, nimicitoare, el dove-

deşte prin întregul eşafodaj de fapte al nuvelei că nu ei sînt vinovaţi de aceasta, ci legile morale din societatea în care trăiesc, sub a căror nefastă influenţă au căzut.

In scrisul său, Gala Galaction a atacat de nenumărate ori morala burgheză, dezvăluindu-i caracterul putred. In nuvela *Mi-e dragă Nonora* el surprinde în mod realist un aspect al acestei morale şi anume descompunerea familiei burgheze.

In volumele sale de nuvele, cîteva au o tematică religioasă, în care predomină ideile mistice. Acestea sînt construite pe tendinţe moralizatoare, pe precepte biblice. Tînăra călugăriţă Veronica, fiind atrasă spre lumea laică, are vedenia îngrozitoare a iadului *(Maica Rahila şi sora Veronica);* inginerul Octav se călugăreşte sub influenţa unui predicator şi caută purificarea prin rugăciune *(Adamova).* In altele aduce elogii personajelor biblice *(Madona din port),* sau încearcă să demonstreze că prin rugăciune se pot face minuni *(Mustafa Efendi ajunge Macarie Monahul).*

*

Eroii lui Gala Galaction au o prezenţă vie în cadrul nuvelelor, trăiesc cu adevărat, ca în realitate. Sînt întotdeauna oameni înzestraţi cu puternice trăsături morale, robuşti, dîrzi, cu o bogată viaţă interioară, firi iuţi, pasionate. Sînt oameni pe care îi calcă însă adesea necazurile şi vitregia vremurilor în care trăiesc. Acţiunile lor sînt energice, pline de intensitate, ceea ce determină ca povestirea să aibă un caracter dinamic, pătrunzător. Viţa lor este o viaţă de zbucium, de frămîntare. Scriitorul îşi iubeşte eroii, le cunoaşte şi le înţelege viaţa, participă organic alături de ei la toate acţiunile lor, imprimînd astfel nuvelelor patos şi mare forţă emoţională.

Gala Galaction zugrăveşte cu penelul unui adevărat artist chipul eroilor săi. El alege amănuntul semnificativ, esenţial, care luminează puternic fizionomia personajului, reliefînd, în primul rînd, structura lăuntrică, configuraţia morală. Pe unii îi priveşte cu simpatie, pe alţii cu aversiune. Astfel Agripina, din *La Vulturi I,* este înconjurată de cea mai caldă afectivitate a scriitorului. Ea este femeia simplă care are o dragoste nepărmurită pentru copiii săi. In jertfa de sine se vede condiţia salvării copiilor şi de aceea nu pregetă să-şi dea viaţa pentru ei. Agripina, care aminteşte de Vitoria din *Baltagul,* creşte în

fața cititorului ca expresie minunată a caracterului omului simplu din popor.

Iordache Cojocaru, din *Lîngă apa Vodislavei,* e zugrăvit însă de pe o evidentă poziție critică, sentimentele și faptele lui fiind dezaprobate, condamnate. Acesta apare ca un exploatator sîngeros, cu apucături bestiale, care socotește omul ca și vita. Cruzimea inimii lui reiese cu claritate atunci cînd îl înjugă pe cioban la car. In opoziție cu Iordache, apare chipul ciobanului. In el, scriitorul a întruchipat, a tipizat pe omul care urăște de moarte pe exploatatori și care nu mai poate îndura nedreptatea și fărădelegea, trecînd la forme concrete de manifestare a urii lui. Ura lui este atît de puternică, încît atunci cînd turcul îl prinde pe Iordache și-i spune ciobanului de trei ori: „Iartă la el, bre, că e lege al tău", răspunde plin de dîrzenie: „Nu-l iert, boierule!" Răzbunarea sa e aprigă, dar dreaptă. In atitudinea ciobanului rezidă semnificația nuvelei. Ea demonstrează că ura împotriva exploatatorilor este atît de puternică, încît nici în momentul unei dureri generale, naționale, ea nu dispare.

Mărturia cea mai vie a artei cu care Gala Galaction a știut să pătrundă și să zugrăvească cele mai subtile și mai adînci sentimente ale oamenilor o constituie nuvela *De la noi, la Cladova.* Ea are la bază o dramă omenească zguduitoare. Este drama sufletească a preotului Tonea, este expresia suferințelor și zbuciumului unui suflet de om încătușat de legile canonice.

Drama sufletească a preotului Tonea este redată în toată amploarea ei, cu tot focul ei mistuitor, în paginile care descriu trecerea lui peste Dunăre, noaptea, spre Cladova, unde Borivoje este muribundă.

Gala Galaction este un povestitor liric. Tonalitatea nuvelelor sale pornește de la note gingașe, suave, și ajunge la note grave, de largă rezonanță. Suavitatea povestirii închide adesea în ea imagini de o răscolitoare emoționalitate. Astfel este descrisă întîlnirea, din timpul miruitului, dintre Borivoje și Popa Tonea: „Borivoje, biet copil! din clipa aceea, marmora strălucită a făpturii ei a trecut, din nevinovăție și din somn, de-a dreptul în focul iubirii și al suferinței. A fost și pentru Popa Tonea și pentru ea un ceas deopotrivă de nenorocit și ars de fulgerele sorții".

Gala Galaction construiește fraze largi, abundente, de un lirism plin de miez, stilul fiind prin excelență metaforic, ca în

începutul nuvelei *Lîngă apa Vodislavei:* „Era în luna iunie din anul 1821. Tudor Vladimirescu răsărise din noaptea codrilor Olteniei, plimbase din Cerneţi şi pînă la Bucureşti lumina unor revendicări profetice şi apusese între Goleşti şi Tîrgovişte, în zarea însîngerată a trădării. El ridicase în cerul ţării, aidoma cometelor, fantasma fîlfîitoare a hangherului, freamătul şi fiorii marilor întîmplări ce vor să fie".

Limba nuvelelor este însăşi limba poporului, ridicată pe o înaltă treaptă artistică, prin valorificarea creatoare a comorilor ei. Gala Galaction continuă şi în această direcţie pe marii noştri scriitori clasici, în opera cărora limba poporului şi-a găsit calea desăvîrşirii şi perfecţionării artistice.

Ceea ce caracterizează, din punct de vedere al limbii, nuvelele lui Gala Galaction, este expresivitatea stilului, realizată îndeosebi prin utilizarea comparaţiei şi a metaforei. Acestea sînt încorporate în fraze largi, relevînd atitudinea meditativă a scriitorului în construirea lor. Comparaţiile şi metaforele lui Gala Galaction sînt construite, cu precădere, din elemente ce aparţin naturii şi vieţii rustice. De pildă, pentru a sugera ideea nenorocirii abătute asupra baciului Dănilă *(La Vulturi!)*, scriitorul apelează la imagini specifice mediului înconjurător al eroului respectiv, scriind: „Dar precum fierul plugului trece prin inima muşuroiului de furnici, spintecînd într-o clipă cetatea harnicelor muncitoare, aşa şi fierul nenorocirii spintecase în trei rînduri rostul şi viaţa romînului Dănilă".

Gala Galaction utilizează comparaţia şi metafora atît în cadrul naraţiunii propriu-zise, cît şi în portretizarea şi analiza psihologică a eroilor. Pentru a reda răsunetul unui foc de armă în pădure, se întrebuinţează o comparaţie care se adresează şi simţului vizual şi celui auditiv: „Pădurea se dădu peste cap şi clocoti ca un ulcior care plesneşte în foc" *(În pădurea Cotoşmanei)*. Iar pentru a se arăta că o cărare este bătătorită, umblată mult, recurge la o metaforă, folosind un termen abstract, un adjectiv care, normal, se aplică altor noţiuni: cărarea este o „cărare chinuită" *(Copca Rădvanului)*.

Frămîntarea şi zbuciumul interior al lui Mură Lăutarul, cînd merge cu Oleana în rădvan, sentimentele şi furtuna din inima lui sînt redate printr-o comparaţie cu cursul vijelios al Oltului, printr-o acumulare succesivă de verbe: „Şi Oltul se rostogolea ca mii şi mii de berbeci, behăia şi urla, se năpustea după rădvan şi se frîngea de mal, plin de turbare şi de spumă, gemea

în vîltori, fluiera printre stînci". Alteori, comparaţiile redau anumite situaţii ale personajelor. Pentru a sugera istovirea, sforţarea deznădăjduită a Agripinei, scriitorul notează cum „munţii şi pădurile se învîrtiră cu ea", iar greutatea trupului parcă „i se răstoarnă în cap, ca apa dintr-o sticlă, în gîtul sticlei, cînd o întorci cu fundul în sus". Pentru a-l prezenta pe Stoicea ca pe un om falnic, dîrz şi puternic, scriitorul îl caracterizează astfel: „stejar în port, oţel în braţ".

In nuvele se întîlnesc pe alocuri fraze cu iz arhaic, care dau un farmec deosebit povestirii. Stoicea îşi pune opinca „în scara unui armăsar boieresc şi-şi alivăneşte bîta, cu un capăt pe armăsar şi cu celălalt în zgrebenii spumegoşi de coamă" *(Moara lui Călifar)*. In pădurea în care bejenea Turcalete, „arar se făceau ochiuri de lumină şi de otavă şi apoi stejarii se închegau la loc şi tăriile pădurii se înfiorau din nou, ca în umbră şi în taină de biserică" *(Zile şi necazuri din zaveră)*.

Stilul lui Gala Galaction este presărat cu nenumăraţi termeni populari, cum sînt: „furca tîrlei", „ursoaica glontuită", „dădea soarele în desară", „a mas noaptea într-un copac" etc. Pentru a reda frămîntarea şi zbuciumul sufletesc al lui Mură Lăutarul, scriitorul foloseşte o expresie populară care sugerează adînc starea eroului. Astfel, Mură doarme „ca Oltul şi ca stelele".

In construcţia frazelor, Gala Galaction îmbină în mod armonios, cu măiestrie, termenii populari cu neologismele. In *Lîngă apa Vodislavei,* vorbind de cruzimea lui Iordache, scrie: „Tainică şi tăcută fusese calea, toată ziua, dar în acest amurg şi în aceste locuri necunoscute, pe care Iordache le ignise atît de greu, lovind cu grea ocară pe bucolicul lor înfăţişător, taina creştea pînă la teamă şi tăcerea pînă la ameninţare". Imbinarea termenilor populari cu neologismele este mai evidentă în *Gloria Constantini.* Iată, de pildă, descrierea jocului flăcărilor: „Era un dans cu ritm şi cu înţeles, în această viorie colcăire de dantele. Fiecare flacără ondula ca vie, fiecare ţîşnitură albastră revărsa o formă feminină cu braţe ridicate, cu păr fluturător, cu sîni virgini şi goi. Şi toate aceste flăcări fecioare ţîşneau, dansau şi se întîlneau mereu pe curbe convergente, în acelaşi punct, în care braţele lor se înnodau pentru o horă de două-trei învîrtituri. Cădeau apoi toate în velura spumegîndă şi indistinctă şi se individualizau din nou, după cădere, ca să facă şi să refacă tiara lor coreografică şi plină de safire".

Fraza largă, abundentă de substanţă lirică, utilizarea metaforelor şi comparaţiilor pline de forţă sugestivă, atît în portretizarea cît şi în analiza psihologică a eroilor, îmbinarea termenilor populari cu neologismele — toate aceste însuşiri ale stilului lui Gala Galaction asigură operei sale o mare capacitate emoţională, o deosebită savoare, multe pagini constituind adevărate poeme în proză. Expresivitatea stilului, adecvată naturii episoadelor, alternînd notele gingaşe, suave, cu cele sobre, grave, reuşeşte să-l cucerească mai mult pe cititor, transpunîndu-l în miezul faptelor narate, incitîndu-i sentimente deopotrivă cu ale eroilor.

*

Activitatea de gazetar a lui Gala Galaction constituie mărturia şi pilda prezenţei sale active în societate, în noianul şi vîrtejul problemelor ei, în mijlocul oamenilor. În presă, Galaction a văzut mijlocul eficace şi sigur prin care să acţioneze prompt, operativ, la momentul potrivit, să ia atitudine faţă de problemele de imediată actualitate ale vremii sale, să-şi exprime sentimentele, ideile şi convingerile în mod deschis, direct, ca de pe o tribună. Marea majoritate a ziarelor şi revistelor la care a colaborat, la unele vremelnic, la altele permanent, aveau o orientare democratică, progresistă, erau purtătoarele de cuvînt ale unor atitudini de viaţă sănătoase, puse în slujba omului.

Şi în activitatea publicistică, Gala Galaction a rămas tot un scriitor, un talentat şi dibaci mînuitor al condeiului. Talentul său de a reda chipuri de oameni, de a zugrăvi în culori vii, impresionante, aspecte din viaţa celor mulţi, talentul său de povestitor apare cu claritate şi în publicistica sa. Ceea ce caracterizează articolele sale, în ansamblu, este lirismul. Galaction foloseşte un ton patetic, reuşind să impresioneze puternic. De obicei, porneşte iniţial de la prezentarea unui fapt concret, mărunt în aparenţă, trecînd apoi, de la prezentarea acelui fapt, la ample generalizări, trăgînd concluzii de ansamblu, privitoare la viaţa oamenilor, la rînduielile societăţii. În articolele în care îşi exprimă atitudinea protestatară, nemulţumirea şi revolta sa faţă de aspectele întunecate ale societăţii de atunci, el foloseşte cu o deosebită artă ironia muşcătoare, satira ascuţită, un ton sarcastic, violent. Cînd vorbeşte însă de lupta pentru dreptate şi libertate a celor mulţi, de lupta proletariatului

nostru, stilul său devine avîntat, plin de dinamism, de efervescență lirică.

Una din problemele cele mai importante, care l-au preocupat în mod permanent pe Gala Galaction și care a fost pe larg dezbătută în articolele sale, a fost problema rolului artistului și al artei în societate. Ideile și convingerile expuse în aceste articole lămuresc pe deplin crezul său artistic, atitudinea sa în artă, sintetizează concepția care a stat la baza celei mai mari părți a operei sale.

In articolul *Pentru slavă — pentru bani*, scris cu ocazia înființării Societății Scriitorilor Romîni și publicat în *Flacăra*, în 1911, spunea că „astăzi, sub domnia capitalului și a muncii tarifate, poetul este și el un muncitor, un proletar". Ideile exprimate în acest articol vor fi reluate de mai multe ori în decursul activității sale și, dezvoltate, vor fi expuse cu mai multă tărie. In articolul *Răspuns și sfaturi*, pe care-l publică tot în *Flacăra* în 1914, scrie: „Poezia și literatura, în lumea noastră romînească și în ceasul de acum, sînt, pentru poet și literat, îndeletniciri sterpe și păgubitoare. Un purtător de condei la noi (îl presupun serios și talentat) nu poate să aibă nici o încredere în viitorul lui. El nu va putea trăi din munca lui de scriitor. Pînă azi, în țara noastră scriitorii nu pot trăi ca scriitori!"

Glasul protestatar al lui Gala Galaction nu s-a ridicat numai împotriva condițiilor oferite artistului de societatea burgheză, ci și împotriva scriitorilor aserviți acestei societăți. In *Silueta de o clipă (VIII)*, publicată în *Socialismul* în 1919, el numește „uriașă fățărnicie, profund instructivă deghizare a adevărului" opera acelor scriitori care descriau fals viața țărănimii. Această deghizare a adevărului, această fățărnicie, o explică prin poziția de clasă a scriitorilor respectivi, prin atitudinea lor de servilism și de slujire a intereselor clasei dominante.

După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, Gala Galaction își lărgește viziunea și concepția sa asupra rolului scriitorului în societate, lansează înflăcărate chemări pentru făurirea unei literaturi noi, legată de lupta proletariatului. „Fiecare scriitor ar trebui să vină măcar o dată pe săptămînă și să se amestece, cu dinadinsul, cu simpatie, în valul crescînd al proletariatului muncitoresc. Fiecare artist ar trebui să știe să asculte, să priceapă și să se încălzească de idealul mulțimi-

lor, entuziaste și nerăbdătoare", scria Galaction în articolul *Literatură pentru cei mulți și dornici* publicat în *Socialismul* în 1919.

Concepția sa despre rolul scriitorului în societate, despre misiunea artei și literaturii în viața socială, va fi pusă în practică în însăși activitatea sa creatoare, îndeosebi în această perioadă. Gala Galaction însuși a fost primul care a răspuns apelurilor lansate, mijlocul prin care a răspuns fiind în primul rînd presa.

Articolele sale au însoțit revendicările proletariatului nostru, i-au însoțit acțiunile. Vorbind, în *Siluetele de o clipă* publicate în *Socialismul* în noiembrie 1919, despre un miting al muncitorilor din sala Dacia, Galaction notează: „Erau oameni cărunți, asupriți de munca lungă și sclavagistă, erau bătrîni care nu vor mai vedea țara fericirii roșii, dar care veniseră s-o întrezărească de departe, în zarea entuziasmului și a solidarității muncitorești. Erau oameni în puterea vîrstei, plini de hotărîre și energie, peste care toate furtunile prigoanei și ale dușmăniilor exagerate vor sufla zadarnic, ca peste niște stîlpi de fontă". Gala Galaction se alătură luptei proletariatului nostru, pentru că este convins de dreptatea cauzei lui, pentru că are o puternică încredere în biruința lui. „Proletariatul romînesc — scrie Galaction — merge înainte, în cete de sute și de mii de oameni, spre țelul precis și sigur. Biruința este de partea lor! Ei sînt trecători, ei sînt expuși urii, prigoanei și nimicirii, dar avîntul lor este etern și dreptatea lor e soră cu stelele nemuritoare."

Prin atitudinea pe care a luat-o deschis, cu curaj, față de problemele societății în care a trăit, Gala Galaction s-a situat pe poziția unui scriitor luptător, a unui scriitor cetățean, cum el însuși cerea oricărui mînuitor al condeiului să fie.

Punctul culminant al criticii pe care Gala Galaction o face societății din trecut îl constituie apariția cărții sale *O lume nouă*, în 1919.

In cartea sa, Gala Galaction salută lumea nouă socialistă. „O lume nouă se ridică uriașă și temeinică, mai bună, mai dreaptă, din profunzimile sociale", vestește scriitorul. Pentru a dovedi că proletariatul nostru merge pe un drum sigur, că luptă cu fermitate și avînt pentru făurirea lumii noi, Galaction zugrăvește unul din aspectele esențiale ale luptei lui și anume măreția și dîrzenia cu care muncitorimea noastră, în condițiuni grele, serbează ziua de 1 Mai. Vorbind despre mitingul

muncitorilor din grădina Flora, despre entuziasmul şi hotărîrea lor de luptă, scria: „In acest local, atît de cunoscut şi de scump privilegiaţilor societăţii noastre, a răsunat întîia oară, a răsunat profetic, *Internaţionala:*

Sculaţi, voi, oropsiţi ai vieţii,
Voi, osîndiţi la foame, sus!"

In paginile cărţii se întîlnesc şi unele mărturii directe ale scriitorului privitoare la crezul său în viaţă, la ideile şi convingerile sale. Descriind vizita făcută *La mormîntul lui Frimu,* el îşi exprimă dragostea sa pentru acest viguros luptător, credinţa sa în idealul socialist: „Scump prieten, inimă fierbinte şi suflet de apostol. Ai voit să mîntuieşti pe fraţii tăi, ai voit binele poporului, ai voit să potriveşti cu rîndeaua ta — tîmplar sublim — nodurile şi scrijilcturile blestematei trupine sociale! Te priveam întotdeauna cu drag şi cu admiraţie. Iubeam avîntul tău, veneram sfînta ta sinceritate şi mă plecam adînc, cum mă voi pleca întotdeauna înaintea crezului tău socialist".

*

In perioada ultimă a vieţii, Galaction scrie romanele *Roxana* (1932), *Papucii lui Mahmud* (1932), *Doctorul Taifun* (1933) şi *La răspîntie de veacuri* (1935).

In afară de romanul *La răspîntie de veacuri,* care este o cronică a evenimentelor şi a atmosferei perioadei liceului şi facultăţii, cu valoarea mai mult documentară, fiind în mare măsură autobiografic, celelalte trei romane sînt străbătute de idei teologice, au o tendinţă moralizatoare. Peste toate acestea, răzbat însă şi se afirmă cu putere cu totul alte semnificaţii şi concluzii, izvorîte din atitudinea sa consecvent ostilă societăţii în care trăia şi din care şi-a extras problematica romanelor.

Fabulaţia romanului *Roxana* este constituită din confesiunea preotului Abel Pavel.

Venind paroh într-un cartier muncitoresc al capitalei, tînărul preot Abel Pavel îşi propune să zidească în acest cartier o biserică şi, împrejurul ei, chilii pentru văduve, orfani, bătrîni şi neputincioşi. El este animat de dorinţa sinceră de a contribui la ameliorarea situaţiei celor oropsiţi, crezînd că va

putea realiza aceasta prin intermediul bisericii şi al predicilor moralizatoare. Prezentînd în felul acesta acţiunea de ridicare a stării materiale a celor aflaţi în nevoie, Gala Galaction se situează pe poziţia greşită, falsă, a convingerii că relele şi nedreptăţile sociale pot fi înlăturate prin intermediul bisericii.

De atingerea ţelului preotului se leagă însă o serie întreagă de fapte şi situaţii, se ajunge la închegarea unui conflict de natură atît morală cît şi socială.

In legătura dintre preot şi Roxana, în fuga preotului de ispita dragostei pentru această femeie, constă tendinţa moralizator-creştină pe care scriitorul a dat-o romanului. In preot a căutat să întruchipeze morala nealterată. Preotul este ademenit de dragoste; dar nu se gîndeşte să-i dea curs liber, ci şi-o înfrînge, străduindu-se să rămînă credincios canoanelor şi dogmelor religioase. Intre preotul Abel Pavel din acest roman şi preotul Tonea din nuvela *De la noi, la Cladova,* există însă o deosebire. Şi unul şi altul se îndrăgostesc. Dar, pe cînd preotul Tonea trăieşte o dramă profund omenească, izvorîtă din situaţia sa de preot, din piedicile care i le pun canoanele, preotul Abel Pavel nu trăieşte decît sentimentul fricii de a nu face ceva care este oprit de canoane. De aceea drama preotului Tonea este mult mai reală, mai impresionantă.

Aspectul social al conflictului romanului este însă cel esenţial. In el se întrevede scriitorul realist, scriitorul militant. Acest aspect al conflictului derivă din prezentarea raporturilor ce se stabilesc între preot şi între cei de la care reclamă sprijin şi ajutor.

Romanul aduce astfel unele imagini din societatea burgheză faţă de care scriitorul are o atitudine de nemulţumire, condamnîndu-le. In Atanasie Ceaur, îmbogăţitul de război, multimilionarul care avea palatul sfidător alături de „cocioabele verzi de igrasie", Gala Galaction a încercat să redea imaginea profitorului, a arivistului. Portretul acestuia este zugrăvit cu profundă antipatie şi repulsie. „Ceaur era cărunt, ca un bursuc... Avea o căpăţînă rotundă şi voluntară, obrajii grei ca de pămînt, partea de jos a figurii pătrată şi arhiegoistă... Faptul că purta ochelari adăuga figurii sale închise şi respingătoare intermitenţele unei străluciri diabolice..." Deşi nu adînceşte prezentarea acestui personaj, Gala Galaction reuşeşte totuşi să scoată în relief cîteva din trăsăturile caracteristice. Acesta caută să profite de orice împrejurare, urmărind cîştigul, banul. Cînd

preotul îi propune să-i sprijine acțiunea, el îi răspunde: „D-ta ești preot; eu sînt negustor. Dacă este vorba să ne înțovărășim, ca să facem opera visată de d-ta, te rog cugetă și spune-mi care poate să fie partea mea de cîștig?" In urma intervenției Roxanei și a unor prieteni, Ceaur consimte să colaboreze cu preotul. El face însă acest lucru mînat de interesele lui meschine, de goana după profit, după parvenire politică și socială. Incepe să conlucreze cu preotul deoarece „voia să se impună tuturor ca mare prieten al poporului și indispensabil element politic... Firește, îi trebuia o zgomotoasă afirmare publică, și așternerea temeliilor unei biserici într-un cartier de golani era faptul care trebuia să preceadă cu strălucit aproposito, intrarea lui în minister", notează scriitorul.

In paginile romanului se întîlnesc uneori și reflecțiile scriitorului privitoare la societatea vremii sale, reflecții care țintesc să demonstreze că orînduirea burgheză este o orînduire crudă și nedreaptă. Vorbind despre îmbogățirea rapidă a lui Ceaur, Galaction notează: „Slava unui poet — amară și negativă — nu vine niciodată într-o noapte. Celebritatea unui chimist sau naturalist crește trudnic, în vreme de decenii, pînă în ceasul încununării lui, în academii sau în amfiteatrul opiniunii științifice. Faima și puterea unui milionar — născut mai ales în mocirlele sîngeroase ale războiului — se ridică deasupra noastră, deodată, ca pălălaia incendiului și ca iazmele văzute în friguri..."

Zugrăvirea realistă a figurii lui Atanasie Ceaur, a unor aspecte ale societății din trecut, asigură valoarea romanului, constituind dovada că Gala Galaction, în această perioadă, nu părăsește și nu renegă poziția sa de scriitor militant.

O dovadă și mai elocventă a faptului că Gala Galaction nu părăsește poziția sa de scriitor militant, de scriitor intrat în conflict cu societatea din trecut, o constituie romanul *Doctorul Taifun*. In culori vii, impresionante, zugrăvește situația dezastruoasă a femeii în societatea burgheză, gradul de decădere morală la care era supusă în această societate.

Conflictul romanului este axat pe legăturile sentimentale dintre doctorul savant Bobircă, poreclit Taifun, și Floreal Vasilescu-Plopu.

Teza religioasă a romanului constă în iertarea păcatelor femeii de către doctor, iertare făcută în numele preceptului biblic referitor la femeia desfrînată: „Care dintre noi este fără de

păcat, să arunce cel dintîi piatra asupra ei", precept care este invocat de doctor ca argument în „consiliul judecătoresc" la care ia parte.

Romanul reprezintă însă, în ansamblul lui, o ascuțită critică făcută societății și familiei burgheze. Galaction descrie în mod realist drumul parcurs de Floreal de la onestitate și demnitate la decădere și adulter, trecînd decăderea femeii pe seama societății. Scriitorul acuză societatea de această faptă criminală. Folosind mărturiile eroinei, el are posibiblitatea să contureze întreg procesul decăderii ei. Floreal este copila orfană care s-a zbătut în copilărie în mizerie și suferință. Venind la București, la facultatea de științe, neavînd cu ce să se întrețină ca să-și isprăvească studiile, se vede nevoită să caute de lucru. „M-am găsit singură în acest oraș haotic, crescut și învîrfuit după război cu lopețile aviditații și ale desfrîului... Fată de nouăsprezece ani, urcînd scările tuturor autorităților și instituțiilor, sub ochii lubrici ai domnilor de la ghișeuri și de la birouri — ca să găsesc ticăloasa de leafă din care să trăiesc și să-mi sfîrșesc studiile universitare", mărturisește eroina. Învățînd dactilografia, intră în serviciul ministerului lui Vlad Gherasimescu, în biroul lui Vasilescu-Plopu. Și atunci, sub povara apăsătoare și distrugătoare a raporturilor dintre șefi și subalterni, începe drumul ei spre decădere și umilință. Vasilescu-Plopu o necinstește și, pentru a preveni scandalul, contractează căsătoria. Dar însuși soțul ei determină decăderea ulterioară. Acesta, pentru a-și atinge scopurile lui murdare și meschine, pentru a parveni, o silește cu sadism și ferocitate să se vîndă șefilor lui. Ea refuză, se împotrivește cu îndîrjire, se zbate, dar tirania soțului, vicleniile diabolice ale șefilor o fac să alunece pe panta imoralității. Gala Galaction reușește să sugereze cu claritate că eroina a ajuns în asemenea situație numai datorită relațiilor sociale din lumea burgheză. Întrebările pe care ea le pune lui Vlad Gherasimescu și doctorului sînt întrebări pline de revoltă, constituind adevărate acte de acuzare a societății. Întrebările eroinei sînt însă și întrebările scriitorului; ele conțin atitudinea protestatară pe care Galaction o ia față de societatea burgheză. Prin întrebarea pe care Floreal o pune lui Vlad Gherasimescu, Galaction face un rechizitoriu moralei burgheze, aparatului administrativ burghez: „Domnule secretar general — întreabă eroina — cînd stați în mărețul dumneavoastră birou și discutați și dezlegați pro-

bleme grave ale gospodăriei naţionale, nu simţiţi cum se urcă spre dumneavoastră, din adîncurile piramidei administrative, suspinele şi deznădejdile bietelor femei funcţionare?... Ce atmosferă! Ce constrîngere sufletească!... Ce vastă cultură de bacili ai disoluţiei morale! De la birou la birou se înnoadă şi deznoadă zilnic miile de reţele ale ochilor vicleni, ale flirtului, ale cancanului, ale poftei curvare şi preacurvare, ale geloziei şi ale spionajului".

Romanul aduce în paginile sale o critică deschisă moralei pe care se baza orînduirea burgheză.

Cu toată tentaţia mistică, ascetică, Gala Galaction se dovedeşte din nou a fi rămas credincios idealurilor sale artistice şi sociale din perioadele anterioare.

Papucii lui Mahmud este romanul unui proces de conştiinţă, proces care este însă privit din punctul de vedere al religiei. Acţiunea romanului se petrece în timpul războiului de la 1877. Savu Pantofaru, eroul central al romanului, cuprins de nebuniile beţiei, omoară pe prizonierul turc Mahmud. Cînd îl omoară, vede însă că încălţămintea turcului era spartă, iar degetele ieşite afară, erau înţepenite de ger. După săvîrşirea crimei, Savu e cuprins de o mistuitoare remuşcare, este chinuit de gîndul că a făcut moarte de om. Imbolnăvindu-se de tifos, zace mai bine de o lună de zile, în cele mai năprasnice vedenii şi coşmaruri. După vindecare, remuşcările continuă să-l sfîşie, îl dezechilibrează, imaginea lui Mahmud urmărindu-l ca un spectru. Nemaiputînd suporta, se mărturiseşte schivnicului Silvestru, de la care primeşte canonul să lucreze cu mîinile lui o mie de perechi de încălţăminte de tot felul, să străbată lumea şi să le dăruiască celor ce n-au, iar izbăvirea să nu-i vină decît de la un urmaş direct al schivnicului.

In centrul romanului stă adîncul şi zguduitorul proces de conştiinţă pe care-l suferă Savu Pantofaru. Regretul, remuşcarea sfîşietoare, zbuciumul lăuntric al acestuia sînt zugrăvite de Gala Galaction cu un profund realism, cu multă intensitate dramatică. Intensitatea maximă a procesului de conştiinţă este redată în timpul bolii lui Savu, cînd acesta este stăpînit de cele mai groaznice vedenii. Delirul eroului nu este însă de natură mistică, ci e cauzat de boală. Imbolnăvirea de tifos este mai mult un accident care permite scriitorului să arate transformarea interioară a eroului, mustrarea lui de cuget.

În zugrăvirea chipului lui Savu, a procesului lui de conștiință, Gala Galaction a mers pe linia realistă. Zbuciumul, frămîntările și suferințele lui sînt profund umane, sînt adevărate. El este stăpînit de un sentiment adînc omenesc, de dorința de a-și ști conștiința curată și ușurată. Scriitorul vede însă reabilitarea morală a eroului prin împlinirea unui canon religios și în aceasta constă limita perspectivei sale realiste.

Romanul pledează cu succes împotriva șovinismului, pentru o tratare omenească a oamenilor de altă naționalitate. Din firul acțiunii se desprinde cu claritate această idee. Astfel, Iorgu Mutafu, sergentul care însoțește convoiul de prizonieri turci, îi tratează omenește pe aceștia. Pe Mahmud, care era bolnav, voia să-l ducă undeva, încît să fie îngrijit. Nicolache Piua-Petri îi spune lui Savu că turcii sînt și ei oameni și buni prieteni și că din respectul prieteniei merg pînă la jertfa de sine. Pe lîngă acestea, însăși buna înțelegere și conviețuire pașnică, bazată pe adînci sentimente de prietenie și de respect reciproc, dintre Savu, Ibraim și Goldstein, pledează tot pentru aceeași idee.

Romanul *Papucii lui Mahmud* este cel mai închegat dintre romanele lui Gala Galaction.

Remușcările și zbuciumul sufletesc al eroului principal, redate cu subtilitate și profunzime, imprimă romanului o atmosferă dramatică, plină de emoțiune.

Spre deosebire de stilul folosit în *Roxana* și *Doctorul Taifun*, stilul din *Papucii lui Mahmud* este curățat de frazele cu iz biblic, de numeroasele expresii neologistice, intelectualiste, apropiindu-se, prin expresivitatea, claritatea și bogăția lui, de limba poporului. Gala Galaction redă stările sufletești ale lui Savu Pantofaru cu ajutorul unor expresii de o mare forță sugestivă. Astfel, zbuciumul lăuntric al lui Savu, cînd își amintește a doua zi că a ucis pe Mahmud, este redat prin folosirea unor comparații cu elemente din natură. Cînd Savu izbucni în plîns, „era în el trezire de durere, de căință, de deznădejde, atît de grabnică și înfricoșată, că simțirea lui întreagă se răsucea ca o pîlnie de vîrtej, într-un burghiu năprasnic de vînturi întîlnite". Obsesia și remușcarea care stăpînesc pe Savu în timpul bolii sînt redate prin folosirea unor imagini care se suprapun, care se succed cu repeziciune, creînd o atmosferă de încordare, de groază. Astfel, înspre Savu veneau „spaime fără număr și fără nume. Veneau peste el berbeci uriași ca

nişte maluri. Veneau cohorte întregi de nebuni scăpaţi din balamuc, care urlau, se călcau şi se muşcau între ei, dar fugăreau pe Savu pînă cînd îl prindeau şi-i înfigeau sub ţeastă unghii încovoiate ca secera... veneau urlete, bubuituri, chiote de mii de căruţe, grele, care huruiau pe creştetul lui ca pe Podul Vezii..."

In acest roman, Gala Galaction îşi dovedeşte din nou talentul deosebit în redarea povestirilor oamenilor din popor. Tonul firesc, naturaleţea şi spontaneitatea expuneri' unei situaţii dramatice, umorul fin, sănătos, din limbajul omului simplu, sînt prinse cu multă măiestrie de scriitor în redarea amintirilor din război ale lui Iorgu Mutafu.

Valoarea romanelor constă, cu deosebire, în zugrăvirea obiectivă realistă, a unor personaje ca Atanasie Ceaur sau Floreal Vasilescu-Plopu, în redarea veridică a procesului de conştiinţă al lui Savu Pantofaru şi, mai ales, în prezentarea critică a societăţii şi moralei burgheze.

Peste tendinţele, argumentaţiile şi ideile greşite, mistice, pe care le conţin, romanele lui Gala Galaction dovedesc pe scriitorul care, în întreaga sa activitate, a fost călăuzit de o mare dragoste de oameni, de dorinţa fierbinte de a contribui la plămădirea unei vieţi fericite pentru toţi cei năpăstuiţi şi asupriţi, dovedesc pe scriitorul care a fost întotdeauna în conflict cu realităţile, legile şi morala orînduirii crude şi nedrepte din trecut.

★

In istoria literaturii romîne, Gala Galaction rămîne ca o personalitate distinctă. Prin conţinutul de idei al operei sale, cît şi prin mijloacele specifice de turnare a acestui conţinut în imagini artistice, şi-a cucerit un loc de frunte în rîndul creatorilor de frumos de la noi. Nuvelele, articolele şi romanele sale sînt străbătute de un vibrant sentiment de umanitate. Năzuind către un ideal de viaţă bazat pe cinste şi demnitate, pe dreptate şi libertate, a privit întotdeauna cu ostilitate tot ceea ce era întunecat, tot ceea ce contrazicea credinţele şi sentimentele sale, în opera sa făcîndu-şi astfel loc vii accente protestatare, de revoltă. De aceea Gala Galaction poate fi considerat, pe drept cuvînt, un scriitor cetăţean, un scriitor militant pentru o lume nouă. Chiar şi în perioada a doua a vieţii sale, cînd se dedică în mare măsură problemelor religioase, crezul artistic îi este acelaşi. „Arta nu poate să mintă, afirma cu

convingere în 1933. El arăta că „arta pentru artă este o iluzie şi o deşartă fanfaronadă“ şi că adevărata artă este aceea care are ţelul înalt al slujirii oamenilor, subliniind cu claritate: „Funcţia socială a artei ne apare ca un splendid răsărit de soare“. Realismul, care predomină în opera scriitorului, a izvorît din cercetarea atentă a vieţii şi societăţii, din atitudinea sa sinceră şi obiectivă în faţa realităţilor zugrăvite. Dualitatea realism-misticism, specifică scrisului lui Gala Galaction, umbreşte într-o anumită măsură, dar nu întunecă, nu anihilează valoarea social-umană şi artistică a operei sale şi viul ei filon realist. Scrierile sale au un patos lăuntric specific, de substanţă lirică, care îmbracă atît haina meditaţiei sau contemplaţiei, cît şi a dinamismului epic. Gala Galaction, fiind un narator descriptiv, utilizează mai puţin dialogul, desfăşurînd larg şi echilibrat firul povestirii. Cu toate acestea, şi fără înfruntarea verbală dintre eroi, scrierile sale au o trepidaţie susţinută, conflicte încordate, răscolind adînc sufletul cititorului. La aceasta contribuie şi stilul expresiv, nuanţat, bogat în expresii sugestive, care îşi trag seva atît din simplitatea şi pitorescul limbii populare, cît şi din eleganţa construcţiilor neologistice.

Dacă şi astăzi preţuim opera lui Gala Galaction, aceasta se datoreşte faptului că aflăm în ea oameni care trăiesc cu adevărat, cu intensitate, problemele de viaţă majore, pătrunzătoare, idei şi sentimente profund veridice.

Opera lui Gala Galaction este mărturia vie a prezenţei sale active în mijlocul oamenilor, în mijlocul marilor probleme ale vieţii.

TEODOR VIRGOLICI

DOCTORUL TAIFUN

I

Αριστον διεπνο!... λαμπρῶς ἐδιπνίσαμεν![1] (Am nimerit-o Dodorache?...) Ajută-mă să alcătuiesc, în cinstea doamnei Aspazia, o mulţumită... vrednică de eroii lui Lukian... Ia să vedem.

... Ἀσπάζομαι τήν ὑμετέραν χετρα, κυρία Ἀσπασία.. καὶ εὐχαριστῶ μὺτυ διὰ τὴν...

...Cum se zice, Dodorache, amabilitate?... a!... διὰ τὴν αγαθωσύνιν ὑμῶν καὶ διὰ πάντα τα...lucruri alese de mîncare... ajută-mă, Dodorache!...

— Ἐκλεκτά ἐδέσματα...

— ...Καὶ διὰ πάντα τὰ ἐκλεκτά ἐδέσματα... pe care ni le-aţi pus înainte...

— ἅπερ παρ παρεθέσατε

— Bun!... *nous y sommes!...* ἡμῖν. ἅπερ παρεθέσατε ἡμῖν...

Soţia doctorului Hristudorache, măgulită de mulţumirile pe care celebrul profesor, doctorul Bobircă, ţinea să i le facă, în această grecească fantomală, rechemată din anii de liceu, rîdea cu toţi dinţii ei frumoşi, neconvenţională şi nevinovată. Apoi, destul de corect romîneşte, dar cu o vagă savoare elinească :

---

[1] Excelentă masă! Strălucit am prînzit!

[2] Vă sărut mîna, doamnă Aspazia, şi vă mulţumesc pentru amabilitatea dumneavoastră şi pentru toate mîncările alese pe care ni le-aţi pus înainte.

— Îmi faceţi prea multă cinste, domnule profesor. Eu una sînt fericită că am ospătat, la masa mea, pe marele maestru al medicinii romîneşti şi colegul soţului meu... Şi măgulită sînt că n-aţi uitat ce-aţi învăţat, în şcoală, din limba strămoşilor mei...

Doctorul Hristudorache, amicul de totdeauna al ilustrului cardiolog, îşi goli ceaşca de cafea şi, îmbujorat la faţă şi bine dispus, interveni cu prefăcută bănuială :

— Nu ne mai păcăli, Boby dragă !... toate aceste cuvinte greceşti le scoţi tu acum, din traistă, după patruzeci de ani de recluziune ?...

— Precum vezi !... Ce, eu am avut prilejul să reîmprospătez ca tine, în Tomisul lui Ovidiu şi lîngă o soţie încîntătoare — strănepoata eroilor de la Maraton — dacă nu sintaxa, măcar vocabularul grecesc ?

— *A d'autres,*[1] dragă Boby !... Probabil că ai recitit pe Xenofon, ai mai deschis pe Demostene, ori cel puţin pe Lukian, de care pomenişi adineaori.

— Să-ţi spun drept, cînd eram la Paris şi lucram cu Vaquez, aveam un coleg grec din Constantinopol şi uneori mă lăsam cu el, legănat de amintiri filologice... Iar astă-vară, la Tekir-Ghiol, mă împrietenisem cu preotul grec.

Doctorul Hristudorache se întîlni ochi în ochi, o clipă, cu nevastă-sa şi schimbă vorba cu dezinvoltură :

— Bine, domnule profesor !... Curiozitatea noastră e împăcată... Dar, spune-ne, te rog, ce facem cu asistolia lui Arvanitide ?... Colegul, pe care l-ai văzut astăzi la consult, nu prea e tare în cardiologie... Iar eu te-am chemat de urgenţă, de la Bucureşti — e adevărat, rugat cu desperare de bietul bolnav — pentru acelaşi cuvînt...

Profesorul se răsturnă puţin pe spătarul scaunului şi cu oarecare aer de mister, corespunzător unor convingeri de înaltă autopreţuire, suflă între sine şi ve-

---

[1] S-o spui altora.

chiul său coleg un nour de fum albastru. Doctorul provincial întoarse lucrul în comedie:

— Nu cumva îmi răspunzi fără vorbe, prin acest simbol al fumului de ţigară?

Doctorul Bobircă se porni pe rîs, goni cu mîna meandrele de fum şi pare că descoperind de abia acum, prin geamul larg, tumultul mării depărtate, răspunse, sculîndu-se de la masă:

— Haidem devale, la Cazino, să privim această frumuseţe... *Thalassa! Thalassa!*... Vă mulţumim, din toată inima, dragă doamnă! Vă mulţumim de data aceasta, romîneşte... Vă mulţumeşte Prutul, vă mulţumesc ogoarele Covurluiului natal...

Aspazia, grecoaică fină şi mamă excelentă, care pregătea cu copiii lecţiile lor de la şcoală, răspunse spre uimirea profesorului:

O, paşă cît de darnic eşti!...
Să-ţi răsplătească Dumnezeu
Aşa cum îmi plăteşti...

Era acum rîndul lui Hristudorache să se simtă intim încîntat şi să se exalteze într-un nour de fum de ţigară...

— Bravo, dragă doamnă!... Bravo, Dodorache!... Se putea, oare, ca acest doctor poet să nu-şi aleagă o soţie pe potrivă?... O, dragii mei, voi sînteţi fericiţi!... Inteligenţă, delicateţă, bună înţelegere casnică, copii sănătoşi... Eu, săracul de mine, sînt milionar (adică prea fericit) în opiniunea publică şi pe piaţa medicală, dar sînt un cerşetor, în conştiinţa mea, da, un cerşetor, la uşile altora...

Aspazia şi Iancu Hristudorache se întîlniră iar ochi în ochi, pe cînd Bobircă întindea mîinile spre paltonul din cuier. Jupîneasa, care aştepta în dosul stăpînilor, se grăbi să ridice paltonul şi să servească pe importantul mosafir.

— Dodorache, arhitectul vine de la Tekir-Ghiol, cu maşina, acum după-amiază... Trebuie să mă duc cu el, neapărat, să văd ce a meşterit, la vila mea... Dacă pot să mă înapoiez pînă diseară, la ora trenului, plec chiar astă-seară, dacă nu, atunci mîine de dimineaţă...

— Bine, bine, dar pe la noi tot mai dai un moment... Aşa încît, Aspazio, spune profesorului nostru numai un provizoriu bună-ziua...

— Sărut mîinile, doamnă! La bună vedere! Arhitectul vine să mă caute aici, la dumneavoastră... Vă rog trimiteţi-l după noi, la Cazino... Ne plimbăm pe ţărm şi declamăm ca Demostene...

II

Casa doctorului Hristudorache era nu departe de biserica greacă şi cu ferestrele din etaj privea spre mare. Cei doi prieteni ieşiră afară, în vîntul aspru care sufla în această timpurie zi de toamnă, şi porniră devale. Pe stînga lor, imensitatea lividă şi zbuciumată năvălea, din ce în ce mai sus, printre clădirile golfului şi ale promontoriului.

— Iată muzica favorită!... Iată vremea cea mai bună, care te obligă să constaţi că rezistenţa cojocului e suficientă şi că locomotiva a înghiţit cărbuni din belşug!... Bună masă, mă, Dodorache! Minunată gospodină e nevastă-ta!... Cum îi ziceţi voi acelui pateu delicios, cu spanac?

— Spanacopita, Boby... E un produs al bucătăriei greceşti.

— Şi marinata aceea, mai clasică decît Omer, şi peştele cu scordolea... şi sarailia de la urmă...

— Toate roduri ale mării şi ale Dobrogei...

— Şi ale mîinilor Aspaziei...

— Numai vinul era de la sfînta Vale Călugărească, trimis de cumnatî-meu...

— Dodorache, te fericesc... Ai găsit, în viaţă, pe tovarăşul ideal.

— *O, Meliboee!... Deus nobis haec otia fecit...* [1]

— Da, cred... Desigur că ai dreptate... Dar cum să-l conjurăm, Dodorache, pe acest *Deus Ignotus,* [2] să

[1] O Meliboee!... Dumnezeu ne-a împlinit această dorinţă.
[2] Dumnezeu necunoscut.

pună puţină ordine şi puţin noroc şi în inima şi în viaţa mea ?...

— Ordine şi noroc, în inima şi în viaţa ta ?... Dar ce-ţi mai trebuie, Boby ?... Nu eşti tu, de aproape cincizeci de ani de cînd te cunosc, premiantul seriei noastre, studentul cu uimitoare puteri de muncă şi cu strălucite aptitudini, tînărul doctor plecat mai tîrziu la Paris, ca să ajungă, după ani de sîrguinţă şi de opere, marele savant, specialistul celebru, pe care îl sărbătoreşte azi toată lumea medicală şi şi-l dispută toţi suferinzii ?... Porecla ta de odinioară, de cînd eram amîndoi elevii profesorului Asaky, azi este o podoabă şi o victorie !... *Doctorul Taifun !...* Pare că e titlul de glorie al medicinii romîneşti !...

Ieşiră deasupra boschetelor şi a cuiburilor de flori care îmbracă promontoriul, spre miazăzi. Dar boschetele erau zdrenţuite şi ruginite, iar florile, rămase, se încovoiau spre pămînt, răscolite de vîntul aprig. Doctorul Bobircă, pare că zguduit şi el de apostrofa vechiului său amic, se sprijini de braţul lui şi într-un suspin îmbrăţişă infinitul învolburat :

— Dodorache, *psihi-mu !...* [1] Vezi tu marea cum este ?... Atîta tihnă şi disciplină se află acum, în inima mea, cîtă vezi în colcăiala asta monstruoasă şi în asaltul valurilor mugitoare!... Sînt tulburat, sînt răsturnat, sînt chinuit, Dodorache, mai presus de orice bănuială şi închipuire !... Vorbeşti de lucrările mele, de faima mea şi de regalitatea mea ştiinţifică.... Îţi aduci tu aminte de rugăciunea lui Hyperion, din *Luceafărul* lui Eminescu, către părintele tuturor lumilor...

Rea-mi al nemuririi nimb
Şi focul din privire,
Şi pentru toate dă-mi în schimb
O oară de iubire !...

Hristudorache stătu cîteva clipe nehotărît şi mut, ca un om care nu ştie cum să sară peste un şanţ, ivit fără de veste de-a curmezişul potecii...

— Mi-aduc aminte foarte bine, Boby... că doar la

[1] Dragul meu.

mine Esculap a rămas fără nădragi tocmai de răul muzelor... Însă cum se face că tu ai ţinut minte rugăciunea lui Hyperion ?

— Dragul meu, sînt aproape trei ani de zile de cînd citesc şi iar citesc *Luceafărul* luceafărului nostru naţional !... Dodorache, avem înaintea noastră o oră de libertate şi putem s-o prelungim... Ascultă-mi spovedania !... In acest moment ea urcă în mine năvalnică !... Pare că este acest iureş clocotitor şi spumegînd care se striveşte, sub ochii noştri, de blocurile cheiului !... Nu pot s-o mai reţin... Icoana modestei, dar trainicei tale fericiri, farmecul cast şi subjugător al soţiei tale, vechea noastră prietenie şi vechile noastre mărturisiri... mă biruiesc şi mă deznoad .. Trebuie să-ţi spun totul !... Trebuie să las pe doctorul Taifun să-şi răcnească tainele care îl sugrumă, să spulbere concepţiile tale despre situaţia lui de azi şi să arunce în slavă spumele durerii lui... Să stăm colea pe bancă, umăr lîngă umăr, şi inimă lîngă inimă...

III

Se aşezară pe o bancă, solemni ca într-o catedrală, pe cînd, în faţa lor, orga mării bubuia şi stăruia în tonalităţi de bas şi de cavernă.

— Scumpe Hristudorache, mă analizez în faţa ta şi-ţi mărturisesc că mi-e greu, mi-e ruşine, calc pe jeratic, cu aceşti paşi de spovedanie, dar în acelaşi timp simt şi o păgînească fericire... Mi-e ruşine de destăinuirea mea, dar sînt criminal de fericit că mă zdrobeşte şi mă dezonorează această povară a tainei mele !... Fericirea ta e cinstită, legitimă, cu nimbul virtuţilor conjugale... Dragul meu, roşesc să-ţi spun că, în faţa fericirii tale, fericirea mea se înalţă : necinstită, furată, adulteră, dogorîtă de focul infamiei !... Ce demon cîntă în mine, în clipa aceasta ? Ce măgulire misterioasă şi impură mă face să opun starea mea odioasă stării lui binecuvîntate ? Vinul tău a fost

prea bun... Aspazia ta, cu sfîntul ei prestigiu, e prea chemătoare de comparaţii şi de contraste... Marea aceasta îmbată cu imensitatea şi cu orga ei!... Te-ai întrebat tu de ce, astăvară, am trecut prin Constanţa de atîtea ori, în sus şi în jos, şi numai de două ori, şi încă pe fugă, am venit să-ţi strîng mîna şi să salut pe soţia ta?...

— Marele meu prieten, acesta este un secret al tău, pe care niciodată nu mi-am permis să caut să-l dezleg cu ajutorul şoaptelor şi al cancanurilor suburbane... Mi-am zis: Bobircă trebuie să aibă cuvintele lui că nu se abate pe la mine şi, într-o zi, îmi va da el însuşi explicaţia cea mai bună. Înţeleapta mea Aspazie a cugetat la fel şi niciodată nu m-a întrebat ce cred despre zvonurile mahalalei, deşi ştiu că au ajuns şi pînă la ea.

— Hristudorache, mahalaua are dreptate!... Iubesc ca un smintit o femeie măritată şi am cu ea un copil, pentru care sîngerez că nu poartă numele meu!...

Lăuntric zbuciumat şi cu fruntea umedă, doctorul Bobircă se ridică de pe bancă, se căută prin buzunare, dar la urmă nu scoase decît o batistă pe care o trecu pe faţa-i aspră şi rasă.

— Şezi, Boby dragă, şi linişteşte-te... Situaţia ta e gravă, dar, ca orice lucru omenesc, poate să se schimbe, trebuie să se schimbe şi anume să se schimbe în chip prielnic pentru toată lumea... Cea dintîi întrebare, pe care ţi-o pune prietenia mea adînc înduioşată, este cea mai simplă: De ce n-o desparţi de bărbatî-său, ca să te însori cu ea? E o cîrpeală vulgară, dar universal practicată, şi veche ca Troia şi ca eroii lui Omer!...

— De ce, Dodorache, de ce?... E o afacere banală şi uşoară pe care ţi-o dezleagă, în cîteva luni, un avocat prieten... Dar, în cazul meu, ai de-aface cu o încurcătură subtilă, cu un păienjeniş absurd, în care eu — *musca galeata et laureata*[1] — m-am prins prosteşte şi mă zbat de atîta timp, alimentînd cronica scandaloasă şi dezolînd pe oamenii serioşi...

---

[1] Muscă cu coif şi cu cunună de lauri.

— Este, oare, nevoie să-ţi mai spun că devotamentul meu şi dorinţa să-ţi fiu de folos sînt mult mai puternice decît curiozitatea de a auzi un caz interesant?... Lămureşte-te şi lămureşte-mă.

IV

— Dragul meu, ne cunoaştem şi sîntem prieteni de un vac de om... Am fost colegi în liceu, am fost colegi la medicină... Tu, cu chipul tău feminin, ai fost totdeauna băiat simpatic, bine venit şi bine primit... Eu am fost urît, de cînd m-a făcut mama. Desigur că biata femeie mă alăpta, întorcînd capul şi lăcrămînd... În şcoală, ţii minte că, pînă cînd să ajung să mă impun, nu atît cu destoinicia şi cu succesele mele şcolare, pe cît cu pumnii mei, eram martirul clasei... „Bobircă, făt-frumos"... era injuria cea mai concesivă, cu care mă mîngîiau cîţiva colegi mai milostivi... Această infirmitate a mea a fost în taină resortul învierşunării mele la muncă, generatoarea imensei mele ambiţii şi explicaţia inflexibilei mele purtări călugăreşti, printre voi, răsfăţaţii soartei şi ai fetelor... Cine se uita la mine?... Pe cine aş fi putut eu să cuceresc cu nasul meu de pătlăgea şi cu obrazul meu, alb şi neted... ca un cuib de rîndunică?... Eram intim încredinţat că inspir oroare oricărei femei şi mai ales celor însărcinate. Nu ştiam cum să-mi ascund capul, cînd treceam pe lîngă perechile tinere, vesele, fericite de tinereţea şi de frumuseţea lor... Colegul nostru Vlad Gherasimescu — duşmanul meu de altădată, de azi şi de totdeauna — frumosul Vlad, falnicul Vlad, Vlad sultanul cu sute de cadîne, dar fără harem, fără cheltuială şi fără bătaie de cap... Vlad Gherasimescu a fost ani de zile (şi mai este şi azi!...) cununa mea de spini, inchizitorul neştiut al cărnii mele, jeraticul aşternut sub plapuma mea, blestemul zilelor mele, „bestia mea neagră", cauza eclipselor soarelui, pentru mine, ori de cîte ori îl întîlneam braţ la braţ, ori de

cîte ori (şi azi!) îl întîlnesc, braţ la braţ cu o nouă captură!... De patruzeci şi atîţia de ani mă prigoneşte şi mă face să sfîrîi, pe cărbuni! Nepotrivirea, antagonismul, războiul au izbucnit din clasa întîia de liceu şi vor ţinea pînă în lumea cealaltă! El: efebul splendid, băiatul de boier, linguşitorul dascălilor, tare în sporturi şi mediocru la învăţătură, flacăra trandafirie şi albastră care topea, la distanţă de cîţiva metri, orice făclie feminină!... Eu: slutul sluţilor, odrasla unor bieţi pescari din Galaţi (se vede că mama, săraca, pe cînd mă purta în pîntece, se uitase numai la somni şi la broscoi), „tocilarul" clasei, strigoiul din podul internatului şi migrena sexului slab, imediat ce dădea cu ochii de mine!...

— Nu exagerezi tu, Bobircă?... Ceea ce aud acum din gura ta nu rimează în totul cu amintirile mele...

— Ei, Iancule dragă, cine poate, în anii adolescenţei (unei tragice adolescenţe) să-şi smulgă cămaşa de la piept şi să-şi arate atîtea bube purulente!... Şi, pe urmă, şi tu erai frumos, Iancule, şi mai eşti şi azi... Ar fi trebuit să găsesc un monstru ca mine, ca să-l fac confidentul disperărilor şi al putreziciunilor inimii mele... Ce-mi rămînea de făcut? Cine putea să mă mîngîie, în ascunsa mea nenorocire? Învăţătura şi castitatea!... M-am afundat în cărţi cu frenezie... V-am uimit pe voi, colegii, şi am uimit pe dascăl... Dacă aş fi fost bogat, poate că aş fi căzut în corupţia rece. Aş fi pus la mijloc banii mei, aş fi înflăcărat de „dragoste" pe cele mai frumoase femei de vînzare şi urîţenia mea ar fi fost proclamată picantă şi provocătoare. Dar sfînta sărăcie mi-a purtat o grijă neadormită, pînă hăt, departe, în preajma doctoratelor... Furia de învăţătură mi-a rămas în sînge... Cartea era acum tot plămînul meu, toată raţiunea mea de a fi şi, ţi-o mărturisesc, toată răzbunarea mea... Poţi să-ţi închipui tu, Dodorache, tainica mea satisfacţie cînd, la prezentările clinice, voi colegii mei şi în special duduiţele noastre camarade făceaţi cerc în jurul meu şi vă uitaţi la mine, cu gura căscată?... Mă ştiam insuportabil cu figura mea, dar eram o crescîndă auto-

rîtate. Mă simţeam puternic, prin munca mea şi prin distanţa unde lăsasem pe batjocoritorii mei de mai înainte. Nu mai eram prieten decît cu tine ; gonisem gluma şi rîsul din viaţa mea, ca nimeni să nu mai cuteze să glumească şi să rîdă în faţa sluţeniei mele... Era pe vremea marelui succes al piesei lui Rostand, *Cyrano de Bergerac*... Cine mai mult decît mine înţelegea severitatea acestui falnic nasogan, în faţa cui a-ţi scoate batista să te ştergi la nas era tot una cu a-ţi scoate giulgiul de înmormîntare?... Erai de faţă, la spital, la Mavrogheni, cînd am făcut scandalul cu Paşaliu şi mi-a pornit porecla de *Doctorul Taifun?*

— Nu eram de faţă şi niciodată n-am ştiut prea bine ce s-a întîmplat.

— De unde pînă unde, infirmierele şi servitorii din spital mă porecliseră *doctorul Tifon.* Cine ştie cum prinseseră din gura mea acest cuvînt şi acum eu, fără să ştiu, îl purtam înfipt în căciulă... Colegii mei aud cuvîntul (poate l-ai auzit şi tu) şi încep să şi-l şoptească între ei. Era tot vechea poveste... Era nevoia de a găsi o poreclă poznaşă pentru cea mai poznaşă mutră de viitor medic. O servitoare naivă, nou venită în spital, m-a învăţat, cu nevinovăţie, pseudonimul meu spitalicesc... M-am hotărît să pîndesc împrejurările şi, cînd mi-o veni bine, să fac un tărăboi de pomină... Eram sătul de sobrichete. Nu mai voiam nici unul. Într-o zi, după o operaţie a lui Asaky, pe cînd studenţii şi infirmierele stăteau grămadă, aud pe nebunul de Paşaliu : „Întreabă şi tu pe doctorul Tifon !..."

Stăpîn pe mine, dar vulcanic ca un tragedian, am început să răcnesc, să trîntesc obiectele pe care le ajungeam cu mîna şi să declar, la urmă, în auzul înmărmuriţilor mei spectatori, că voi sparge capul oricui va îndrăzni să-mi mai spună *doctorul Tifon*...

Dar Paşaliu a fost mai tare decît mine... Mare mucalit cum era, şi jucînd comedie mai bine decît mine tragedie, exclamă în tăcerea glacială : „Fraţilor, ăsta nu mai e doctorul Tifon, ăsta e *doctorul Taifun!*"

Într-o clipă, am judecat situaţia !... *Doctorul Taifun* era o biruinţă şi un omagiu !... Am izbucnit în rîs — şi

cu mine toată lumea — şi m-am împăcat pe loc cu autorul noului meu sobrichet, menit celebrităţii...

— Ştiam că doctorul Paşaliu a născocit porecla ta, dar cînd şi cum, nu mai ţineam minte... Eu pe atunci pregăteam internatul... Ţiu minte însă că o dată, după ce am ajuns intern, te-am însoţit la Sanatoriul Diaconeselor, unde aveai tu nu ştiu ce bolnav de îngrijit...

— Ei, da... Aşa a început primul capitol sentimental al vieţii mele... Acolo am cunoscut-o pe Fritzi Köstlin, scumpa mea bavareză, întîia mea iubire, soţia mea tainică, ani de zile... Cam ştii tu cum au mers treburile... Am vorbit noi de asta şi la Iaşi, în timpul refugiului... Cît de mult sînt pedepsit azi că n-am fost mai hotărît şi am lăsat situaţia încurcată, pînă cînd m-a apucat războiul !... Dacă mă căsătoream cu Fritzi, inima mea rămînea nepîngărită, şi respectul de mine însumi neatins !

— Mergi mai departe, Boby, şi dovedeşte-mi că nu exagerezi...

V

— Priveşte, Hristudorache, cum cad pe marea asta, plină de spasmuri şi de spume, foarfecele şi forfecuţele pescăruşilor... Ce vor aceste păsări? Ce caută ele, cu ciocul, în volbura valurilor ? Ai zice că sînt nişte dalbi îngeri de mîngîiere şi de pace, trimişi ca să aline pe uriaşa turbată... Ţi-ai găsit ! Aşa graţioase şi angelice, cum se văd, aceste păsări sînt nişte pescuitori în apă tulbure, sînt nişte bandiţi pe cont propriu... Aşa păţim şi noi de multe ori în viaţă. În zbuciumul, în durerile, sau în trista noastră izolare, ne pomenim deodată vizitaţi de un vis de frumuseţe... care pe urmă ne ciuguleşte cu cioc de fier !...

— Arată-mi ce-ai păţit tu cu aceste păsări ale cerului.

— Am văzut, din biblioteca ta, că ţi-am trimis şi ţie, pe cînd făceam al doilea al meu stagiu la Paris,

monografia mea supra *Maladiei lui Sokes-Adams*. Dar, vai! nu la Paris era să-mi iasă înainte, atît de tîlhăreşte:

Fiul cerului albastru
Şi-al iluziei deşerte

Am cunoscut la Paris numai spitalul Laënnec, biblioteca şi laboratorul, cîteodată (în ceasuri fugare) muzeele şi concertele lui Enescu şi aproape de loc cealaltă glorie a Parisului: femeia şi petrecerile. Deprinderea ajunsese a doua natură!... Eram acum un pătimaş al meseriei şi al cercetărilor migăloase. Bani aveam; urîţenia mea nu mă mai prigonea; ideea răstignitoare că sînt odios femeilor începuse să se risipească înaintea experienţei contradictorii. Dar eu stăteam treaz şi sceptic. Mă gîndeam: averea cîştigată, ştiinţa mea medicală, faima şi admiraţia din jurul meu ar putea — pentru cine ştie ce inimă pribeagă — să-mi prefacă obrazul şi să-mi scază sluţenia, însă... ce mă fac cu oglinda din camera mea de culcare?... Cunoşti ca şi mine accidentele, crizele nervoase, trăsnetele din senin, păcatele sincere, pe negîndite, cum şi pehlivăniile calculate şi cursele pe care ni le întind, uneori, la consultaţii, clienţii noştri feminini... — Cunoscut, mai înainte de căsătorie; de atunci încoace... noapte bună!

— Cu tine lucrurile s-au petrecut mai nomal decît cu mine... Eu am fost destul de prudent la începutul carierei mele şi m-am poticnit grav, tocmai acum spre bătrîneţe...

— Ce va să zică habitudinea şi disciplina profesorală!... Dintr-o puzderie de fapte mici, mă duci spre concluzia generală; prin atîtea rigole, mă duci spre canalul colector... Dar mă tem să nu sosească arhitectul tău de la Tekir-Ghiol şi să nu-mi ciuntească această nespus de preţioasă oră!...

— N-ai nici o grijă. Chiar dacă ar sosi acum, mai are încă treburi prin oraş... Şi apoi îmi dau seama că nu voi izbuti să te fac să pricepi tocmai ilogismul unde vreau să te debarc, tocmai situaţia absurdă a conştiinţei mele: autodescalificarea mea şi fericirea că mă bălăcăresc în noroiul unui Tekir-Ghiol din geografia

infamiei pure!... Iată acum faptul brutal, care a schimbat cu totul viaţa mea de trei ani încoace. Într-o zi, acum trei ani, prin August — zi nenorocită, cînd lipseau de lîngă mine şi asistentul meu şi orice alt personal, afară de servitoarea de la scară — vine la ora de consult o doamnă înaltă, zveltă, oacheşă şi mi se plînge că suferă de palpitaţii... Nu părea nici aristocrată, nici burgheză. Părea mai mult o femeie liberă, o artistă, o studentă, o aventurieră... Era un tip vibratil, dogoritor, un fel de semiisterică, pe care n-am putut s-o clasific de la prima vedere. M-au sfredelit, însă, deodată ochii ei verzi şi primejdioşi, care cercau zadarnic să se împăienjenească în nu ştiu ce nedovedită suferinţă... Nu avea nimic, sau aproape nimic. In schimb, avea un trup vrednic de admiraţia şi de dalta lui Rodin, cu ascunzişuri de chihlibar, cu palori de marmoră şi cu stăveziu ţesut de viorele. Ce s-a petrecut atunci cu mine? Cu ce vrăji, cu ce puteri hipnotice m-a învăluit această andaluză bucureşteană? Cum a putut ea să înţepe, atît de exact, nodul vital al mîndriei mele bărbăteşti, al seriozităţii şi al demnităţii mele de om de ştiinţă?...

M-am deşteptat ca dintr-o căzătură din vîrful unui copac! Creatura de flacără şi de aprigă revelaţie, care mă doborîse, s-a strecurat din cabinetul meu, cu foşniri şi cu mlădieri de şarpe... Am stat multă vreme în urmă, ruşinat, iritat, revoltat împotriva mea însumi...

Unde mi-a fost capul? Se mai poate, în situaţia mea şi cînd mă cheamă cum mă cheamă, asemenea aventură de doctorand?... Au trecut zile, săptămîni şi chiar luni. Au trecut patru luni... Aproape că uitasem de ruşinea întîmplată bietului profesor... Conştiinţa e o cămilă răbdătoare şi rezistentă!... Într-o zi, spre iarnă, uitîndu-mă în salonul de aşteptare, la capetele clienţilor veniţi, văd într-un colţ doi ochi fosforescenţi, într-o faţă palidă, meridională, încordată de voinţă şi de intenţiune... Rămîn pironit locului... Deschid gura şi spun, ca un actor, cuvintele suflate de nu ştiu ce sufleur al diavolului: „Pe dumneavoastră vă rog să veniţi astă-seară, la ora opt. Cazul dumneavoastră e special..."

La ora opt, nu mai rămăsese la mine în casă decît bucătăreasa... Vrăjitoarea cu nume necunoscut a venit. Am primit-o cu o febrilitate pe care era cu neputinţă să o mai ascund. Am început părinteşte (singura modalitate în care mai puteam să mă menţin): „Ce este, fetiţo?“ A izbucnit în plîns şi s-a aruncat la pieptul meu... Domnule profesor... sînt în luna a patra! Azi sînt tocmai patru luni de cînd... am fost la dumneavoastră...“

Am luat-o de pe mine, mi-au sărit ochelarii cît colo şi am bîlbîit stupiditatea clasică, uzuală de la grajd pînă la academie: „A... nu se poate!“ „Vă rog convingeţi-vă şi dumneavoastră...“ — şi într-o clipă fu goală ca *Suzana la baie!*... Ce să-ţi mai spun, cum să-ţi mai spun?... A doua oară, a treia oară, a treisprezecea oară... am înţeles că sînt prizonierul unor puteri necunoscute, iraţionale, înfricoşat[illegible] .. Am aflat că e măritată, că bărbatîi-său este şef de serviciu în cutare minister, că au o fetiţă care umblă la şcoală...

— Pot să te întreb cum o cheamă?... Cine e bărbatîi-său?...

— Ba bine că nu!... Doamna Florica Vasilescu-Plopu, soţia lui Manole Vasilescu-Plopu...

— Atunci, mahalaua e bine informată...

— Cum naiba să nu fie, cînd mă tăvălesc în acest bălegar de doi ani şi mai bine!... Trebuie să te încurci cu o femeie măritată, ca să ajungi să cunoşti cît de profundă şi de lamentabilă poate să fie degradarea sufletului omenesc!...

VI

— În întîlnirile noastre — firește, aiurea de cît la mine acasă, atîta ar mai fi lipsit! — am început să bag de seamă şi să aflu că demonul meu cu pielea de rodie are botinele uzate, sau are lenjeria grosolană, sau n-a plătit taxa şcolară pentru fată, sau n-a plătit rata de amortisment pentru locuinţă, sau n-are bani de yilegiatură...

— Înţeleg !... Şi au început să vină darurile, beţşugul casei lui Vasilescu-Plopu, Tekir-Ghiolul şi vila doctorului Taifun, Vlaşca şi Teleormanul !... Vorbeşte-mi despre copil !...

— A venit şi el... cu exactitate matematică şi după toate regulele obstetricale. E frumuşel... Şi totuşi, pentru ochiul pătrunzător, seamănă cu mine... Ar trebui să mă mulţumesc cu această evidenţă şi să trag consecinţele... Dar cît sînt de misterioase legile eredităţii şi ce bizare însuşiri de peliculă fotografică are embrionul, mai ales în unele cazuri de isterie ! Floreal (ăsta e numele cu care am răsfăţat-o) este o isterică şi o mitomană. Asemănarea copilului cu mine nu dovedeşte — spre nenorocirea mea şi spre tortura nopţilor mele — în chip de peremptoriu că eu sînt autorul.

— Bobircă, prea eşti prăpăstios ! Copilul îţi seamănă : copilul e al tău. Acum, amice, fii bun şi răspunde la cîteva întrebări : Femeia pe care o iubeşti... este o agramată ?

— Departe de acolo !... Cînd a luat-o Vasilescu-Plopu, urma ştiinţele fizico-chimice... Are o inteligenţă ascuţită, ba chiar sofistică... În discuţiile cu ea, eu mai totdeauna ies bătut... Firește, nu discutăm despre bolile cordului. Pe urmă, este un cameleon extraordinar : e mahalagioaică, burgheză sau doamnă din lumea mare, după mediul în care poposeşte... Astăvară, la Tekir-Ghiol, cu copiii lîngă ea şi cu servitorii mei la dispoziţie, era o ...*Hausfrau*[1] desăvîrşită.

— Altă întrebare, dragă Boby. Cum e bărbatu-său şi ...ce pretenţiuni are ?...

—Dacă îţi voi spune că nu pot să-l sufăr, nu ţi-am făcut nici o surpriză.

Îţi vor schiţa alţii un portret mai bun. Pentru mine e un birocrat fermentat ca un roc fort... Un tip înalt şi microcefal, cu un nas de babiţă într-o figură de fătălău... Cînd îi vezi ochii de oaie bolnavă de gălbează, cînd auzi trivialităţile importante pe care le debitează şi cînd... observi cum se comportă în faţa ultimelor prosperităţi din casa lui...

---

[1] Gospodină.

— Boby dragă, nu fii nedrept... mai ales cu bietul Vasilescu-Plopu...

—Da, firește... Dar te-am prevenit că alții pot să-ți facă un pastel mai trandafiriu... Totuși, se pricepe să viseze cu voce tare, în fața neveste-si, că i-ar reda libertatea pentru un milion lichid, uitînd că locuința lor de azi — înscrisă pe numele lui și treptat achitată — cu mobila din ea... și cîte și mai cîte... mă costă aproape tot atîta...

— Zici că au o fată la școală ?

— Da, în clasele primare, internă la călugărițele de la Pitar-Moșu...

— Tocmai bine : una mie, una ție !... Ultima întrebare... Dar, aici, din păcate, oricare ar fi sagacitatea ta, impresiunile tale, observațiile tale și.. jurămintele ei, plutim în haosul primordial...

— Am priceput totul !... Ai atins tocmai punga cu puroi... Am niște nesiguranțe și niște bănuieli care îmi bat în țeastă piroanele nebuniei ! Vasilescu-Plopu este șef de serviciu în ministerul lui Vlad Gherasimescu și chiar Vlad l-a făcut cu casă și l-a înaintat șef de serviciu, acum trei ani, cînd a intrat în partidul de la cîrmă și a luat secretariatul general.

VII

Prin vîjîitul și răbufnelile mării răzbiră chemările ascuțite ale unui claxon de automobil. Doctorul Bobircă își consultă ceasornicul...

— Trebuie să fie arhitectul meu Pogonici.

Hristudorache se ridică în picioare și privi către portul de unde venea chemarea. O mașină cobora, într-adevăr, pe șoseaua înclinată.

— Păcat !... Cade tocmai cînd era rîndul meu să vorbesc și să scot o concluzie din toate cîte am auzit...

— Dar ți-am spus că nu e nici o grabă... El mai are treabă prin oraș... Da, este chiar Pogonici... Ne-a văzut și vine încoace...

Mașina se opri și arhitectul Pogonici — un vlăjgan

cu mîini late cît volanul pe care-l părăsise — salută, cu pălăria la genunchi, pe profesor.

— Buna ziua, Pogonici... Ai fost exact. Cunoşteai pe colegul meu, doctorul Hristudorache?... Cum merge lucrarea?

— Domnule profesor, mai am vreo două săptămîni de lucru şi sînt gata... Gata cu totul, şi cu reparaţiile şi cu partea adăogată...

— Bun!... Mi-ai spus la telefon că mai trebuie ceva material... Du-te de-l alege şi apoi te înapoiezi să mă iei. Noi rămînem aici şi te aşteptăm.

— Prea bine, domnule profesor... Dar permiteţi-mi să vă predau această telegramă, care v-a sosit azi la Tekir-Ghiol... Vedeţi: *urgentă*... Am semnat eu pentru dumneavoastră.

Doctorul Bobircă desfăcu în grabă neaşteptata telegramă şi citi:

„Pupu greu bolnav. Vă rog veniţi primul tren — Floreal".

Dispoziţia şi expansivitatea profesorului se veştejiră dintr-o dată.

— Hristudorache, o veste rea... Citeşte telegrama...

Cu un braţ gîrbov de octogenar, îi întinse hîrtia. Hristudorache o citi, o învîrti şi spuse dîrz şi optimist:

— E o veste rea, dar e precipitată... Sînt încredinţat că nu e nici o primejdie.

— Oricum ar fi, trebuie să plec imediat... Ce tren am eu acum, spre Bucureşti?

Arhitectul Pogonici răspunse — părtaş şi el la această tristeţe căzută pe negîndite:

— Peste zece minute pleacă ultimul tren de sezon... Am adus de la Tekir-Ghiol pe nişte prieteni, cu bilete de băi...

— Du-ne la gară!... Dar treci încă o dată pe la doctor pe acasă, să-mi iau lucrurile...

Se aşezară în maşina sprintenă şi într-o clipă fură la poarta lui Hristudorache.

— Te rog, Hristudorache... nu vreau să arăt soţiei tale această figură opărită... Adu-mi tu ghiozdanul şi valiza... Îi vei explica pe urmă ce a venit pe capul meu.

VIII

Pe peronul gării, doctorul Bobircă se despărți de Pogonici :

— Ia tot ce mai trebuie și peste cîteva zile cred că ne revedem...

Împreună cu Hristudorache veni pînă în dreptul unui vagon de clasa întîia și, pare că răspunzînd unei întrebări din clipa aceea, spuse pripit, mutîndu-și bagajele între ele, dintr-un braț în celălalt :

— Bolnavul tău se ridică... Asistolia e curabilă, dar și revine... Fii sever cu el... Scade-i rația de alimente... Pune-l la regim declorurat și administrează-i digitalină... Cum ?... Digitalină în tratament sistematizat... Din cînd în cînd, la rigoare, poți să-i mai faci și cîte-o injecție intravenoasă cu uabaină... Principalul este să scapi de edemele acumulate, adică să-ți dezinfiltrezi clientul... Și dacă îl dezinfiltrezi, trimite-l la Buziaș...

— Urcă-te, Bobircă... Mai este un minut... Bolnavul meu rămîne, un moment, pe planul al doilea... Mă apasă gîndurile și grija ta... Totuși, nu știu cine mă încredințează că totul va fi spre bine...

Se îmbrățișară frățește și Bobircă se urcă în vagon.

— Pînă mîine, pe vremea asta, voi avea o telegramă de la tine ?...

— Vei avea-o ! Soției tale, încă o dată, vii mulțumiri și vii dezvinovățiri !...

Trenul porni din gară. Marea plină de zbucium, digul bătut de spume, coșurile vapoarelor din port, drumul către miazăzi și visul coastelor cunoscute — strivit azi de cerul posomorît — trecură încă o dată nostalgice și pare că definitiv rechemate, prin ochii și prin tristețea profesorului... Era singur în compartiment. Întinderile Dobrogei, cu sate rare, cu smîrcuri uscate acum spre toamnă, cu străvechi cimitire musulmane, se stinseră încet, sub pleoapele amurgului. Podul de la Cerna-Vodă și Dunărea pustie tresăriră vagi, sub puzderiile serei pornite către noapte.

Doctorul Bobircă oscilă ca un pendul, o oră, două, în compartimentul gol... Făcînd trei pași spre ușă și

înapoi trei paşi, către fereastră, şi repetîndu-se fără intermitenţă şi fără număr, el se cufundă în noianul amintirilor, pe cînd trenul-nălucă tăia sumbra odihnă a Bărăganului invizibil.

Doctorul Taifun simţea în el ceva dureros şi cald, ca o rană proaspătă ce sîngerează... Aşadar, acest copil, cu alt nume decît al lui şi adăpostit în casa altuia, a ajuns stăpîn pe inimă-i şi principiul durerilor şi al zbuciumului ceasului de faţă! Acum cîteva zile, era sănătos, neastîmpărat şi îmbujorat, pe aleiele cu covor de frunze moarte de la Şosea... Ce a putut să i se întîmple? De felul lui, copilul e delicat, deşi zvăpăiat şi voluntar... E vreo boală infecţioasă? E vreo intoxicare trecătoare? Şi ce manifestări poate să aibă, ca să alarmeze pe Floreal şi s-o facă să-i telegrafieze?

Dacă Pupu e bolnav mai greu, încep iar echivocurile, jena, întîlnirile cu Vasilescu-Plopu, toate detaliile şi toţi ghimpii unei situaţii false şi ruşinoase. Cînd se va termina această perioadă de tensiune şi de nesinceritate? Zilele de astă-vară, petrecute la vila de lîngă ţărmul mării, sînt o chezăşie fericită şi un îndemn puternic, ca să pună capăt şovăielilor şi unui provizorat scandalos pentru toată lumea. Oricît ai dispreţui părerile vulgului, opiniunea zisă publică are totdeauna ceva dreptate de partea ei. Toţi îndrăzneţii, toţi cinicii şi toţi corsarii sociali s-au dat de gol foarte des şi au dovedit că nici ei nu erau cu totul emancipaţi faţă de superstiţia socială. Dar, aparte această preocupare, cît de line şi de odihnitoare au fost zilele de la Tekir-Ghiol! — în vila lui răzleaţă de celelalte, în văzul mării dătătoare de viaţă şi de visuri şi lîngă această femeie, de care se simte legat atît de dureros şi de indisolubil! Vila era o sihăstrie. Cei mai mulţi credeau că este închiriată unei familii din Bucureşti şi că doctorul, care vine uneori, şi-a rezervat o cameră, în etaj. O lună întreagă, Floreal a stat cu Tudoriţa şi cu Pupu, departe de odiosul ei cămin, aci în vila lui. Tudoriţa seamănă cu maică-sa. Doctorul, uitînd de genealogia ei, începuse s-o iubească şi

pe ea... Cînd se uita de sus, de pe terasa vilei, şi-i privea pe copii, cum se jucau pe plajă, îi învăluia pe amîndoi în aceleaşi gînduri înduioşate şi ocrotitoare. Dacă legea divorţului ar permite, ar fi bucuros s-o ia la el pe Floreal, cu amîndoi copiii...

Dar cînd va veni această zi a excluderii lui Vasilescu-Plopu ? Floreal a fost, tot timpul, o delicioasă parteneră. Deocamdată amică şi tovarăşă ilegitimă, l-a făcut pe doctor să întrevadă ce-ar fi viaţa lor laolaltă, atunci cînd el va ieşi din potecile încurcate ale îndoielii şi ale tergiversării... Din odaia lui de sus — unde părea cufundat în cărţi şi în pregătirea nu ştiu cărei lucrări — privea şi asculta pe Floreal, cum rostea pe copii, cum gospodărea, cum îndruma casa şi servitorii. Inteligentă, meşteră să cruţe vremea, oamenii şi materialul gospodăresc, stăpînă care ştie să dea pilda hărniciei, Floreal era sufletul casei şi podoaba ei cea mai frumoasă. Şi cînd credeai că e mai obosită, sau mai cufundată în treburile bucătăriei, se arăta, deodată, în odaia doctorului Taifun, curată, fragedă, binemirositoare şi flexibilă şi lipicioasă, ca o pisică de Angora !...

Ce folos !... În aceeaşi vreme, scrisorile anonime picau, cînd la Bucureşti, cînd la Tekir-Ghiol. Oameni compătimitori şi „preocupaţi numai şi numai de reputaţia şi de liniştea marelui savant" îi destăinuiau, cînd mai ocolit, cînd mai brutal, că femeia de care vrea să-şi lege capul îl păcăleşte groaznic, că este o ipocrită şi o perversă, care îşi împarte graţiile în trei-patru direcţii deodată, că el, bietul om de ştiinţă, n-ar avea decît să facă cercetări, printre funcţionarii ministerului, unde serveşte de mai multe ori încornoratul Vasilescu-Plopu... etc. etc... Numele secretarului general Vlad Gherasimescu şi al nepotului acestuia, Titu Mărgărit — în acelaşi timp şeful său de cabinet — erau cele mai pomenite şi mai acreditate.

Într-o seară, la Tekir-Ghiol, cînd sosise o asemenea scrisoare, doctorul Taifun, a vegheat pînă tîrziu, plimbîndu-se prin cameră îngîndurat şi taciturn... A doua zi, dis-de-dimineaţă, a găsit lîngă el, în aşter-

nut, pe femeia iubită, furişată din odaia copiilor. Plînsese şi se strîngea la pieptul lui, suspinînd şi tremurînd... A înţeles ce se întîmplase. Scrisoarea rămăsese deschisă pe masă, şi Floreal — avertizată şi condusă de instinctul ei cel sigur — o găsise şi o citise... A evitat orice explicare, nu atît din înţelepciune cît din laşitate. Acest om disciplinat şi aspru, o viaţă întreagă, monah al spitalului şi al cabinetului de lucru, se găsea încă o dată, dar mai grav decît în zilele Fredericăi Köstlin, mut, covîrşit de situaţie şi prizonier farmecelor traiului alături de o femeie... Cînd a mai sosit încă o anonimă — de data aceasta o neruşinată carte poştală — Floreal era pe plajă, cu copiii. Doctorul Taifun a dat foc cărţii poştale şi i-a aruncat cenuşa în vîntul mării... Dar ce trebuia să crează el despre toate aceste delaţiuni? Sentimentele şi scopurile delatorilor aveau importanţă numai pentru ei. Întrebarea chinuitoare şi persistentă era aceasta: aveau ei, sau nu aveau dreptate?

Şi aceeaşi întrebare, şi aceleaşi nesiguranţe şi aceiaşi asfixie a voinţei împovărează pe doctorul Taifun în această oră de călătorie, între Feteşti şi Bucureşti... Cînd a sosit ziua de plecare, astă-vară, la Tekir-Ghiol, Floreal a fost admirabilă în purtarea ei reţinută şi demnă. A venit la el în cabinet, şi, ca o fetiţă cuminte care şi-a încheiat vacanţa, i-a spus, înghiţindu-şi lacrimile:

— Îţi mulţumesc, domnule profesor. Ai dăruit provizie de sănătate copiilor mei (unul este şi al dumitale), şi ai dăruit cîteva zile de tihnă şi iluziune sărmanului meu suflet...

Doctorul Taifun, zguduit şi torturat, a prins-o în braţe:

— Floreal... ţi-am spus că nu mai vreau să te aud zicîndu-mi „domnule profesor".

...Şi a fost cît pe aci să strige, biruit: „Rămîi, Floreal!... Eşti în casa ta! Eşti lîngă soţul tău!..." dar şi-a adus brusc aminte că găsise în Bucureşti, alaltăieri de dimineaţă, încă o scrisoare anonimă, şi mai precisă, şi mai acuzatoare!...

IX

Cîteva zile, doctorul Taifun a rămas singur în vila lui de la Tekir-Ghiol. Dar cît de pustie arăta acum această vilă! Grădiniţa de sub ferestre, fără copii şi fără jocurile lor, părea un cimitir fără cruci. Marea largă şi rostogolitoare de safire, plaja clară şi uşor horbotată de valurile domolite: rupeau inima cu zădărnicia lor... Păsările care treceau pe deasupra ţărmului, copiii din vecinătăţi, rămaşi încă lîngă marea binefăcătoare, servitorii vilei, fără rost şi fără veselie, i se păreau celui rămas pe gînduri, la masa lui de lucru, solii unor destăinuiri amare şi tîrzii... Femeia aceasta a cucerit aspra lui singurătate, ca o cohortă de zorele împletitura de fier a unui grilaj... Cum a putut el să lase vila aceasta fără cei ce se găseau atît de bine în ea! Cum a putut el să creadă că Floreal mai poate fi smulsă şi expulzată din reveria lui, dintr-o viaţă nouă şi năvalnică (cu cît mai tîrzie, cu atît mai subjugătoare) şi din toate braţele încordate şi pasionate care o cer înapoi, o cer definitiv, în taina arzătoare a stării lui de azi!... Şi pe lîngă toate acestea, ce lipsă de inimă, ce egoism feroce, ce pseudo-prudenţă revoltătoare, să arunci înapoi într-un menaj dizolvat şi în ghearele infamiei (poate regretate şi părăsite) pe o femee care-şi cerşeşte redempţiunea şi care ţi-a dăruit un copil!... O fi fost vinovată, o fi încă vinovată, dar ce face el — beneficiarul evident al uşurienţei acestei femei — pentru îndreptarea şi mîntuirea ei? Soţul ei, după lege, începe să fie cutezător şi brutal, după ce atîta vreme a făcut pe heruvimul... Mai poate să încapă vreo amînare?

În acele ultime zile de vară, cu marea palpitătoare în preajmă, cu sfîşietoare păreri de rău în aer, doctorul Taifun s-a hotărît să prefacă şi să mărească vila lui, în vederea neaşteptatelor evenimente, pe care le vedea petrecîndu-se, de acum şi pînă la anul... Preparativele unui apropiat congres medical l-au împiedicat să mai dea pe la Tekir-Ghiol. Apelul urgent al lui Hristudorache şi drumul la Constanţa ar fi fost

tocmai prilejul binevenit să-şi revază casa şi lucrările efectuate de Pogonici... Dar, iată că o ciocnitură violentă îl aruncă înapoi în Bucureşti.

În ce stare o fi bietul copil ? Şi care dintre lamentabilii lui părinţi este mai vrednic de stimă şi mai uman, în ceasul acesta ? Sărmana Floreal îşi frînge mîinile, lîngă un copil bolnav, pe cînd tatăl adevărat îşi cultivă, în depărtare, clienţii şi celebritatea, iar celălalt, de paie, pufneşte, înjură şi ameninţă. Dacă el, doctorul Taifun, îşi normaliza situaţia, şi mama şi copilul ar fi fost acum la el acasă şi măcar atmosfera morală ajungea respirabilă... Hristudorache vede lucrurile simplist şi sănătos... mai ai dreptul să fi cunctator şi sofist, cînd copilul seamănă cu tine ? Convorbirea cu Hristudorache a fost un intermezzo fericit. Acest prieten, tată de copii legitimi şi soţul unei femei din legiunea clasică, e bun de sfat şi bun la inimă. Lîngă el, viaţa îşi redobîndeşte toată puterea şi toată nobila ei seninătate. Hristudorache nu se înşală şi nu-l înşală. O, de-ar trece cu bine boala lui Pupu şi s-ar reduce toată spaima şi toată alarma numai la acele triste ceasuri, petrecute în tren, şi la acel ultim şi decisiv examen de conştiinţă !

X

Mai sînt cîteva gări pînă la Bucureşti. Doctorul Taifun îşi lipeşte fruntea întunecată de geamul rece şi caută, spre poalele cerului înnoptat, coama de luminişuri şi de licurici care fîlfîie deasupra marelui oraş... Îşi aduce aminte că Pupu, cînd a împlinit un an, trecînd de la regimul pur lactat la altul mai consistent, a dat într-o turburare gastrică serioasă... Atunci l-a îngrijit doctorul Samuely, un elev inteligent şi devotat. Floreal n-a putut să uite destoinicia lui Samuely, în bolile de copii. De ce nu l-a chemat pe acest doctor ? Sau poate că l-a chemat, dar... cine ştie ce ticăloşie

nouă s-a ivit deodată, în această stare de lucruri, în total ticăloasă şi repulsivă.

Nebuloasa din zarea nopţii începe să se diversifice. Fîntîni luminoase împung pe ici pe colo. Sori electrici răsar pe frunţile fabricilor. Sălbile şoselei Kiseleff se pierd în marea fosforescenţă centrală. Trenul intră în labirintul depozitelor şi al atelierelor, micşorîndu-şi iuţeala, dar înzecind, prin ecou, cascada lui de pocnete şi de vuiete. Dincolo de stelele înfipte în stîlpii staţiunii fără fir, doctorul Taifun se gîndeşte: în dreptul acesta e noul cartier, cu casa odiosului Vasilescu-Plopu, dar şi cu iatacul femeii iubite, dar şi cu pătucul lui Pupuşor... Pe cine va găsi în gară doctorul Taifun? Cum va putea să vază el, astă-seară, pe micul bolnav? Preoţia lui ştiinţifică este degradată şi anulată de scandalul legăturii cu mama adulteră! Dar trebuie să-i iasă cineva înainte. Floreal, de bună seamă, a aflat care este primul tren cu care el a putut să plece din Constanţa...

XI

Doctorul Taifun îşi ia din plasă trusa şi ghiozdanul, rămas nedesfăcut, şi coboară din trenul asediat de hamali. Dar după cîţiva paşi făcuţi în gloata călătorilor, o pălărie cade respectuoasă, sub ochelarii lui.

— Bine-aţi sosit, domnule profesor.

Doctorul Taifun se opreşte şi vede, la lumina soarelui electric, o figură subţiratică, aproape feminină, dar de mare preţ prin destăinuirile ochilor şi ale surîsului.

— A... bună seara, Samuely!... Ce gînd fericit ai avut să vii să mă întîmpini!... Spune-mi ce face copilul?...

— Uşurat şi liniştit, domnule profesor!... Îmi pare nespus de rău că doamna Vasilescu v-a alarmat zadarnic şi v-a făcut, probabil, să lăsaţi încurcate treburile dumneavoastră de la Constanţa şi de la Tekir-Ghiol.

Profesorul își ridică pieptul și respiră profund.

— Doctore, îți mulțumesc din toată inima! Ești același ca totdeauna: alert, discret și devotat!...

— Domnule profesor, elevul n-a uitat și nu uită niciodată, nu pe savantul celebru peste mări și peste țări, fiindcă uitarea nu ar fi cu putință, dar pe dascălul drept, reconfortant și părintesc care mi-ați fost... Și nu uitați nici dumneavoastră că sînt din neamul acela care moare cînd iubește.

— Știu, Samuely... Ce-a avut copilul? Acum vreo patru zile era sănătos și zglobiu...

— O inofensivă otită medie... Doamna Vasilescu s-a speriat de debutul boalei... Copilul a avut temperatură, puls frecvent, se agita, țipa... Și necontenit aducea mîna la urechea dreaptă... Cunoșteam pe copil de anul trecut... Noroc că doamna Vasilescu și-a adus aminte de mine și a trimis să mă cheme... Am înțeles imediat de ce este vorba... Timpanul era bombat și roșu, și perforarea lui era o chestiune de cîteva ore... Am făcut paracenteza timpanului și puroiul a început să curgă, iar temperatura, zvîrcolirile și țipetele au încetat... Totuși, doamna, mai agitată decît copilul, pe cînd mă chema pe mine, vă telegrafia și dumneavoastră... Grozavă iubire de mamă!... Rar mi s-a întîmplat să văd atîta zbucium în jurul unui copil bolnav, cum am văzut la doamna Vasilescu...

— Cum tratezi acum urechea care supurează?

— *La santa natura fara da se!*[1]. I-am făcut cîteva spălături cu apă oxigenată și am pus în ureche prima meșă sterilizată.

— Nu mergi mai departe? Nu vei întrebuința vreo soluție antiseptică, de pildă acid fenic cu glicerină, ca pe vremea mea?

Doctorul Taifun, ținîndu-se de brațul uceniculuí, care-i ducea trusa, se opri lîngă un stîlp de fontă, afară din șuvoiul călătorilor.

— Domnule profesor, este inutil. Puroiul se scurge singur. Trebuie să schimb, din cînd în cînd, tifonul. Copilul trebuie mereu culcat pe urechea bolnavă.

---

[1] Sfînta natură va lucra de la sine.

— N-ai nici o teamă de complicaţii ? De vreo propagare a inflamaţiei în celulele mastoidiene ?

— Voi fi mereu lîngă copil... Dar cazul mi se pare fără perspective îngrijorătoare... Dacă în cîteva zile nu sînt mulţumit de evoluţia boalei, voi face copilului un autovaccin.

— De unde ştiai că sosesc la ora asta ?

— A ghicit-o doamna Vasilescu. Domnia sa a avut toată iniţiativa... Sînt mesagerul domniei sale... Şi prin mine vă roagă să veniţi lîngă patul micului bolnav.

— Atunci, mergem împreună...

— Mandatul meu este să vă conduc pînă la domnia sa acasă.

— Eu te rog să faci mai mult : să-mi prezinţi pe micul bolnav, ca odinioară, cînd erai elevul meu.

—Şi cum am rămas de-a pururi... La poruncă, domnule profesor !

XII

Se urcară într-una din maşinile aliniate la peron şi porniră spre Şosea. Doctorul Taifun îşi dădea seama că inteligentul ucenic cunoştea, direct sau indirect, multe din intimităţile inimii profesorului. Dar, cel puţin verbal, situaţia trebuia lăsată sub sigiliile desăvîrşitei discreţiuni.

Pentru aceea, profesorul, deşi torturat de cîteva întrebări, nu formulă nici una.

Casa familiei Vasilescu-Plopu era pe lîngă şoseaua Kiseleff, într-unul din cartierele create în anii din urmă. Şoseaua era aproape pustie. Teii presimţitori de toamnă lăsau să cadă în undele capricioase ale vîntului, prima lor recoltă îngălbenită. Unele frunze, suflate în sus, se izbeau, ca nişte fluturi uriaşi, de lampioanele clătinate.

Profesorul curmă tăcerea şi vorbi ucenicului :

— Doctore, îmi dai voie să-ţi cer încă un serviciu ?

— Mai e vorbă, domnule profesor !

— Casa Vasilescu ştiu că n-are telefon. De aceea,

te rog, cînd te vei înapoia, treci pe la mine şi vesteşte pe oamenii mei că sînt în Bucureşti, iar ei să spună acelaşi lucru celor ce vor întreba la telefon sau vor veni acasă...

— S-a făcut, domnule profesor... Dar la ce oră credeţi că veţi fi acasă ?

— A... curînd, peste un ceas, două... Mă asiguri că Pupu e cu totul liniştit...

— Îl veţi vedea imediat... L-am lăsat doborît de somn... Temperatura, turbulenţa boalei... l-au obosit şi l-au muiat...

Maşina ieşi din aleea teilor şi apucă pe o cale laterală, intrînd într-un cartier nou, plin încă de lacune şi locuri virane. Apoi frînse linia dreaptă şi după mai multe întorsături se opri în faţa unei grădiniţe cu crisanteme albe, destăinuită de lumina becului din stradă, ca şi de lumina unor ferestre cu tăietură orizontală, modernistă. La oprirea maşinii, o lumină se aprinse în grădiniţă şi uşile de la intrare se deschiseră. O servitoare cu bonetă albă pofti pe mosafiri să urce la etaj.

XIII

Era o casă nouă, cu puţine lucruri în ea şi din două epoci diferite, din epoca unei existenţe strîmtorate şi din zilele unui trai mai înlesnit care începea acum. Mama micului bolnav coborî cîteva trepte, întru întîmpinarea celor ce se urcau pe scară şi le întinse amîndouă mîinile, cu nişte mişcări febrile şi dezordonate... Apoi trăgîndu-i spre ea, pe scară în sus, îi lăsă cînd ajunseră deasupra. Cu vocea scăzută — ca să nu deştepte pe copilul aţipit — începu să se tînguiască :

— Domnule profesor !... Ce-am suferit de la plecarea dumitale ! Cîte ceasuri de chin şi de lacrimi am trăit ! Puţin a lipsit să nu înnebunesc şi să nu mă găseşti în cămaşa de forţă !...

— Pentru ce toate acestea, dragă doamnă ! Doar amicul Samuely era, cum a şi fost, la dispoziţia dumitale !

Floarea Vasilescu-Plopu vorbea în şoapte, îşi frîngea mîinile, se mlădia, se zbuciuma, într-o revărsare de clocotindă sensibilitate...

— Ia să vedem pe Pupuşor...

— Ingeraşul mamei !... Doarme, dar nu adînc. Mai suspină, mai scînceşte, dar, slavă lui Dumnezeu, a trecut criza de ţipete şi de zvîrcoliri ! Domnule profesor, am crezut că-l pierd ! Am crezut că mă trăsneşte Dumnezeu !

Intrară cîte trei în odaia de culcare (cu un singur pat îngust, pentru o singură persoană, şi cu pătuceanul copilului, alături).

Pupu dormea pe partea dreaptă, cu urechea bolnavă înfundată în pernă. Părul cîrlionţat şi pieptănat în sus, de degetele mamei, arăta o frunte bombată, de viitor om inteligent. Lîngă patul copilului era o masă cu flacoane, cu pachete de vată şi cu un ibric electric.

Doctorul Samuely, respectuos dar degajat ca un elev care-şi simte în el posibilităţi de maestru, recapitulă situaţia, chemînd martori cu ambele mîini, cînd pe micul adormit, cînd materialul spitalicesc de pe masă...

— In scurt, domnule profesor, copilul este în afară de orice pericol. Cîteva spălături pe zi, pe care le voi face eu, şi vindecarea timpanului, pe care o va face natura generoasă, iată tot ce mai avem de aşteptat... Cred că va dormi pînă mîine de dimineaţă... Dacă însă se va deştepta mai devreme, doamna îi va scoate cu precauţiune fitilul din ureche, va şterge uşor, pe dinafară, puroiul scurs şi va pune un alt fitil — din cele pregătite — apoi va culca pe copil tot pe partea dreaptă... Mîine, de dimineaţă, trec să-l văd...

— Şi după vizită treci neapărat pe la mine, căci sînt în drumul dumitale...

Deocamdată, eu mai rămîn aici. Dacă clientul dumitale se deşteaptă, îl îngrijesc eu... Dar pentru ce, doamnă, nu este mai cald în camera asta ?

— Domnule profesor, este o dispoziţie a mea... Am premenit atmosfera camerei astă-seară şi am rugat pe doamna să nu mai aţîţe focul. Copilul va dormi mai liniştit, la treisprezece grade de căldură.

— Bine, doctore. Tot ce-ai dispus va fi îndeplinit întocmai...

Uşor măgulit de toată această atitudine aprobativă şi colegială a fostului său profesor, doctorul Samuely sărută mîna mamei, doborîte într-un fotoliu, şi se îndreptă spre scară, însoţit de zbuciumatul şi mascatul tată.

— Aşadar, mîine dimineaţă, după vizita făcută aici, dai pe la mine... Dar acum opreşte-te din drum şi spune celor de acasă să mă aştepte...

— Înţeleşi, domnule profesor !

XIV

Doctorul Taifun reveni în camera de culcare. Deodată, strania femeie, care părea sfîrşită de nesomn şi de emoţii, izbucni — din fotoliul unde căzuse — ca, dintr-o vatră în aparenţă stinsă, o neaşteptată coloană de scîntei şi de flăcări... Venind în faţa profesorului şi învăluindu-l ca o flacără, i se rugă cu vocea în surdină :

— Omoară-mă, Bobircă !... Scurtează-mi zilele şi ticăloşia !... Dă-mi ceva să beau şi adoarme-mă pentru vecie !... Nu mai pot trăi ! Nu mai pot răbda !... Dacă n-ar fi între noi bietul copil, astăzi treceai cu roatele trenului peste mine !...

— Vino-ţi în fire, Floreal !... Linişteşte-te, draga mea !... Vom vorbi mîine, la mine acasă... Aici nu sîntem singuri... Unde este Tudoriţa ? Unde este Vasilescu-Plopu ?...

— Nu-mi mai pasă de nimeni şi de nimic !... Ucide-mă şi isprăveşte cu mine !

Doctorul Taifun, încăierat de durerea acestei femei, chinuit de propria-i povară sufletească şi paralizat de teama cine ştie căror martori ascunşi după uşă, se încercă să liniştească pe exaltată :

— Te rog, Floreal, fii înţeleaptă, fii ascultătoare, cum ştii să fii de obicei !... Ce pot să-ţi spun aici, cînd

nu știu dacă mă auzi numai tu sau mă aude și altă lume...

Floreal aruncă la o parte, cu amîndouă mîinile, de pe fața-i înlăcrămată, năvala părului lung și ondulat și spuse cu crescîndă iritare:

— Nu te aude nimeni!... Tudorița e la școala ei, la călugărițe... Servitoarea s-a culcat, iar Vasilescu a plecat azi, pe seară, la Găești, să aducă pe maică-sa... Sunt trei zile de cînd o duc cu el într-o ceartă... Azi a fost să ne omorîm!... Nu mai merge! Îmi iau copilul și mă duc în lume. Pe Tudorița i-o las s-o crească și s-o învețe carte... Mă doare inima de ea, draga mamei!... Dar ce putere am! Cum s-o iau cu mine, cum să-i stric rostul de la școală!... De trei zile, de cînd s-a îmbolnăvit copilul, casa a ajuns un balamuc... Vasilescu urăște pe Pupu... Simte că nu e copilul lui... Oricît ar fi de nătărău, el știe bine ce-i spune inima. A început la mine: „Iar s-a îmbolnăvit jigodia asta! Să nu-mi ceri nici o para, nici pentru doctorii, nici pentru doctor, că nu-ți dau, chiar dacă aș avea... Du-te cu el la doctorul Taifun, mută-te la spital, fă ce-oi ști"... Ce era să fac?... Te știam plecat... Dar nu mi-ar fi fost de ceartă și de mojiciile lui Vasilescu... Mi-era de copil!... Mititelu!... Cum se zvîrcolea! Cum țipa și-și băga mîinile în gură și în ureche!... Și tatăsău, doftorul doftorilor, habar n-avea! Alerga după bolnavi străini!... Și acum, cînd a sosit, ce mă încălzește!... Ce este pentru copilul meu și pentru mine, decît... *Domnul Profesor!* Mai depărtat și mai rece decît bietul Samuely!...

Floreal izbucni în plîns de-a binelea și se lăsă să cadă în fotoliu. Brațele ei, proptite în orbitele ochilor, intrară încă o dată în șuvoaiele de fluid abanos.

— Îmi sfîșii inima, Floreal!... Te rog nu mai plînge... Totul se va îndrepta... Zilele cele bune de la Tekir-Ghiol au fost un început și o chezășie... Aide, fii cuminte!... Doctorul Taifun e un zănatic... Dar își va lua seama și va intra în rîndul lumii și va aduce acasă la el și pe Pupu și pe Floreal...

Profesorul, înduioșat și încălzit de toate cîte vorbise și gîndise peste zi, se apropie de Floreal și începu

să dezmierde cosiţa ei, rămasă întreagă, în ciuda modei devastatoare.

— Am vorbit astăzi, la Constanţa, cu amicul meu intim doctorul Hristudorache, aproape două ceasuri în faţa mării şi i-am mărturisit toată situaţia mea, toată tragedia conştiinţei mele... Hristudorache are o inimă caldă şi curată. M-a îndemnat prietenește...

— Te-a îndemnat să mai aştepţi, să fii prudent, să mă pui sub observaţie... ca şi cum copilul ăsta n-ar fi venit pe lume şi de abia acum ne încercăm să-l facem !...

Se ridică brusc şi rămase în faţa lui Bobircă, agresivă, întărîtată, cu un umăr gol şi cu un sîn dînd buzna prin cosiţă...

Doctorul Taifun se simţi cuprins de o caldă şi scormonitoare laşitate.

— Dimpotrivă, Floreal ! Doctorul Hristudorache mă îndeamnă să trag consecinţele şi să te despart urgent de Vasilescu-Plopu...

— Bine că se mai găseşte cîte unu care să ne înţeleagă şi pe noi, bietele roabe, şi să ne ţie parte, în aceste procese, în care numai bărbaţii au dreptate !

Doctorul Taifun ocoli odaia cu o privire rătăcită şi spioană, văzu capul lui Pupu, culcat pe pernă şi prinse pe Floreal, mînă în mînă.

— Eşti a mea Floreal ! Rămîi a mea ! Cîteva zile de răbdare... Să aşteptăm ziua de mîine...

O privea în ochii verzi, plini de înfricoşată enigmă, imperativi, dureroşi şi vrăjitori... Privea această figură toridă şi oacheşă, de la sprîncenele arcuite pînă la gura pasionată şi amară... Privea rochia de casă, care aci învelea, aci dezvelea frumuseţile de ambru palid şi de palizi trandafiri ale trupului tînăr şi dogoritor.

Floreal îşi smulse mîinile din mîinile doctorului Taifun, îşi strînse rochia la piept, cu un gest sever şi scăldă pe cardiolog într-o privire amestecată cu un duş scoţian :

— Ziua de mîine, domnule profesor !... Se vede pe cît colo că nu te identifici cu starea mea şi cu mucenicia mea... Pînă mîine, cu un copil bolnav pe braţe

şi în casa unui om care te-a scos din inima lui şi te urăşte!... Pînă mîine, cînd eşti tatăl copilului meu, locuieşti singur într-un palat şi ai cîteva milioane adunate, afară de toate celelalte milioane, care se zbat în arterele bolnavilor de inimă!... Iartă-mă, Bobircă, iartă pe Floreal!... Dar ai milă de copilul nostru! Ai milă de mine, păcătoasa... Ia-mă din casa asta care mă duşmăneşte! Mi se pare că Pupu e în primejdie, în fiecare clipă! Mi se pare că privirile lui Vasilescu cad pe el ca un blestem şi ca o soartă rea!... Îşi aduse mîinile la ochi — ca şi cum ar fi fost pline cu apă rece — se scutură, îşi schimbă privirea şi apoi, cu o naturaleţă dolentă de mare comediană, îşi aminti că profesorul vine de pe drum:

— Păcatele mele!... am uitat să te întreb, dacă ai avut vagon-restaurant, dacă te-ai gîndit să mănînci ceva... Să trecem alăturea, să-ţi pregătesc un ceai, ori să-ţi dau un pahar de vin...

— Floreal... dacă vrei tu... Altfel, nu-mi este aminte nici o clipă...

— Vino Bobircă... Vino să luăm ceva... Eu, azi, m-am ospătat numai cu supărare şi cu lacrimi...

— Draga mea fetiţă! Este cea din urmă zi a durerilor tale şi a întîrzierii mele.

XV

Trecură în camera de alături. Era un fel de încăpere intermediară, între odaia de culcare şi o altă încăpere, transformată în cameră de baie. În mijloc era o masă improvizată. Pe farfurii, erau cîteva lucruri de mîncare, aduse gata de afară. Deasupra acestui minuscul bufet rece, domina o sticlă cu vin negru, cu sigiliile intacte.

Doctorul Taifun avu, în prima clipă, un freamăt de mirare, apoi o capitulare măgulită, dar la urmă se

pierdu într-un nour de neîncredere şi de bănuieli... Inexplicabilă creatură! Cum a putut ea să mai improvizeze gustarea aceasta, între înjurăturile soţului şi zvîrcolirile copilului?...

— Pentru mine ai grămădit tu aici jambon, cremă de Jiu, anşoa, fructe, prăjituri, *Pinôt noir*?...

— Dar pentru cine, Boby dragă? Pentru soacrămea care soseşte mîine de la Găeşti? Ce doreşti, ceai sau vin?

— Aş vrea un pahar de ceai.

— Un minut şi totul e gata.

Pe cînd Floreal pregătea ceaiul, doctorul Taifun se lăsă pe o canapea cu spătarul înalt şi se uită la lucrurile dimprejur. Pe canapea şi pe pereţi, pe jos şi pe jilţuri, erau cîteva scoarţe, lîngă fereastră era un mic scriitor. O oglindă, care răsfrîngea un colţ din camera de culcare, muta dincoace o veche icoană, înbrăcată în argint şi candela aprinsă dedesupt. Cu aceste imagini cucernice şi fixe se amestecau mişcările tinere, stinse în rochia de casă, care evoluau în jurul mesei.

— Eşti bun să te apropii?

Şezură unul lîngă altul şi continuară vorbirea lor şoptită. Copilul dormea 'nainte, în camera vecină. După o primă ceaşcă de ceai, profesorul se simţi flămînd. Floreal îi ţinu bună tovărăşie şi ridică frumoasele ei braţe goale spre sticla de Pinôt.

— Numai cîte un pahar... Dar cînd mă gîndesc că mîine în zori dau năvală în casă Vasilescu şi cu soacră-mea!...

— Să vedem dacă te mai întîlneşti cu ei...

— Boby, nu te juca aşa cu mine!... Te-ai jucat de atîtea ori! Cît de bine eram la Tekir-Ghiol! Cum înflorea bietul Pupu!... Cît de drag stăteam noi alături! Ce ne lipsea? De ce n-am rămas acolo? Dragul mamei nu s-ar fi îmbolnăvit. Vasilescu s-ar fi risipit ca un vis urît... Zilele astea de scandal şi de dureri de cap n-ar mai fi fost...

— Toate au rămas în urmă!... Ziua care vine este o zi nouă...

— Nu mă amăgeşti, Boby?

Şi Floreal apleca spre doctorul Taifun ochii ei, umezi şi umiliţi, mîinile împreunate a rugăciune şi un sîn aproape gol.

— Floreal, astăzi la ţărmul mării, spovedindu-mă bunului meu Hristudorache, am verificat situaţia inimii mele şi am găsit că trebuie să te declar, în faţa lumii, soţia mea, aşa precum eşti în realitate...

— Boby !... da pînă atunci trebuie să mai treacă un an de zile ! Ce facem astăzi ? unde mă ascund de zmeoaica de soacră-mea ?

— Floreal, plecăm toţi, în noaptea asta... Nu te mai las o clipă... Vino lîngă mine, Floreal...

Doctorul Taifun se ridică de la masă şi cuprinzînd mijlocul amicei sale o îmbie spre canapeaua cu spătar înalt şi acoperită cu scoarţă.

— Spune, mica mea dragă... Nu eşti tu nevasta mea ? Nu e Pupu copilul nostru ?

— Atunci, de ce ne laşi, Boby, sub acoperişul altuia ?

— Totul s-a isprăvit... Stai colea lîngă mine, dulcea mea... Draga mea vrăjitoare...

Conştiinţa doctorului Taifun începu să se clatine şi să pîlpie, ca o lampă sub un abajur de dantelă... Savantul se dizolvă în vulgara dezordine de gesturi a insului muşcat de patimă. Dar Floreal se smulse din braţele lui, reintră în rochie, ca o lamă în teacă, şi deodată, rigidă şi glacială, curmă efervescenţa cardiologului.

— Nu, Bobircă !... Nu acum, nu aici, lîngă Pupu bolnav ! Şi mai ales nu sub ochii sfîntului Nicolae ! din icoană !

— Iar sfinţii, iar icoane, iar superstiţiile tale !

— Ssst ! Tu cu medicina ta, eu cu sfinţii şi cu icoanele mele. Eu nu mă pricep în tainele meşteşugului tău ; la rîndul tău, tu habar n-ai de puterea şi de minunile credinţei...

— Le cunosc, Floreal, dar izvorul lor este altul de cît socoteşti tu.

Floreal închise ochii şi încremeni o clipă, într-o atitudine de statuă din catedralele occidentului... Apoi, cu o voce de serafim :

— Am aţipit azi, o clipă, lîngă Pupu, privind printre lacrimi icoana care atîrnă în oglinda din faţa noastră: „Sfinte Nicolae, roagă-te pentru bietul meu copil şi pentru mine, păcătoasa!...“ Cît oi fi dormit eu, nu ştiu... Poate zece minute... Vedeam mereu capul sfîntului moşneag din icoană... Şi iată că ochii lui încep să se mişte, barba lui iese afară din pieptarul de argint şi braţul lui se întinde spre Pupu şi spre mine!... Şi deodată mîna lui se resfiră deasupra copilului, ca cinci petale de crin, şi apoi se strînge în semnul binecuvîntării!... Am tresărit. Am îngenuncheat subt sfînta icoană şi am plîns mult, uşurată şi mîngîiată. O... sfîntul Nicolae e un sfînt puternic! Duhovnicul meu, cînd mi-a hărăzit patron pe sfîntul Nicolae, mi-a spus aceste vorbe neuitate: „Fata mea, cere necontenit rugăciunile sfîntului Nicolae, arhiepiscopul din Mira Likiei... El are mare trecere la Domnul... El are puterea să izbăvească de sărăcie şi de prostituţie!“

Statua învie brusc, într-o scăpărare de ochi dilataţi şi îngrijoraţi.

— Auzi, copilul se deşteaptă!

Şi alergă lîngă patul lui Pupu. Doctorul Taifun fu şi el alăturea, într-o secundă. Dar Pupu se întoarse puţin pe pernă, scînci prin somn şi începu să respire, ritmic şi potolit.

XVI

— Aşa, puiul mamei! Dormi tihnit! Dormi subt ochii sfîntului Nicolae... O, cît sunt de obosită şi cum aş pune capul pe căpătîi, măcar o jumătate de ceas!

— Fata mea dragă! Culcă-te în toată pacea! Eu stau lîngă Pupu şi-l veghez.

— Dar n-am stabilit încă nimic... Iată mai este o oră pînă la miezul nopţii... La cinci dimineaţa, trebuie să ştiu ce fac... Vasilescu aduce încoace pe maică-sa, stăpînă în casă. Ne-am certat crîncen şi ne-am dorit unul altuia să nu ne mai întîlnim decît la morgă sau la tribunal!... Mîine de dimineaţă, cînd o intra co-

coana Patiţa, maică-sa, pe uşa din faţă, eu trebuie să fug, cu copilul în braţe, pe la bucătărie... Ce mai aştept eu ? Ce mai aştepţi tu ? Cred că nu vrei să mă laşi în mîinile cocoanei Patiţii şi ale lui Vasilescu, ca să mă găseşti pe urmă (plină de vînătăi şi cu părul smuls), dacă nu la morgă, apoi cu siguranţă la spital... Cocoana Patiţa este o aprigă femeie... Dacă n-ar fi ţi nut-o Dumnezeu, la Găeşti, lîngă bruma de avere pe care o are acolo şi lîngă fiică-sa nemăritată, şi ar fi fost să vie să trăiască în casă cu fi-său şi cu noră-sa, de-mult, de-mult, se isprăvea cu această nenorocită de căsnicie... Eu nu pot să mai zăbovesc în casa lui Vasilescu... Mi-a spus-o şi mi-a răspus-o : „Pîine şi sare, împreună, noi nu putem să mai mîncăm..."

— Linişteşte-te, Floreal. Treci în odăiţă, culcă-te şi dormi. Dacă pînă la ora două nu te deştepţi, viu eu şi te scol... Eu mă reped pe urmă acasă şi la ora patru dimineaţa vin, cu cel mai confortabil autobuz, şi... te răpesc, ca în basme şi ca în romane... Ileana Cosînzeana şi... Doctorul Taifun !...

— Slavă ţie, stăpîne ! De cînd aştept, Boby, să-mi spui acest cuvînt ! O, mulţumesc, mulţumesc !

Floreal se încolăci pe pieptul profesorului, cu ochii plini de lacrimi, cu trupul plin de freamăt.

— Ei, acum du-te de fă nani... Ai trei ceasuri pline...

— Şi tu ce vei face ? Sunt cîteva cărţi, colea, pe policioară...

— N-ai nici o grijă... Dacă mi-o fi de citit, ghiozdanul meu e plin... Nu vezi bagajul meu de drum : o farmacie şi o bibliotecă !...

— Atunci, noapte bună, Boby...

— Noapte bună... şi o sărutare... chezăşie !...

XVII

Floreal se retrase în odăiţa de alături, închise uşa de la mijloc şi, poate din obişnuinţă, o întări cu un zăvor ascuns. Doctorul Taifun rămase încă o dată

față în față cu el însuși. Începu să se plimbe, cu pași precauți și înăbușiți, între soba din colț și ușa pe care o închisese Floreal... Mai venise de cîteva ori în casa lui Vasilescu-Plopu, totdeauna ca medic gratuit și pentru cazuri străine de cardiologie. Un sentiment penibil și complex stăpînea cugetul savantului, cînd se apropia, fie în gînd, fie în faptă, de această casă de care îl legau patima și rușinea... Pătrunsese și aici, în camera unde se plimba, chemat o dată de Floreal, bolnavă închipuită. Dar acum o privea pe îndelete întîia oară, cu toate detaliile ei.

Era așternută cu un covor adînc, probabil lucrul cel mai de preț din odaie, exceptînd icoana ferecată în argint a sfîntului Nicolae, care stătea sub un văl de borangic, în colțul dinspre răsărit. În rînd cu icoana, și tot spre răsărit, erau două ferestre mari, dreptunghiulare, tăiate orizontal, după noua factură. Mobila și celelalte obiecte din odaie păreau, toate, ca vîrstă și ca pretenții, niște emancipate copile moderne, alături cu o străbunică — icoana cu mahramă și cu candelă — în etate de peste o sută de ani. Camera era zugrăvită într-o culoare alburie, tulbure și plină de colb, ca o zi de vară, cînd se apropie un uragan, și cîteva paie și cîteva fire de telegraf rupte și cîteva flori teoretice zburau, rare, pe pereți, în presimțirea tragediei apropiate.

În fața ferestrelor și a icoanei, stăteau, perpendicular pe zidul din fund, două paturi, unul mare și unul mic, aproape lipite unul de altul. Într-un colț, lîngă patul copilului — și despărțită de pat prin măsuța cu flacoane — era o sobă de teracotă albastră. În celălalt colț, lîngă patul cel mare, era un șifonier cu oglinzi, pus așa ca să facă un triunghi cu cei doi pereți. Între sobă și ușa de intrare era o policioară suspendată și cu cîteva cărți pe ea. Un coș de richită albă, plin cu lemne de fag, scurt tăiete, și un mănunchi de țăndărele de brad, pentru aprins focul, așteptau la gura sobei. Doctorul Taifun se așeză într-un fotoliu, sub policioara cu cărți, și, în respirația calmă a copilului, legănă gînduri de tată risipitor, în sfîrșit, înapoiat la hotărîrea mîntuitoare.

De ce a întîrziat el pînă acum?... Pentru ce a lăsat, atîta vreme, pe copil şi pe mamă, în această zonă de incertitudine, de duşmănie şi de ocară? Vasilescu-Plopu, chiar dacă ar fi rămas complezent şi infam pînă la urmă, trebuia debarcat şi uitat, ca hainele din noaptea crimei şi ca martorii celui mai penibil capitol din viaţa noastră. Şi cum poţi să te scapi de Vasilescu-Plopu altfel decît prin sfărîmarea căsătoriei lui?

Doctorul Taifun priveşte înăuntru pe plaiurile sale intime şi amestecă, în examenul său, o imensă satisfacţie cu oarecare dojană pe care, însă, n-ar primi-o din gura nici unui om de pe pămînt. Semenii lui l-au făcut să fie sfios, sihastru şi întunecos, dar în dosul acestui gard, împletit de alţii, el a ştiut să se consolideze într-un egoism masiv şi inexpugnabil... A trăit prea mult pentru el...A adunat bani, celebritate şi o amabilă făţărnicie universală, izolată de oameni şi de umanitate. Binefacerile lui de medic salvator, devotamentul lui profesional şi toată fanfara de filantropie, cu care îl escortează universitatea, presa şi spitalul, toate fac parte din mitul fatal, legat de paşii celebrităţii... Adevărul este că în faţa patului acestui copil — copilul lui, născut în casa altuia — doctorul Taifun se simte, în ora aceasta, un feroce egoist, asfixiat de tot felul de circumstanţe atenuante şi dulce zdrobit de povara renumelui său cu două motoare: Bobircă şi Taifun...

Ar fi putut să aibă un copil de multă vreme. Dar pe atunci cardiologul nu bănuia viitoarea sa inimă de tată.

Sărmana Fritzi Köstlin cît de mult ar fi dorit să aibă o păpuşă adevărată, un copil vorace, agăţat de ugerul ei splendid, dar, în aşteptare, inutil!... Bobircă a controlat-o totdeauna riguros şi i-a respins dorinţa cu încăpăţînare... Un pui de om, care să semene cu el? Încă un monstru care să ucidă lumea de ilaritate? Încă un suflet răstignit, care să-şi smulgă cuiele şi crucea, în douăzeci de ani de muncă, de ambiţie exasperată şi de ascensiune sîngerîndă? Biata bavareză!... A plecat de lîngă el, nu atît din pricina răz-

boiului Germaniei, cît din pricina revoltei şi a dezgustului... Bobircă n-a pierdut-o din vedere. Fritzi s-a măritat, după încheierea păcii, şi s-a răzbunat... Pe fiecare an face cîte un copil !...

Desigur că Fritzi avea dreptate. Copilul lor n-ar fi ieşit urît... Pupu e destul de drăgălaş... Are el ceva broscoid în frenologia lui, dar numai atît cît trebuie unui observator sagace ca să descopere pe procreator. Dragul tatei băieţaş ! O să-l poarte tata iar în braţe, ca pe terasa de la Tekir-Ghiol, şi o să-l înveţe să zică : „tată"... „tată" în loc de „Doamne Sefesol", cum îi zicea astă-vară... Ce va fi el, în zilele lui ?... Fruntea lui nu te lasă să crezi că va fi un cretin... Poate nu va fi un geniu, dar va fi un om de acută sensibilitate. Hiperestezia maică-si şi camuflata mea vibratilitate nu se pot preface, pentru el, într-o moştenire antipodică... Dar oricare îi va fi calitatea simţirii — pasională, artistică ori generoasă... — la adăpostul averii mele actuale, el nu va cunoaşte calvarul tinereţii lui tată-său...

...Ce bombă neaşteptată a fost Floreal, în viaţa lui ermetică şi egoistă ! Zidurile au cedat exploziei. Singuraticul (bănuitor şi zăvorît) a fost răsturnat de o surpriză a simţurilor. Dar Bobircă simte o ciudată mulţumire, în această mare capitulare a vieţii lui. El, cel de altădată, monahul prin constrîngere şi prin intimă deznădejde, are astăzi un copil, şi mama copilului este vrăjitoarea Floreal, de aci încolo tovarăşa mărturisită şi acreditată a savantului, convertit la morala vulgară dar sănătoasă.

Profesorul se opreşte o clipă asupra făgăduielii de adineaori : „La ora patru dimineaţa, viu, cu cel mai confortabil autobuz, şi te răpesc ca... în basme şi ca în romane..." A făgăduit prea mult... Însă nu mai este nici o putinţă de amînare. A sosit ceasul din urmă. Chiar dacă lucrurile nu sunt aşa cum le-a anunţat Floreal şi cocoana soacra nu va veni cu fi-său, situaţia este supraîncordată şi orice întîrziere începe să oscileze între absurd şi monstruos. E curios cum nu simte Bobircă înţelesul lucrurilor decît aşa, la intervale mari, şi pare că la lumina nu ştiu căror fulgere —

zor, dramă, spaimă — ca astă-seară... E nevoie, însă, şi de apropierea stăruitoare a acestei fascinante femei... Profesorul se analizează şi recunoaşte că Floreal are asupra-i, cînd sunt aproape unul de altul, un imperiu misterios şi înfricoşat. Este peste puterile lui s-o mai dezrădăcineze din pajiştile şi din răzoarele domeniului său psihofiziologic. E ca un arbust prolific şi tenace, care a făcut sub pămînt plasă de rădăcini, iar deasupra a întins încă o plasă de flori năvălitoare, cu miros îmbătător, cu sîn pasionat şi sîngerînd. Şi atunci care mai este logica rezistenţei ? Floreal îi trebuie. E un venin cu care s-a obişnuit pe nesimţite. Şi încă, este socoteala cea mai egoistă şi mai cinică... Doar Floreal e mama lui Pupu şi Pupu e copilul lui, e os din oasele lui !... Doarme, dragul tatei, doarme dulce... Mîine, cînd se va deştepta, va fi în casa tatălui său. Echivocul, ticăloşia şi miasmele, din jurul acestui pătucean, vor fi măturate...

Doctorul Taifun îşi simte spinarea rece, se scutură din reveria lui meditativă şi priveşte termometrul din perete... Cred că Samuely exagerează... Aici în odaie începe să fie frig... Un grad sau două de căldură, mai mult, va fi tocmai ceea ce ne trebuie.

XVIII

Inaintea sobei, stă coşul cu lemne şi cu surcele. Pe măsuţa de lîngă patul copilului e o cutie cu chibrituri. Profesorul va aprinde focul în sobă... Ştia odinioară să-l facă atît de bine şi sunt atîţia ani de cînd n-a mai pus la probă vechea lui dexteritate !...

Deschide uşa sobei cu băgare de seamă şi cu o surcea în mînă dă la o parte nişte hîrtii de pe grătar. Dar un petec de hîrtie alunecă în casă şi pe colţul lui este antetul unui minister... Doctorul Taifun culege fragmentele şi începe să reconstituie o pagină de scrisoare... Este din „Cabinetul Secretarului General“ şi autorul este însuşi secretarul Vlad Gherasimescu. Pro-

fesorul recunoaşte scrisul vechiului conşcolar, protivnicul din liceu şi din toată viaţa de atunci încoace. E acel scris rotund, clar, elegant, pe care îl urăşte încă de la orele de caligrafie, fiindcă în caligrafie Vlad era, pe cît colo, mai tare decît Bobircă. Răceala de adineaori se preface în sudoare îngheţată. Profesorul aşează, cu mîini înfrigurate, fragment lîngă fragment, caută în sobă încă unul, scăpat din vedere şi reîncepe... A luat de sus, de pe poliţă, un atlas geografic înscorţat, a reconstituit scrisoarea şi ţinînd în braţe atlasul, ca pe o planşă de capital interes ştiinţific, Bobircă citeşte, sub becul cu capişon...

Scrisoarea era din seara aceea şi fusese adusă, citită şi apoi ruptă degrabă aruncată în sobă, puţin mai nainte de sosirea doctorului Taifun. Vlad scria:

„Scumpa mea Floramie,

M-am grăbit să dau lui Vasilescu-Plopu un concediu de trei zile. (I-aş fi dat, de-aşi fi putut, treizeci de ani!...) Foarte bine ai făcut că ai chemat pe doctorul Samuely. E un bun medic pentru copii. Cred că ai mers prea departe cu spaimele tale... Îmi pare grozav de rău că nu pot şi eu să văd pe Pupuşor... Mi se pare că plecarea lui Vasilescu-Plopu nu ne va aduce, de data aceasta, nici un folos... Am pe cap o mie de belele! Mosafirii polonezi, ultimul scandal cu minoritarii, o lege la care colaborez cu ministrul, un consiliu astă-seară la noi la minister şi un dineu diplomatic mîine seară! Parcă a fost un făcut să se adune toate, o dată!

Dar linişteşte-te, draga mea. Mititelul nostru se va face bine... Perfidă Floramie! Mi-ai băgat în cap că e al nostru... În sfîrşit, dacă n-o fi el, o să fie al doilea... Iată, aci alăturat, suma de lei cinci mii (5000).

Nu te mira că nu ţi-am trimis pe Neagu, uşierul meu, ci pe uşierul lui Titu. Ticălosul de Neagu s-a îmbătat ca un pahonţ. Noroc că sîntem în afară de orele de serviciu, căci altfel aş fi în grea cumpănă cu el...

La revedere, dulcea mea descîntătoare! O, dacă s-ar putea să fie în noaptea aceasta... Aş închide mîine

gura neveste-mi cu un aplomb supraministerial: „Ma chère, a ținut consiliul pînă adineaori!...“

Ființa sufletească a doctorului Taifun izbucni ca un gheizer gigantic, aruncînd perdele de apă fiartă și bolovani pînă în cerurile cele mai de sus ale turbării și ale setei de răzbunare!... Durerile copilăriei și ale tinereții, necunoscutele rezervoare ale suferinței lui prefăcute în ambiție și în încordată activitate, rănile tainice ale inimii lui, întunecoasa și vechea lui dușmănie față cu camaradul frumos, plin de succese și sărbătorit, făcură noapte de iad în cugetul savantului, spulberînd cu neagra lor vijelie construcția noțiunilor convenționale și toată pojghița deprinderilor sufletești, impuse de traiul între oameni... Doctorul Taifun se simți fiară troglodită!

Așadar el este, încă o dată, martirul din liceu, batjocorit de toată lumea, călcat în picioare de Vlad Gherasimescu, înlăturat și anulat de acest fante unsuros, trivial și sterp sufletește, premiant al pomezilor, al cravatei și al alcovurilor escaladate! Dezastrul de astă-seară desființează toată ascensiunea doctorului Taifun, prăbușește o carieră întreagă, profilată pe cerul celebrității, și-l scoate pe savant dintre ruine: cu statura, cu obrazul și cu inima ulcerată a elevului de clasa a VII-a Dimitrie Bobircă, față în față cu superbul adolescent Vlad Gherasimescu, idolul școlărițelor pregătite în particular!...

O, dar atunci elevul slut și scăldat în batjocorile colegilor știuse să-și alcătuiască, în singurătate, armura sfîntului orgoliu, se aruncase cu aprigă voluptate în studiul de zi și de noapte și izbutise, tăcut și tenace, să uimească și să lase la picioare-i toată generația din care făcea parte... Azi armura a plesnit; celebritatea lui se arată arhiridiculă și o viață întreagă, rezervată și precaută, compromisă de această curtezană de mahala, care l-a băgat, pînă peste creștet, în sacul viciului și al aventurilor ei!

Pe dinaintea ochilor lui Bobircă defilară, pe un fond roșu ca de incendiu, etapele unei fresce libidinoase, în care plastica și energiile lui Vlad Gherasimescu cola-

borau cu nuditatea frenetică a infamei de Floreal-Floramie. Din această acuplare ticăloasă a ieşit acest avorton care stoarce preocupările, insomniile şi mistificata duioşie a doctorului Taifun! Groaznică păcăleală! Nemaipomenită tragere pe sfoară! S-au întîlnit doi escroci pasionali, s-au întîlnit doi profesionişti ai libidinei şi ai adulterului, ca să-şi facă cuib şi să-şi ouă plodul în sanctuarul vieţii lui claustrate şi închinate ştiinţei! Morala, umanitatea şi toată profilaxia convenţională sunt prea slabe şi prea timide ca să smulgă pe un savant, util omenirii, din această nimicitoare escrocherie şi, în acelaşi timp, să pedepsească exemplar pe escroci. Savantul însuşi îşi va face dreptate... La îndemîna lui stau mijloace discrete şi suveran expeditive, iar conştiinţa lui în cazul de faţă este o supremă şi unică instanţă judiciară.

Spurcăciunea asta de copil trebuie suprimat... Sămînţa lui Vlad Gherasimescu trebuie urgisită şi ştearsă de pe faţa pămîntului... Şi pentru că împotriva mea au pus în mişcare prefăcătoria şi toate aparenţele mironosite şi făţarnice, le voi întoarce-o cu aceeaşi măsură... O criză neprevăzută s-a declarat în starea bolnavului... A avut dureri mari, convulsiuni, spasme... Doctorul Taifun, care se interesa de copil, a voit să-i facă o injecţiune calmantă şi probabil că, la acea oră de noapte şi de enervare, a confundat fiolele... Cine va putea şi cine va cuteza să cerceteze şi să analizeze de aproape împrejurările acestei erori medicale?

Doctorul Taifun se adună, crispat, sumbru, satanic, în mijlocul odăii, între patul lui Pupu şi trusa cu veninuri... Cine va îndrăzni măcar să presupună că marele savant, marele iubitor de oameni, a putut, în miez de noapte, să stingă, cu o împunsătură criminală, viaţa unui copil?...

XIX

Pupu doarme somn de înger. Zbuciumul în care a trăit atîtea ore l-a sleit de puteri şi l-a făcut aproape diafan. E un somn adînc şi reparator care va ţine

mult. Doctorul iese din nemişcarea lui de tragică statuie şi se apropie de capul copilului. Se apleacă asupra lui, privindu-l cu ochi măriţi, şi tresare brusc, ca un arc ce şi-a descărcat săgeata !...

Este spăimîntător !... Doctorul Taifun şi-a adus aminte, deodată, unde a mai văzut el această particulară inscripţie frenologică... A mai văzut-o la un copil de trei ani, într-o fotografie privită în mîinile maică-si, şi care îl înfăţişa pe el, Dimitrie Bobircă ! Copilul, care doarme, este leit copilul din fotografia de acum o jumătate de veac !...

Cine poate să descurce azi, cu insuficientele cunoştinţe adunate, întortocheatele legi ale eredităţii ? Pupu seamănă cu doctorul Taifun, dar prin ce fenomen de împregnare nervoasă, sau de fraudă sau de farsă, datorită unei fiziologii de procreatoare isterică ?...

Cu toată vijelia-i sufletească şi cu toată dezordinea lui logică, doctorul Taifun conveni că Floreal prinsese de veste de existenţa savantului nu numai cu ochii, dar şi cu toată puterea ei de receptivitate sexuală. Atunci de ce această curtezană n-ar fi putut să fie fecundată chiar de doctorul Taifun şi ar fi nevoie de o improbabilă trişerie isterică, pentru a explica izbitoarea asemănare a lui Pupu cu torturatul profesor ?

Doctorul Taifun îşi cuprinse capul între palme. Turbarea lui, cruda lui certitudine şi ura lui gata de crimă începură să se clatine... Copilul putea să fie copilul lui !... Această asemănare, descoperită într-un fulger de amintire, este un indiciu revelator pentru conştiinţa unui om, deprins cu cercetarea adevărului.

Lovit de această intimă nesiguranţă, ca de o criză de slăbiciune, doctorul se trase înapoi de lîngă patul lui Pupu şi căută un scaun. Atunci dădu cu ochii de fotoliul pe care lăsase scrisoarea fatală... Fîntînile mîniei lui ţîşniră din nou, aprige şi clocotinde de ură... Răzbunarea lui n-are ce căuta la patul acestui copil... Oricare ar fi enigma eredităţii lui Pupu, acest biet copil este, cel mult, rodul vinei, dar nu el este vinovatul... Vinovaţii sunt cei doi ticăloşi, divulgaţi de această scrisoare criminală, şi în primul loc scelerata care speculează boala fiului ei şi cere bani abjectului tovarăş.

Ce-i trebuiau cinci mii lei acestei curve, cînd el, doctorul Taifun, îi dăduse, mai săptămînile trecute, de două ori atîta ?... Purtarea ei azvîrle lumină într-un colcăitor abis de turpitudine ! Acest monstru nu trebuie să mai trăiască... Doctorul trebuie să fie acum, imediat, executorul sentinței de moarte, cu aceeași mască dulceagă și compătimitoare, cu aceeași solicitudine de medic, care voiește să facă o injecție calmantă sau reconfortantă mamei decimate de griji și de nesom... Din nenorocire, profesorul a calculat greșit, a exagerat doza, sau a luat o fiolă drept alta... Cine poate să judece vreodată sfintele greșeli ale medicinei, istovite de încordare și de pasiune umanitară, lîngă patul clienților ei !...

Atunci, un monstru mai puțin pe lume ! Infernala Floreal !... (Sau Floramie, cum îi va scrie pe panglicile mortuare cosmeticatul de Vlad.) Auzi, să ceară ea bani și să vînză durerile lui fiu-său... Dar... poate că i-au trebuit... Doctorul Taifun era plecat. Vasilescu-Plopu o dădea afară, cu copil cu tot... De ce adică Floreal era de laudă, primind banii profesorului, și era infamă, primind banii lui Vlad Gherasimescu ?...

Deprinderea critică a omului de știință biruia irezistibil și începea să pună ordine în cugetul lui devastat de pasiunea elementară... Cine era Bobircă și cine era Vlad ? În definitiv, două regretabile personagii ! Amanții unei femei măritate ! Ce drepturi avea doctorul Taifun asupra acestei femei, mai mult decît secretarul general, o dată ce amîndoi erau pîngăritorii căsniciei (unui imbecil, e adevărat) dar unui soț legitim ? Plăteau amîndoi... Erau perfect egali în aceeași infamie a precurviei...

Dreaptatea iar cere să meargă mai departe și să cerceteze și să pună în imparțială lumină inima, situația, cazul special, al acestei femei adultere... Printr-o firească răsturnare a sensibilității lui bătute de furtună, doctorul o simți pe vinovată cu totul aproape de el, o simți pătimașă și încolăcită, doborîtă în amintirea lui, în nervii lui, aderentă epidermii lui sufletești.

Furia lui se împletici și căzu alături. Asemenea unui nebun sau unui barbar, care ar sta cu ciocanul ridicat

deasupra unei capdopere de maistru sculptor şi care, deodată, s-ar simţi fulgerat de nu ştiu ce lumină revelatorie, aşa doctorul Taifun şovăi şi se descumpăni, sub povara ideii de-a ucide pe Floreal... Experienţa lui medicală îl făcu să vază, pe o masă de morgă, ruina rigidă şi glacială a acestui trup atît de armonios, atît de plastic şi de scăldat în nuanţele ambrului!

„Ticăloasa de Floreal! Să mă înşele ea cu protivnicul meu cel mai detestat, cu Vlad Gherasimescu, bestia neagră a vieţii mele!..."

Doctorul Taifun se simţi mai întîi ridicol, apoi, treptat, pe măsură ce logica lui se dezbăra de broboadele furiei, începu să se simtă odios. Ticăloasa de Floreal?... Dar el, ilustrul vindecător de oameni, în ce categorie trebuie aşezat? De ce n-a limpezit, energic şi cinstit, situaţia femeii adultere? De ce n-a luat-o în casă la el, cînd s-a încredinţat că a ajuns stăpîna lubricităţii lui, dacă n-a putut să se convingă că Pupu este carne din carnea lui?

Copleşit, ajuns de oboseală, năvălit de o hoardă de gînduri noi, Doctorul Taifun puse pe măsuţă atlasul cu scrisoarea lui Vlad şi căzu în fotoliu.

XX

Licht, mehr Licht![1]... Acest imens dezastru pe care-l priveşte azi în jurul lui cere o lămurire şi cere o ispaşă... O imperioasă nevoie de logică împinge înainte pe savantul istovit de stearpa lui turbare. Acest sărman copil nu explică nimic, nu poartă nici o vină şi nu repară nimic, dacă ar fi făcut ispaşa stării de faţă... Ticăloasa de maică-sa sau abjectul de Vlad se găsesc înjugaţi prea bine unul lîngă altul. O femeie ca Floreal — nenorocită în căminul ei, constrînsă de imprejurări — a putut să evadeze din rîndul cuviinţei şi al datoriei. Cît despre Vlad el a venit, pe lumea aceasta,

[1] Lumină, mai multă lumină.

pentru ruşine şi prostituţie... Dezordinea morală, din centrul căreia doctorul Taifun priveşte şi deliberează, nu poate fi adusă la cauza ei suficientă prin vinovăţia celor doi. Şi ce reparaţie, şi ce ispaşă ar aduce suprimarea unuia sau altuia?... Profesorul îşi aduce aminte de fabula lui La Fontaine: *Les animaux malades de la peste.*[1] Unde ar fi judecata şi dreptatea, cînd am scoate pe măgar drept marele păcătos, drept unicul vinovat în faţa mîniei cerului, şi am acoperi pe sceleraţii veritabili!...

Vinovatul este altcineva, cu altă suprafaţă şi cu altă răspundere! O liniştе stranie limpezeşte cugetul acestui om, sclavul metodei şi pasionatul cercetării... Doctorul Taifun începe se fie mulţumit: a găsit pe marele vinovat! Din vijelia care trecuse peste el, din cataclismul intim de adineaori, din nebunia care îl împingea spre crimă, profesorul ieşea acum aproape biruitor: avea cuvîntul dezastroasei enigme!...

Vinovatul adevărat este el, doctorul Taifun!... Ce caută el aci? Cine poate fi răspunzător, în primul loc, dacă nu exclusiv, de toată această dezgustătoare aventură, începută acum trei ani? Pot sta alături, în balanţa judecătorului, capriciile şi zig-zagurile unei isterice, cu personalitatea aproape sacerdotală a unui ilustru savant?...

A, nenorocitul de savant!... Vinovăţia lui urcă pînă la fatalitate şi la antica tragedie. Trebuia să capituleze mai demult. Ar fi fost un noroc universal, dacă ieşea din viaţă încă de odinioară, cînd a început să-şi dea seama că e o povară estetică pentru semenii săi... Vinovăţia lui a venit cu el o dată, în lume. Cu mutra lui antisocială şi cu simţirea lui de jupuit de viu, ar fi trebuit să nu întîrzie printre oameni. Dar s-a încăpăţînat să rămînă. S-a închis în mincinosul turn de ivoriu al studiului, a monahismului ştiinţific şi al renunţării orgolioase. N-a trăit, n-a iubit, n-a făcut nici o nebunie — la vremea cînd nebuniile sunt iertate — şi s-a îmbrăcat sufleteşte în pielea cu solzi a balaurului din poveste: uricios, egoist, nedorindu-şi progenitură, tor-

[1] Animalele bolnave de ciumă.

turînd pe biata Fritzi, singura femeie care s-a lipit de el. Şi iată acum că respingătoarea jivină pretinde cum că nu este balaur adevărat, ci este Făt-Frumos, descîntat şi prefăcut în balaur, şi voieşte să se dezbrace de solzii claustrului şi ai egoismului !...

Crimă fără de nume !... Destrăbălarea savantului, apostazia preotului şi dezertarea soldatului sunt una şi aceeaşi crimă, privite de la distanţe deosebite şi din tribunale diverse...

Crima lui este înfricoşată !... Iubeşte dincolo de vreme, peste barierele onoarei şi în răspăr cu tot trecutul lui de călugăr al laboratorului !

Ce putea să se întîmple, în asemenea condiţii, dacă nu nenorocirea de azi ? Cum era să-i rămînă credincioasă o femeie — pocit şi bătrîn cum este — chiar dacă n-ar fi avut stigmatele şi strechea isteriei, cum le are Floreal ! Soarta lui este pecetluită. Femeia aceasta este stăpîna crudă a simţirii lui. Se simte închis în ruşinoasa lui patimă de sexagenar, ca într-o ergastulă de oţel. Nu mai poate trăi fără Floreal ! Şi iată — cu dovezi definitive — că tirana cărnii lui e o perversă care-şi oferă isteria pe parale !

Concluzia ?... Concluzia nu poate fi decît una singură. Dezastrul nu poate fi răscumpărat decît într-un singur fel... (Doctorul Taifun se uită la ceasornic.) Peste optsprezece minute, cînd va fi ora două, fiolele mele cu venin̆uri îmi vor face cel din urmă serviciu, supremul serviciu !

XXI

Cu o acuitate de viziune proprie imaginativilor şi comedianilor, doctorul Taifun văzu, ca înaintea ochilor, titlurile mari din ziare :

„Moartea Profesorului Dimitrie Bobircă... Neaşteptata moarte a ilustrului cardiolog Profesor Dr. Bobircă... Doliul ştiinţei romîneşti...

Şi apoi, rapide ca la cinematograf, subtitlurile articolelor de reportaj : *„S-a stins o glorie naţională :*

«Doctorul Taifun» : o poreclă schimbată în renume... O viață austeră... Enigma morții... Moarte firească, sau ?... Casa în care s-a sfîrșit amicul omenirii suferinde...“

Profesorul avu o mișcare repulsivă și goni cu mîna zborul acestor negre libelule... Moartea lui în casa aceasta i se pare o pată dezgustătoare, în tot reportajul... Ce vîlvă ! ce cancanuri ! Ce scandal între confrați, la universitate și la spital !... Se va stabili, fără doar și poate, că moartea profesorului a fost urmarea unei injecții suspecte. Chiar dacă amicii și admiratorii lui din presă vor lăsa, peste cauza decesului, vălul enigmei sau al abilității, totuși acest sfîrșit, într-o casă, unde nu fusese chemat ca medic, între patul unui copil bolnav și o mamă cu nume prost, și în absența din casă a presupusului părinte... este de o sluțenie care gonește pe răposat din groapă !...

Doctorul Taifun este dator să dea plecării sale din lumea aceasta măcar ceva din seriozitatea și din prestigiul unei vieți petrecute în atmosfera austeră a bibliotecii și a laboratorului *Tout est perdu, fors l'honneur !* [1] Profesorul trebuie să facă ultima lui haltă de cugetare, de deliberare și de energie, acasă, în fața biroului, martorul muncii lui de patruzeci de ani și în mijlocul cărților amice... În sfîrșit, el nu trebuie să împovăreze și să pună piatră de poticneală înaintea celor ce vor ridica glasul la catafalcul lui și vor aduce, în ceasul despărțirii, salutul științei și al omenirii suferinde, celui ce a fost — între elevi, între colegi, la spital, pe catedră, în presa și în literatura medicală universală ! — profesorul Dimitrie Bobircă !...

Doctorul Taifun vede aievea — în biserica Sfîntul Gheorghe Nou — o mulțime de capete, făcliile cele mari din cele patru colțuri ale catafalcului și coroanele de flori, sub care se ascunde sicriul cu ilustrele rămășițe. Și o lacrimă alunecă din ochii dedublatului comedian.

Două ore !... Nu e nimic. Va fi un ceas mai tîrziu, dar va fi la el acasă, între pereții care știu să mărtu-

[1] Totul e pierdut, în afară de cinste !

rîsească, în ciuda rătăcirii de azi, eforturile şi nobleţa unei vieţi de apostol.

În amintirea doctorului Taifun, începu să se insinueze, într-un ritm de farmec sfîşietor şi cu o suavitate ucigaşă (stăriuitoare peste cei patruzeci de ani, trecuţi din epoca adolescenţii închinate lui Eminescu) cîntecul nemuritor al *Despărţirii :*

Cîntări tînguitoare prin zidurile reci
Porni-vor să-mi cerşească repaosul de veci...
Apoi — de vor — m-arunce în margine de drum.
Tot îmi va fi mai bine ca-n ceasul de acum...
Ci tu rămîi în floare ca luna lui Aprii,
Cu ochii mari şi umezi, cu zîmbet de copil ;
Din cît eşti de copilă să-ntinereşti mereu,
Să nu mă ştii pe mine, cum nu m-oi şti nici eu !

Sărmanul Eminescu !... N-o fi scris şi el această genială *Despărţire* după ce găsise, în soba iubitei, vreo scrisoare de la un Vlad Gherasimescu oarecare ?...

Oricum, aici socotelile sunt clare. Adio, Floreal ! Doctorul Taifun nu poate, însă, să-şi smulgă gîndurile incerte, şovăielile conştiinţei şi perdeaua de întuneric, agăţată iremediabil de acest piron bătut în inimă-i : este Pupu copilul lui, ori nu este ?... Poate că mai tîrziu, în anii lui de bărbăţie şi de luptă, prin caracterul lui, prin destoiniciile lui şi prin biruinţele lui, va spune cine a fost adevăratul lui părinte, celor ce vor şti să înţeleagă...

...În definitiv, iată povara de durere, de dezolare şi de ignoranţă pe care o duc cu mine în mormînt. Nu mai ştiu dacă Pupu e copilul meu !... Încolo, toate sunt în ordine... Plec *à l'anglaise* [1], şi din casa aceasta şi din viaţă... Să iau şi scrisoarea lui Vlad, ori s-o las destinatarei ? E mai bine s-o iau cu mine. Dar trebuie să las o chitanţă, în locul ei...

Doctorul Taifun strînse fragmentele scrisorii şi le puse în servietă, apoi, pe o pagină albă, scrise cu litere uriaşe :

---

[1] Plec pe neobservate.

„Dragă Floreal, nu mai căuta în sobă scrisoarea secretarului general, fiindcă am luat-o eu. Adio!"

Aşează pagina la loc vizibil, pe măsuţă, îşi luă trusa şi servieta şi ieşi din odaie fără nici un zgomot. Scara era suficient luminată de lumina globului electric din faţa casei.

Uşa exterioară era închisă pe dinăuntru cu zăvorul Yale.

XXII

Răcoarea nopţii de toamnă şi tăcerea acestui cartier nou creat împresurară binefăcător fruntea împovărată de hotărîri funeste.

Doctorul Taifun străbătu precaut ocolul cu crisanteme şi prin portiţa liberă ieşi pe trotuar. Dar, în acelaşi minut, din colţul trotuarului şi din dosul unui masiv de lilieci, se ivi un om de statură înaltă, sub o pălărie cu streaşină largă. La doi paşi de doctorul Taifun, omul îşi luă pălăria cu ceremonie şi exclamă mirat:

— Tu eşti, Bobircă ?...

Era Vlad Gherasimescu.

Cea dintîi zvîcnire a resorturilor voinţii profesorului fu să se repeadă la Gherasimescu şi să-l sfîşie cu unghiile şi cu dinţi... Din fericire, o veche dar neştearsă amintire ţinu în frîu şi anihilă orice năvală. Într-o încăierare de odinioară, cu toată violenţa atacurilor lui Bobircă, Vlad Gherasimescu aruncase pe adversar cu capul într-un morman de nisip... Îşi propti atunci călcîiele în trotuar şi, fără să-şi libereze mîinile ca să întîmpine mîna întinsă a lui Vlad, doctorul izbucni, dar cu vocea în surdină:

— Ce demon te scoate înaintea-mi, în această oră supremă a vieţii mele ?...

Vlad îşi puse pălăria cam pe ceafă şi îşi vîrî mîinile în buzunarele pardesiului.

Apoi, cu o figură amuzată, dar cu destulă şi concesivă prietenie, privind cînd la globul electric, cînd la sumbrul şi duşmănosul său camarad:

— Aşadar, trebuie să treacă o mie de ani, ca să vindecăm inima unui cardiolog de micile zgîrieturi din anii de şcoală ?...

Doctorul îl privi de jos în sus, cu drăgălăşia unui broscoi, care s-a întîlnit cu un cocostîrc.

— Ascultă... nu e timp de amintiri şi de recriminări... Poate că o providenţă (în care eu nu cred) te scoate în calea mea, ca să risipeşti din cugetul meu închinat clarităţii noaptea unei probleme grele ca mormîntul...

— Bobircă, la dispoziţia ta, în eternitate !

— Nu te bucura prea mult. Ne întîlnim într-un minut fatal. Nu ştiu dacă, peste cîteva ore, nu-ţi vei frînge mîinile de toate cîte vei afla şi vei vedea...

— Pînă atunci, Bobircă, eu unul regăsesc cu farmec pe camaradul tragedian de altădată... E adevărat că ai cucerit lumea, cu ştiinţa şi cu faima ta de doftor, dar cred că mai grozav ai fi fost dacă te făceai actor.

— Diavol intuitiv, care m-ai prigonit şi m-ai persiflat de pe băncile liceului !... ţine-ţi gura, că altfel în loc de solemnitate testamentară iese o vulgară încăierare !...

Vlad îşi scoase mîinile din buzunar şi le încrucişă pe pieptul lui de semiexcelenţă...

— Este evident că nu eşti în noaptea ta cea mai amabilă !... Dar ivirea ta neaşteptată m-a făcut să pierd din vedere ce caut pe aici... Dacă am văzut bine, ai ieşit din casa lui Vasilescu-Plopu, un dobitoc al meu de funcţionar...

— Ei, şi pe urmă ?

— Tot aici veneam şi eu...

— La dobitocul tău de funcţionar ?

— Nu, la curva de nevastă-sa, ca să-i trag două palme şi un picior undeva...

Bobircă lăsă pe trotuar servieta şi trusa şi sări ca o pisică în gulerul lui Vlad :

— Le-am primit eu, şi palmele şi piciorul !...

Gherasimescu se clătină şi se trase înapoi :

— Ai turbat, Bobircă ?

— Domnule secretar general, m-ai insultat sînge-

ros şi onoarea te obligă să-mi dai neîntîrziată satisfacţie...

— Bine Bobircă. Să discutăm această paradoxală ofensă !...

— Vino la mine acasă !... Aici nu putem să ne explicăm... La dumneata acasă, tot atît... Vino deci la mine acasă... Trebuie să luminăm în noaptea aceasta toate colţurile iadului !

— Încîntat şi foarte interesat !... Cît pofteşti, cum pofteşti, unde pofteşti...

— Hai, acum, cu mine...

— Te urmez... Dar nu pe jos... Dă-mi voie să te invit în maşina mea, care aşteaptă colea, în strada vecină...

Porniră amîndoi, de sub globul electric şi din faţa casei moderniste, fără ca nici unul să observe cum se zbuciumă, sus, o perdea de la fereastră...

XXIII

Chrysler-ul ministerial făcu numai cîteva minute, de lîngă Hipodrom şi pînă în bulevardul Lascăr Catargiu. Doctorul Taifun arătă şoferului un mic palat, la un colţ de stradă, şi maşina se opri.

Vlad Gherasimescu se coborî cel dintîi şi spuse tare omului de la volan :

— Nu mai aştepta. Eu rămîn aici, la domnul profesor Bobircă... Mîine de dimineaţă nu am nevoie de serviciile tale. Eşti liber pînă după-amiază.

Doctorul Taifun deschise, în grila dinspre bulevard, cu cheile pe care le avea la el, o poartă secundară şi, tot aşa, în palat, o uşă secretă, mascată de o cortină de trandafiri agăţători. Profesorul mergea înainte, şi fostul lui conşcolar, intrigat şi curios, îl urma în tăcere. Întoarse mai multe butoane electrice şi trecu prin diferite coridoare, pînă cînd ajunse într-un hol pretenţios şi înalt, unde lumina nu era stinsă. Probabil că servitorii, aşteptînd pe stăpîn, adormi-

seră şi lăsaseră becurile aprinse... Alături, în sala de aşteptare a clienţilor, acelaşi lucru, cu amănuntul supărător că cineva era trîntit pe o canapea şi sforăia...

— A... Iată un scandal pe care-l voi pedepsi aspru !...

Şi doctorul Taifun trase de picioare pe adormit... Dar şi doctorul Taifun şi Vlad, care se apropiase, căscară ochii mari... Adormitul sări în sus, şovăi o clipă, apoi se lovi cu palmele peste ochi.

— M-am deşteptat de-a binele, sau am trecut dintr-un vis într-altul ?... Boby şi cu Vlad, împreună !...

— Hristudorache al nostru !...

— Iancule !... Cum ai ajuns tu în Bucureşti ?... Ce va să zică asta ?... Nu mai înţeleg nimic !

— Bobircă dragă, e foarte simplu. E adevărat că, dacă am fi pe vremea lui Euripide, ar trebui să încep să rostesc jalnic, ca Polidor :

Ἥκω νεκρῶν κευθμῶνα καὶ σκότου πύλας
λιπών, ἵν' Ἅιδης χωρὶς[1]

...Dar pe vrema noastră, ce minune poate să mai fie ? Am plecat din Constanţa la cîteva ceasuri după tine, cu trenul reglementar, şi am ajuns la miezul nopţii în Bucureşti, oraş mare, populat şi fericit[2].

Şi chiar dacă n-aş fi avut un tren atît de potrivit, ai uitat că de la Constanţa la Bucureşti faci cu avionul un ceas şi ceva ? Ajungînd aici la tine, pe la ora 12 noaptea, am găsit pe oamenii tăi în aşteptare... Pasămite, le-ai trimis cuvînt că vii spre miezul nopţii şi, veghind noi şi aşteptîndu-te, am păţit ca fecioarele din Evanghelie, care aşteptau pe mire...

— Ne-ai convins Dodorache... Cazul tău o fi cazul fecioarelor din Evanghelie, dar nu este cazul lui Polidor, fiul Ecubei... Eşti tu, în carne şi oase... Însă n-a lipsit mult ca eu să ajung să dublez pe Polidor... Să trecem în bibliotecă şi să deşteptăm pe oamenii mei,

[1] Sosesc, după ce-am părăsit tărîmul morţilor şi porţilor întunericului unde sălăşluieşte Hades, departe de zei. (Euripide, Hecuba, v. 1.2.)

[2] *Anabasis*, cartea I, cap. 2.

ca să ne pună samovarul de ceai... Orice ar fi să iasă din întîlnirea şi din dezbaterile noastre, vreau lîngă noi susurul samovarului, sfetnicul meu din campanie...

Vlad şi Hristudorache rămaseseră un minut de vorbă, pe cînd doctorul Taifun îşi chema servitorii şi deschidea uşa bibliotecii, uşă largă şi sculptată, ca de biserică. Intrară cîte trei în camera înaltă, tencuită pe toţi pereţii cu rafturi de cărţi, în dulapuri deschise, şi se aşezară la masa dreptunghiulară din mijloc, sub policandrul cu globuri mate.

Doctorul Taifun avea în faţă pe Hristudorache. Vlad ocupă latura a treia. Hristudorache ridică două degete în sus, ca la şcoală şi ca la Cameră:

— Vorbesc cel dintîi... Domnule profesor, subita dumitale plecare din Constanţa a consternat pe clientul nostru Arvanitide şi pe toată familia lui! Adevăr îţi spun: au plîns cînd m-am dus la ei şi le-am anunţat că ai plecat fără de veste la Bucureşti, chemat de o telegramă urgentă... Ce să-ţi mai istorisesc ce-a mai fost o dată cu criza de lacrimi!... Dar, deşi zgomotoşi şi melodramatici, grecii sunt şi oameni de acţiune. Arvanitide e armator şi arhibogat... S-a dat jos din pat, m-a luat de braţ şi m-a dus la casa de bani... Mi-a deschis-o şi mi-a pus sub ochi sertarele, pline cu valută forte... Apoi bietul om mi-a vorbit cu un accent care făcea de prisos orice discuţie:

— Ia de aici cît vrei... Ia trenul sau avionul (fă cum ştii). Dar du-te la Bucureşti şi adu-mi înapoi pe profesor. Îl voi plăti ca un rege... Însă nu ca un rege îl chem, ci ca un bolnav nenorocit, pe care marea lui datorie de vindecător i-l pune în sarcină şi pe conştiinţă...

— Iancule, armatorul tău vine şi mă răstigneşte cu al doilea rînd de piroane!...

Doctorul Taifun îşi încleştă pumnii, se posomorî groaznic, apoi sări în sus, ca aruncat de resortul unei energii eroice:

— Grecul tău are dreptate! Întîi datoria şi onoarea, întîi cele clare şi apoi cele obnubilate!... Voi amîna totul şi, pînă cînd va fi să dau ochii cu moar-

tea, îi voi face încă o farsă : îl voi reține, în viață, pe Arvanitide... Vom pleca la Constanța cu primul tren !

Hristudorache se ridică în picioare și, cu brațele la piept, execută un salamalec oriental :

— Bobircă dargă, să trăiești ! Mai naînte de a-i da viață lui Arvanitide, mi-ai dat mie obraz și crezămînt. Și acum, întrebarea care îmi frige gîtul de cînd m-ai tras de picioare și m-ai deșteptat... Bolnavul tău e bine, nu e așa ?

Cu ochii în jos, cu vocea surdă, doctorul Taifun răspunse :

— E înafară de orice primejdie...

— Slavă ție, Stăpîne !... Deși tu Bobircă ești straniu de concentrat și mi-ai spus cîteva cuvinte enigmatice, nu mai întreb nimic și las totul la dispoziția ta... Dar cel puțin tu, Vlade, ai putea să-mi spui de cînd această schimbare fericită și cuminte, în raporturile dintre voi ?

— Hristudorache, întreabă pe Bobircă... Ne-am întîlnit acum vreo jumătate de oră și sunt... un fel de captură de război...

Mătăhălos și liniștit, Vlad Gherasimescu își aprinse o țigară și o fuma, lăsînd capul într-o parte.

Doctorul Taifun se ridică dîrz, solemn, profesoral, ca la o dispută academică :

— Hristudorache, deși sîntem în jurul unei mese civile și, în mijlocul ei, în loc de crucifix va fi un samovar, tu ai, în noaptea aceasta, chemare și fotoliu de mare judecător... Tu ne prezidezi, tu ne judeci, iar eu și cu Vlad sîntem, în jurul tău, de-a valma, martori, avocați, acuzatori și acuzați.

— Cu o singură condiție, Bobircă, să nu-l obligi pe judecător să-și falsifice natura lui de brav burghez și să te imiteze în gravitate.

— Ascultă, Hristudorache ! Acuz pe Vlad Gherasimescu că a insultat trivial, în fața mea, pe o femeie pe care o iubesc... Am luat asupra mea insulta și pretind lui Vlad să-mi dea satisfacție... Dacă nu era situația noastră socială, trebuia să umplem, imediat, de sînge, locul unde am auzit insulta... Nu știu dacă acest sînge

nu va trebui să curgă şi acum, cu martori, cu procesverbal şi cu toate formele duelului...

— Tribunalul primeşte consternat această plîngere adusă împotriva lui Vlad Gherasimescu. Cînd s-a produs insulta şi unde?

— Acum mai puţin ca un ceas, înaintea casei femeii ce mi-e dragă, şi fără ca ea să fie de faţă.

— Vlade, ai cuvîntul!

XXIV

Uşa bibliotecii se deschise şi feciorul din casă, ajutat de jupîneasă, aduse şi instală în centrul mesei, un maiestos samovar, cu toată pompa lui, de ceşti, de chisele şi de gustări.

După ce servitorii se retraseră, Vlad Gherasimescu, tot cu ţigara între degete, întrebă, jumătate mucalit, jumătate plictisit:

— Onorat tribunal, daţi-mi voie să întreb dacă situaţia mea de acuzat nu desfiinţează sau nu confiscă cumva titlul meu de invitat al profesorului şi colegului Bobircă...

Doctorul Taifun se grăbi să declare, turnînd lui Vlad primul pahar de ceai:

— Cele două planuri nu se intersectează: eşti musafirul meu şi totuşi cel ce m-ai insultat...

— Bine, aşa să fie... Domnule preşedinte, vă rog să suspendaţi şedinţa, pînă după primul pahar.

Degajat şi plin de poftă, ca după un spectacol tîrziu, secretarul general se servi copios din toate anexele samovarului... Apoi, cu al treilea pahar în mînă, deschise singur şedinţa:

— Scumpe Bobircă, îţi jur că pînă în noaptea aceasta eu n-am ştiut ce rol, ce parte, ce importanţă are în viaţa ta doamna Floarea Vasilescu-Plopu... Oarecare flecării mi-au ajuns la ureche. Dar cine ia în seamă şoaptele mahalalei!... Ce căutam acasă la ea şi pentru ce am rostit acele cuvinte de insultă, pe

care sunt dezolat că le-ai luat asupră-ți?... Iată adevărul și iartă-mă că ți-l spun pe șleau: doamna aceasta mă costă o mulțime de parale și bărbatîi-său, care este funcționar în ministerul meu, mă costă o mulțime de favoruri, locuință, avansare etc., etc... Are un copil în vîrstă de doi ani și aproape m-a convins că eu aș fi adevăratul lui părinte... De cîteva zile, copilul e bolnav... Doamna mi-a cerut bani și un concediu de trei zile pentru Vasilescu-Plopu. I-am trimis azi cinci mii de lei. Dar ce s-a întîmplat? De obicei, curier între noi este ușierul meu Neagu, un om devotat, însă cu dambla... Aseară, nu se mai ținea pe picioare... Atunci, am trimis banii și o scrisoare printr-un alt servitor... Probabil că acest al doilea servitor, după ce mi-a făcut comisionul, a fost imprudent, s-a lăudat față de Neagu, a provocat invidia lui... În sfîrșit, nu știu ce a fost... Atîta numai că, după ce s-au certat și s-au încăierat, Neagu, încă destul de beat, dă buzna — acum cîteva ore — în cabinetul meu și-mi pune sub nas, cu niște aere și cu niște gesturi, pe care numai marele nostru Ion Brezeanu ar putea să le redea, o scrisoare smulsă din mîinile adversarului. „Ca să se încredințeze excelența voastră cine sînt oamenii pe care vreți să-i faceți oameni de încredere, în locul meu... în locul lui Neagu, cîinele credincios al excelenței voastre!...“ Am scrisoarea la mine în buzunar... Este o scrisoare a șefului meu de cabinet și în același timp, spre rușinea mea, nepotul meu, Titu Mărgărit, către doamna Vasilescu-Plopu... Scrisoarea trebuie să fie de aseară, dar n-are dată, n-are stil, n-are educație, și e un monument de destrăbălare și de anarhie sufletească. Deși citirea acestei scrisori este penibilă, te rog, iubite Hristudorache, s-o citești cu glas tare, căci ea explică, dacă nu și justifică, exasperarea mea, demersul meu și insultele pe care le-am rostit...

Hristudorache luă scrisoarea — grozav de mototolită, ca un document smuls prin luptă — și o netezi cu palma, sub lumina abondentă și mată... Era cu antet oficial. Hristudorache citi:

„Să fiu al dracului, Floflocel, dacă am cu ce plăti manichiura și bacșișurile de mîine, de la dineul diplomatic!... De cîtva timp, nimic nu mai pică, vorba ăluia de la Sinaia... Toată nădejdea — și a mea și a ta — este la harpagonul de Hagi-Tudose, adică la unchi-meu... Pă el, Floflocel! Mi se pare că iar s-a oprit barza, cu milioane în cioc, pe coșul ministerului nostru. Scrie-i că s-a îmbolnăvit plodețul (al cui este, Floflocel ticălos, al lui ori al meu?) și cere-i gologani. Vezi, eu sunt modest, nici inimă de tată nu prea am, nici bani la buzunar...

Da, nu te mai boci atîta! Lasă că nu piere sămînța rea! Fie că o fi a lui unchi-meu, fie că o fi a mea... cunosc bine rezistența neamului... Un fleac de boală de copil și atîta tot...

Nu mai plînge, Baby,
Nu te izmeni;
Nu mai plînge, Baby,
Nu mă plictisi!

sau cam așa ceva... Alivoar, Floflocel! Spune-mi cînd...“

Hristudorache își întrerupse lectura. Scandalizat și el de ultima frază din scrisoare, rosti mai mult dramatic de cît comic :

— Tribunalul nu mai poate citi sfîrșitul...

XXV

O tăcere jenată și grea încovoie capetele celor trei colegi, care — împovărați și ei de păcate mari și mici — erau totuși fiii unei generații crescute în cultul formelor exterioare și în tradiția conveniențelor civilizate.

În această tăcere prelungită, se auzi din stradă zgomotul unei mașini și pocnitura portierei care se închide, iar, îndată după aceea, în palatul cufundat în tăcere, zbîrnîi soneria de la intrare.

După oarecare parlamentare depărtată, amestecată cu paşi care se apropiau, uşa bibliotecii se deschise şi feciorul se arătă, somnoros şi rău dispus :

— E o doamnă, cu un copil în braţe, care voieşte numaidecît să vorbească cu domnul profesor... Zice că e un caz grav...

Surprinşi, dar toţi deodată bănuitori, cei trei colegi se uitară unul la altul. Doctorul Taifun porunci servitorului :

— Pofteşte pe această doamnă, aici în bibliotecă...

Mai înainte ca să fie văzută şi recunoscută, Floreal văzu de departe, din umbră, pe cei ce stăteau în jurul mesei, sub policandrul cu lune pline. Apriga ei intuiţie de mamă şi de femeie în primejdie o făcu să prindă aproape întocmai cuvîntul situaţiei... „S-au împăcat ciobanii... Vai de biata lupoaică !... Dar cine o fi celălalt ? Cu ajutorul sfîntului Nicolae, un prieten !...“

— Poftiţi, doamnă !... Intraţi !

Floreal apăru în lumină, într-o mantie neagră, lungă, ca de călugăriţă, şi sub un văl des, care o acoperea şi pe ea şi pe copilul ţinut în braţe. Vălul căzu deodată, cu o preciziune, pare că învăţată în douăzeci de repetiţii. Ca şi cum n-ar fi văzut decît pe doctorul Taifun, Floreal înaintă spre el, arătîndu-i copilul palid, pare că fără viaţă, şi dînd pe spate splendida ei cosiţă de inele negre. Femeia din Biblie înfăţişa regelui Solomon copilul pe care trebuia să-l spintece gealatul !...

Doctorul Hristudorache îngălbeni, fără ca să prindă de veste altcineva decît Floreal şi se rugă în taină : ὤκισται „Οεῶν, Ὁ Οεός, ἐλάσθητι μα τῷ ἁμαρτωλῷ!“[1]

Cu glasul în surdină, răguşit de emoţie, dar imperios şi dramatic, Floreal interpelă pe doctorul Taifun:

— Ce otravă i-ai dat copilului, domnule profesor ? De ce este aşa moale ca o cîrpă şi nu se mai deşteaptă ? Să nu te fi împins necuratul să-i fi făcut vreo injecţie copilului ! Cu mine ţi-ai găsit nănaşa !... Sînt nepoată de ţigancă vrăjitoare, domnule profesor, şi

[1] Dumnezeule, îndură-te de mine păcătosul !...

pentru viaţa copiilor mei pun viaţa mea ! Eu nu sunt cocoană de alea care azvîrlă copii în closet. Dacă nu vrei să înţelegi cine e tat-său, eu sunt mă-sa. Să nu fie vreo drăcie la mijloc, că aşa cum mă vezi, mă duc de scol din somn pe primul procuror şi bem toţi ceaiul al doilea, la parchet !...

Mama, plină de dureri, dădea vădit actriţei cu mult înainte şi viaţa pasionată, alarmată şi sălbatică răscumpăra cu abundenţă pe femeia vicleană...

Vijelia acestor sentimente, primitive şi irezistibile, răscoli pe cei trei, ca pe nişte frunze de toamnă şi-i aruncă în sus de la locurile lor... Se grămădiră în jurul copilului — în primul loc cei doi medici — complex şi divers emoţionaţi.

Hristudorache, care îl vedea pe Pupu întîia oară, îi apucă mînuţa, îi urmări pulsul cîtva timp şi apoi, contemplînd capul galeş, răsturnat pe sînul maică-si, exclamă ca un Arhimede iluminat, care nu mai ţine seama de nimic şi fuge gol, din baie :

— Bobircă ! este copilul tău ! Este leit capul tău de acum aproape cincizeci de ani, cînd dădurăm împreună examenul de bursă... Ţi-o afirm cu dovezi pe care tu le-ai uitat... Am, între amintirile mele, o fotografie de pe atunci : tu şi eu, după ce am izbutit la examenul de bursă... Mai ţii minte ? Bietul tata, Dumnezeu să-l odihnească, ne-a adus pe amîndoi la Mandy şi ne-a fotografiat... Păstrez şi azi fotografia. Ţi-o arăt astăzi la Constanţa !... Extraordinar !... Bobircă, este copilul tău !... Te rog, doamnă, lasă-l în braţele mele şi linişteşte-te, că nu-l ameninţă nici o primejdie... Dă-l încoace la mine, fără teamă ; sunt şi eu doftor... Sluga dumitale, doctorul Hristudorache din Constanţa...

Apoi privind la doctorul Taifun şi pipăind bandajul de la urechea copilului :

— Ce a fost ?

— Otită medie, operată...

— Va să zică ceva care a trecut...

Cuvintele şi atitudinea lui Hristudorache limpeziră, pentru Floreal, punctele dificile, poziţiile respective şi tot înţelesul strategic al situaţiei. Doctorul din Constanţa a rămas şi continuă să fie aliatul ei !... Zgu-

duită de acest ajutor neașteptat, de duioșia cu care Hristudorache ținea pe Pupu în brațe și de tăria convingerii lui — Pupu este copilul lui Bobircă! — Floreal fu gata să izbucnească în lacrimi... Dar, atentă și intuitivă ca o vulpe, ea zări pe masă, între farfurioare, scrisoarea citită adineaori, își comprimă lacrimile și, făcînd niște cruci mari, pravoslavnice, binecuvîntă pe Hristudorache:

— O, domnule doctor Hristudorache!... Dumnezeu să-ți dea tot binele și tot norocul, dumitale și familiei dumitale, că vrei să înțelegi adevărul și nu te dai în lături să-l mărturisești!...

— Doamnă, dacă îți inspir această încredere, și fiindcă mai sunt și doftor de copii — în deosebi pentru copiii pe care mi i-a dăruit Aspazia, nevasta-mea — te rog lasă-l pe copil în grija mea... Boby dragă, ajută-mă să-i fac un locșor bun, între perne, colea pe canapea.

— Nu, Hristudorache... Dă-mi voie să sun să-i aducă de sus un pled și o perniță...

— Te rog stăruitor nu te osteni și nu-ți osteni oamenii... Am eu un pled excelent și o perniță făcută de mîna Aspaziei... Vlade, fii bun, adu-mi din hol căpătăiul pe care dormeam adineaori. E sacul meu de noapte...

În acest minut de dizlocare generală, Floreal se apropie de masă și cu aerul că-și pune în ordine mantia de pe ea și cosița răvărsată, fură cu ochii toată scrisoarea lui Titu Mărgărit. Dar Pupu — în brațele abile și afectuoase ale lui Hristudorache — suspină de cîteva ori, porni pare că să plîngă și apoi se cufundă, toropit de somn și cu capul pe urechea bandajată, în coca de puf, de olandă și de lînă... Floreal alergă lîngă el.

— Nici o grijă, doamnă! Doarme ca un pașă!... E un noroc că doarme atît de bine... Cînd va binevoi să se deștepte, îi vom premeni pansamentul. Ce doctor l-a îngrijit?

— Un elev al profesorului, doctorul Samuely...

— Sau el, sau eu... vom vedea!

XXVI

Floreal întîrzie o clipă lîngă copil, se aplecă asupră-i, îl sărută uşor şi-l închină.

Apoi hotărîtă, oţelită de voinţă şi de planuri superior stăpînite, reveni lîngă masă. Cei trei aşteptau în picioare... Bobircă se uita la ceasornic, fără să-l vadă; Gherasimescu îşi căuta ţigările; Hristudorache aţintise scrisoarea şi parcă întindea mîna ca s-o ascundă.

Cu o cutezanţă de mare strateg, în faţa unui obstacol ce trebuie răsturnat, Floreal opri gestul lui Hristudorache.

— Nu, scumpe doctore!... Las-o aici la vedere!... Domnule profesor, mai este încă vreme. Domnule secretar general, luaţi loc, vă rog...

Apoi, indiferentă şi superbă, ridică scrisoarea între două degete, se făcu că o străbate într-o clipă şi, ca şi cînd ar fi fost o notiţă de avocat sau de parlamentar, o păstră între degete, plimbînd-o, în sus şi în jos...

— Domnilor, eraţi trei la această masă... Daţi-mi voie să ocup eu latura a patra... Dar să-i zicem banca acuzaţiilor... Domnule doctor Hristudorache, deşi mi se pare că te văd în această noapte, ori mai bine în această dimineaţă, întîia oară, în viaţa mea (ochii lui Hristudorache avură un joc speriat şi curios), totuşi sînt în dumneata pe cel ce mă înţelege, mă compătimeşte şi poate să-mi susţină procesul... Fii apărătorul meu!... Nu!... fii judecătorul meu, tribunalul meu, divanul care ascultă, cîntăreşte cu înţelepciune şi se rosteşte cu dreptate.

Hristudorache, Vlad şi Bobircă se priviră unul pe altul, mirîndu-se în conştiinţa lor că Floreal îi readuce — pare că în felul unui mediu cu ochii legaţi — la nivelul şi în atmosfera întreruptă adineaori, prin invaziunea ei... Hristudorache îi răspunse:

— Doamnă, îmi reînnoiţi un mandat şi o calitate pe care le deţineam, prin voinţa amicilor mei, în momentul cînd aţi intrat în bibliotecă.

— Cu atît mai bine!... Domnule doctor Hristudorache, sunt la tribunal, la curtea marţială, la casaţie...

unde poftiți! Ascultă-mă și judecă-mă... Iată și un început de dosar... Și probabil că mai aveți încă o scrisoare, încă un document, în servieta d-lui profesor... Pe celelalte documente vi le voi prezenta eu, în copie sufletească... a, un dosar enorm, ud de lacrimi și de sînge!...

Floreal aruncă scrisoarea dintre degete și lăsă capul în piept, cu aerul că gonește un val de emoțiune intempestivă. Apoi, cu fruntea sus:

— Domnilor, nu vă cer milă, ci dreptate. Intîi dreptate!... Cînd veți recunoaște că am dreptate și îmi veți da-o, atunci mila dumneavoastră va fi nu o pomană, ci un balsam evanghelic... Recunosc că stau înaintea dumneavoastră, ca o mare vinovată... Aveți aci de față dovezi zdrobitoare și dumneavoastră, domnule profesor, dumneavoastră, domnule secretar general — *sauf respect* — sunteți tovarășii mei de infamie și de adulter... Ați citit la mine acasă, domnule profesor, scrisoarea trimisă mie de domnul secretar general și din această scrisoare ați înțeles natura raporturilor dintre domnia sa și mine, ați înțeles că i-am cerut bani și că l-am făcut să se creadă tatăl copilului meu... Ați citit probabil tot așa aici, între dumneavoastră, scrisoarea aceasta, scrisă mie de domnul Titu Mărgărit, nepotul și șeful de cabinet al domnului secretar general și ați stabilit aceeași situație: aceeași legătură, rușinoasă, aceiași bani ceruți și aceeași mistificare cu paternitatea copilului... Suntem la tălpile ticăloșiei: adulter, mistificare și escrocherie... Și să credeți că nu scot nici o consolație din faptul că partenerii mei aparțin universității și înaltei administrații...

E adevărat, domnule profesor, că situația dumneavoastră față de mine (dacă nu și a mea față de dumneavoastră) intră într-o categorie specială. Vom ajunge la ea în curînd. În această clipă nu pot goni dinaintea ochilor minții mele icoana atîtor femei cinstite, atîtor venerabile matroane, care, acum spre dimineață, dorm între copiii lor, sub candela și icoanele sfinte din perete. Cît am dorit să fiu și eu la fel cu ele!... Și după ce am căzut și mi-am pîngărit căsă-

toria, cît m-am luptat şi m-am rugat să nu cad mai jos, ci să mă opresc măcar aici, între femeile care au greşit, s-au pocăit şi au fost iertate... Dar pentru asta, trebuia, domnule profesor, să-mi întinzi o mînă iertătoare, să mă declari absolvită, fiindcă sunt mama copilului ce mi-ai dăruit, şi să-mi dai adăpostul şi cinstea numelui dumitale!

XXVII

— Cine sunt, de unde viu şi cum am ajuns complicea dumneavoastră? Tatăl meu este un pictor celebru, unul dintre numele glorioase ale picturii româneşti, mort pe cînd eram de abia copilă, şi căruia nu i-am zis niciodată tată, fiindcă eram copil nelegitim... Mamă-mea era ţigancă florărească şi modelul pictorului... Sunt cîteva pînze vestite, care o arată pe biată mama, în anii ei — puţini şi grabnici — de oacheşă frumuseţe... A murit înaintea tatei. Au venit atunci rudele mamei, în frunte cu mama bătrîna (toţi ţigani de şatră, de prin Vlaşca) şi m-au cerut cu tămbălău... Aşa am auzit de la bunica de culoare albă, care m-a crescut... Tata n-a voit să mă dea şi şi-a gonit rudele, cu poliţia... Ce gînduri o fi avut el cu mine — nu ştiu!... A făcut o mare greşală! Aş fi crescut între ţigani, aş fi trăit după pravilele lor barbare, n-aş fi cunoscut nici infamia socială, nici infamia conştiinţei...

Părăsindu-mă şi tata, pe cînd aveam de-abia trei ani, am trăit în casa bunicăi, o sfîntă femeie, vrednică să stea între sfintele din călindar... Fără să fiu copil recunoscut, totuşi tata a lăsat, cu limbă de moarte, ca din venitul cutărei case pe care o avea şi el, neamurile să mă crească şi să mă ţină în şcoli... Dar neamurile m-ar fi trimis la mături şi la bidinele. Sfînta buniuţă, însă, m-a dus de mînă la şcoală, precum mă ducea şi la biserică, şi nu s-a odihnit, şi a alergat şi s-a zbătut şi s-a luptat, cu toată lumea, pînă ce m-a

văzut absolventă a claselor primare și apoi bursieră, într-un liceu mare de fete, de aici din București.

S-a dovedit că bunica avea dreptate... Nu eram proastă, m-am simțit iubitoare de carte și am fost mereu printre elevele care își dispută primele distincțiuni... Scumpa bătrînică și-a încheiat viața ei de jertfe, de milostenii și de cucernicie, după ce am trecut de examenul de bacalaureat, la care am fost clasificată cea dintîi...

Rudele mele de pe tată s-au grăbit să pună mîna pe venitul căsuței, rămas mie prin testament verbal. Rudele de pe mamă... se risipiseră de mult... Mai văzusem uneori pe mama mamei, căruntă, coroiată, cu pipa în dinți și cu ghiocul la brîu.

M-am găsit singură în acest oraș, haotic, crescut și învîrtuit, după război, cu lopețile aviditații și ale desfrîului !... Fată de nouăsprezece ani, urcînd scările tuturor autorităților și instituțiilor — sub ochii lubrici ai domnilor de la ghișeuri și de la birouri — ca să găsesc ticăloasa de leafă din care să trăiesc și să-mi sfîrșesc studiile universitare !... Mă înscrisesem la facultatea de științe și am trecut anul întîi, cu bun examen... Dar cum să merg mai departe ? Cine te ajută să complectezi ori să corectezi cinstit lipsurile unei educații numai teoretice ? Aș fi voit să învăț vreo meserie manuală, să lucrez noaptea și ziua să mă duc la facultate.

M-am îndreptat către unul din foștii prieteni ai tatălui meu, singurul care nu uitase că răposatul lui amic are un copil din flori... era și el tot pictor, celebru ca și tatăl meu, și un om de o îngerească bunătate... A murit anul trecut... M-a primit cu noblețe, m-a ajutat adeseori cu bani și a stăruit să învăț dactilografia, în biroul unei surori a lui.

Am învățat dactilografia și am ajuns, în iuțeală și în exactitate, pe cele mai bune lucrătoare. Dar am făcut greșala neiertată să nu rămîn în acel birou modest, ci să mă prezint la un concurs de dactilografe, deschis, de ministerul dumnevoastră, domnule secretar general, pe vremea cînd dumneavoastră făceați

parte din altă formație politică și nu conduceați trebile departamentului.

Spre nenorocirea mea, am izbutit la concurs și am fost repartizată în biroul domnului Vasilescu-Plopu... Omul acesta a fost piaza rea a vieții mele și pragul peste care am trecut în beciurile infamiei... Domnule secretar general, cînd stați în mărețul dumneavoastră birou și discutați și dezlegați problemele grave ale gospodăriei naționale, nu simțiți cum urcă spre dumneavoastră, din adîncurile piramidei administrative, suspinele și deznădejdile bietelor femei funcționare?... Ce atmosferă! Ce constrîngere sufletească! Ce vastă cultură de bacili ai dizoluției morale! De la birou la birou, se înnoadă și se deznoadă zilnic miile de rețele ale ochilor vicleni, ale flirtului, ale cancanului, ale poftei curvare și precurvare, ale geloziei și ale spionajului! Apostolii emancipării femeilor, cînd trec prin birourile noastre mixte, trebuie să încerce mari și înfricoșate zguduiri sufletești...

Am trăit un an de zile în această lume înăbușitoare și am căutat s-o neutralizez printr-o muncă încordată și exemplară. Pe fetele colege le-am cîștigat cu răbdarea și cu purtarea mea totdeauna discretă. Cu șefii mei am dus-o însă greu. Nu mi se întîmplase, pînă aci, să văd oameni care să-și pună toate silințele și să voiască din răsputeri să fie măzuroși, mojici, tirani, într-o ureche, călcători ai dreptății și ai demnității omenești. Dar tiranul cel mai nesuferit, caracterul cel mai prefăcut și mai viclean, sufletul cel mai diform, din toată colecția șefilor mei, era șeful de birou de care depindeam: domnul Manole Vasilescu-Plopu.

Într-o sîmbătă, înainte de amiază, îmi aduce un vraf de hîrtii de copiat și-mi spune ursuz și privindu-și vîrful ghetelor:

— Să știi că trebuie să mi le scrii pînă diseară. Și mîine, după prînz, să mi le aduci negreșit acasă, pentru că vreau să le prezint secretarului general, la domnia sa la domiciliu...

Era o corvadă ilegală. N-am protestat, m-am supus, am lucrat hîrtiile și a doua zi duminică, după prînz,

i le-am dus acasă... Domnul Vasilescu-Plopu, care potrivise lucrurile astfel ca să fie singur, m-a prins în cursă şi m-a necinstit!

Vă daţi seama, judecătorii mei, de prăpastia sufletească în care m-am văzut, după fapta fără nume a şefului meu de birou?... Aşa începea viaţa pentru mine? Aceasta era realitatea în care trebuia să răsădesc sărmanele mele visuri de fată, dornică să muncească cinstit şi să se ţină întocmai de principiile auzite de la bunică-sa? Acestea erau omenia, mila, probitatea, ocrotirea, pe care o biată fată orfană şi săracă le găsea în inima şi în atitudinea celor chemaţi să-i apere şi să-i asigure moralitatea?...

Închipuiţi-vă starea mea sufletească de atunci şi înţelegeţi cum germinează şi evoluează, în sute de cazuri analoage, cruda dezamăgire, răzvrătirea, anarhia şi toate proiectele răzbunătoare!

XXVIII

— Rămăsesem însărcinată... M-am dus la binefăcătorul meu şi i-am spus toată tragica mea întîmplare. Acest om bun şi iubitor de oameni a găsit în fiinţa lui năvala unei sfinte indignări... Era intim prieten cu ministrul nostru de pe atunci. Dar mai înainte de a ajunge la ministru, a avut cîteva întrevederi cu omul care mă necinstise... L-a pus înaintea acestei alternative: „Ori te căsătoreşti cu funcţionara de care ţi-ai bătut joc, ori te chem la răspundere în faţa ministrului şi a opiniei publice...“

Nici eu n-am rămas cu braţele încrucişate... I-am vîrît lui Vasilescu-Plopu între ochi ţeava revolverului: „Ori mă duci la primărie, ori te duce mă-ta la cimitir...“

Şiret, perfid, fără pic de nobleţă precum era, trebuia să fie şi poltron... Nu atît de frica scandalului, cît de frica revolverului, a trebuit să cedeze şi să mototolească la repezeală o căsătorie civilă şi religioasă,

pe care am săvîrşit-o în Găieşti, tîrgul său de obîrşie... Atunci am cunoscut a doua piază rea a vieţii mele, pe cocoana Patiţa, mama lui Vasilescu-Plopu.

Ar trebui să umbli şi să răscoleşti multe ţări, ca să-i găseşti pereche cocoanei Patiţii... Vreo cîteva luni, cînd am trăit sub acelaşi acoperiş cu ea, aici prin Dealul Spirii, au fost luni de mucenicie şi de răbdare supraomenească... Voia, dragă Doamne, să înveţe pe noră-sa cum să-şi chibzuiască gospodăria şi cum să facă fericirea casei şi a bărbatului... Din mila Domnului, n-a putut să stea pînă la naşterea fetiţei şi s-a înapoiat lîngă cumnată-mea, fată mare, la Găeşti...

Soacră-mea nu m-a iertat niciodată că am intrat în casa lui fii-său „goală-puşcă"... A rămas, neclintit încredinţată, că eu am sărit în capul lui Vasilescu-Plopu şi că toată neomenia lui a fost, în realitate, o şarlatanie a mea... Soacră-mea mi-a scos ochii, fără milă, ca la privighetori, că dacă nu cădeam eu, belea, în vatra lui fii-său, el era să se însoare cu fata unui băcan milionar, din Găieşti, pe care cocoana Patiţa o pîndea ca pe o cireaşă coaptă...

Am tăcut, am înghiţit, m-am resignat... O mîngîiere tristă şi dulce începea să mă cuprindă pe măsură ce mă apropiam de ceasul facerii. Judecătorii mei, fiind bărbaţi, nu puteţi să cunoaşteţi energiile, efluviile şi duioşiile pe care maternitatea le dăruieşte sexului nostru... Uram pe cel ce mă făcuse, cu sila, mamă, dar iubeam de mai nainte pe bietul copil, nevinovat de monstruozitatea tatălui...

Părăsisem ministerul! imediat după căsătorie, deşi Vasilescu-Plopu mi-a tras, din pricina aceasta, prima pereche de palme... Voiam, din tot sufletul, să fiu şi să rămîn cinstită... Voiam să nu mai văd, toată ziua, cot la cot cu mine, alţi bărbaţi, toţi mai politicoşi şi mai puţin respingători ca Vasilescu-Plopu... Am rămas deci acasă, cosînd boneţele şi cămeşuici, pentru bietul şi aşteptatul meu odor, cîntînd de jale şi pregătind de mîncare pentru bărbatul care se înapoia de la birou.

Am născut în bune condiţii. Am îndurat, cu tăria strămoaşelor mele oacheşe, tratamentul barbar al

moașei din mahala, și am putut să pun în gura fetiței un uger plin... Cocoana Patița, spre norocul meu, a renunțat să mă mai învețe cum să fiu mamă și a rămas la Găești...

Am cumpărat cărți de puericultură, am gonit multe din superstițiile tradiționale, de lîngă leagănul copilului, și am găsit o ascunsă mulțumire să veghez, ziua și noaptea, vlăstărașul care îmbobocea trandafir de sănătate.

Am trăit trei ani liniștiți și ascunși. M-am închis în mine însămi, am citit în taină cît am putut mai mult și m-am deprins să contrafac în ochii lui Vasilescu-Plopu pe soția cadînă, muncind toată ziua, înghițind toate capriciile și mojiciile bărbatului și numărînd toți pașii copilului... Ieșeam rar din casă, mă feream să leg prietenie cu vecinii și nu aveam prieten și sfetnic decît pe înțeleptul părinte Vasile, parohul parohiei noastre.

Timp de trei ani, Vasilescu-Plopu a găsit aceste condiții de viață casnică aproape pe gustul lui și acceptabile. Foarte rar îmi cerea să apar cu el în lume și cîteodată — cînd dădea de bilete gratuite — mă lua la teatru sau la cinema. Îmbrăcămintea, toaleta, apa mea de colonie rămăseseră, tainic, tot în sarcina scumpului meu protector, pictorul și tatăl meu adoptiv... Lucrul acesta cred că n-a rămas nemirosit de Vasilescu-Plopu, dar s-a făcut n-aude n-a vede, și, mai pe urmă, pe intuițiile lui fals interpretate, și-a permis să construiască niște planuri și niște tendințe de o răzvrătitoare infamie... Această letargie conjugală a ținut trei ani. Dar după trei ani a început era construcției cartierelor funcționărești, cu facerea tablourilor, cu repartizarea loturilor, cu intervențiile și cu luptele de influență care nu puteau să lipsească. Vasilescu-Plopu, urîcios și nesuferit, cum se simte și el din cînd în cînd, a conceput o idee simplistă și practică : să se dea el la o parte și să vîre pe nevastă-sa în acest concurs de intrigă și de favoruri... Lucrurile s-au tărăgănat, miniștrii și partidele politice au făcut cu schimbul, pînă cînd amicii dumneavoastră de azi

au fost chemaţi încă o dată la cîrma treburilor publice.

Vasilescu-Plopu a început cu mine un fel de curs de morală specială, tratînd despre „femeile inteligente", care, în cazuri grele şi grabnice, pot să ajungă, prin dexteritatea lor firească, acolo unde soţii greoi, boccii şi militarizaţi nu pot să răzbată. Pleca mereu de la pilda soţiei să zicem a unui căpitan, care poate să răzbească la toţi şefii soţului ei, pe cînd el, paralizat de reglementele militare, nu poate... decît să conteze pe abilitatea neveste-si. În acelaşi timp, Vasilescu-Plopu mă trimetea, cu fel de fel de cereri şi de instrucţii, pe la directorii de serviciu, pe la ingineri, şi pe la toţi oamenii în mîna cărora ştia sau credea el că stă afacerea viitoarei noastre case.

Într-o zi, la masă, revoltată de toate aceste demersuri la care mă împingea soţul filozof şi îndeosebi alarmată de prea mare amabilitate a arhitectului-şef — gata să-mi acorde tot ceea ce cerusem — am intrat într-o crîncenă explicaţie conjugală.

— Nu înţelegi ce preţ îmi cere arhitectul dumitale, pentru acest tip de casă şi pentru lotul pe care-l pofteşti ?

— Te-am întrebat eu ?

— Da, dar te întreb eu ! Vrei să cumperi cu cinstea neveste-ti protecţia şi consimţămîntul acestui om ?

Atunci Vasilescu-Plopu a avut o mutră şi niste priviri care echivalau cu un fel de întoarcere pe ţevi, în casă şi în chiuvetă, a dejecţiunilor din hazna.

— Ia ascultă, madam, pe mine nici nu mă cumperi nici nu mă vinzi... Ce tot îmi dai zor cu sfielile şi cu scrupulele dumitale ! Ne cunoaştem de atîţia ani... Ce crezi că eu nu ştiu cu ce plăteşti dumneata ciorapii, pantofii şi parfumurile dumitale... Ia să mă slăbeşti !

I-am răspuns într-un acces de subită nebunie :

— De cine vreai să vorbeşti, canalie ? De tatăl meu adoptiv, de sfîntul care mă ajută de cînd eram copil ?

— Ba bine că nu ! De sfîntul ăla care-ţi cumpără chiloţi !...

Atîta mai ţin minte : că i-am astupat gura cu o palmă straşnică şi m-am prăbuşit lîngă masă...

XXIX

— Cînd m-am ridicat din pat, după cîteva zile, am constatat în mine o stranie prefacere sufletească. Pare că un copac, care ar fi foşnit multă vreme, afară lîngă ferestrele mele, acum izbutise să intre în casă şi s-o umple, toată, cu frunzişul lui... Turpitudinea omului lîngă care trăiam mă sfărîmase şi mă lăsase accesibilă sfatului viclean şi ceasului rău... eram alta, sau cel puţin nu mai simţeam în mine claritatea, convingerile de mai nainte şi voinţa categorică şi onestă să stau de pază la poarta conştiinţei mele... Eram poate şi bolnavă. Un fir morbid, pornit poate din tainica ereditate, se înmulţea acum rapid în jurul meu şi mă învăluia în plasa lui fatală...

Ceea ce mă îngrijea, însă, mai mult decît orice erau nişte junghiuri în inimă şi nişte palpitaţii care mă sufocau şi mă ridicau noaptea de pe pernă. Mai era — acum trei ani — şi o vară înăbuşitoare. Nu putusem să mă clintesc din Bucureşti, nu putusem să trimit pe fetiţă nicăieri şi Vasilescu-Plopu stătea în capul meu, ca o cucuvea pe un turn care e gata să se năruiască...

In aceste condiţii, domnule profesor, m-am hotărît şi am venit într-o zi la orele dumneavoastră de consultaţie... Ce s-a întîmplat între noi, n-am putut să-mi mai dau seama decît prin crîmpeie de amintire şi prin demonstraţia consecinţelor... După zece zile a fost clar, pentru mine, că am rămas însărcinată... Fusese ziua de 17 august. In anul următor, exact la 17 mai, am născut pe Pupu. La 17 decembrie, am venit şi v-am spus că sunt în luna a patra...

Din nenorocire, domnule secretar general, în septembrie acelaşi an, aţi avut ideea să luaţi asupră-vă afacerea noilor cartiere funcţionăreşti şi să verificaţi întreaga situaţie şi pe toţi beneficiarii.

Floreal făcu o pauză, cu aerul că se apropie de nişte amintiri prea dureroase sau prea greu de exprimat. In severa cameră, căptuşită cu tomuri negre pînă sub tavan, cei trei foşti colegi ascultau, palizi de insomnie şi de încordare. In măsuri deosebite, fiecare era sur-

prins şi răscolit. Floreal vorbea cu o uşurinţă de orator care se ignoră. Pe lîngă aceasta, disciplina gîndului şi alcătuirea frazei dovedeau cu prisos că iubirea ei de carte şi lecturile în taină despre care vorbea nu erau laudă deşartă... Auditorii ei puteau să se creadă la o conferinţă intimă, ţinută de o intelectuală sau de o artistă. Pe măsură ce vorbea, talarul cel negru pe care îl aruncase pe deasupra, la plecarea ei de acasă, se desfăcea şi atîrna, ca nişte sepale negre, eliberînd inima petalelor de mătase şi de chihlibar.

Floreal ridică fruntea şi urmă:

— Aţi pus la cale, domnule secretar general, adunări, discuţii, ceaiuri şi petreceri, pentru familiile funţionarilor şi mi-aţi acordat o foarte măgulitoare luare-aminte. Tot aşa a făcut şi nepotul dumneavoastră, domnul şef de cabinet Titu Mărgărit. Cînd a fost vorba să se repartizeze locuinţele şi să se încheie actele de vînzare între minister şi noi funcţionarii, aţi provocat cîteva comparaţii în cabinetul dumneavoastră şi în locul lui Vasilescu-Plopu am apărut eu, soţie şi mamă nenorocită, ale cărei sfieli, scrupule şi rezistenţe, dumneavoastră le-aţi brutalizat şi le-aţi doborît. Ca un supliment de ruşine şi de degradare, şeful dumneavoastră de cabinet, care înţelegea şi urmărea tratativele din biroul marelui funcţionar, unchiul său, nu voia să se lase cu nimic mai pe jos, în îndrăzneală şi în asiduitate.

Aşa am ajuns, judecătorii mei, să primesc, pe de o parte omagiile, invitaţiile, darurile şi protecţia şefilor soţului meu, iar pe de altă parte am ajuns să mă bucur de intima prietenie şi de larga generozitate a domnului profesor Bobircă, cel ce-mi dăruise un copil în ziua de 17 august, deci cu vreo patruzeci de zile mai înainte de tristele complicaţii din septembrie — octombrie, acelaşi an.

Sunt trei ani de cînd trăiesc în acest abis de ticăloşie... Mint, înşel şi exploatez! Am adunat în ruşinoasa casă a lui Vasilescu-Plopu tot ce am putut să vă scot din buzunar... Ştiam bine că va trebui să plec o dată din această casă, dar strînsura mea era să rămîie copilei mele. Mă simt vinovată şi mă doare inima, în-

deosebi cînd stau față în față cu această realitate : am sfîșiat inima, încrederea și proiectele profesorului Bobircă !

Nădăjduiam să ies din casa lui Vasilescu-Plopu altfel decît în aceste condiții de fugăreală. Nădăjduiam să scot gîtul din jugul infamiei mele, să lepăd numele lui Vasilescu-Plopu și tutela dumneavoastră, domnule secretar general, și a nepotului dumneavoastră și să rămîn, în toată cinstea inimii și a trupului, soția profesorului Bobircă — pe față sau în ascuns — după alegere...

Din casa imundului Vasilescu-Plopu, am ieșit definitiv, în noaptea aceasta... Acum, la ziuă, sosesc în casă cocoana Patița și cu fiu-său, și primul lor gest ar fi fost să mă arunce în stradă, cu copilul de gît... Atîta cîștig am și eu, că am luat înainte conflictului și scandalului... Și acum priviți-mă cu un copil bolnav pe brațe și aduceți-vă aminte de nu știu care scenă biblică, unde o mamă nenorocită ca și mine e gonită din casă și ajunge în pustiu să-și vază copilul murind de sete...

Da, judecătorii mei, strig sus și tare : sunt o femeie adulteră, o vicleană și o escroacă ! Am făcut pe doi mari dregători ai țării să se creadă autorii copilului meu, le-am stors cîte parale am putut și am măsluit jocul meu pînă la demascarea de astă-seară... Și în același timp, am înșelat, am trădat și am rănit, poate iremediabil, prietenia progresivă, încrederea din ce în ce mai mare și caldele bune dispoziții ale celui ce a binevoit să mă facă mamă...

De ce, domnule profesor, n-ai luat înainte împrejurărilor și ai așteptat pînă dincolo de limită ? Chiar dacă nu erai convins că Pupu este copilul dumitale, cînd ne întîlneam în taină, pe unde mă chemai, și mă vedeai, lîngă pieptul dumitale, supusă, zdrobită, unealta încîntării dumitale, cu ochii plini de lacrimi și cu gura plină de implorări, de ce, domnule profesor, nu ți-ai călcat pe inimă și nu m-ai oprit, definitiv, lîngă dumneata, pentru dumneata ?... Știai iadul meu de

acasă, bănuiai că vor veni peste mine şi alte infidelităţi şi alte turpitudini (poate le şi credeai venite) de ce n-ai vrut să mă ridici, cu un ceas mai devreme, din canalul din care mă pescuiai numai din cînd în cînd, pentru desfătările dumitale ? Pentru cine păstrai palatul acesta, bogăţiile acestea, veniturile dumitale, masa şi servitorii dumitale ? De cîte ori, după ce te smulgeai din braţele mele, n-am plîns, cu faţa la perete, şi nu te-am rugat la plecare, ca un copil cerşetor : „De ce nu mă opreşti lîngă tine ?... Am să fiu cuminte, am să fiu cinstită !... Am să fiu cîinele tău credincios !... Iar mă trimiţi lîngă omul pe care-l urăsc şi îl înşel ? Iar mă laşi la voia întîmplării, în bătaia poftelor străine şi la pragul aventurilor ticăloase ?“

Şi astă-vară, la Tekir-Ghiol, cum ai putut să sfîşii acea broderie de armonie sufletească, de viaţă comună începută şi de duioşie familiară împletită între noi, ceas cu ceas, de bieţii mei copii, dintre care al doilea este al dumitale ?...

O, domnilor bărbaţi, am dreptul, în ceasul acesta şi în acest proces al meu, să chem în juru-mi — solidare cu mine, ameninţătoare şi răzbunătoare — acele legiuni de martire, ale prostituţiei şi ale egoismului dumneavoastră. Cîte din aceste nenorocite, domnule profesor, pe care le aruncaţi în groapa comună, după ce le-aţi măturat din clinici şi din casa de nebuni, n-ar fi fost şi n-ar fi rămas femei cinstite, elemente devotate şi folositoare, dacă primul curtezan, dacă primul tovarăş de greşală (ca să nu mai vorbim de soţul legal) ar fi fost un suflet milostiv, un om cu conştiinţă capabilă de remuşcări, un om întreg, supus greşelii, dar destoinic să fie mare prin pocăinţă şi prin răscumpărare !... Am aşteptat şi eu, domnule profesor, am cerut-o cu lacrimi, am cerut în genunchi, mila dumitale omenească, pentru femeia adulteră cu dumneata şi mamă cu colaborarea dumitale... Şi dacă n-ar fi fost copilul la mijloc, era oare mai puţin adevărat că eram odalisca dumitale, partenera escapadelor dumitale, de ilustru şi venerat pontifice al ştiinţei durerilor omeneşti ? Şi ca om cu fruntea înaltă şi ca

gînditor aplecat deasupra bietei mele existenţe de femeie vinovată, dumneata, domnule profesor, n-aveai faţă de mine nicio obligaţie, nici o solidaritate, nici o oră de răzgîndire şi de răspundere?...

O emoţiune autentică, indiscutabilă, radia din cuvintele, din ochii scăpărători şi umezi ai vorbitoarei, din ritmul pieptului ei de statuă vie. Doctorul Taifun, doctorul Hristudorache, chiar secretarul general comprimau în tăcere, dar sub nişte măşti involuntare expresive, taina şi tăria impresiilor lor...

— Judecătorii mei, întrebaţi fiecare inima voastră, dacă, în ciuda acestor elemente ale ticăloşiei şi ale vinovăţiei mele, nu simţiţi ridicîndu-se spre voi şi limpezindu-se amara mea dreptate... Ştiu, o dreptate care osîndeşte viaţa, concepţiile curente, actuala stare juridică şi socială a femeii şi mai cu seamă întîietatea şi egoismul bărbatului... Dar eu nu voiesc să intrăm în acest labirint... Să rămînem la portalul lui... Dacă dreptatea mea vă jigneşte, daţi-mi atunci îndurarea voastră! Daţi-o femeii vinovate, dar femeii vinovate ajunsă mamă!

Căci, iată adevărul! Iată îngeraşul meu păzitor! Iată apărarea şi dezvinovăţirea mea! Sunt mamă, domnii mei! Ce puteţi să mai argumentaţi împotriva femeii adultere, care şi-a răscumpărat crima cu acest preţ capital: a rămas însărcinată, a păstrat ispaşa în sînul ei şi a adus societăţii un copil, un viitor om!... Ce zice lumea, ce spuneţi dumneavoastră despre această supremă expiaţie a femeii care a luat asupra-şi nouă luni de suferinţă, a trecut prin ceasurile morţii şi a făcut tată pe colaboratorul laş, cel ce acum — ocrotit de o lege nedreaptă — se plimbă anonim, liber, cu conştiinţa aerisită!... sau vine să se amestece, strein cu totul, în mulţimea de gură-cască, adunată în jurul stîlpului meu de infamie!?...

Vinovată, adulteră, criminală! Aşa este! Eu sunt aceea! Dar iată aici rodul îndrăznelii mele! Iată preţul meu de răscumpărare! Iată copilul care (poate un om excepţional, în zilele lui), va ridica deasupra me-

moriei maicii sale nu numai cortul iertărilor omeneşti, dar, cine ştie!... poate semnul unei dispense dumnezeeşti... Ei, domnilor judecători, în decăderea mea, n-am uitat că sunt creştină şi am plîns de multe ori, la picioarele duhovnicului meu, înţeleptul părinte Vasilie...

Am învăţat din gura lui lucruri, despre care probabil că dumneavoastră nu aveţi nici o idee, oricît sunteţi de doctori şi de profesori!

Am isprăvit! Domnule profesor, domnule secretar general, dacă credeţi că trebuie să vă recuzaţi în acest proces al meu, recuzaţi-vă singuri... Eu una vă accept judecători... Pe dumneata, domnule doctor Hristudorache, te las suprem arbitru. Ne vedem întîia oară... N-am ştiut despre existenţa dumitale decît în noaptea aceasta... Şi cred că nici dumneata n-ai auzit de mine de prea multă vreme... Sunteţi cîte trei un tribunal, pe care-l primesc. Judecaţi-mă şi hotărîţi!

Un moment de elocventă şi de solemnă tăcere transformă această bibliotecă particulară într-un adevărat templu al dreptăţii. Floreal căzu pe scaun şi reintră în talarul ei cel negru, ca o lună de vară sub plocada unor nori furtunoşi. Doctorul Taifun, nemişcat şi concentrat, nu lăsase zbuciumului său lăuntric decît o singură mărturie şi o singură eliberare: spasmul sprîncenelor care, comunicat ochelarilor, îi făcea jucăuşi şi tragici.

Vlad Gherasimescu, inadecuat situaţiei, stingherit în cinismul şi în vulgaritatea sa fonciară, se simţea fiziceşte nenorocit, cu totul fără reazim şi mahmur, fiindcă terminase provizia de ţigări şi cei doi colegi nu putuseră să-i vie într-ajutor. Doctorul Hristudorache, fire meridională, impulsivă şi francă, se zbuciumase în scaun tot timpul, îşi sugrumase cu ultima energie exclamaţiile şi întreruperile, care-i fierbeau în piept, şi-şi făcuse batista mototol... Venise acum momentul să vorbească. Era preşedintele acestui bizar tribunal, care trebuia să judece pe femeia adulteră.

XXX

Se ridică de pe scaun şi, cu paşi nervoşi, făcu ocolul bibliotecii, căutînd cu ochii, printre cărţile din rafturi, o anumită carte... O găsi — în raftul cărţilor decorative şi nefrecventate — o scoase din rînd şi o puse pe masă.

Apoi, cu un glas vibrător şi într-o ipostază sufletească neaşteptată, proprie să surprinză şi să instruiască pe foştii săi colegi, doctorul Hristudorache se adresă femeii vinovate:

— Doamnă, o singură pravilă, o singură dreptate şi un singur judecător sunt în stare să se rostească valabil în cazul dumneavoastră... Iată pravila aici şi iată paragraful care vă priveşte.

Şi Hristudorache citi, cu singulară şi comunicativă solemnitate:

„...Fariseii şi cărturarii aduseră pe o femeie prinsă în precurvie şi punînd-o la mijloc grăiră către Iisus: «Învăţătorule, această femeie a fost prinsă asupra faptului de precurvie. Moise ne-a poruncit, în lege, pe unele ca acestea să le omorîm cu pietre. Dar tu ce zici?» Aceasta o ziceau ca să-l ispitească şi ca să aibă ce cleveti împotriva lui. Ci, Iisus s-a plecat jos şi scria cu degetul pe pămînt. Ei însă stăruiau cu întrebarea lor. Atunci el s-a ridicat şi le-a zis: «Care dintre voi este fără de păcat, să arunce cel dintîi piatra asupra ei».

Şi din nou s-a plecat jos şi scria pe pămînt. Cînd au auzit aceasta, mustraţi de cuget, au ieşit unul cîte unul, începînd de la cei mai bătrîni şi pînă la cel din urmă şi a rămas Iisus singur şi femeia stînd în mijloc. Ridicîndu-se Iisus şi nevăzînd pe nimeni, fără numai pe femeie, a întrebat-o: «Femeie, unde sînt pîrîşii tăi? Nu te-a osîndit nici unul?» Ea răspunse: «Nici unul, Doamne». Atunci Iisus i-a zis: «Nu te osîndesc nici eu. Du-te; de acum să nu mai păcătuieşti» (Ioan, VIII, 3-11).“

Doctorul Hristudorache închise cartea şi aşteptă cîteva clipe.

— Tribunalul de la care aştepţi judecata dumitale, doamnă, a intrat în gaură de şarpe! Dacă fiziceşte ne vezi încă, stînd la masa aceasta, moralmente ne găsim într-o fugă nebună, gonind după ceilalţi, judecătorii din Evanghelie. Şi te rog să afli că pe mine unul nu mă mustră cugetul *in abstracto,* pentru teoretica mea stare de omenească imperfecţiune... Nu, doamnă! Ţi se pare că te-ai întîlnit cu mine, în noaptea aceasta, întîia oară... Te înşeli, doamnă! Măgarul e mai bătrîn. Te-ai întîlnit cu mine astă-vară, la Constanţa, într-o seară tulbure şi asfixiată, cînd m-am ţinut după dumneata un ceas întreg, pe la magazinele pe unde tîrguiai şi cînd cu siguranţă că aş fi intrat în vorbă cu dumneata, dacă nu te urcai în maşină şi nu plecai (înţeleg azi că la Tekir-Ghiol)... N-ai luat seama celui ce se ţinea după dumneata şi n-ai putut să mă recunoşti... Eu te-am recunoscut şi o mărturisesc aici, spre ruşinea sexului din care fac parte şi spre clarificarea procesului dumitale. Şi să crezi, doamnă, că nu te-am uitat de loc... Te-am mai căutat, prin piaţa Ovidiu şi pe la Cazino, şi în alte seri... Ţi-o spun eu, soţ model şi tatăl a patru îngeraşi. Ţi-o spun eu, bărbatul unei femei de o puritate spartană şi de o încîntătoare complexiune fizică. Ţi-o spun eu, doctorul Hristudorache, asul virtuţilor sociale şi domestice, de pe toată coasta dobrogeană!...

Am tresărit la ivirea dumitale, cred că am şi îngălbenit, dacă ar fi putut cineva să mă observe... Dumneata eşti eroina acestei nopţi?... Dumneaţa eşti aceea care apelezi la judecata mea imparţială?... Sunt un ticălos, doamnă! Şi ţi-o spun pe şleau: e un mare noroc, pentru amîndoi, că între dumneata şi mine este această dublă gratie morală: veneraţia pe care o am pentru sfînta mea Aspazia şi sacra prietenie care mă leagă de profesorul Bobircă... Căci iată — *întru fără de legi m-am zămislit şi în păcate m-a născut maica mea...* [1]

Doamnă, amicii mei Bobircă şi Gherasimescu vor spune ce au de spus acum sau altă dată... Dacă-mi

[1] Psalmul 51, 7.

este ferfat să anticipez şi să traduc sentimentele lui Vlad, el regretă toată această complicaţie, pe care nu numai că n-a dorit-o, dar nici n-a bănuit-o, şi nu are altă tendinţă decît aceea de a dispărea cu totul dintre Bobircă şi dumneata. Amicul Bobircă are cuvîntul cel mai greu şi mai hotărîtor. Îl vom auzi la timp. Pînă atunci, doamnă, eu, doctorul Hristudorache, sînt cu totul la dispoziţia dumitale şi a copilului dumitale... Prietenia mea, casa mea, punga mea, experienţa juridică a fratelui meu, avocatul Hristudorache, de care vei fi auzit, sînt, pentru dumneata, puncte cîştigate şi avantaje de care te poţi folosi din această clipă...

Oricît de sincer, oricît de impetuos era Hristodurache, în iureşul său de mărinimie, el amesteca, cu bună socoteală, şi oarecare abilitate levantină. Doctorul Taifun trebuia provocat şi împins spre alte sentimente. Pasiunea lui pentru Floreal trebuia, pentru utilitatea cauzei, biciuită cu biciul geloziei.

— În concluziune, doamnă !... Tribunalul s-a recuzat singur în întregime. Amicul Bobircă, om al metodei şi al prudenţii ştiinţifice, îşi studiază inima şi situaţia... Vlad — nu e aşa Vlade ? — nu are nimic de adăogat la ceea ce eu am anticipat să spun ca din partea lui. Eu, doamnă, am trecut cu totul de partea dumitale. M-ai cîştigat fără rezerve. O achiziţie mediocră, nu zic altfel, dar bună şi ea, pînă va veni alta, superioară, definitivă.

XXXI

Doctorul Hristudorache aruncă o privire calculată şi atentă amicului său Bobircă şi voi să se aşeze, dar deodată semnalul telefonic umplu camera, poruncitor şi insistent.

Telefonul era alături, în cabinetul de consultaţie al profesorului, şi uşa de la mijloc era înlocuită cu o perdea.

Hristudorache rămase în picioare şi întrebă pe Bobircă :

— Îmi dai voie să mă duc să văd cine ce voieşte ?

— Te rog, Hristudorache !

Trecu alături, lumină cabinetul şi ridică receptorul. Liniştea acestui ceas de dimineaţă, acalmia centralei telefonice, sau poate buna instalaţie din casa profesorului, dădea o neobişnuită rezonanţă vocii celui ce nu putuse să mai doarmă, sau nu dormise toată noaptea.

— Alo !... mă rog frumos, casa domnului profesor Bobircă ?

— Da..., casa domnului profesor Bobircă. Ce doriţi?

— Mă rog frumos, coconaşul nostru domnul secretar general Gherasimescu este acolo, la dumneavoastră?

— Nu ştiu ! Să mă duc să întreb... Dar dumneata cine eşti ?

— Eu, mă rog frumos, sînt Iulia, fata din casă de la domnul secretar general.

— Şi ce doreşti ?

— Vă rog să chemaţi la telefon pe domnul secretar general.

— Bine, mă duc să văd... Aşteaptă la telefon...

Hristudorache reintră în bibliotecă.

— Vlade, este o servitoare din casa ta, care vrea să-ţi vorbească...

Vlad era în picioare.

— Am auzit de aici... Ai, Bobircă, un telefon... adevărat *enfant terrible !* [1]...

Trecu dincolo, după perdea, şi începu convorbirea.

— Alo ! Cine e acolo ? Tu eşti, Iulia ?

— Eu sînt, coconaşule !...

— Ce este, Iulia ?

— Mă rog frumos, coconaşule, au întrebat de două ori de dumneavoastră de la preşedenţia consiliului... aseară tîrziu şi acum de dimineaţă... Am căutat pretutindeni pe coconaşul Titu, ca să alerge şi să vă dea de veste, dar n-am putut să-l găsim nicăieri... Alo !...

— Da, Iulia, spune că te aud foarte bine...

---

[1] Copil minune.

— Atunci, am trimis pe sergent la şofer acasă şi şoferul i-a spus că v-a lăsat la domnul profesor Bobircă.

— Am înţeles, Iulia.

— Da, coconaşule... să vă mai spun... coconiţa iar v-a aşteptat pînă tîrziu... A plîns... I s-a făcut rău... Şi atunci am chemat, tot aşa, pe domnul doftor, vărul coconiţii... A stat domnul doftor la noi pînă adineaori... pînă i-a trecut coconiţii...

— Bine aţi făcut, Iulia, foarte bine aţi făcut. Viu şi eu peste o jumătate de ceas. Tu pregăteşte-mi baia!... Şi să laşi deschisă portiţa din dos, că am uitat cheile acasă.

— Am înţeles, coconaşule!

— Alo, Iulia...

— Da, coconaşule...

— Pune pe Erji să deretice sus, în locul tău... E ordin de la mine... Şi fără zgomot. Să se odihnească coconiţa...

Vlad Gherasimescu apăru de după perdea, gata de plecare şi surîzînd cu o monstruoasă bonomie. Din nefericire, convorbirea lui telefonică fusese auzită de toată lumea. Hristudorache şi Bobircă îl priveau consternaţi. Floreal trecuse lîngă Pupu şi părea că pîndeşte să se deştepte.

Placid şi cinic, Vlad îşi legăna cheresteaua, cînd pe un picior cînd pe altul, şi-şi dădu filozofia pe faţă, în cîteva vorbe...

— Dragii mei, e aşa şi nu e întraltfel... Şandramaua pocneşte din toate încheieturile *Votre fameuse famille finit sa carrière* [1]. Pretutindeni desbinare, minciună şi substituire!... *Allons, Bobircă, donne-moi ta main, et crois-moi, mon vieux... dans toute cette affaire il n'y a pas de quoi fouetter un chat* [2].

Apoi se întoarse către Hristudorache:

— Dragă Hristudorache, mi-a plăcut şi Evanghelia ta şi sinceritatea ta... Dar cum le legi una cu alta?...

---

[1] Faimoasa dumneavoastră familie s-a prăbuşit.

[2] Hai, Bobircă, dă-mi mîna şi crede-mă, prietene... că toată întîmplarea asta nu merită nici o atenţie.

— Vlade, nu e prea uşor nici de explicat, nici de îndeplinit...

— A... tu şi grecii tăi aţi umplut mintea oamenilor cu fantasmagorii şi ghicitori... Noroc că faţa pămîntului se mai schimbă şi acest dovleac cranian se mai aeriseşte... La revedere, Hristudorache! Adio, Doamnă!...

Floreal nu răspunse.

Doctorul Taifun se simţi obligat să însoţească pe fostul său coleg pînă la uşa cea mare.

Se despărţiră cu glacială ceremonie.

Dar în aceeaşi clipă, o gălăgie infernală şi vijîitul a două maşini, care veneau dinspre Piaţa Victoriei, măturară somnul de dimineaţă al bulevardului. Două echipe de cheflii se întorceau spre casă, după o ispravă de o noapte întreagă... Într-una din maşini, unul dintre beţivani zbiera cu turbare:

Nu mai plînge, Baby,
Nu te izmeni;
Nu mai plînge, Baby,
Nu mă plictisi!

Doctorul Taifun, dincoace de grilă şi Vlad Gherasimescu, dincolo de grilă, rămaseră o clipă nemişcaţi...

Şi unul şi altul pricepuse cine este zurbagiul din maşină. Dar, fără nici o vorbă, profesorul intră în casă şi secretarul general apucă pe bulevardul pustiu şi rece.

XXXII

În hol, doctorul Taifun observă că pe o masă din apropiere stă un pachet dreptunghiular şi plat, tare ca o cutie de lemn. Vîrî capul pe uşa bibliotecii şi întrebă:

— Hristudorache, al tău este pachetul de pe masă?

— Nu, Boby, eu n-am decît sacul meu de călătorie.

Atunci Floreal se ridică de lîngă Pupu şi se apropie.

Cu un grai nuanțat, ca o piatră de opal, Floreal se adresă celor doi prieteni :

— Este pachetul meu... Este icoana marelui meu ocrotitor sfîntul Nicolae.

Hristudorache își împreună mîinile, într-un gest irezistibil de admirație.

— Cîtă dreptate ai, doamnă ! Cum te înțeleg și cum te admir !

Doctorul Taifun isprăvi, în cugetu-i, un lung monolog, plin de oscilări și de nedumeriri... „Mistică, halucinată, perfidă, vicleană, comediană fără știință sau cu bună știință — nu voi înțelege niciodată ! Un singur lucru e clar : Mi-e dragă pînă la moarte și nu mai pot să trăiesc fără de ea."

Hristudorache se îndreptă, inspirat, către Bobircă :

— „Multe lucruri sînt în cer și pe pămînt, Horațio, de care filozofia ta nici nu visează" [1]. Dar e timpul să ajungem la concluzie. Amicii mei dragi, tu, Boby, și dumneata, scumpă doamnă (de aci înainte marea acționară a prieteniei și a admirației mele) veniți încoace... Dați-mi fiecare mîna dreaptă... Cu dreptul pe care mi-l dă puternicul sentiment ce mă stăpînește și păsind înaintea reprezentanților lui Dumnezeu și ai societații, vă reconciliez și vă dau în păstrare unul altuia...

Și Hristudorache puse în mîna lui Bobircă mîna mică pe care Floreal i-o întindea, înflorită cu tot brațul, gol pînă sus, din talarul de dantelă neagră.

Covîrșită de acest moment, așteptat cu atîta încordare și de-a lungul atîtor ceasuri grele, Floreal se simți la capătul rezistențelor ei trupești.

— Cît ești de bun, doctore Hristudorache și cît mă voi ruga pentru casa și pentru copiii dumitale... Simt că mă sfîrșesc. Bobircă, doctore Hristudorache, aveți grijă de Pupu mamei...

— Boby, să-i dăm să respire puțin eter... Dar de unde să-l iau ?

— A... de sus din dormitor, de pe masa mea de noapte.

---

[1] *Hamlet*, actul I, scena 5.

— Atunci, du-o sus, în dormitor...

Floreal lăsă capul pe pieptul lui Bobircă şi rămase în braţele lui, moale.

— Ajută-mă, Hristudorache...

— Nu, Bobircă, du-ţi crucea singur !... Aici Simon Chirineul n-ar putea să fie decît un înger, şi poate nici un înger, dacă citim un oarecare verset ciudat, din Geneza lui Moise [1].

XXXIII

Servitorii veniră şi luară de pe masă samovarul şi tot cortegiul lui.

Cînd se întoarse în bibliotecă, peste cîteva minute, doctorul Taifun îl găsi pe Hristudorache cu pana în mînă, chibzuind o telegramă către Arvanitide.

— Boby, trebuie să fim diseară la Constanţa. Telegrama aceasta va fi pentru Arvanitide o adevărată injecţie cu strofantină. Nu vom pleca decît după-amiază... Acum de dimineaţă suspendăm serviciul şi mergem să ne odihnim... Eu rămîn de veghe lîngă copil, pînă va veni doctorul Samuely.

— Pentru asta, replică doctorul Taifun, trebuie să-l înştiinţez pe Samuely, ca să vie direct încoace şi să nu-şi mai caute clientul la fostul domiciliu. Dă-mi voie să-i telefonez.

Hristudorache refăcu telegrama pe un al doilea sfert de hîrtie. Apoi scoase scrisoarea lui Titu Mărgărit, de sub mapa unde o strecurase pe nevăzute, şi o rupse în bucăţele, o dată cu ciorna telegramei.

— Ei acum, Boby, du-te de închide ochii, măcar un ceas...

— Voi încerca, Dodorache, dar nu prea cred că voi izbuti... Înţelept a fost acela care a zis: „N-aduce anul ce-aduce ceasul..." Noaptea asta, pentru mine, se rostogoleşte acum ca lăuntrul unui cilindru monstruos şi toată viaţa mea, şi toate zilele trăite, şi toată

[1] *Geneză*, 6, 1-2.

închipuirea a ce mai sînt, şi toată închipuirea a ce mai pot să fiu, în viitor, se inelează şi se răstoarnă, la infinit, înăuntrul cilindrului şi cu cilindru cu tot... Pare că de ieri după-amiază, cînd stăteam amîndoi în faţa mării, şi pînă azi au trecut peste mine o mie de ani şi o mie de oceane... Scumpe Iancule, ai căzut în noaptea aceasta ca un sol împărătesc, care aleargă să omoare calul şi ajunge, cu firmanul de graţiere, tocmai cînd osînditul era cu gîtul în juvăţ!...

— Boby dragă, bietul împărat — ca să glumim puţin — este bolnav de asistolie şi tu eşti adevăratul dătător de firmane mîntuitoare.

— Voi face tot ce voi putea ca să scap pe grecul tău... Dar ce ciudate sînt conjuncturile vieţii!... Boala lui Arvanitide, alarma lui, sosirea ta, mă scot din impasul cel mai înfricoşat al vieţii mele!... Dodorache, frate scump, lasă pe nebunul de Taifun să coprindă grumajii tăi...

— Dar să-mi dea, în acelaşi timp, cuvînt solemn că va urma întocmai cîteva sfaturi pe care i le voi înfăţişa.

— Scumpe Dodorache, mi se pare că am intrat pe calea sfaturilor tale mai demult.

— Ascultă, Boby... nu te împotrivi cu nimic misticismului acestei extraordinare femei, care de aci înainte va fi soţia ta... Fă cum am făcut şi eu... Supune-te şi fii isonarul ei... Dacă mi-ai luat seama, încep să am călcătură eclesiastică... Sînt seminaristul neveste-mi... Boby dragă, îmi vine să cred că femeile au dreptate... Noi bărbaţii, în ceasul de faţă, am încurcat iţele civilizaţiei, ale politicei, ale economiei mondiale, ale sufletului... ale pămîntului şi ale cerului!... într-un mod inextricabil! Poate că tocmai femeile le vor descurca... În orice caz, noi bărbaţii nu mai avem dreptul să fim înfumuraţi şi dispreţuitori... Cînd este vorba, mai ales, de devinaţia lor mistică, şi de uimitoarele lor certitudini... cum să zic... metafizice, aici cred că trebuie, pentru sănătatea noastră sufletească şi pentru însorirea acestei clipe pămînteşti, să le urmăm cu docilitate, dacă nu şi cu convingere...

Ce vrei! Ochii sufleteşti ai acestor feline umane văd razele ultraviolete ale misteriosului nostru cosmos!

Acum, Boby, încă un sfat, pe care ţi-l dau, sau o favoare pe care ţi-o cer... Toată lumea merge la Constanţa... În locul lui Samuely, mă instalez eu, infirmier şi doctor, lîngă copil. Călătoria îl va distra şi-l va tonifica... La noapte, dormiţi toţi în casa mea, sau la hotelul Palace, după cum veţi binevoi a alege...

Mîine, după ce vom consolida inima lui Arvanitide, plecăm cu toţii la Tekir-Ghiol, la vila profesorului Bobircă şi stabilim acolo un provizoriu dar confortabil cartier de toamnă... Nu te gîndi la nici o piedică... Arvanitide va aşterne cu valută forte toate drumurile tale, de la Eforie la Constanţa şi înapoi.

— Dodorache, toate bune... Se vede că eşti cît direct, cît indirect, urmaşul acelor cutezători corăbieri — negustori şi poeţi — care ne-au dăruit Tomisul şi toate florile Pontului Euxin... Dar dă-mi voie să-ţi fac cîteva obiecţiuni.

— Nu acum! Să le faci după ce vei dormi un ceas, două. Acum porunceşte să vie un om de serviciu să ducă telegrama... O dau urgentă... Aşa!... *Ende gut, alles gut* [1].

— Pune-ţi în minte, însă, Dodorache, că pentru raţiuni de antică morală, trebuie să cerem diseară găzduire nu doamnei Aspazia Hristudorache, ci hotelului Palace...

XXXIV

Nu trecuse un sfert de oră de cînd doctorul Taifun trecuse în cabinetul său de consultaţiuni, şi Hristudorache (care se plimba printre rafturi, veghind somnul lui Pupu şi clasificînd elementele dramei din noaptea aceea) se pomeni cu un mosafir vioi, mlădios şi cu aerul de obişnuit al casei.

[1] Totul e bine, cînd se sfîrşeşte cu bine.

Hristudorache şovăi o clipă şi apoi îi întinse amîndouă mîinile:

— Eşti doctorul Samuely?

— Da, domnule doctor!... Nu m-aţi uitat. Ne-am întîlnit de cîteva ori şi la Constanţa şi la Tekir-Ghiolsat (la coloniile şcolare) acum vreo trei ani...

— Foarte adevărat! Te felicit pentru rapiditatea cu care îţi serveşti bolnavii! Nu mai vorbesc de competinţă, fiindcă, iată, profesorul dumitale, în casa căruia ne găsim, continuă să-ţi dea bile albe şi astăzi, după atîţia ani de la ultimele examene... De abia adineaori ţi-a telefonat profesorul... Trebuie să fii foarte matinal, dacă mai poţi zice aşa, o dată ce i-ai luat dimineţii cu mult înainte. Ia să stăm colea, la masă... Ce e aici?... Trusa dumitale?...

— Da şi nu prea. Veţi vedea imediat. Trebuie să ştiţi, însă, că nu sînt eu vinovat dacă sosesc aproape imediat după chemarea domnului profesor... Clientul meu...

— Iată, clientul dumitale doarme colea, ca un diadoh, înfăşurat în pledul meu...

— A... daţi-mi voie să-i spun un mic bonjour... Da... în regulă... Clientul meu trebuia să doarmă fără întrerupere cel puţin zece ore. De la nouă seara, pînă la şapte dimineaţa, şi chiar pînă la opt... Aşa încît nu aveam nevoie să mă grăbesc prea mult... Dar un incident neprevăzut m-a făcut să sar din pat şi să încep dimineaţa mai devreme.

— Altceva decît chemarea telefonică a profesorului.

— Chemarea domnului profesor a venit pe urmă şi mi-a explicat, în parte lucrurile...

— Şezi, doctore, te rog... Dar prealabil... eşti aici mai de casă decît mine. Să chemăm pe fecior să ne pregătească... ce vrei, ceai, cafea?... Eu sînt constănţean... şi la noi cafeaua de dimineaţă este articol dogmatic.

— Iau şi eu tot o cafea, dar să-mi daţi voie să mă ocup eu de această afacere...

— Cum asta?

— Eu, afară de pretinsele sau realele mele aptitu-

dini medicale, am niște neastîmpărate predispoziții de bucătar... Uneori, pe clienții mei excepționali îi servesc nu numai ca medic, dar și ca bucătăreasă...

— Doctore dragă, ești căsătorit?

— Nu încă.

— Atunci, trebuie să te căsătorești, neapărat, cu o intelectuală... Ar fi păcat să te devalorizezi... Voiești, prin urmare, să pregătești dumneata cafeaua...

— Tot mă duc să pregătesc, pentru clientul meu, tapioca cu lapte... Iată, aici, cel mai bun lapte din București... Și iată tapioca... Aceasta am luat-o ca prevedere. Cînd profesorul mi-a telefonat că trebuie să-mi caut clientul aici la domnia-sa acasă, mi-am luat toate măsurile.

— Dar spune-mi, te rog, ce incident te-a făcut să te scoli cu noaptea în cap?

Doctorul Samuely făcu o mică pauză de tăcere subtilă și surîzătoare. Apoi, cu oarecare sprințară importanță:

— Domnule doctor, sînt elevul devotat al marelui nostru profesor și cunosc pe clientul care doarme, de cînd a venit pe lume. Deci și pe maică-sa și o mulțime de alte lucruri... Am cinstea să fiu tot atît de devotat doamnei Floreal, cît sînt și dascălului meu...

Doctorul Hristudorache se scărpină după ureche.

— Cunosc, deci, pe Vasilescu-Plopu și tot interesantul său cazier... Ceea ce a fost, însă, mai prost este că și Vasilescu-Plopu cunoaște foarte bine adresa mea... Și acum, de dimineață pe la ora șase, m-am pomenit cu el la mine acasă, răcnind ca un energumen, că... (aici un calificativ de mahalagiu) nevastă-sa a fugit de acasă și a luat cu ea tot ce aveau mai de preț... argintăria, toate albiturile de masă și de pat, încă nu știu mai ce și... icoana din perete!

L-am întrebat, drapîndu-mă în halatul meu de noapte și încrucișînd brațele: „Vii să mi te plîngi ca unui prieten, sau ca unui complice al soției dumitale?“ S-a făcut că se domolește și mi-a răspuns, privîndu-mă pieziș: „Dacă te bănuiam de complicitate, intram aici cu porunca procurorului... Viu numai să-ți spun — ca să audă din gura dumitale și (aici iar ca-

lificativul)... aia de nevastă-mea — că mă duc la parchet să depun plîngere împotriva ei... Oriunde s-o fi vîrît, parchetul îi va da de urmă".

Despre copil, despre boala lui, nici o vorbă ! Totuşi, el presupunea că voi fi chemat azi lîngă copil şi că deci voi da ochi cu maică-sa...

Am încercat să dau alt curs gîndurilor lui Vasilescu-Plopu şi, în acelaşi timp, să-i verific seriozitatea ameninţărilor...

„Domnule Vasilescu... ce să-ţi spun, sînt surprins şi dezolat de această întîmplare familiară... Dar fii şi dumneata ceva mai discret... În astfel de lucruri trebuie mult tact şi multă răbdare... Ce să faci... Aşa e lumea... Ştii cum zice Eminescu : *Toate-s praf... Lumea-i cum este şi ca dînsa sîntem noi...* O să te duci la parchet, da, pentru despărţire... Dar pentru argintărie şi albituri !... Doar jumătate din ele erau şi ale soţiei dumitale..." Dar Vasilescu-Plopu nu e permeabil nici pentru poezia lui Eminescu, nici pentru dreptatea elementară.

— Doctore dragă, îmi vine să cred că acest individ sau mintea, sau fusese zadarnic alarmat de maică-sa, cocoana Patiţa, care, văzînd casa răscolită, o fi crezut că noră-sa a golit toate dulapurile... Doamna a luat cu ea numai copilul şi icoana din perete... aşa ca prin *Iliada* sau *Eneida*...

Doctorul Samuely surîse cu sceptică condescendenţă :

— Doamna Floreal e ceva mai practică decît Eneea. Ca să cîştig vreme şi să mai pun un băţ în roatele psihologiei lui Vasilescu-Plopu, i-am spus : „Cît despre faptul că soţia dumitale a luat şi icoana din perete, aici orice procuror, care a citit Biblia, va fi în mare cumpănă să-ţi dea dreptate..." Vasilescu-Plopu mă privea curios, cu ochii lui de porc, camuflat în oaie.

— Doctore dragă, curios te privesc şi eu, însă... declinînd restul cu modestie...

— „Orice procuror, care cunoaşte Biblia, va fi în mare cumpănă să judece fapta soţiei dumitale, fiindcă îşi va aduce aminte de cazul Rahelei, care, plecînd din

casa tatălui ei, Laban, a luat cu ea şi „terafimii“ patriarhului...“ [1]

Hristudorache începu să rîdă :

— Tocmai bravo !... Ce-a zis Vasilescu-Plopu ?

— Această amintire din Biblie a fost şi mai rău primită decît citatul din Eminescu... Vasilescu-Plopu şi-a trîntit căciula în cap şi a plecat bombănind : „la lasă mă în pace.....“

— Totuşi, nouă ne rămîne un cîştig... Trebuie să vorbesc chiar azi cu fratele meu, avocatul Hristudorache, ca să ia toate măsurile de ariergardă.

XXXV

A patra zi, un soare generos de toamnă încălzea oblic, dar cu puteri văratice, coasta Mării Negre, de la Constanţa, la Mangalia. Artificialele oraşele Eforia, Tekir-Ghiol-sat şi Carmen Sylva construiau în soare şi în azur vetrele lor arhitectonice, aproape stinse o dată cu începutul lui septembrie. Lacul sur şi verde, dintre dealurile cu ondulaţii joase, stătea pustiu, sleit, după frămîntările şi după exploatările unei veri întregi. Cîmpia dobrogeană suia şi cobora, defăşurînd ogoarele tunse de recoltă şi drumurile albe, cu căruţe puţine, una în deal şi alta în vale.

Vila doctorului Taifun era una din cele trei-patru vile care-şi prelungeau viaţa în toamnă, aci în cartierul Tekir-Ghiol—Eforie. Oamenii arhitectului Pogonici isprăveau din daltă, din pensulă şi din ciocan, partea care fusese adăugată vilei, în ultimul timp. Spre mare, vila, cu balcoanele şi cu terasa ei suspendată, începea să întindă timpuria umbră a după-amiezii. Podişul înalt al mării, crescînd din miliarde de safire şi de topaze, venea, paradoxal, pînă în dreptul ochilor celor ce isprăveau prînzul pe terasă, în dulcea moleşală tomnatică şi în adormirea obştească

[1] *Geneză,* 31, 34-35.

a zefirilor din larg. Soarele, care trecuse în coasta vilei, învăluia încă terasa şi pe comeseni, răzbind prin umbrela uriaşă, desfăcută deasupra mesei.

Floreal dezlegă şervetelul de la gîtul lui Pupu, îi puse căciuliţa cu precauţiune şi cam la o parte, peste bandajul de la ureche, şi-l ridică în braţe...

— Pe noi iertaţi-ne, domnule profesor şi domnule doctor... Mergem să căutăm melcişori prin nisip şi să ne bucurăm de ora aceasta de soare fără vînt... Pa! domnule profesor! Pa! domnule doctor!...

— Venim şi noi, Floreal!... Să stingem lulelile astea şi coborîm...

Floreal porni pe scări în jos, cu copilul în braţe, într-o fericită armonie de umeri involţi, de şolduri care ondulau impecabil, şi de pulpe încordate, la desciderea din treaptă în treaptă. Se simţea în ea ritmul şi hegemonia biruinţelor străbune, asupra acestor poveri infantile, purtate prin veacuri, din orient spre occident. In ochi, în zîmbet, în braţele care pluteau în mînecile largi şi străvezii, în făptura ei întreagă de brună arzătoare, era un farmec imperios de poemă senzuală orientală şi de grădină de rodii, escaladată şi jefuită...

— Dodorache dragă, să mai bem un păhărel. Vinul ăsta italienescu are mai mult zahăr decît alcool.

Doctorul Taifun turnă şi bău cel dintîi.

— Ei, amice, iată-ne faţă în faţă cu visul împlinit!...

— Boby dragă, suportă-ţi fericirea cu resignare. Pe lîngă mine, tu eşti un începător... De abia acum începi să cunoşti acele zile de beatitudine casnică — interminabile, serenisime, dulci să-ţi vină leşin — cînd ai dori, cu nebunie, un intermezzo, oricare ar fi el, un pui de ceartă, un joc de-a gelozia, o reconciliere cu ceva lacrimi...

Hristudorache îşi goli paharul şi apoi, amestecînd comedia cu persuasiunile vinului băut:

— Hei, Bobircă dragă... *on n-est pas heureux impunément!...* [1]

[1] Fericirea se plăteşte.

— Hristudorache amice, pe cît mi se pare mie, eu nu sînt amenințat din latura aceasta, ci din altele...

— Tîlcuiește mie parabola aceasta, adică din care laturi vezi tu venind amenințarea ?

— Hristudorache, azi, întîia oară, iau cu Floreal, ca să zic așa, o masă civilă, adică o masă la care mai ia parte încă o persoană de sex masculin... Pînă acum, îți închipuiești prea bine că mesele noastre erau mese între patru ochi, deci mese la care nu vezi nimic, nu observi nimic și de unde pleci mai orb decît intraseși... Întîia oară, am prilejul să văd pe Floreal cum se comportă la masă cu un bărbat altul decît mine.

— Ei, da, Bobircă, și care sînt observațiile tale ?

— Ai răbdare. Știința cînd observă nu se precipită.

— Să te auzim !...

— Hristudorache, am făcut o lungă comparație mintală între atitudinea soției tale, cînd eram mosafirul tău, deunăzi, și atitudinea pe care o are Floreal față cu tine și tu față cu Floreal.

— Încep să înțeleg. Zi mai departe...

— Dragul meu, vreau să fiu în ceasul acesta un găgăuț, un Vlăduțu-mamei, un buchinist absurd, un savant care se ramolește, un ignorant care trebuie trimis de urgență la școala lui Freud... Vreau să fiu orice ți-ar trece ție prin cap, dar trebuie să-ți spun pe șleau : Eu stau lîngă Aspazia ta, la masă, ca lîngă soră-mea sau lîngă mama (deși e atît de frumoasă și de soră cu vechile statui grecești) pe cînd tu nu poți să spui același lucru cînd stai, cum ai stat acum, lîngă Floreal...

Hristudorache își împreună mîinile, ca în fața unei catastrofe...

— Boby, ce să admir întîi, sfînta ta naivitate, sau sinceritatea ta de savant ?

— Ca să fiu mai liber în examenul meu, voi lua alt termen de comparație... Am cunoscut de aproape pe Fritzi Köstlin, o fată încîntătoare, pe care ai văzut-o de cîteva ori și tu... Cine lua foc, cînd trecea pe lîngă Fritzi Köstlin ? Stăteam ceasuri întregi unul lîngă

altul, ba şi dormeam spate la spate, ca doi camarazi, uitînd cu totul că sîntem bărbat şi femeie... Cine poate să uite o clipă că e bărbat, cînd stă alături de Floreal ?...

Hristudorache izbucni în hohote...

— Boby, eşti fără pereche, şi între eruditi şi între copiii înţărcaţi ! Eşti mai prunc decît Pupu, care, la cei doi anişori ai lui — după teoriile lui Freud — trebuie să fie mai savant decît tine... Dragul meu, ce vrei tu să stabileşti ? Că Aspazia şi Fritzi Köstlin sînt nişte femei care nu tulbură decît pe bărbaţii lor, la... ceasuri reglementare, pe cînd Floreal, Elena lui Menelaos, Aspazia lui Pericle, Marozzia şi Teodora... au tulburat veacurile şi împărăţiile... Mare descoperire, Boby ! Principiul lui Arhimede, descoperit de tine la Tekir-Ghiol, după ce, acum două mii şi mai bine de ani, geometrul grec îl descoperise, în Siracuza !

— Dodorache, rîzi de mine, în toată voia, fiindcă asta am şi voit şi asta am căutat !

— Acum la masă, sau mai înainte ?

— Şi acum şi mai înainte.

— Asta însemnează că trebuie să surprind şi să reţiu, din pîrîul rîndurilor tale, o rădăcioară de întristare şi de amărăciune.

— *Il faut en rabattre...* [1]. Nu e vorba de o adevărată amărăciune, cît e vorba de această deprindere amară de a analiza şi de a străpunge toate fenomenele din jurul nostru...

— Scumpe Bobircă, să lăsăm la o parte jargonul nostru medical şi toate pretenţiile şi subtilităţile psihanalizei... Nu-ţi creşte inima, cînd vezi, lîngă Floreal, încă un bărbat, fie el chiar doctorul Hristudorache, fenixul virtuţilor conjugale dobrogene (afară de acea uşoară măgărie, pe care am mărturisit-o în adunarea poporului, adică în „ecclesia"...) Probabil că aceeaşi vicleană neliniste m-ar împresura şi pe mine, aşezat în alte condiţii şi lîngă o soţie mai puţin frigidă ca Aspazia... În treacăt vorbind, iaşmacul cadî-

[1] Trebuie să dau înapoi.

nelor — acest glorios simbol al unei lumi înmormîntate în romanele lui Pierre Loti — avea, cînd avea, utilitatea şi filozofia lui...

Hristudorache se opri...

— Ia să vedem cît e ceasul... La ora trei, trebuie să fiu lîngă Arvanitide... La iaşmac şi la harem nu ne mai putem gîndi... Azi, cînd mai toţi sîntem, din convingere sau din modă, partizanii revendicărilor feministe, vom tăcea şi vom înghiţi sau, mai lăudabil, vom căuta viitoarele metode de educaţie şi de transformare a naturii rebele... .

Dragă Boby, ai un prim mijloc să pui stavilă impresiilor tale stingheritoare : nu primi pe nimeni în casă. Închide pe această femeie, la care ţii cu patimă, într-un harem al izolării... Iarna care vine, mai ales, va fi foarte prielnică pentru experienţă... Cred că Floreal, cel puţin deocamdată, va fi cu totul încîntată să se izoleze, să citească şi să-şi crească copilul. Ce va fi mai tîrziu — Domnul ştie...

Ceea ce ai făcut însă, scumpe amice, trebuia să faci... Uite colo în Constanţa, lîngă cazinoul care se vede, atît de limpede, în acest moment, am simţit foarte bine că ţi-a sosit vremea să te bagi la stăpîn... Iar deunăzi, noaptea, cînd te-am văzut fatal şi livid, mi-am spus : „Rău cu rău, dar mai rău fără rău..." Auzi, vine maşina lui Arvanitide... Poate să mai aştepte, nu voi întîrzia...

— Spune lui Arvanitide, încă o dată, că nu trebuie să mai glumească, ci să urmeze cu severitate regimul declorurat pe care i l-am impus... Nu putem abuza de injecţii.

— Ce vrei, Boby ! Grec obişnuit cu marea şi cu peştele sărat !

Pe drumul gol, bătut de soarele simţitor oblic, venea, cu o lungă coadă de pulbere răscolită, Fordul armatorului din Constanţa. Intră în curtea vilei şi bătu claxonul de înştiinţare.

Doctorul Hristudorache se ridică de la masă şi vorbi cu şoferul :

— Plecăm peste zece minute...

Apoi reveni lîngă doctorul Taifun şi privi spre ţărmul cu poteci şi cu snopi de dalia, pe unde se vedeau, lîngă înfioratul sîn al mării, două siluete : una înaltă, roşie, şi alta mititică, albă.

— Floreal şi cu Pupu s-au dus prea departe, nu pot să-i mai ajung... Fii interpretul politeţelor mele... Dar ascultă ce mai am de spus... De cînd e lumea lume femeile au fost, unele univire şi altele plurivire... Religiunea Mîntuitorului, care stă cu picioarele pe pămînt dar cu fruntea răzbate în ceruri printre naramzii paradisului, a binecuvîntat univiratul, a întemeiat pe el căsătoria creştină şi i-a poruncit bărbatului : „Fii şi tu la fel ! Mulţumeşte-te cu o singură femeie !“

Bărbatul a fost mai totdeauna călcătorul poruncii ; femeia a fost multă vreme (şi prin părţile noastre este şi azi) castă şi univiră.

Femeia pluriviră a avut, în şiragul veacurilor şi al transformărilor sociale, felurite nume, porecle şi ponoase... Evreii o ucideau cu pietre... Grecii (mai păcătoşi) o numeau hetairă, dar o lăsau uneori să se cocoţeze pînă la sînul lui Pericle... Creştinii, mai tîrziu, o plimbau prin tîrg în pielea goală, călare pe măgar şi cu faţa spre coada dobitocului...

Noi, cei de azi, am trecut departe peste vocabularul şi peste procedeele înaintaşilor noştri. O femeie pluriviră, astăzi, nu se mai numeşte nici curvă nici precurvară... Englezii, aceşti negustori de nomenclatură mondială, i-au inventat un nume nou... O femeie pluriviră e o femeie cu... sex-appeal.

Scumpe Boby, iată lucruri de care trebuie să te ocupi acum la bătrîneţe, alături de cardiologia ta... Practic vorbind, afară de porunca severului Moise (ucideţi cu pietre pe adulteră !) la care nu trebuie să ne mai gîndim nici măcar la Tekir-Ghiol—Eforie, afară de terapeutica bisericii creştine (nu uita că Floreal are un duhovnic, care-ţi va fi mai de folos decît toată lumea), eu unul, în acest moment, nu pot să-ţi reco-

mand decît sfatul provizoriu, dar cu adevărat sibilin, al anticului Omer, cu alte cuvinte sentinţa pe care am învăţat-o odinioară, pe dinafară, la profesorul nostru Nicolae Barbu :

Οὐ νέμεσις τρῶας καὶ ἐϋκνήμιδας Ἀχαιούς τοῇδι' ἀμφὶ γυναικι πολύν Χρόνον ἄλγεα πάσχειν[1]

[1] Nu e păcat ca troienii şi aheii, cu frumoasele pulpare, pentru o astfel de femeie să îndure suferinţe multă vreme (*Iliada*, III, 156-157).

Roxana

I

Unde eşti, scumpul meu părinte duhovnicesc, să îngenunchez sub epitrahilul tău şi să las inima să plîngă, în susurul sfintelor cetanii?... Unde sunt ceasurile noastre de duhovnicie şi unde sunt cuvintele tale prea înţelepte?... Am fost şcolarul tău, am primit, din mîna ta, ucenicia cea pentru Christos şi am pornit în lume, ostaş al unor convingeri uriaşe pe care numai focul sufletului tău poate să le propage!

„Nu este durere mai mare decît să-ţi aduci aminte de vremea fericită, atunci cînd eşti în zile de licăloşie"... Cît de înalte, cît de dragi, cît de neajunse mi se par astăzi petrecerea şi învăţătura mea, în sfînta casă de creştere creştină, pe care o conduci!... Am trecut eu cu adevărat prin aceşti ani de pregătire şi de înflorită primăvară? Fusei eu cu adevărat elevul predilect şi speranţa rectorului meu? O, prea cucernice părinte, pentru ce m-ai făcut să trăiesc în aceste grădini ale spiritualităţii şi ale clarităţii evanghelice, fără să-mi spui, categoric, că dincolo de ele mă aşteaptă noaptea, zbuciumul şi dezastrul?

Stau astăzi cu capul învelit în tristul meu suman călugăresc şi plîng frumuseţile de unde am pogorît, şi plîng ruinele subite ale visurilor mele de eroism creştin. De ce nu eşti lîngă mine să mă vezi cît sunt de abătut şi de sfărîmat! De ce nu am acum, în mî-

nile mele mîinile tale sfinte, să răcoresc cu ele obrajii mei cei ruşinaţi şi arşi ! Mi-ai spus adeseori : „Copilul meu, un învăţător adevărat, cînd îşi formează ucenicii, prin creşterea şi prin învăţătura ce le-o dă trebuie să se încarneze nepieritor în sufletul lor. Învăţătorul, ca sărmană persoană fizică, se vesteşeşte, se depărtează sau trece în lumea mai fericită pe care o aşteptăm. Învăţătura lui însă îl hipostaziază în inima ucenicului"... N-am uitat cuvintele tale şi le-am simţit, reale şi puternice, în mine de multe ori. Ne despărţisem ; pornisem în lume ca să mă lupt şi să biruiesc în numele flamurei în care mă învelisesi. Dar te simţeam de faţă în inima mea. Credinţa ta de apostol, devotamentul tău pentru Mîntuitorul, zilnica şi prelunga mea impregnare de miresmele idealului tău : te prelungeau în conştiinţa mea şi te păstrau viu şi subtil, în cămările mele sufleteşti..... Dar astăzi te caut şi nu te mai găsesc ! Sfaturile tale sînt ca o poveste citită de demult. Viaţa pe care o revărsaseşi în mine somnolează. Disciplina şi militantismul meu creştinesc şi preoţesc sunt în dezordine.

Nu-mi mai rămîn decît lacrămile şi sfînta spovedanie. Şi lacrămile mele curg zadarnic, iar duhovnicul meu iubit şi sfînt e departe de mine ! Am alergat la chilia ta, fără întîrziere, după ce mi-am dat seama că toată construcţia pastorală, ridicată de mine în cîţiva ani, s-a prăbuşit în capul meu. Nenorocul s-a ţinut de mine pînă la pragul tău, pînă la uşa ta, pe care am găsit-o închisă. Ai plecat la Ierusalim şi te vei înapoia de abia la primăvară !

O, părinte duhovnic, cît mi-ai fi trebuit în aceste ceasuri grele ale sufletului meu ! Cum ţi-aş fi deschis această inimă, ticăloasă azi, nevinovată şi entuziastă altădată ! Prea sfîntă şi mîngîietoare spovedanie, întinde mie, celui rănit şi doborît, braţele tale părinteşti !

M-aş duce la alt doftor sufletesc — în biserica noastră sunt atîtea forţe şi atîtea nume venerate ! — dar care dintre toţi ar putea să înlocuiască pe cel ce m-a născut lui Isus Christos şi m-a crescut lui, cu laptele mîntuitoarei învăţături !... Numai sub ochii

părintelui meu sufletesc pot să descarc poverile rușinii și ale deznădejdii mele din aceste zile. Numai el trebuie să știe silințele, iluziile, smăcinările, biruința pare că deplină și apoi crîncena bancrută, pe care le-am agonisit cu talantul încredințat mie, la ieșirea mea din academia teologică!

Milostivește-te de mine, Doamne, căci la strîmtoare sunt; căci s-au vestejit de jale ochiul meu, sufletul și trupul meu, și viața mea se irosește în durere și anii mei în suspine; din pricina ticăloșiei mele puterea mea se dărapănă și oasele mele se macină (Psalmul 31).

În această situație extremă în care mă găsesc, nu-mi rămîn decît două căi deschise: sau să ajung cît mai curînd la țărmul mării și să mă urc în prima corabie, menită să atingă coastele Țării Sfinte, sau — calea a doua plină de mărăcini și de măceraţiile răbdării — să-mi deschid toate rănile și să le storc pe aceste cearceafuri de hîrtie albă... Să plec, să fug, să zbor!... acesta ar fi sfatul mîntuitor pe care știu că mi-l vei da acum ori mai tîrziu... Să viu să te găsesc, la picioarele Golgotei unde te afli astăzi, și acolo să mă zvîrcolesc ca un vierme, în țărîna stropită cu sudoare și cu sîngele Izbăvitorului! Așa ar trebui; acesta ar fi primul ajutor pe care aș putea să mi-l dau eu însumi.

Dar unde este sănătatea sufletească, proprie să mă așeze pe această cale înțeleaptă? Sunt incapabil să mă hotărăsc! Dușmanul meu cel nevăzut m-a dezagregat atît de infricoșat, încît nu mă mai recunosc. Din fapta acestui dușman, *am ajuns de ocară, povară pentru vecini, pentru prieteni sperietoare; cei ce mă văd pe uliță fug dinaintea mea. Uitat am fost ca unul care a murit și s-a desprins din inimi; am ajuns ca un vas dogit...*

O rază de înțeles și de preciziune începe să răzbată în întunericul acestei înfricoșate cisterne în care zac astăzi, fără nevinovăția lui Iosif și fără măreția lui Ioan Botezătorul... M-am întîlnit cu prietenul nostru comun, cu arhimandritul Chesarie, care mi-a împărtășit planul lui de apropiată călătorie la Locurile Sfinte. Potrivit înțelegerii ce aveți, vă veți întîlni în Sfînta

Cetate şi veţi sălăşlui, poate, împreună! Îl fac pe părintele Chesarie solul jalnicelor mele noutăţi! Pleacă peste cîteva săptămîni. Îi dau această lungă scrisoare pe care am început să ţi-o scriu şi-l fac, spre usturătoarea mea ruşine — un vestitor invers de cît cei de altădată, care brăzdară mările şi ţările cu mesagiile lor de lumină şi de dezrobire sufletească.

II

Scumpul meu tată duhovnicesc, am pornit acum trei ani de lîngă tine, plin de încredinţarea că ai izbutit să arunci în lume un exemplar desăvîrşit, după chipul şi asemănarea ta. Nu voi uita şi nu le uit nici azi, în ceasurile umilinţei mele, ultimele tale lecţiuni şi supremele tale exhortări. Ieşeam, la lupta pentru Evanghelie, topit la focul tău apostolic şi turnat în tiparele sfîntului apostol Pavel! Să slujim aproapelui, pentru Isus Christos! Iată marele cuvînt în care rezumam lunga mea iniţiere şi toată strădania ta de pedagog creştin. Să facem din casele noastre, din parohiile noastre, din bisericile noastre, iar şi iar, acele focare sfinte ale dragostei de oameni, biruitoarea lumei greco-romane! Să fim încă o dată marii animatori şi marii păstori ai mulţimilor muncitoare şi suferinde! Să transvazăm în canalele inimii populare apa cea vie şi minunată care curge de la catedrele noastre şi din inima marilor noştri catiheţi!

Veniţi, binecuvîntaţii tatălui meu, moşteniţi împărăţia cea pregătită vouă, de la întemeierea lumii, căci flămînd am fost şi mi-aţi dat să mănînc; însetat am fost şi mi-aţi dat să beau; străin am fost şi m-aţi adus la voi; gol am fost şi m-aţi îmbrăcat; bolnav am fost şi m-aţi căutat; în temniţă am fost şi aţi venit la mine... (Matei, 25,34—35). Cu ce leac puteavom încă o dată să vindecăm înfricoşata nevroză socială a vremurilor noastre, dacă nu cu această atotbiruitoare iubire de oameni, strălucit exemplificată odinioară de eroii martiri? În universala confuziune

de azi, în putreziciunea inimei contimporane şi în spectacolul deznădăjduitor al egoismului dezmăţat, ce măsură, ce antiseptic, ce corectiv, vom putea să mai găsim, dacă divina vistierie a iubirii creştine s-ar dovedi sleită şi compromisă ?

Te-am urmat, te-am iubit şi te-am crezut din toată puterea sufletului meu, însetat de Isus Christos şi dornic să slujească — slujind pe cei umili şi mici — pe dumnezeiescul împărat : *Adevăr grăiesc vouă, întrucît aţi făcut unuia dintr-aceşti fraţi ai mei, prea mici, mie mi-aţi făcut...*

Cu aceste încredinţări şi cu aceste nestrămutate hotărîri, am intrat în miliţiile Domnului, am renunţat la mîngîierile căminului şi ale familiei şi m-am dus, cu binecuvîntarea şi cu porunca ta, să încep războiul sfînt, pentru aproapele sărac şi dosădit. Ocrotit de recomandările şi de intervenţiile tale, n-am întîrziat prea mult în anticamera formalităţilor şi am ajuns păstorul unei comunităţi lipsite şi uvriere, la marginea oraşului pe care îmi propuneam să-l cuceresc.

Începuturile au fost pline de dureroase dibuiri. Am găsit în foburgul meu, cel înecat, cînd în noroaie cînd în colb, o căsuţă cu faţa spre miazăzi şi m-am sălăşluit în ea, cugetînd la intrarea sfîntului Pavel în Corint şi la cocioaba sfinţilor soţi Acvila şi Priscila. In această lume necăjită, bîntuită de epidemii sufleteşti şi trupeşti, însetată şi flămîndă, trebuia să ridic eu spitalul lui Isus Christos şi ospătăria sfintei Evangheliі !

Parohia mea era creată de curînd, mai mult din faptul unor certuri şi unor rivalităţi limitrofe, decît din convingerea superioară şi dezbătută că în acest centru muncitoresc trebuie înfiptă făclia directivelor creştine. Consecinţa firească a fost că sosirea mea în localitate a pricinuit deocamdată o surpriză neplăcută. Dar eram ucenicul rectorului meu, bine pregătit ca să rabd, şi să mă resignez, mai ales în faţa vulgarităţii şi a obtuzităţii colegilor mei preoţi.

Nu numai parohia mea era nouă, dar nou era şi acest întreg cartier muncitoresc, tăiat în două de reţeaua drumului de fier şi încadrat între coşuri de fa-

brică. Nu aveam nici biserică, nici casă de rugăciune, şi nici măcar pilda sau amintirea, rămasă în popor, a vreunei activităţi pastorale anterioare... Era o strînsură de oameni de pretutindeni, vag botezaţi, vag cunoscuţi, neobicinuiţi cu prietenia şi cu solicitudinile preotului creştin. Între ei se aflau şi cîţiva protivnici teoretici. Durerea cea mare, pe care o cunosc azi apostolii Domnului, am cunoscut-o şi eu, nevrednicul tău ucenic.

Ce era să mă fac? De unde trebuia să încep? Mi-aduceam aminte de sfinţii anahoreţi de odinioară, de pustnicii de pe ţărmul Nilului, şi-i găseam — între orizontul nisipurilor arzătoare şi păpurişteа marelui fluviu — mai fericiţi şi mai ajutoraţi decît cum eram eu, în înfricoşatul meu pustiu moral. Nu întîlneam decît priviri bănuitoare, răspunsuri indiferente sau ironice şi o completă nesimţire religioasă.

Au venit pe lume cîţiva copii... Alţii, mai fericiţi, s-au înapoiat la ceruri, evadînd din această vale a plîngerii, şi în special din foburgul părintesc, bîntuit de ftizie şi de alcoolism... Cele dintîi fiinţe omeneşti care mi-au trecut pragul au fost moaşele şi scăldătoarele. Am dat slavă lui Dumnezeu şi m-am dus pretutindeni unde am fost chemat, căutînd să răspîndesc, cu vorba şi cu fapta, mireasma dragostei de oameni, în numele lui Isus Christos.

Dar atît era prea puţin. Am căutat să mă împrietenesc cu conducătorii şcoalei din cartier şi să-i conving să-mi dea pe seamă o sală, în ceasurile de după apusul soarelui. În loc de biserică, în loc de capelă, voiam să am măcar o clasă şi o oră catehetică. Directorul şcoalei nu mi-a respins rugămintea, dar s-a arătat mirat şi neîncrezător... Ce voieşte acest biet teolog, de abia ieşit din tiparniţa academiei lui? Ce are el de spus unor muncitori nemulţumiţi, frînţi de munca zilei?

Omul şcoalei nu avea aproape nici o idee de creştinismul viu şi închinat durerilor populare. Nu văzuse niciodată pe omul bisericii, coborînd în mijlocul mulţimilor agitate şi creînd, din haosul inimilor, divina armonie a celor nouă fericiri. M-a lăsat să intru în

şcoala lui, după apusul soarelui, înălţînd din umeri şi spunîndu-mi fără înconjur : „Umbli după potcoave de cai morţi".

Am început cu cîţiva copii, cu acele cîteva femei bătrîne — primele mele cunoştinţe — şi cu cîţiva moşnegi, foşti altădată cîntăreţi bisericeşti, prin satele lor. Luni întregi, am catechizat acest auditor şi am privit cu bucurie crescîndă, din seară în seară, cum băncile se populează şi coridorul începe să fie prea strîmt. Lumea pornea spre mine. Tainicul zefir al Sfîntului Duh trecea, negrăit şi primăvăratic, peste gheţurile sufleteşti din parohia mea. Minunea cea vecinică începea să se dovedească de-a pururi consecinte cu ea însăşi şi intactă, la predica neputinciosului tău învăţăcel !

Directorul şcoalei şi colegii lui au evoluat. Li se părea acum şi lor că vreau ceva şi că stărnicesc în atitudinea mea. Dar pentru ce ? Pentru flori de măr ! Pentru un evanghelism nebulos, strein la vorbă şi la port, neobicinuit în lumea noastră bisericească. Oamenii şcoalei auziseră că există pe undeva, prin Austria de azi, şi poate şi pe aiurea, un fel de socialism zis creştin. Ca să se dumirească în privinţa mea şi să mă aşeze într-o rubrică liniştitoare, mi-au spus într-un tîrziu : „Acum pare că te înţelegem ; eşti un socialist creştin".

Prima datorie a unui păstor sufletesc, atunci cînd e trimis într-o comunitate nouă, este să caute fără întîrziere să-şi cunoască personal, faţă către faţă, pe toţii fiii săi duhovniceşti. Aceasta a fost zilnica mea preocupare şi statornica mea străduinţă. Dar cum să intri, nechemat, în casele unor oameni rău dispuşi şi bănuitori ?... Dumnezeu mi-a venit în ajutor ! Am primit poruncă de la autorităţile mele bisericeşti să iau parte şi să dau tot sprijinul unei comisiuni de recensămînt, care era gata să înceapă o nouă numărătoare a populaţiunii. Nu puteam să găsesc un prilej mai bun pentru scopul meu şi pentru cercetarea gospodăriilor din parohia mea.

M-am prins tovarăş cu membrii acestei comisiuni şi am făcut lucrurile atît de bine, încît am ajuns se-

creiarul lor. Nu prea tîrziu, aceşti domni s-au cam obosit, s-au dus după afaceri şi nevoi şi eu am rămas singur, să-mi vizitez pe enoriaşi şi să fac catagrafia necesară.

Astfel am ajuns să intru în fiecare casă, să stau de vorbă cu cei dinăuntru şi să cunosc de aproape oile mele cele cuvîntătoare. Cercetarea aceasta mi-a dezvăluit o vastă şi variată ticăloşenie! Am văzut sărăcia, viţiul, lipsa de creştere, izina materială şi morală, ignoranţa sordidă, beţia şi destrăbălarea, setea de gâteală absurdă şi foamea copiilor... bîntuind ca rîia şi ca gălbeaza, în sărmana mea turmă duhovnicească!

Mai toate casele cercetate erau nişte magherniţe cu tălpile mîncate de igrasie. Ferestrele erau mici şi oarbe. In jurul caselor lipsea orice gospodărie. Copăcei roditori puşi în ordine, răzoare de flori, bolţi de viţă sau măcar de zorele... se iveau ca lucruri curioase, numai la doi-trei negustoraşi. In schimb, pretutindeni, copiii erau nespălaţi, rachitici, desculţi şi cu părul vîlvoi. Cîinii şi pisicile se încovrigau de foame. Femeile şi fetele apăreau sulemenite, cu rochii scurte şi în ciorapi transparenţi...

In această sărmană lume, oropsită şi degradată, eu veneam să ridic o imensă catedrală Mîntuitorului şi de jur împrejurul ei să zidesc o mănăstire nouă, o casă pentru săraci, ca pe timpul marelui Vasilie, mitropolitul Chesariei Capadociei!

III

In acest ostrov de mizerie trupească şi sufletească, de la marginea marelui oraş, creşteau imense şi sfidătoare clădirile oficiale, uzinele, atelierele, şoproanele locomotivelor şi fabricelor de la orizon. Zecimi de trenuri veneau şi plecau, sporind pare că tristeţea şi mizeria acestui cartier de oropsiţi. Afară de cocioabele verzi de igrasie şi afară de coloşii afumaţi

şi gîfîitori, exista în parohia mea o singură apariţie arhitectonică de un gen aparte — o singură casă de om bogat.

O văzusem în primele zile ale sosirii mele, dar nu stabilisem decît mai tîrziu că poporul ei face parte din poporul meu parohial. Era un mic domeniu, împrejmuit cu zid şi cu grilaje şi divizat în grădină, palat, terase, hangare şi magazine cu faţadă pe trei străzi. Aceasta era proprietatea marelui îmbogăţit de război, multimilionarul Atanasie Ceaur.

Ascensiunea acestui om ar fi o poveste de necrezut, dacă n-am fi văzut cu ochii noştri alte sute de poveşti analoage, înfiripîndu-se, după război, din realitatea milioanelor vînturate cu lopata. Atanasie Ceaur, la izbucnirea războiului, era un simplu funcţionar comercial, contabil în prăvălia unui angrosist din piaţă, diplomat al şcoalei de comerţ şi cu doi ani de practică într-o casă din Germania.

În zilele ocupaţiei, Atanasie Ceaur — scutit de obligaţiile militare — a rămas pe loc, ocrotind casa şi prăvălia stăpînului mobilizat. Vorbind limba ocupanţilor şi intrînd în multiple legături cu intendenţa lor, neînsemnatul contabil a ajuns dintr-o dată o personalitate financiară. Peste toate a avut norocul să regăsească printre ofiţerii din „Militär Verwaltung“ pe fiul patronului în magazinele căruia slujise doi ani.

Aceasta a fost prima parte din calea scurtă şi uimitoare făcută de Atanasie Ceaur spre peştera comorilor. A venit un intermezzo dificil. Armistiţiul universal a pus capăt măcelului; armatele inimice s-au scurs de pe pămîntul nostru şi restaurarea naţională a început. A fost un an splendid şi ditirambic !... În entuziasmul victoriei, ca sub dogoarea unui soare tropical, au crescut miraculos averi de milioane, personalităţi politice, profeţi inediţi şi o psihologie obştească nouă... Trăim şi azi sub aceleaşi condiţii şi clarificările întîrzează să se ivească. Din punctul de vedere al simţirii şi al concepţiei creştine, este greu de stabilit balanţa cîştigului şi a pierderilor, aduse popoarelor creştine de războiul din decada a doua a secolului al XX-lea.

Atanasie Ceaur, deşi prieten cu ocupanţii şi ridicat de vijelia războiului în vîrful piramidei de aur, fusese om înţelept şi nu scosese ochii nimănui, cu averea lui făcută în doi ani. Tăcut, gînditor, cu ambiţii glaciale şi ascunse, acest îmbogăţit de război ştiuse să rămînă la o parte de centrul atenţiunei publice şi de piaţa răfuielilor patriotice. Avea, însă, cîţiva cunoscuţi, geloşi şi acri, care nu puteau răbda norocul fostului contabil şi legăturile lui cu inimicul. Atanasie Ceaur avusese însă prevederea să potrivească lucrurile în chip superior. Afară de oarecare tainice servicii pe care le făcuse cîtorva dintre ostaticii luaţi de germani, contabilul firmei „Trandafirescu § Chercea" condusese cu abilitate interesele casei lăsate în seamă-i şi-i păstrase prosperitatea.

Patronul Trandafirescu (Chercea era un pergament al trecutului) revenind din Moldova şi găsindu-şi avutul neatins, nu şi-a mai simţit prea mari puteri de indignare împotriva funcţionarului îndemînatic care ştiuse să scape averea stăpînului şi să-şi facă şi lui una, alăturea.

De felul său, om de treabă şi optimist, Ilie Trandafirescu a descoperit ideea ingenioasă că este preferabil ca Atanasie Ceaur să nu mai treacă pe la Curtea Marţială şi prin dezbaterile ei oţioase, ci să intre, ca ginere şi ca tovarăş, în firma „Trandafirescu § Chercea".

Angrosistul din piaţă era un nume şi un stîlp nu numai în lumea neguţătorească, dar şi în clubul unui partid politic. Duşmanii lui Atanasie Ceaur au stricat cîteva coli de hîrtie pe la Curtea Marţială, au asmuţit, în coloanele ziarelor patriotice, cîţiva zăvozi profesionişti, dar toate silinţele lor au rămas neroditoare. Atanasie Ceaur, ajuns ginerele lui Trandafirescu şi neofit politic, a impus tăcere tuturor, dovedind, acum în zilele restaurării naţionale, aptitudini într-adevăr uimitoare. Care este secretul acestor mari izbînzi materiale, acestor averi uriaşe, agonisite în cîţiva ani? Şi care este complexiunea intimă sufletească a unor atari conchistadori financiari, sărmani

numărători de gologani pînă mai ieri, şi deodată: personagii tolănite în automobile proprii şi înşi petrecători în palate princiare?... Slava unui poet — amară şi negativă — nu vine niciodată într-o noapte. Celebritatea unui chimist sau naturalist creşte trudnic, în vreme de decenii, pînă în ceasul încununării lui, în academii, sau în amfiteatrul opiniunei ştiinţifice. Faima şi puterea unui milionar — născut mai ales în mocirlele sîngeroase ale războiului — se ridică deasupra noastră, deodată ca pălăiala incendiului şi ca iazmele văzute în friguri...

Aşa îmi apărea Atanasie Ceaur din cîte auzisem despre el, nu atît în suburbia pe care o strivea proprietatea lui, apărată de ziduri şi de porţi de fier, cît în răspîntiile şi în uliţele zvonului public. E adevărat că uneori mă jignea această avere copleşitoare, cuibărită pe un pogon întreg, în mijlocul cîtorva mii de locuinţe mizerabile şi a unui popor dezmoştenit. Vedeam în fiecare zi, cînd alergam prin parohie, galantarele, hangarele, terasele palatului acestui bogătaş şi firma gigantică, scrisă pe trei străzi: *„Ilie Trandafirescu § Atanasie Ceaur"*. Şi atunci, mă întrebam amărît: Nu se simte care datoare cu nimic atîta avere insolentă, faţă cu mulţimea aceasta de muncitori şi de răbdători?

Iubitul meu părinte sufletesc, în preajma acestui palat, trebuia să scot din sîn talantul pe care Domnul mi-l încredinţase — prin mîna ta — şi să încep negoţul evanghelic şi simbolic, poruncit nouă de sus. Trebuia să zidesc — aici, în inima noroaielor sociale şi morale — o catedrală lui Isus Christos şi o mînăstire laică, de jur împrejurul ei. De unde era să încep şi cu cine era să încep munca pentru izbîndirea planurilor mele? Care era să fie pîrghia principală, la dizlocarea acestui munte sacru şi milostiv, pe care-l priveam eu, seara şi dimineaţa, în lumina rugăciunilor mele? Cine era să mă ajute, în opera visată? — poporul cel nevoiaş, autorităţile politice sau bisericeşti, totdeauna ocupate şi blazate, sau... cei ce locuiau în măreaţa casă cu coamă de terase?...

IV

Am început, cum era şi firesc, de la apropiat spre depărtat, de la cunoscut spre necunoscut. M-am destăinuit, mai întîi, sufletelor simple şi iubitoare pe care le catechizam, în şcoala mea de seară. Le-am vorbit ca un frate unor fraţi... Ce bine ar fi să avem şi noi o biserică mare şi frumoasă şi lîngă ea : un şir de chilii în care să adăpostim, cu o chirie foarte mică, pe văduvele parohiei, pe bătrîni şi pe neputincioşi ! Mi-au răspuns toţi : „Dacă e nevoie, vom face cărămidă, dacă nu este : vom căra, cu spinarea, varul şi cărămida".

Ştiam că în parohia mea există, printre muncitorii atelierelor, o tovărăşie politică, un nucleu socialist. M-am dus într-o seară în mijlocul lor şi le-am expus, cu deplină transparenţă sufletească, planul meu. Erau printre ei şi cîţiva inşi inteligenţi. M-au ascultat cu linişte şi m-au poftit să viu într-o altă seară, ca să-mi dea răspunsul cuvenit. Cînd am apărut a doua oară între ei, mi-au spus : „S-ar părea că iubeşti poporul şi vreai să-i fii de folos. Dar eşti preot şi eşti încadrat milităreşte... Nu putem să-ţi dăm nici un ajutor, fiindcă ne temem de surprize neplăcute. D-ta ne pari sincer şi am vrea să ne prindem tovarăşi. Dar cine ştie ce poate să iasă din capul şefilor dumitale !... Te pomeneşti că după ce zidim chiliile pentru săraci — acelea ne interesează — vlădicii dumitale ni le confiscă, sau le schimbă destinaţia, sau te permută pe dumneata şi noi rămînem păcăliţi..."

M-am prezentat cîtorva directori, din protipendada administrativă, care conducea, reglementa, supraveghea viaţa şi munca poporului meu uvrier... Am găsit obraze reci şi trufaşe. Am găsit, în faţa mea, o barieră de sîrmă ghimpată... „Încă o idee extravagantă, menită să amestece limbile şi să ne facă netrai cu muncitorii ! Dacă te bizuieşti să le faci o biserică — slobod ! Te vom ajuta la timp, cu ce vom putea. Dar ce însemnează aceste chilii *pentru văduve, orfani, bătrîni*

şi neputincioşi ?... Ajutorarea socială pentru muncitori este azi în mîini oficiale. De ce te amesteci în treburi prea grele şi dincolo de competinţa dumitale ? Şi mai întîi de toate, arată-ne documentul chiriarhiei cum că eşti autorizat să agiţi lumea şi să plictiseşti autorităţile cu această idee romantică !..."

Cererea acestor domni bănuitori şi importanţi era, în fond, dreaptă. Trebuia să acopăr efervescenţa mea umanitară şi creştină cu o permisiune oficială. Nu aveam nevoie să învăţ lucrul acesta din gura unor streini. Pravila mea de preot mi-l arăta pe prima filă, dar aşa s-au potrivit împrejurările că n-am văzut pe şeful meu bisericesc decît după tribulaţiile istorisite.

De prisos să mai spun că am luat-o pe calea ierarhică, pînă să ajung la uşa marelui vlădică. Nu-l mai văzusem de la intrarea mea în eparhie, adică din acele zile în care m-ai purtat de mînă, ca un părinte, pe la toate icoanele şi mi-ai asigurat actuala mea situaţie de preot paroh şi de duhovnic.

Nu vorbisem încă între patru ochi cu şeful Bisericii. M-a primit fără multă grabă, dar şi fără carantină prea umilitoare. Pe cînd stăteam şi aşteptam în sala de recepţiune ivirea vlădicăi, mi-am adus aminte de audienţele duhovniciei tale, în acest palat metropolitan, de preocupările, de melancoliile şi de întrebările pe cari le purtai în inimă, pe subt aceste portrete ale ierarhilor din trecut... Vlădica m-a întrebat întîi despre duhovnicia ta. Apoi, cîteva întrebări asupra aclimatizării mele în Capitală şi — degrabă :

— Ce te aduce la mine ?

I-am destăinuit cu stîngace însufleţire tot proiectul meu. I-am spus cu naivitate :

— Stăpîne, trebuie să facem încă o dată faptele lui Ambrozie, ale lui Vasilie, ale lui Sinezie... Trebuie să ne îmbrăcăm cu suferinţele şi cu năzuinţele poporului. Odinioară, pridvorul bisericii era Ministerul săracilor, al văduvelor şi al orfanilor... Trebuie să reînfiinţăm acest minister !... Aşa cum sîntem azi, sfînta noastră biserică seamănă cu un castel, altădată în-

conjurat cu mari moşii care îi aparţineau, dar azi — prin repetată expropriere — redus numai la şanţuri şi la ziduri şi strîns de jur împrejur de proprietari streini... Cum ieşi din biserică, dai de proprietate streină : strada streină, lumea de pe ea streină, birjarul, şoferul, gardistul, anunţurile de pe ziduri, ilustraţiunile şi toate ziarele de la chioşcuri !... Păgînătate peste tot !

Am ieşit din viaţă ! Am lăsat pe săraci, pe bolnavi, pe vameşi, pe păcătoşi, pe părinţi şi pe copii, ca să ni-i ia alţii ! Trebuie să revenim între ai noştri !... Ajutaţi-mă să fac o mînăstire laică în cartierul oropsit unde păstoresc în numele înalt prea sfinţiei voastre ! Vreau o casă cu o sută de chilii, pentru cerşetori, pentru bătrîni, pentru orfani şi pentru văduve. Biserica uriaşă pe care vreau s-o ridic trebuie să se prezinte încadrată, ca pe timpul marelui Vasilie, în aceste cohorte ale suferinţei omeneşti.

Vlădica mă privea cu nişte ochi, care preţuiau diamante de aceeaşi mărime. Ştiam din gura duhovniciei tale cît este de inteligent, de precaut, de subtil şi de doftor universal. Te întrebai odată dacă este un bine sau este o pagubă, pentru noi, că şeful Bisericii e atît de maiestru în arta textilă sufletească şi atît de bine apărat de incursiunile nevinovăţiei şi ale eroismului... M-a învăluit într-un gest care era şi binecuvîntare, şi plictiseală, şi compătimire, şi nobilă zdrobire de ierarh martir şi m-a oprit.

— Părintele Abele (a început marele vlădică) rîvna dumitale e frumoasă şi mă încălzeşte. Vreai mult, vreai lucruri neobişnuite şi le vreai cu pasiune. Nu te mulţumeşti numai cu o biserică, dar vreai şi un popor vasal, cu bucuriile şi cu suferinţele lui, împrejurul acestei biserici... Minunată idee !... Ideea şi instituţia marelui Vasilie, readuse şi reîntrupate în vremurile noastre... N-am vorbit pînă acum împreună ; te-am văzut numai în trecere. Ce poate să-ţi răspunză un sărman şef bisericesc, smuls de dimineaţa pînă seara, de fel şi fel de griji, de interese, de propuneri,

de deliberări şi de comploturi ?... Cum pot să reacţionez eu faţă cu toţi interesaţii, vizionarii, uneori : profeţii, de multe ori : escrocii, care vin să mă lege de gardul, de căruţa ori de steaua lor ?... Nu te cunosc de cît de azi. Poţi să fii sau un escroc, sau un poet, sau unul din urmaşii mei, pe acest scaun metropolitan... Prima ipoteză o înlătur, deocamdată, fiindcă eşti ucenicul părintelui Veniamin. Fi-vei oare un simplu visător ?... Te las timpului şi hidroterapiei împrejurărilor, ca să te deştepte şi să te cuminţească. Fi-vei oare un nebănuit om de voinţă şi un viitor energic vlădică ? Te las în seama puterilor ascunse, din dumneata, care, vorba Psaltirei, te vor purta ca pe braţe ca să nu izbeşti de piatră piciorul tău ! Ce ajutor pot să-ţi dau, la îndeplinirea unui plan atît de cutezător ? Bani, recomandaţii, pantahuză ? Poate că îţi voi da ceva din toate acestea, mai tîrziu. Dovedeşte-mi întîi, prin mijloacele dumitale proprii, că nu eşti nici escroc, nici poet, dar că eşti o chibzuită forţă creatoare. Dacă îţi trec prin cap asemenea idei, trebuie să ai şi puterea să începi să le aplici. Mulţumeşte-te că îţi acord acest credit. Altfel, ar trebui să te descalific imediat : să te declar suspect şi să te opresc de la cele preoţeşti. Eşti în categoria eroului din basmele orientale : dacă te-ai lăudat că poţi să săruţi pe fata sultanului, trebuie, neapărat, să dovedeşti, ca început de probă, că poţi să furi ciubucul marelui vizir... Du-te ! Nu vei mai călca pe aici decît precedat de crainicii veştilor excepţionale.

Am plecat, scumpe duhovnice, din faţa şefului Bisericii, greu zguduit şi întristat. Obicinuit cum eram cu terapeutica ta sufletească, această purtare, precaută şi molcomă în formă, dar brutală în fond şi în concluzie, mă uluia şi mă umplea de amărăciune. Mai tîrziu, mi-am dat seama că acest consumat diplomat bisericesc avea dreptate... Dar unde era mansuetudinea chiriarhului ? Unde era dragostea sfîntului Pavel ? Unde era ultima convorbire de la Cina cea de taină ?...

M-am înapoiat în parohia mea în seara aceea — o seară ploioasă de început de toamnă — am răscolit

noroiul de pe uliţele desfundate şi am căzut, trist de moarte, înaintea icoanei Maicii Domnului. A doua zi, am fost cel dintîi solicitator la uşa domnului primar.

Impotriva aşteptărilor mele, am găsit un chip simpatic şi cu apucături de elegantă democraţie. Mi-a spus, de la început, că numele meu şi munca mea, de la marginea Capitalei, i-au fost pomenite în chip avantajos. Se bucură că poate să mă socotească printre preoţii cei tineri, frămîntaţi de noile probleme bisericeşti. Primirea acestui înalt funcţionar mi-a dat curaj. I-am expus pe scurt de ce am venit la el şi ce vedenii mi se arată mie în nopţile mele fără somn. Părintele comunei m-a urmărit cu o crescîndă lumină, în ochi şi în obraz.

— Te înţeleg şi te aprob fără rezervă. Dacă aş fi în locul dumitale, aş concepe la fel obligaţiile mele şi situaţia mea de preot. Biserica, în primul loc, însemnează — precum zici — aceşti fraţi mai mici ai lui Isus Christos: cei flămînzi, cei goi, cei bolnavi, cei ce sînt în temniţă. Aici nu mai încape între noi nici un distinguo, nici o discuţie. Îmi ceri ajutorul meu pentru realizarea proectului dumitale, vrednic de veacurile creştine primare. Ţi-l voi da cu entuziasm. Dar sunt om politic şi ca atare nu pot să fac nimic decît în deplină solidaritate cu partidul meu. In enoria dumitale, este o importantă sucursală a prietenilor mei politici, Trandafirescu şi Atanasie Ceaur, cum şi locuinţa acestuia din urmă... Cunoşti pe domnul Atanasie Ceaur?... I-ai vorbit vreodată de planurile dumitale?

Am mărturisit domnului primar că nu cunosc personal pe marele comerciant din enoria mea, fiindcă ori de cîte ori am trecut prin magazinele sale şi am întrebat de stăpîn, am primit mereu răspunsul: „Nu e acasă", sau: „Astăzi nu primeşte"...

— Atunci dă-mi voie să ridic eu bariera de care te-ai lovit pînă acum. Te rog mai întîrzează un minut, să-ţi scriu cîteva rînduri de bună recomandaţie,

V

Am plecat şi de la domnul primar, destul de amărît... Toată arvuna de bună primire şi de simpatie cu care mă momise era sau o chestiune de educaţie, sau o atitudine calculată. Mă trimitea cu un răvaş la marele său amic politic, la bogătaşul Atanasie Ceaur, desigur cu anumite intenţiuni. Acest raiah al trenţărosilor era să evalueze mai bine de cît primarul cam ce beneficii politice putea să scoată partidul lor din propunerea şi din pielea mea.

Am bătut la poarta lui Atanasie Ceaur. Era, faţă cu insuccesele mele de pînă aci, o supremă încercare. Am fracţionat demersul meu şi am păşit cu precauţiune. Am trecut seara pe la birourile marii sucursale, am înştiinţat pe casier că am pentru patron o scrisoare din partea primarului şi că doresc o oră de audienţă pentru a doua zi. A doua zi de dimineaţă, am venit să aflu la ce oră pot să fiu primit. Mi s-a spus : Intraţi în camera de aşteptare, căci domnul Ceaur va coborî peste un sfert de ceas, la birou.

Am intrat în odaia arătată şi am urmărit pe ceasornicul pendulă mersul lent al minutelor. Era o încăpere rece şi neprimitoare, ca toate încăperile prin care se scurg prea multe nevoi, dureri şi deznădejdi. Enoriaşii mei erau toţi înglodaţi în datorii — datorii pe demîncare şi pe trenţe — şi deci toţi robi cu partidă în registrele acestui patrician al vremurilor noastre.

N-am aşteptat prea mult. Atanasie Ceaur m-a chemat să-i predau scrisoarea. Am scos-o din buzunar şi i-am predat-o cu o precipitare pentru care mi-am muşcat buzele...

A desfăcut-o galeş, şi-a potrivit binoclul şi a citit-o ca pe ceva cunoscut de mai nainte.

— Aşadar, eşti părintele Abel Pavel, parohul parohiei noastre, părinte tînăr şi venit de curînd, dar inimos şi interesant. Mă bucur de cunoştinţă. Te rog ia loc şi permite-mi să examinez şi să expediez cîteva hîrtii mai grabnice... Apoi, vom sta de vorbă.

M-am așezat într-un colț și am privit pe îndelete pe acest om puțin comun, care izbutise să adune o sută de milioane în cîțiva ani. Din obscurul contabil în magazinul „Trandafirescu & Chercea" : azi marele financiar și economist Atanasie Ceaur, om politic de mîna întîia și viitor ministru de finanțe ! Oricare ar fi sistemul convingerilor noastre, fie el cel mai fericit și mai salutar — acela al Bisericii și al sfinților părinți — un om ridicat prin naștere, sau prin noroc, sau prin abilitatea-i personală, pînă la cununa regală, sau pînă la comorile lui Aladin, este un om pe care îl privim cu oarecare sfială superstițioasă... Un rege, un prim-ministru, un multimilionar sînt beneficiarii unei tainice rezerve de teamă și de idolatrie pe care ni-au lăsat-o moștenire părinții din părinți...

Atanasie Ceaur arăta a fi de vreo 40—45 de ani, dar era cărunt ca un bursuc. Nu radia și nu încălzea. Avea o căpățînă rotundă și voluntară, obraji grei ca de pămînt, partea de jos a figurii pătrată și arhiegoistă. Purta, sub nasul său cu nări porcine, această uriciune, jumătate rasă, jumătate tunsă și absurdă, care este mustața modernă. Faptul că purta ochelari adăoga figurii sale închise și respingătoare intermitențele unei străluciri diabolice. Persoana lui întreagă, prin tot ce arăta — o cărare la mijlocul capului, niște bosumflări dezgustătoare pe sub bărbie, o gură strînsă și neagră ca o chisea de cămătar, zvîrlitura ochilor, împungătoare și ironică, în moalele privirii tale — persoana lui întreagă, îmbrăcată negru și pretențios, te înțepa și te răzvrătea. Un om sanchiu, fără stimă pentru aproapele, fără dragoste și fără pic de milă. Citeam, ca pe carte, în obrazul lui întunecos, hrănit cu icre negre : „Toți oamenii sînt niște bestii care se dau pe față — cînd știi să le smulgi masca — așa cum sînt : lupi, cîini, porci, vulpi, hiene și măgari... Toți mint, toți înșeală, toți vînează banul, desfătarea gurii și a sexului... Toți sînt trufași, bandiți și vînzători ! Dă-i în tarbacă fără scrupule ! Fii mai șiret, mai cinic și mai brutal decît ei și vei pune talpa cizmei tale pe grumajii lor gulerați și negulerați !... Adună saci

de aur și baricadează-te în dosul lor! Apoi ascultă cum îți urlă aproapele insulte, blesteme sau osanale. Ascultă imperturbabil, așezat la masa ta, ca Vlad Țepeș, la ospățul lui, în mijlocul celor proaspăt trași în țeapă".

Antipaticul personaj care îmi inspira aceste gînduri isprăvi de examinat și de iscălit vraful de hîrtii de pe birou și mă pofti să viu mai aproape.

— Părinte Pavele, amicul și coreligionarul meu politic, domnul primar, te trimite la mine cu o recomandare foarte caldă, dar și cu un mare semn de întrebare. Să vorbim negustorește și să nu pierdem vremea... Sînt negustor și îmi plac tratativele clare. Dacă vreai să intrăm în plug, dumneata cu mine și eu cu dumneata, trebuie să ne cunoaștem. Vreai să ridici o biserică aici în cartierul meu și vreai să faci lîngă biserică și o casă de adăpost pentru nevoiași... Ideea nu-mi displace... Domnul primar nu te cunoaște, eu nu te cunosc... Să începem să ne cunoaștem... Părinte Pavele, nu sînt diplomat decît de abia atîta cît trebuie în afaceri. Știi că sînt înregimentat în partidul care conduce astăzi țara, prin urmare țiu la faima și la prosperitatea lui. Nu mă ascund de loc. Ideea cu care vii mă interesează numai prin latura ei practică. Dumneata ești preot; eu sînt negustor. Dacă este vorba să ne întovărășim, ca să facem opera visată de dumneata, te rog cugetă și spune-mi care poate să fie partea mea de cîștig?... Ca să mă convingi pe mine despre folosul tainic al lucrului în sine este prea tîrziu. Religia și Biserica sînt pentru mine numai fenomene sociale. Rămîne să te conving eu pe dumneata sau să te fac să primești și fără convingere o atitudine politică pe placul meu.

L-am oprit pe interlocutorul meu și i-am spus răspicat:

— Domnule Ceaur, francheța dumneavoastră vă dă, în ochii mei, drepturi și privilegii prețioase. Dacă dumneavoastră — om de afaceri și om politic — știți să vorbiți pe șleau, eu și mai mult. Sînt ucenicul Mîntuitorului și după dumnezeiasca-i pildă: „pentru

aceasta am venit în lume ca să mărturisesc adevărul". Îmi cereți ca să îmbrac o atitudine politică ? Ce înțelegeți cu aceasta ?

— Partidul meu și cu mine te ajutăm să-ți îndeplinești ideea dumitale, dar îți cerem să spui lumii întregi : „Iată cine vă face biserica !" Iar cînd va veni ceasul luptelor electorale, vei fi lîngă noi și vei lupta cu noi, în fruntea enoriașilor dumitale.

— Domnule Ceaur, vă exprimați destul de clar. Dar îmi cereți ceva analog cu ceea ce i se ceru Mîntuitorului, pe muntele Carantania...

— Părinte Abele, am uitat cu totul ce am învățat odinioară, la orele de religie, și nu mai știu ce s-a petrecut pe muntele Carantania, dar știu o vorbă foarte uzuală și banală (măcar că latinească) pe care trebuie s-o știi mai bine decît mine : *do, ut des* [1].

— Mă declar complect luminat. Am onoarea să salut profund francheța dumneavoastră...

— Vrei să pleci ?... Se vede că ești tînăr și fără experiență, deși știi Evanghelia pe dinafară. Părinte dragă, a pleca din biroul meu, cu acest aer de politicoasă indignare, însemnează pentru mine o jignire, iar pentru dumneata o primejdie... Hm !... E ceva în dumneata care începe să mă intereseze... Stai pe loc și să mai vorbim cîteva minute... De unde ești de fel ?

— Din Ardeal.

— Ce sunt părinții dumitale ?

— Tata e mort de mult. Mama are cîteva grădini și cîteva oi și trăiește la țară.

— Cum ai ajuns dincoace de Carpați ?

— M-a adus un frate al tatei. fost secretar la un liceu. M-a dat la liceu și m-a ținut aici pînă am terminat.

— Dar unde ai învățat teologia ?

— În mai multe locuri... Sunt ucenicul părintelui Veniamin, despre care poate că ați auzit...

---

[1] Dau ca să mi se dea.

— Da... acel părinte care făcea într-o vreme multă vîlvă cu predicile lui. Soţia mea l-a auzit de cîteva ori şi vorbeşte despre el cu admiraţie.

Aici convorbitorul meu voi să constate dacă ştiu limba germană şi întoarse convorbirea pe nemţeşte.

— Îmi pare bine că vorbeşti nemţeşte... Cine ştie! Limba germană poate să-ţi aducă noroc, cum mi-a adus şi mie... Ia ascultă înceoace, părinte Abele: să lăsăm deocamdată proiectul dumitale şi neînţelegerea momentană dintre noi. Eu sunt om practic. Să nu rămînem păgubaşi de această jumătate de oră, petrecută împreună. Am doi copii, o fată şi un băiat. Fata a împlinit opt ani şi este în clasa a doua primară; băiatul împlineşte şi el şapte şi trebuie să facă clasa întîia... Dar nevastă-mea nu-i lasă să urmeze la şcoală cu alţi copii, ci îi învaţă acasă. Am avut anul trecut un pregătitor, am avut şi anul acesta unul, dar ne-am lipsit de el, căci nu prea era sănătos. Îmi trebuie un pregătitor şi pentru fată şi pentru băiat... Două ore pe zi. Plătesc îndoit leafa unui institutor... Gîndeşte-te şi răspunde-mi: vrei să vii să-mi meditezi copiii?... Iată primul cîştig pe care îl întrevăd din această întîlnire a noastră, cîştig şi pentru mine şi pentru dumneata. De ce şovăieşti? Eu capăt un meditator pentru copiii mei (după toate aparenţele un bun meditator), dumneata obţii, pe negîndite, o leafă de profesor secundar şi încă ceva: contactul zilnic cu mine. Te pomeneşti că ne împrietenim şi ajungem să ne înţelegem. Ce zici? Dar ce poţi să zici! Onoarea tagmei dumitale şi datina Bisericii nu-ţi dau pas să te codeşti: Un preot este un învăţător, şi prin chemarea lui, şi prin tradiţia glorioasă a atîtor şi atîtor mari pedagogi creştini... Mai află un lucru: Doamna Roxana Ceaur va fi mulţumită să aibă în casă meditator la copii, o persoană eclesiastică... Este nepoată de arhiereu şi iubeşte biserica... Concluzia: te aşteptăm, poimîine joi, la ora cinci seara, sus, în apartamentele noastre...

VI

Pe ce cale să apuc? Cu cine să mă chibzuiesc? Cum să ies din acest laţ în care mi se părea că încep să mă încurc?... Atanasie Ceaur îmi inspira o adevărată aversiune. Urîcios, umflat, mercantil, josnic prin toată concepţia lui despre viaţă, mai presus de toate: plin de orgoliul unui noroc stupid, acest parvenit mă răzvrătea cu toate gesturile lui, cu toate cuvintele lui! Ce-mi rămînea de făcut?... Ce cărdăşie puteam să leg cu atare personaj? Primul sfat pe care mi-l dădeam eu însumi era să opresc totul la această primă şi ultimă vizită. Nu trebuia să mai calc pragul acestui om. S-ar fi simţit destul de ofensat şi ar fi căutat cu siguranţă să mă prigonească şi să se răzbune. Dar mai bine vrăjmăşia lui, decît dezgustătoarea lui ocrotire!... Totuşi, nu mă simţeam, cu hotărîrea aceasta, nici împăcat, nici odihnit.

Încercasem cîteva căi, bătusem la cîteva uşi. Singura pe care n-o găsisem definitiv închisă era uşa acestui îmbogăţit de război. Dar ce obraz! Ce tîrg ruşinos! Îmi propunea să fiu vechilul lui politic! Mă ajută să-mi realizez ideea, dar cu condiţia să intru în partidul lui politic, sau cel puţin să fac pe oameni să creadă că biserica şi aşezămîntul de lîngă ea au venit din grija pentru popor, din îndurările democratice ale consorţiului de la putere! Îmi era mie iertat să primesc asemenea tranzacţie? Puteam eu să admit atari mijloace, ca să realizez un scop, oricît de sfînt?

Era o grea problemă, pe care o purtam şi o perindam în sufletul meu, cu truda dureroasă şi cu lipsa de spor a lui Sisif. Nu puteam să ies la nici o certitudine, la nici o claritate. Îngăduit este slujitorilor Domnului să măgulească pe principii acestei lumi şi să se îmbrace (fie şi în aparenţă) în livreaua lor politică, atunci cînd ei nădăjduiesc sincer că prin acest mijloc, vor ajunge să înmulţească lucrul evanghelic, să ridice o catedrală, sau să cucerească pentru Biserică un mare avantaj?... Am ajuns la chilia mea,

frîmîntîndu-mă cu aceste întrebări şi gîndindu-mă să-ţi trimit o grabnică scrisoare, prin care să te fac judecătorul situaţiei mele... Acasă, însă, mă aştepta un spectacol care era să curme brutal şovăielile mele şi să mă împingă în calea hotărîrilor.

O biată văduvă, una din ascultătoarele mele cele mai sîrguincioase, fusese evacuată de proprietar, acum, în umezeala şi noroiul lui octombrie, cu trei copii de gît şi cu o tărăboanţă de boarfe. Mă aştepta, sărmana, în tindă, plînsă şi deznădăjduită. Un copil îi stătea în braţe, adormit, altul plîngea de foame, al treilea (cel mai mare) se uita la mine cu ochi sfioşi şi trişti.

— M-a aruncat în uliţă, cinstite părinte!... Nu pot să-i plătesc mai mult... Cîine fără inimă! Om cu pămînt, cu bani la bancă şi fără nici un copil... Toată nădejdea mi-este la sfinţia ta!

La mine, nenorocitul! La mine, care nu aveam, în ziua aceea, nici măcar douăzeci de lei în buzunar! La mine, care mă chinuiam cu problema morală: scopul sfînt scuză el mijloacele profane? O răzvrătire seacă împotriva mea însumi mă strîngea de gît. M-am stăpînit, în faţa acestor suflete simple, şi am început să vîntur această altă problemă: Ce pot să fac pentru această nenorocită? De la cine să-i scot dreptatea? Ce puteri, ce trecere am eu în această mahala, în care cînt ca un greier, de un an încoace, acestor sărmani greieri, mai golani şi mai flămînzi decît mine? Să mă duc la neomenosul de proprietar, care a dat-o afară? O să-mi vîre în nas cine ştie ce sentinţă de evacuare! Să-l înduplec s-o mai păsuiască? Probabil că n-a călcat niciodată în sala mea de predici. Să-l constrîng s-o reprimească? Cu ajutorul cui? — al poliţiei, al sindicatului, al direcţiei, al lui Atanasie Ceaur?... N-am decît o singură putere: aceea de a mă ruga şi de a plînge la Mîntuitorul... Dar azi sunt slab, sunt dezarticulat, sunt laş, sunt gol şi rece ca o căldniţă din care ai răsturnat şi tămîia şi cărbunii!...

Şi aceste două femei se uită la mine atît de naive şi de nerăbdătoare! Fireşte! Nu le-am spus eu de atîtea ori: *În lume aveţi turburare, ci îndrăzniţi! Eu am biruit lumea* (Ioan, 16, 33). *Nu te teme, turmă*

mică, pentru că Tatăl Vostru bine a voit să vă dea vouă împărăția (Luca, 12, 32). *Adevăr grăiesc vouă: dacă veți avea credință și nu vă veți îndoi... și acestui munte de-i veți zice: ridică-te și aruncă-te în mare, așa va fi...* (Matei, 21, 21)... *Du-te la mare, aruncă undița, și peștele care va ieși întîi ia-l, deschide-i gura și vei găsi un ban de argint...* (Matei, 17, 27)

Ticălosul de mine!... Aruncă undița și vei scoate un hipopotam ca Atanasie Ceaur... Totuși, sus! sus inimile! M-am îndreptat către bătrîna mea proprietăreasă și i-am spus:

— Bunico, oprim acum pe Paraschiva aici la noi. Fă-i loc în odăița dumitale și îngăduiți-vă cum veți putea azi și mîine... Ai grijă și dă copiilor ceva de mîncare din ce ai pregătit pentru mine. După-amiază vom vorbi și ne vom chibzui cum putem să biruim pe diavolul care a intrat în inima proprietarului Paraschivei.

Am cercetat cine este acest proprietar, ce lucrează, la ce domn slujește și am aflat — fără nici o mirare — că face parte din armata acoliților și a funcționarilor casei Atanasie Ceaur. A doua zi dimineața i-am scris acestui magnat următoarea scrisoare:

„Mult stimate domnule Ceaur,

Viu, mai curînd de cît credeam, să vă aduc dovada că experiența și dreptățile ei sunt de partea d-v. Mi-ați făcut aleasa onoare să căutați a mă opri în preajma d-v. Mă închin. Să pornim de la un prilej care mi s-a oferit chiar ieri, după ce am ieșit din biroul d-v.: Femeia Paraschiva Meca, văduvă cu trei copii, este chiriașa lui Dragomir Eleșterescu, unul dintre magazinerii d-v. la depozitul de autombile și benzină. Proprietarul — mi s-a spus proprietar din grația și din dărnicia d-v. — a cerut Paraschivei: să-i plătească o chirie mai mare. Nenorocita este lucrătoare la regie, are trei copii, dintre care cel mai mic de doi ani, și cu cît cîștigă ea de abia astîmpără foamea copiilor... Zisul Dragomir Eleșterescu a găsit-o tocmai pe ea să ceară spor de chirie! Neputînd să plătească acest

spor, Paraschiva Meca a fost aruncată afară din casă.

Vin să vă reclam pe nemilosul Dragomir ca pe unul care e nevrednic de ajutoarele și de indulgența d-v. Suntem cu el exact în cazul parabolei din sfînta Evanghelie : Un stăpîn milostiv iartă unui datornic insolvabil un mare număr de bani. Dar, cînd acest datornic iertat pleacă din fața stăpînului, dă peste un tovarăș care îi datora o sumă neinsemnată, se repede la el, îl strînge de gît și-i răcnește : Plătește-mi datoria ! Și-l bagă în temniță pînă la achitare !... Vă reclam pe Dragomir Elefterescu și vă rog călduros să-i aduceți aminte ce ați făcut pentru el. Să se mulțumească cu chiria de pînă aci și să reprimească, pînă la primăvară, pe văduva Paraschiva. Voi căuta și eu să chem în sala mea de predici și să evanghelizez pe acest om fără inimă.

Mîine la ora cinci, seara, voi suna la poarta d-v".

În aceeași zi am primit cîteva cuvinte, scrise cu mașina și semnate A. C. : „*Cucernice părinte Pavele, enoriașa sf. tale va fi reprimită de proprietarul care a revenit la sentimente mai bune. Convino, te rog, că uneori nu strică să ai bune legături în această tristă societate omenească. Te așteptăm cu plăcere*".

VII

Proprietatea lui Atanasie Ceaur stătea sus, deasupra bojdeucelor și șandramalelor dimprejur, ca o frunte de deal deasupra unor bostănării devastate. După cum aflasem, înainte de război fusese aici un mare depozit de cherestea și niște magazii de cereale. Cu schimbarea firmei „Trandafirescu & Chercea" în firma „Trandafirescu & Atanasie Ceaur", se schimbase și fața acestei proprietăți. Din magaziile de cereale ieșiseră aceste prăvălii cu etaj, trainice și largi, ale căror vitrine aruncau lumină, seara, pe trei străzi. Stăpînii prăvăliilor făceau aci, la porțile Capitalei, o întreită și împătrită negustorie : băuturi spirtoase-băcănie-os-

pătărie, maşini agricole — acum înlocuite cu automobile — benzină, uleiuri şi, în sfîrşit : lipscănie-fierărie-sticlărie... Pe o stradă se înşirau băuturile spirtoase, grătarele şi mesele ospătăriei ; pe a doua erau benzina, uleiurile, cauciucurile şi holul cu automobile; pe a treia stradă era un lung magazin cu pînzărie, sforărie, fierărie, sticlărie şi toate articolele unui „universel" de mahala.

Subt tălpile acestor prăvălii, erau pivniţe adînci cu felurite depozite solide şi lichide, iar în spatele prăvăliilor erau alte depozite, alte magazii, alte ferestre cu obloane de fier şi ganguri cu porţi zăbrelite. În etaj, erau instalate birourile care administrau această imensă avere, plus un serviciu de bancă, la dispoziţia golanilor din cartier. Cîteva sute de funcţionari se zbăteau şi munceau toată ziua, jos în prăvălii, sus în birouri, în dosul aripelor uriaşe ale triplei firme, albe şi negre : *„Ilie Trandafirescu & Atanasie Ceaur"*.

Pe strada a patra erau grădinile, terasele şi foişorul în care locuia familia lui Atanasie Ceaur. Această latură a domeniului în patru laturi era formată dintr-un zid înalt, spintecat de porţi de fier, înalte ca şi zidul şi căptuşite cu tablă groasă. Am sunat la poarta centrală. Cînd am fost înăuntru mi-am dat seama că această poartă intransparentă acoperea, ca o cortină, un adevărat fundal de scenă. Atît cît puteam să văd lucrurile, la această oră de seară grabnică, pare că mă găseam în centrul unei scene, proprii unui spectacol de operă. Mai tîrziu, am verificat această viziune crepusculară şi am găsit-o exactă. Poarta prin care intrasem era pentru pietoni. De la ţîţînele ei, pornea în sus un şir de trepte de marmură. Apoi, se arăta curtea înaltă, îmbrăcată în caldarîm şi strînsă de ambele laturi cu o dublă colonadă de stîlpi de fontă. Aceşti stîlpi susţineau nişte terase, arcuite ca nişte viori şi legate cu punţi între ele. Pe aceste terase, stăteau loji ca de teatru, închipuite de ondulaţia unui grilaj de ferigi împletite.

Atît jos, printre columnele de fontă, cît şi sus, în sînul lojilor, stăteau, după anotimpuri, sute de glastre, de vase şi de ghiveciuri cu arbuşti şi cu flori din toate

colţurile pământului. In seara aceea, printre stîlpii năpădiţi de întuneric, stăteau în caturi lanuri întregi de crizanteme şi toată scena aceasta din faţa casei mirosea ca un naos de biserică. In fund, deasupra unei scări, străjuite de statui, era etajul locuit de familia bogătaşului. Dedesubt erau odăile pentru oaspeţi, vestmîntăria, încăperile servitorilor, bucătăriile şi celarele.

Mi s-a deschis un salon mic, cu scoarţe şi cu icoane, şi am aşteptat pe stăpînul casei. Atanasie Ceaur s-a ivit de sub o perdea şi, cu toată sărăcăcioasa amabilitate pe care putea să şi-o adune, m-a poftit, după douătrei întrebări indiferente, într-o încăpere de alături, unde era o masă de omăt şi un servici de ceai pe ea.

— Părinte Pavele, trebuie să faci cunoştinţă cu familia mea. Îmi vei spune ultimul dumitale cuvînt după ce vei vedea copiii, sper de azi încolo elevii dumitale.

Ne aşezarăm în scaune şi începui să-i mulţumesc pentru fapta lui cea bună faţă de văduva Paraschiva. Atunci intrară în odaie o fetiţă, un băiat şi o femeie foarte blondă, care vorbea cu copiii în limba germană. Înţeleseі că era guvernanta teutonă, de care Atanasie Ceaur — om cu convingeri definitive — nu putea să se lipsească. Intrai şi eu în convorbirea familiei şi sorbind ceaiul observam şi puneam întrebări. Fetiţa era atentă şi prietenoasă ; băiatul părea spulberat şi egoist... Amîndoi erau drăgălaşi şi nu aminteau de loc pe autorul lor. Copila părea că anunţă o remarcabilă frumuseţe viitoare, sau că e moştenitoarea unei distinse frumuseţi materne.

Deodată, în mijlocul convorbirii şi în zăngănitul linguriţelor de argint, se arătă doamna Roxana Ceaur. Nu mă aşteptasem de loc la ceea ce îmi vedeau ochii... Credeam că voi vedea o femeie de om bogat, o doamnă studiată şi pretenţioasă, o parvenită plutitoare în atmosferă nobilă şi făgăduitoare de protecţie, o păpuşă săltăreaţă şi neurastenică, sau mai ştiu eu ce comediană, cu mai mult sau mai puţin talent de salon... Nimic din toate acestea !... Doamna Roxana Ceaur părea, în faţa mea, o fată mare de la ţară, rumenă şi mlădie ca un bujor, puţin sfioasă, îngîndurată şi cumpănită de treburile casnice care nu-i permit să se dezechili-

breze, franc surîzătoare, firească şi bună, fără nici un artificiu de sulimeneală, îmbrăcată în port de musceleancă şi fără altă podoabă decît diadema grea a părului ei de aramă.

M-am înclinat în faţa ei, mai mult decît aş fi făcut-o în faţa alteia, şi am îngînat banalităţile introductive. Mi-a spus:

— Vă rog continuaţi şi iertaţi-mă că n-am putut să fiu aci din capul locului... Sunt bucuroasă că aţi primit invitarea soţului meu. Sunt informată că ştiţi suficient despre ce este vorba... Vă rog observaţi pe copiii mei şi spuneţi-mi dacă vi se par vrednici să ajungă elevii prea cucerniciei voastre. Cum vi se pare Lia? Cum vi se pare Bujorel?

Îmi vorbea cu nu ştiu ce rezervă, cu nu ştiu ce precaţiune, şi mîndră şi drăgălaşă, cu nu ştiu ce lumină interioară robitoare.

— Doamnă... „Lăsaţi pe copii să vină la mine!"

Atanasie Ceaur, cu totul analfabet în cele evanghelice, rămase nedomirit, cu ceaşca dinaintea nasului:

— Cu alte cuvinte?... Adică?...

Doamna Roxana Ceaur plimbă un zîmbet puţin jenat, de la bărbatu-său către mine şi apoi, calculată:

— Tase dragă, cred că părintele Pavel primeşte sarcina ce-i oferim...

— Adevărat?... Bun de tot!... Iată o primă afacere pe care o încheiem între noi... Nu protesta! Orice pricină serioasă este o afacere şi instrucţia copiilor este una dintre cele mai importante.

— Domnule Ceaur, dacă ţineţi la acest cuvînt, putem să-l păstrăm. Sunt şi eu de părerea dumneavoastră, că educaţia şi instrucţia copiilor reprezintă cea mai importantă problemă a tuturor timpurilor şi mai cu seamă a zilelor noastre.

— Părinte Pavele, fiindcă n-am prea multe minute la dispoziţie, permite-mi să te întreb dacă cunoşti actualul program şcolar şi tendinţele lui pedagogice...

— Domnule Ceaur, sunt zilnic în şcoala noastră primară din apropiere şi sunt suplinitor universal, ori de cîte ori lipseşte vreun dascăl sau vreo dăscăliţă, cu concediu în regulă sau din întîmplare.

— Atunci stăm bine... (Aici, interlocutorul meu trecu într-o cameră vecină şi reveni cu nişte cărţi în mînă.) Oricum, iată, am la dispoziţia dumitale, programul ministerului şi cărţile cele mai bune, aprobate pentru curentul an şcolar.

Doamna Roxana Ceaur interveni:

— Altceva trebuie să stabilim cu părintele Pavel: întîi, care este timpul cel mai convenabil pentru cele două ore de clasă cu copiii? Şi al doilea: acest timp teoretic poate să fie chiar timpul de care dispuneţi prea cucernicia voastră?

— Doamnă, timpul şcolar cel mai bun este timpul dimineţei. Aici trebuie să primim pilda şi experienţa tuturor. De altă parte, nimic nu mă stingherește să viu şi să fac clasă cu copiii, de la ora nouă jumătate dimineaţa pînă la ora douăsprezece.

— Accept! aprobă, cu un pumn izbit în masă, fostul contabil... De mîine dimineaţa intri în noua dumitale dregătorie... Acum poftim de vezi clasa unde vei preda cursurile dumitale.

Ne ridicarăm de la masa acoperită cu ustensile de argint şi de cristal şi trecurăm, printr-un mic coridor, într-o cameră nudă şi cu mobilier şcolar. Erau în ea două bănci, o masă şi un jilţ pentru profesor, o tablă neagră, hărţi geografice şi tablouri intuitive pe pereţi, o bibliotecă minusculă într-un colţ şi o frumoasă pictură, în faţa băncilor, Mîntuitorul binecuvîntînd pe copii.

— Sunt mulţumit de clasa mea... Şi vă sunt recunoscător pentru acest frumos tablou, aşezat aici deasupra dascălului şi a şcolarilor.

Atanasie Ceaur zîmbi cu diplomaţie.

— Părinte Pavele, poate că voi ajunge cu timpul să strîng şi mai multe acţiuni, emise şi iscălite de recunoştinţa dumitale

— Voi fi prea bucuros, domnule Ceaur, zisei eu, fără să bag de seamă decît în minutul al doilea că omul meu, la asemenea răspuns, avea dreptul să cugete: „Popa începe să se dea pe brazdă".

Doamna Roxana Ceaur mă întrebă, în momentul cînd soţul ei şi eu eram gata să ieşim din clasă:

— Cum veți face cu cei doi elevi?... Veți face lecții separate sau comune?

La această chestiune nu cugetasem, totuși nu-mi pierdui cumpătul și răspunsei cu oarecare istețime:

— La prima lecție asistă obligator toată lumea, în frunte cu tata și cu mama. Mai tîrziu, la lecțiile lui Bujorel, poate să stea și domnișoara Lia, dar nu și invers, căci ar fi nefiresc.

— Și asta e bine, conchise Atanasie Ceaur.

M-am înclinat în fața doamnei, am binecuvîntat pe copii și am strîns mîinile șefului familiei, care pe nesimțite începea să-mi fie mai puțin antipatic.

VIII

Acasă, am stat și m-am gîndit la întîmplările din aceste ultime cîteva zile și mi s-a părut că au crescut în jurul meu ca niște ape asupra cărora n-am avut nici o stăpînire. Pe neașteptate, am intrat în casa acestor bogătași și încă, de aci înainte, dascălul copiilor lor.

Am cugetat apoi în ziua următoare, ziua primelor lecții, și mi-am întocmit, cu deosebită grijă, planul lor. Nu era pentru mine nici o noutate și nici o povară, dar mi-am dat toată osteneala să nu cad în „maniera" pedantă și încărcată. O lecție pentru un copil de 7—8 ani este uneori mai grea decît o conferință academică. În sfîrșit, n-am uitat, nici în seara aceea nici a doua zi de dimineață, să prelungesc rugăciunea mea și să cer, pentru noua cărare pe care apucam, custodia sfinților îngeri și raza milostivă a binecuvîntărilor și a ochilor Sfintei Fecioare.

Așa am intrat în casa lui Atanasie Ceaur și așa am ajuns pedagogul copiilor și prietenul părinților. Iubite duhovnice, trebuie să prescurtez povestea acestor începuturi, pentru că este lungă și destul de comună. Îți voi istorisi, mai departe, numai capitolele principale, care să te facă să înțelegi aceea ce eu însumi n-am în-

ţeles multă vreme şi ceea ce formează astăzi fondul tragic al inextricabilei mele situaţii.

Cu copiii m-am împrietenit curînd, cu Frau Helen Hempel am rămas la politicoasă depărtare. La lecţiile mele asista de multe ori doamna Roxana Ceaur şi rareori (şi numai cîteva minute), şi foarte ocupatul ei tovarăş. Îţi închipuieşti că duhul acestor lecţii şi preocuparea mea capitală — manifestată şi nemanifestată — era creşterea fragedului meu auditor. Cîteodată, o idee, o învăţătură creştină rămînea suspendată între mine şi mama micilor şcolari şi după lecţie ori a doua zi o reluam şi discutam asupra ei.

Nu mă înşelam în privinţa acestei femei. Avea un fond sufletesc sănătos şi cucernic. Primise de la maică-sa o elementară dar gospodărească educaţie, crescuse cîtva timp în preajma arhiereului Varlaam (făuritorul blazonului acestei familii de toptangii) şi dădea pe faţă, prin tot felul ei de a fi, o statornicie şi o seriozitate, cam rare la femei. Aşa mică burgheză cum era, îmi părea prea puţin ispitită de orgoliul şi de minciuna socială cu care o îmbia bogăţia ei de azi. Mă miram că a putut să rămînă atît de firească şi de dreaptă sub cascada milioanelor, a luxului şi a corupţiunii spumegînde, din casele pe care le frecventa, de la recepţiile unde se arăta, de la seratele şi de la spectacolele adesea obligatorii în viaţa ei cea nouă.

Credinţa creştină a Roxanei Ceaur trebuia să mă ocupe din capul locului. Aveam destule indicii care îmi spuneau că ar putea să fie o bună fiică a Bisericii. Pe de altă parte, aveam impresiunea că tot creştinismul ei însemnează un tradiţionalism rezistent dar incult. În situaţia mea cea proaspătă, de prieten şi de preceptor al unor odrasle de milionari, nu puteam să uit — mai puţin de cît oricînd! — înfriguratele mele proiecte şi silueta instituţiei marelui Vasilie. Nu era oare un semn de sus şi o întorsătură providenţială împrietenirea mea cu nababul acestui cartier de paria? Trebuia să lucrez! Dacă Dumnezeu m-a făcut să pătrund sub aceste măreţe plafoane, de care suspendă candelabre, draperii persane, plante tropicale, pînze de maeştri şi gîturile a cîtorva mii de robi — spînzuraţi invi-

zibili — desigur că El are planuri înfricoşate!... Din fundul acestui ostrov al multimilionarului Atanasie Ceaur, catedrala mea trebuie să irumpă, despicînd ostrovul, trebuie să iasă deasupra, ca o arzîndă rocă de porfir!... Nu ştiu încă de unde voi începe şi ce materiale îmi va pune Dumnezeu în mînă, pentru realizarea visului meu suprem. Dar e clar că pînă acum aliatul meu firesc trebuie să fie Roxana Ceaur. Ea va fi unealta pe care Dumnezeu şi-o alege ca să răscumpere infamia bogăţiilor soţului şi să ridice sfînta-i dijmă din milioanele blestemate.

Era deci pentru mine o grijă statornică să ajung să consolidez convingerile şi devotamentul creştin al acestei femei, şi să mă rog Mîntuitorului s-o trimită, harnică secerătoare, la secerişul de care mă pregăteam. În ajunul sărbătorii Sfinţilor Arhangheli, i-am făcut această invitare:

— După cum ştiţi, enoria noastră este pînă acum fără biserică şi parohul ei nu are altar. Înalta chiriarhie a dispus să oficiez sfînta liturghie şi cele de nevoie la biserica din parohia vecină... Mîine liturghisesc împreună cu colegii mei, preoţi vecini şi rostesc o predică în cinstea sfinţilor arhangheli. Vă rog mult obligaţi pe Frau Helen să vină cu copiii la biserică; va găsi scaune şi va sta comod ca şi în biserica ei luterană. Şi — dacă se poate — vă rog veniţi şi dumneavoastră.

A doua zi, am fost prea mulţumit să văd că asistau la sfînta liturghie şi mama şi copiii. M-am simţit, slujind cele sfinte, mai devotat, mai fierbinte şi mai recunoscător decît totdeauna. Mişcările rituale, frazele sacramentale, cîntarea bisericească, clipirea făcliilor şi norii fumului de tămîie, rotitori în razele soarelui de toamnă, găseau în mine o rezonanţă, o dispoziţie, o receptivitate emoţionată şi fericită, care îmi aduceau lacrimi în ochi. La momentul culminant şi înfricoşat al transubstanţierii, am căzut în genunchi şi, deasupra crizantemelor risipite pe epitrahil, am pomenit Mîntuitorului, vibrînd şi plîngînd, dorul meu să-i ridic catedrala visată, rugăciunile mele de noapte şi de zi şi numele cele noi din care făceam de cîtva timp stîl-

pii mei de nădejdie şi de ctitorie: Atanasie, Roxana, Natalia şi Bujor... M-am rugat îndeosebi pentru Roxana, pe care o vedeam ca o mesageră a lui Isus Christos, şi am chemat asupra fiinţei ei — plecate în rugăciune atît de simplu şi de atingător! — cununa binecuvîntărilor Dumnezeului iubitor de oameni.

M-am suit în amvon şi am început o predică populară şi colorată asupra existenţei puterilor îngereşti, necesar intermediare între Dumnezeul cel prea înalt şi lumea noastră dublă, sufletească şi materială. Am despărţit apoi, din complexul ideilor introductive, ideea că Dumnezeu lucrează prin trimişii săi, prin solii săi, prin binevoitorii săi cunoscuţi şi necunoscuţi. Însuşi Isus Christos, care este strălucirea slavei şi icoana fiinţei lui Dumnezeu (*Evrei,* 1, 3) este diadema celor trimişi şi cel mai mare dintre ei: Fiul lui Dumnezeu, trimis pe pămînt. După aceea, am scos în evidenţă neobicinuitul şi extraordinarul unor solii, pornite din porunci fulgerătoare: Saul din Tars, Ioana de Arc, ctitorii aşezămintelor Nôtre-Dame de Sion. La sfîrşit, m-am adresat enoriaşilor mei, veniţi la această biserică limitrofă ca să asculte sfînta liturghie şi predica mea:

— Fraţii mei iubiţi, v-am chemat la această sfîntă biserică, dincolo de hotarul parohiei noastre, fiindcă noi pînă acum nu avem cetate stătătoare, ci pe cea care va să vie o aşteptăm. Aveţi bună încredere în milostivul Dumnezeu şi luptaţi-vă alături cu mine în rugăciuni necurmate. Suntem o enorie mărginaşă, săracă, năpustită!... Bucuraţi-vă, fraţilor! Sfîntul apostol Pavel scrie iubiţilor săi credincioşi din Corint, ca şi cum ne-ar scrie nouă: *„Uitaţi-vă la voi... că nu mulţi sînteţi înţelepţi omeneşte, nu mulţi sînteţi puternici, nu mulţi sînteţi de neam...“* (I, *Corinteni,* 1, 27).

Suntem sădiţi în gunoaiele de la margine, trăim cu chiu cu vai, muncim greu de dimineaţa pînă seara, cîştigăm puţin şi ne ştergem ochii de lacrămi, adeseori... Bucuraţi-vă, fraţilor! Mîntuitorul a zis de-a dreptul pentru noi: *„Fericiţi cei ce plîng că aceia se vor mîngîia“* (Matei, 5, 4).

Suntem mai mici decît cei mai mici... N-avem nume, n-avem cinste, n-avem biserică!

Suntem coada cozilor! Bucuraţi-vă, fraţilor, căci sfîntul Pavel ne mîngîie şi ne prooroceşte astfel: *„Dumnezeu şi-a ales pe cele nebune ale lumii ca să ruşineze pe înţelepţi: Dumnezeu şi-a ales pe cele slabe ale lumii ca să dea de ruşine pe cele tari: Dumnezeu şi-a ales pe cele de neam prost ale lumii, pe cele nebăgate în seamă, pe cele ce nu sînt! ca să dea jos pe cele ce sînt"*... (I, *Corinteni*, 1, 27—28).

Aveţi încredere în milostivul Dumnezeu şi rugaţi-vă neîncetat, lîngă preotul vostru, să vă pogoare din ceruri minunea pe care o aşteptăm: biserica mîngîierilor noastre! Auziţi: vom da o pildă mare, noi aceştia, săracii şi mărginaşii. Vom ruşina pe cei din centru, pe cei bogaţi, pe cei puternici, pe cei răsfăţaţi, care n-au voit să audă de stăruinţele şi de suspinele noastre... Dumnezeu se va îndura de rugăciunile noastre, se va milostivi de ticăloşia noastră şi va ridica, din noroaiele noastre, frămîntate cu lacrimi şi cu sînge, sfînta lui biserică cu cruci de aur!

O, dragii mei, nu vă uitaţi la mine! Nu eu sunt îngerul trimis! Eu sunt bietul vostru părinte sufletesc, sunt sărmanul preot nevoiaş care păstrează, în parohia voastră, candela rugăciunilor nestinse, aşteptînd altarul viitor, la care s-o anine. Dar îngerul Domnului nu lipseşte! El trebuie să fie în preajma noastră! Nu-l cunoaştem pînă acum, fiindcă ora hotărîrii Domnului încă n-a sosit. Să stăruim neîncetat înaintea sfintelor icoane, ca să ajungem să auzim solia lui şi să privim faţa lui prea frumoasă! Să cădem înaintea Maicii Domnului... Să cădem înaintea sfinţilor arhangheli, pe cari îi cinstim astăzi... Să cădem mai vîrtos înaintea Dumnezeului şi Mîntuitorului nostru Isus Christos, cel ce trimite, în tot ceasul şi în tot locul, pe solii şi pe binevestitorii săi, netrupeşti şi trupeşti.

Ascultătorii mei plîngeau... Roxana, cu capul plecat deasupra lui Bujor, plîngea şi ea.

Mai multe zile m-am întîlnit regulat cu Roxana, la lecţiile copiilor, dar fără să pomenim nimic de predica din ziua Sfinţilor Arhangheli. Mi-aduc aminte

de vremea aceea cu o duioşie şi cu un farmec pe care n-am putere să le definesc. Erau zile care începeau să înmugurească pentru mine certitudinea că mă apropii de hotarele visului. Roxana fusese zguduită, ca toţi cei din biserică, şi mai mult decît ei, fiindcă înţelesese toată iconomia şi toată intenţiunea predicii mele. În sufletul ei se înfiripau acum marile hotărîri pe care le aşteptam cu înfrigurare. Simţeam că în această făptură — plăsmuită de Creatorul cu prisos de preocupare şi de iubire — el voieşte să samene, prin mine păcătosul, răzoarele sale înfloritoare de minune.

IX

În vremea aceasta, eu ţineam regulat, de două ori pe săptămînă, cu enoriaşii mei, adunările mele religioase. Venea postul Crăciunului şi îmi propusesem să rostesc un şir de predici şi de exhortaţiuni asupra sfintelor taine a mărturisirii şi a cuminecării. Voiam să pregătesc pentru aceste înalte taine pe cei mai mulţi dintre ascultătorii mei şi — cu ajutorul Domnului — voiam să fac şi o demonstraţie creştină publică, în ziua de Crăciun. Este adevărat că Mîntuitorul ne-a poruncit şi ne-a dat reguli infailibile în ce priveşte manifestarea pietăţii noastre: *„Tu însă, cînd te rogi, intră în cămara ta şi închizînd uşa ta roagă-te Tatălui tău celui într-ascuns şi Tatăl tău care vede într-ascuns îţi va răsplăti ţie“* (Matei, 6,6). Dar aici socoteam că este un interes deosebit al Bisericii, ca sacră tovărăşie, (nu al individului) ca să dăm pe faţă cu oarecare ostentaţie credinţa noastră şi îndeplinirea datoriilor noastre creştineşti.

M-am întrebat adeseori şi am întrebat şi pe alţii (cînd se ivea ocazia) pentru ce corporaţiile politice sau religioase (altele decît noi) sunt oricînd îndreptăţite, nestingherite şi meritoase, să-şi vădească, în faţa lumii, prin adunări, prin procesiuni, prin largi

demonstrații de stradă și de presă, existența lor și evenimentele familiei lor, pe cînd Biserica noastră, singură, este osîndită la o tăcere mormîntală, la o discrețiune și la o lipsă completă de exteriorizare și de gesturi. Îmi propuneam, deci, să pregătesc o însuflețită mișcare de Crăciun, punînd la cale, în biserica din vecinătate, împărtășirea a cîtorva sute de credincioși. Cu acest scop, am început seria mea de predici, toate îndreptate spre preamărimea sacramentelor mărturisirii și cuminecării și spre înduplecarea inimilor celor ce mă ascultau.

Într-o dimineață, venind să fac lecția cu Bujor, aflu că băiețașul este puțin răcit și că doamna Ceaur — cedînd stăruințelor micului bolnav — mă cheamă un moment lîngă patul lui. Izbutisem să cîștig inima acestor copii, devotîndu-mă instrucțiunii lor și iubindu-i ca pe niște frați ai mei. Bujorel voia cu orice preț să-și vadă dascălul.

Ca să nu jignesc cu nimic doctrinele profilactice medicale și să nu trezesc griji în inima mamei, am cerut cu dinadinsul să mă spăl pe mîini și să trec printr-un nour de apă de colonia. M-am apropiat de copil, am făcut deasupră-i semnul biruitoarei cruci și am șoptit începutul psalmului 91 : „*Ca unul care locuiește sub ocrotirea Celui-prea-înalt și se adăpostește la umbra Celui-atotputernic, zic către Domnul : Scăparea mea și cetatea mea cea tare este Dumnezeul meu, în el nădăjduiesc*“... Apoi către Bujor :

— Bujorel nu este bolnav... Bujorel, pînă diseară, se dă jos din pat și mîine facem lecție...

Roxana privea cu ochi mari, surprinsă și biruită de încrederea mea creștină... Mîntuitorul mi-a fost milostiv și nu m-a dat de rușine !... A doua zi, copilul era desăvîrșit de sănătos. Dar m-am adresat mamei și i-am pus această condiție :

— Medicul a prescris copilului ceea ce-i dictează știința lui... Dați-mi voie să prescriu și eu mamei, ceea ce-mi dictează credința mea : vă rog să citiți azi, înaintea icoanelor, psalmul 91... Voi face și eu tot așa...

Am rămas, apoi, tăcuți lîngă patul lui Bujor... Roxana a întrerupt tăcerea cea dintîi.

— Nu uit de loc predica prea cucerniciei tale... M-am gîndit şi mă gîndesc mereu la proiectul pe care îl ai în suflet şi la rolul ameţitor pe care vreai să mi-l dai mie...

— Să dea Dumnezeu, doamnă, să nu mai aveţi de aci înainte nici o altă grijă, nici o altă preocupare şi nici o altă durere de cît acelea că în parohia din care faceţi parte Mîntuitorul nu are niciun altar, mamele n-au unde să se spovedească şi copilaşii n-au unde să primească sfînta împărtăşanie!...

— E uriaş proiectul prea cucerniciei tale şi este grea din cale afară opera de persuasiune pe care trebuie s-o încep pe lîngă soţul meu...

— In Biserica Mîntuitorului, cele cu neputinţă ajung uşoare de îndeplinit, cele înfricoşate ajung blajine şi stîncile uscate de mii de ani se prefac în fîntîni ţîşnitoare; dar ca să poţi să concepi acestea şi să le vezi aievea, trebuie să faci cu adevărat parte din Biserica lui prea fericită.

— Spune-mi, cu o singură formulă, ce însemnează a face parte din Biserica Mîntuitorului?

— Insemnează a primi cu inimă de copil (cu inima lui Bujor!...) învăţătura ei, poruncile ei, şi cele şapte taine ale ei. Biserica este însuşi trupul tainic al Mîntuitorului. Indeosebi prin sfînta împărtăşanie, primită cu frica şi cu iubirea îngerilor, ne facem una cu Isus Christos, deci una cu Biserica lui.

— Prea cucernice părinte, creşterea mea şi dorinţa inimii mele mă îndeamnă puternic să primesc şi să cred aceste adevăruri.

— Ieşiţi din această stare teoretică — foarte frumoasă, mărturisesc — şi veniţi lîngă mine, în arena luptelor pentru marea realizare. Ajutaţi-mă să ridic biserica visată şi să aprind în jurul ei o mie de candele! o mie de inimi, arzînd de recunoştinţă şi ridicînd la ceruri mii de binecuvîntări, pentru dumneavoastră şi pentru copiii dumneavoastră!

— Părinte Pavele, mă chemi la o muncă, la o încordare şi la o răsplată, care intimidează modestia şi slăbiciunea mea femeiască.

— Şi cu toate acestea, doamnă, Biserica datoreşte jumătate din biruinţele, din slava şi din puterea ei tocmai femeii creştine, acestei creaturi, sfioase şi resignate, al cărei prototip, în ceruri, este Sfînta Fecioară... Dar am o rugăminte către dumneavoastră... ori mai exact... o foarte respectuoasă invitare. A început postul Crăciunului şi m-am hotărît să fac în decursul lui — în serile mele de adunare, adică marţea şi vinerea — o serie de lecţii şi de predici, pentru cei ce vor să se mărturisească şi să se împărtăşească. V-a trimis Dumnezeu în calea mea. El are de-a pururi scopuri prea înalte şi mîntuitoare. O nepoată de arhiereu — deci, de principe bisericesc — nu poate şi nu trebuie să rămînă, în materie de învăţămînt religios, la rudimentele şcolare. Vă rog călduros, notaţi-vă zilele mele de predică: marţea şi vinerea, de la opt la zece seara, şi faceţi-mi cinstea să apăreţi, măcar o dată, între ascultătorii mei...

În acest moment, Frau Helen veni să mă vestească, prin deschizătura uşii, că domnişoara Lia a trecut în clasă. Am lăsat discret pe doamna Ceaur să mediteze răspunsul pe care-l aşteptam, am cerut încă o dată să trec prin spălător şi prin vaporii de apă de colonia şi am intrat la lecţie.

X

Am început, în acele seri îngheţate de sfîrşit de noiembrie, cuvîntările şi lecţiile mele pregătitoare. După neuitatele norme pe care le-am moştenit de la duhovnicia ta, am plecat de la marele plan fundamental: Christos întemeiază Biserica şi rămînînd în ea, de-a pururi, dumnezeiesc şi euharistic, o încredinţează şi o lasă ucenicilor săi, apostolilor şi urmaşilor apostoleşti. *„Precum m-a trimis pe mine Tatăl, vă trimit şi eu pe voi"* (Ioan. 20,21). Cu mandatul lui Isus Christos şi călăuzirea infailibilă a Sfîntului Duh urmaşii apostolilor, adică episcopii canonici, învaţă noroadele

creştine, le păstoresc şi le sfinţesc. Episcopii şi delegaţii lor prin hirotonie, adică noi preoţii, predăm fiilor noştri duhovniceşti sfînta doctrină a Bisericii, supraveghem viaţa lor, recomandîndu-le şi înlesnindu-le practica virtuţilor creştine, şi sfinţim această viaţă de la naştere pînă la mormînt. Botezăm pe prunci, îi întărim cu peceţile darului Duhului Sfînt şi îi cuminecăm; spovedim, canonisim şi cuminecăm pe adulţi; binecuvîntăm cu binecuvîntarea căsătoriei pe cei ce se însoţesc; Slujim cu sfintele masle pe cei bolnavi; în sfîrşit, prin mîinile arhiereilor, generăm bisericii pe părinţii şi pe slujitorii ei, consacrînd diaconi, preoţi şi arhierei.

Între tainele lăsate bisericii de întemeitorul ei, aceea care are o covîrşitoare importanţă, prin faptul că adînceşte conştiinţa creştinului, aprinde în el pocăinţa, rîvna evanghelică şi dorul de desăvîrşire, este taina sfintei mărturisiri. Adîncă, sufletească, regeneratoare şi menită să strîngă în jurul duhovnicului, pe fiii săi duhovniceşti, această divină taină este suflul şi roua Sfîntului Duh peste grădinile Bisericii..." *Este ca mirul de preţ de pe cap, care se pogoară pe barbă, pe barba lui Aaron, care se pogoară pe marginea veşmintelor lui! Este ca roua Hermonului care se pogoară pe munţii Sionului...*" (*Psalmul* 133).

Oriunde a prosperat sfînta mărturisire, viaţa creştină a fost salubră, plină de vioiciune şi de fapte evanghelice. Cine cunoaşte de aproape şi iubeşte şi practică această taină este puternic asigurat contra izbiturilor, sfîşierilor şi dezastrelor inimii omeneşti. Cînd ai un duhovnic experient, este ca şi cum ai avea un protector ascuns, cu sfaturile şi cu influenţa căruia obstacolele ivite în calea ta pot fi escaladate sau înlăturate. Învăţăturile, chibzuinţele, stăruinţele, sprijinul sufletesc, dojana, poruncile, pe care le are în depozit duhovnicul: sînt ca o minunată farmacie, pentru langorile, pentru ispitele, pentru bolile şi pentru căderile noastre. Fericit este cel ce cunoşte calea mărturisirii şi fericit este cel ce, la capătul acestei căi, printre brazi dătători de ozon duhovnicesc, găseşte totdeauna pe sfîntul lui sihastru, pe integrul lui ma-

gistrat sufletesc, aşezat acolo de înţelepciunea şi de iubirea de oameni, a întemeietorului Bisericii creştine !...

Mă aplecam, mişcat şi intim, asupra sufletelor simple care mă ascultau şi le dădeam pilde din viaţa lor zilnică : „Voi gospodari şi gospodine, care lucraţi din greu de dimineaţa pînă seara, aveţi mare nevoie, măcar o dată pe săptămînă, dacă nu de două ori, să cufundaţi trupul vostru trudit într-o albie cu apă caldă şi în spumele de săpun... Bietul nostru om pămîntesc simte nevoia să se cureţe de praful meseriei, de pîraiele de sudoare, de fumul locomotivei ori al uzinei. De altă parte, tot aşa facem şi cu albiturile de pe noi şi de lîngă noi : o cămaşă, o batistă, un prosop, trebuiesc, iar şi iar, date la spălat, curăţite şi călcate... Care om întreg la minte şi cu rost în casa lui poate să se lipsească de baia trupului şi de spălatul rufăriei ?... Dar sărmanul suflet omenesc, ce gîndiţi voi, nu cere şi el, la fel, baia mărturisirii, măcar de două ori pe an, la Crăciun şi la Paşte ? Omul nostru dinăuntru, ascuns şi nevăzut, pe care zilnic îl purtăm prin praful, prin fumăria, prin mocirla atîtor înjurături, atîtor blesteme, atîtor viclenii, atîtor furtişaguri, atîtor pofte drăceşti, atîtor păcate şi atîtor spurcăciuni, ce credeţi voi, omul nostru dinăuntru nu este şi el vrednic, de două ori pe an, de o baie de o jumătate de ceas, în apele spovedaniei creştine ?... O, voi, care cu drept cuvînt spălaţi trupurile voastre în apele pămînteşti şi rufele voastre, tot aşa, aduceţi-vă aminte că sufletele voastre mor de izină şi că în toată casa voastră nu se află otreapă mai murdară, mai soioasă, mai necinstită, decît inima voastră, cea nespovedită poate din copilărie !“

Fără înştiinţare prealabilă, într-o seară, Roxana s-a ivit în sala mea de predici... Am fost viu impresionat şi cred că emoţiunea mea m-a făcut în seara aceea să fiu mai inspirat şi mai convingător ca alte dăţi.

A doua zi, între lecţiile copiilor, Roxana m-a întrebat unele lucruri asupra cărora vroia să fie mai de aproape instruită şi m-a anunţat că va veni regulat să mă asculte.

S-a ţinut de cuvînt. În toate serile în care am mai vorbit, pînă la Crăciun, a fost de faţă la predicile mele. Într-una din aceste predici am arătat încă o dată ce înseamnă existenţa şi puterea unui duhovnic în viaţa noastră sufletească. Firește că în toată expunerea mea icoana duhovniciei tale şi vraja ceasurilor noastre sfinte m-au călăuzit şi mi-au dat puteri convingătoare.

Ce poate fi mai de preţ în această viaţă decît o prietenie sigură şi dezinteresată? Cine nu doreşte şi cine nu caută un prieten? Prietenia este una din mîngîierile vieţii şi farmecele prieteniei au inspirat pe mulţi nobili scriitori de azi şi de altă dată. David, Socrate, Cicerone, şi mulţi alţii ne-au lăsat, direct sau indirect, preţioase vibraţii sufleteşti pe această augustă coardă a prieteniei.

Dar ce vom zice, cînd această prietenie este ridicată în cerurile învăţăturii creştine, sfinţită şi dăruită cu puteri suprafireşti, şi legată cu toată măreţia răscumpărării prin Isus Christos? Duhovnicul este amicul nostru cel bun, este urechea Mîntuitorului aplecată asupra inimii noastre, este mijlocitorul nostru, între noi şi jilţul milostivilor cereşti. Un duhovnic, adică preotul creştin, întărit cu puterea de a lega şi dezlega, este ostiarul grădinilor raiului! Subt pravila precisă şi înfricoşată a spovedaniei, el ascultă, sfătuieşte, judecă, pedepseşte sau iartă, leagă sau dezleagă, iar după terminarea spovedaniei uită totul, ca şi cum niciodată n-ar fi auzit nimic... Discreţiunea duhovnicului este sigilată cu sigilii înfricoşate. Niciodată cel ce a auzit, sub epitrahil, mărturisirea mea nu poate să vorbească despre ea, nici cu mine (în orele şi în întîlnirile libere) nici cu vreo altă creatură pămîntească. Nu poate să vorbească decît cu Isus Christos, în rugăciunile sale, rugîndu-se pentru întărirea mea şi pentru mîntuirea mea.

Avem, prin urmare, aici pe pămînt, un trimis dumnezeiesc, pe care din nefericire îl ignorăm mai totdeauna. Orice durere, orice necaz, orice păcat, orice sfîşiere de conştiinţă, aduse înaintea lui, sînt aduse înaintea unui medic sufletesc, instruit în şcoala tera-

peuticei sublime a Mîntuitorului. Niciun amic de pe lume nu poate să aibă atîta luare-aminte, atîta discreţiune şi atîta dezinteresare decît un duhovnic creştin. El este dator, cu preţul mîntuirii sale sufleteşti, să fie cu cel ce se mărturiseşte: răbdător, mîngîietor, curat în sfaturile sale, plin de compătimire şi de iubire, energic cu păcatul, părintesc şi ceresc precum a fost cu noi toţi Domnul Isus Christos!

Ferice de preotul desăvîrşit care, în biserica lui, în parohia lui, în cetatea lui, a ştiut şi a izbutit să aşeze statornic cortul mîntuirii, prin sfînta spovedanie. Ferice de sufletul creştin, dornic şi plin de grijă, care a căutat pînă ce a găsit pe vrednicul duhovnic, pe omul de înaltă şi evanghelică încredere, înaintea căruia să poată să se înfăţişeze, nesfielnic şi nud, ca un copil nevinovat înaintea mamei sale! El este la fel cu neguţătorul de mărgăritare, despre care ne vorbeşte sfînta Evanghelie, care, aflînd un mărgăritar de mult preţ, s-a dus, a vîndut toate cîte avea şi a cumpărat acest mărgăritar.

Vei recunoaşte, scumpe duhovnice, în toate aceste gînduri şi imagini, adevărurile pe care le-am cules din gura sfinţiei tale, în anii mei de ucenicie. Căutam şi mă străduiam să te copiez şi să te redau cît mai exact, în doctrină şi în elocinţă... vai, totdeauna cu melancolica şi intima constatare că redau, pe o vioară prea nouă şi nemlădiată, nişte incomparabile concerte, auzite de mine la un Stradivarius unic, în orchestra Bisericii noastre!

După fiecare din aceste lecţii la care Roxana asista atentă şi învăluită în anonimat, urmau, a doua zi, convorbiri şi lămuriri, din care vedeam cu bucurie că sămînţa ideilor salutare cade din ce în ce mai larg în pămîntul cel bun, dincolo de cărările bătătorite, dincolo de locurile pietroase şi de hăţişurile de mărăcini. Dar pe lîngă preocuparea şi seriozitatea cu care Roxana mă urmărea şi mă invita la discuţii, mi se părea că întrevăd şi o crescîndă tristeţe. Ochii ei negri se învăluiau uneori în nu ştiu ce păienjeniş de triste amintiri... Figura ei trandafirie, sănătoasă şi clasică — ai fi zis un chip de Veneră, cu o uşoară retuşare modernă

— se înfiora şi arăta, vizibil, deşteptarea unei tainice dureri sufleteşti. Roxana suferea... Şi mi se părea uneori că suferinţa aceasta ar sta în nu ştiu ce legătură cu lecţiile mele asupra sfintei mărturisiri...

Intr-o zi, Roxana mă vesteşte că sunt invitatul ei, la o mică recepţiune care va avea loc, în casa lor, la ora ceaiului. Ştiam prea bine că Atanasie Ceaur, om cu relaţiuni multe şi interesate, pofteşte de multe ori în casă, ospătează şi măgulеşte pe amicii lui politici şi financiari şi că, la rîndul lui, este poftit, ospătat şi măgulit... Pînă aci, însă, nu întîlnisem pe nimeni din lumea lor, bogată, trufaşă şi îmbrăcată în haine moi... Dintru întîi, i-am răspuns celei ce mă invita :

— Doamnă, îmi faceţi multă cinste că mă chemaţi — dincolo de orele şi de rostul meu în casa dumneavoastră — la această recepţiune unde voi vedea oameni din lumea mare, dar vă rog cugetaţi ce impresie voi face eu asupra lor ?... Şi tot aşa : ce impresii voi culege eu din contactul cu ei ?... Voi fi un element paradoxal şi rău venit, în salonul dumneavoastră. Toţi se vor împiedica de mine şi eu mă voi împiedica de toţi.

— Deocamdată, poate că aşa va fi, dar eu am socotelile mele... Vei cunoaşte, mai întîi, pe tata... domnul Trandafirescu, care este un brav burghez creştin, în adîncul inimii lui, nu va fi de loc jignit de prezenţa cucerniciei tale, ba dimpotrivă... Vei cunoaşte apoi, pe cîţiva amici ai soţului meu şi pe cîteva amice ale mele... Vreau să te fac cunoscut acestor oameni. Şi te rog să crezi că nu este ambiţia vinovată a unei îmbogăţite de război care vrea să arate mosafirilor că are (ca marchizii de altădată) preceptor la copii un erudit abate, cît este o dorinţă mai apropiată şi mai înaltă a unei porunci din sfînta Evanghelie... Nimeni nu aprinde făclie, ca s-o pună sub obroc, ci ca s-o pună în sfeşnic, spre a lumina celor din casă...

Am rămas fără grai. Un neaşteptat val de sînge s-a ridicat în mine ca un gheizer. Am căutat să spun ceva, dar orice aş fi spus ar fi fost o stîngăcie şi o scrîntеală. În cele din urmă, m-am înclinat adînc şi am şoptit :

— Porunca dumneavoastră va fi îndeplinită...

XI

Am ieşit din această casă caldă, îmbietoare şi tămîiată de duhul plantelor exotice, afară, sub cerurile iernii, cu senzaţia că am fost rănit fără de veste... *„Şi nu ne duce pre noi întru ispită"* : mi-a fost, tot drumul, pînă acasă, ca o mînă precaută, care dibuia şi mă încredinţa că senzaţiunea mea e falsă... Dar îmi mărturiseam cu tristeţe că vorbele Roxanei frîngeau linia cea dreaptă şi liniştită a psihologiei mele.

In odăiţa mea, cu steble de busuioc uscat sub grindă, m-am plimbat lung în sus şi în jos, căutînd să înţeleg se însemna subita mea turburare şi gîndindu-mă care trebuie să fie atitudinea mea la recepţiunea de peste cîteva ore... Mai întîi, nu pot să cuget că Roxana a voit să mă ironizeze. Ideea aceasta o înlătur... A dat pe faţă — poate fără multă intenţiune — o convingere pe care şi-a format-o despre mine, cu încetul. Intenţiunea poate că este aiurea. Roxana voieşte să cunosc pe aceşti prieteni ai casei, cu gîndul că ar putea să-mi fie de folos la îndeplinirea uriaşelor mele proiecte pastorale. In acest caz, ea mă serveşte de minune. Cîţi auxiliari trebuiesc la această operă! Cît concurs de puteri şi de bunăvoinţă, pentru rezultatul dorit de mine! Roxana mai voieşte, poate, să-şi recruteze asociaţi pentru acelaşi scop : comitete, propagandă, strîngere de fonduri... Iar mai la urmă, dacă nu s-a gîndit la toate aceste lucruri, poate s-a gîndit la faptul principal că visătorul marii opere apostolice trebuie să-şi înceapă apostolatul în lumea acestor bogătaşi, din care Roxana face parte.

Poate că Roxana a voit şi mai puţin decît toate acestea, voind însă foarte mult : a voit ca Mîntuitorul să fie preamărit în casa ei şi în auzul acestor oameni ai veacului... Pot eu, oare, să mă dau la o parte? Nu scrie sfîntul Pavel : *„...mi s-a deschis o uşă mare, spre lucru mult şi sunt mulţi protivnici"* (1, *Corinteni*, 16, 9). Nu trebuie să primesc ocazia aceasta cu bravura marelui apostol? Cine ştie care sunt intenţiile Celui-atotputernic! Voi vedea eu diseară dacă trebuie să tac

sau nu, voi vedea ce trebuie să vorbesc şi ce nu. Tot aşa, voi judeca dacă nu cumva este cazul să-mi aduc aminte de porunca Domnului: *„Nu aruncaţi mărgăritarele voastre în faţa porcilor"* (Matei, 7, 6).

Dar ce trebuie să-mi bat capul cu toate acestea! Mă rog Mîntuitorului să-mi dea, diseară şi de-a pururi, înţelepciunea şerpilor şi neprihănirea porumbiţei! Dezbracă-mă, Stăpîne, de orice mîndrie, de orice duşmănie, de orice aroganţă, de orice falşitate, de orice viclenie şi de orice intenţii altele decît acelea care privesc buna-cuviinţă a casei tale şi slava numelui tău! Indeplineşte cu mine făgăduinţa ta: *„Vă voi da vouă gură şi înţelepciune căreia nu vor putea să stea împotrivă sau să răspundă toţi protivnicii voştri"* (Luca, 21, 15).

Aceasta mi-a fost pregătirea sufletească pentru această oră neobişnuită, şi poate cu nebănuită importanţă, pe care Mîntuitorul mi-o aducea înainte. Cît despre pregătirea exterioară... giubeaua mea de gală rămăsese, ca şi a sfîntului Pavel, la Carp, în Troada... (2, Timotei, 4, 13). Cînd am intrat seara în palatul lui Atanasie Ceaur, curtea pentru vehicule era deschisă şi două automobile poposeau înăuntru. (In dreapta şi în stînga intrării principale, cu peronul ei de marmură, erau intrările pentru care, trăsuri şi maşini.) Sus, în salon, m-a întîmpinat Atanasie Ceaur, care m-a înfăţişat celor ce sosiseră înaintea mea, cu ceva din trufia cu care ar fi înfăţişat un cal de curse, cumpărat de curînd, sau o caramanie veritabilă...

— Prea cucernicia sa este preotul parohiei noastre şi preceptorul micilor Ceaur.

In acel moment se găseau în salon un cunoscut ziarist, directorul primului oficios al guvernului, soţia directorului, ziaristă şi ea, şi un celebru bancher, unul din stîlpii templului lui Moloh, măcar că evreu autentic şi bun fiu al Sinagogii. Bancherul, văduv, venise cu fiica sa, domnişoara Debora, o intimă prietenă a Roxanei. Curînd s-au ivit şi ceilalţi mosafiri: un diplomat, căruia îi ziceau toţi domnule ministru şi excelenţă, domnul primar al Capitalei, ambii cu soţiile; şi apoi tatăl Roxanei, domnul Ilie Trandafirescu, vă-

duv de multă vreme, negustor plin de încredere în steaua și în persoana sa, popular, jovial, alb și roșu ca Moș Crăciun.

Am stat mai deoparte, tihnit și rezervat, fără nici o forțare. Rînd pe rînd, mosafirii casei au luat notă de prezența mea, după recomandația prealabilă a stăpînului, și fiecare în felul său deosebit și caracteristic:

Directorul de ziar și soția lui m-au salutat cu indiferență, poate chiar cu o nuanță de ostilitate, cu ceva așa care ar fi însemnat: „Tocmai de tine ne ardea inima... Tu ne lipseai în acest salon!...“

Bancherul Simon, cu totul dimpotrivă, s-a apropiat de mine cu respectuoasă precauțiune și mi-a spus:

— Mă bucur de cunoștința dumneavoastră... Un evreu este totdeauna încîntat cînd se găsește în preajma slujitorilor Domnului. Evreul este, din firea lui, un iubitor de cele sfinte.

I-am răspuns cu politeță, dar fără pic de măgulire:

— Domnule Simon, nu sînt surprins de loc. Dumneavoastră sunteți fiul unui popor al cărui leagăn a fost, odinioară, brațele și sînul lui Dumnezeu.

Domnul Simon mi-a răspuns, clipind din ochii săi mici și negri, ca două litere ebraice, care ar țîșni din încrețiturile unui pergament sacru, profanat și mototolit de huligani:

— Se vede bine că sunteți teolog... Permiteți-mi să vă înfățișez pe fiica mea, domnișoara Debora Simon...

Aici, doamna Roxana Ceaur, care se apropiase din depărtările întortocheate ale salonului fără să prind de veste, puse mîna pe brațul domnișoarei Simon:

— Permiteți-mi, prea cucernice, să mă asociez domnului Simon și să vă prezint pe buna mea prietenă, Debora.

M-am înclinat și apoi am ridicat ochii să privesc în față pe cele două prietene. Era o pereche încîntătoare. Două capete din teofaniile Vechiului Testament! Doi îngeri din picturile maeștrilor Renașterii!... (dacă nu m-ar fi contrazis și stingherit stilul rochiilor scurte, această modă deplorabilă a zilelor zănatice pe care le trăim).

Domnişoara Debora mi-a spus:

— Părinte Pavele, aflaţi, fără supărare, că existenţa, ideile şi proiectele dumneavoastră au ajuns, graţie Roxanei, pînă la cunoştinţa unei fiice de bancher.

Am răspuns, cu o mare naivitate, dar care a putut să treacă drept un compliment meşteşugit:

— Domnişoară Simon, numele dumneavoastră de Debora îmi recheamă atita familiară poezie biblică, încît v-aş lua drept o veche cunoştinţă de a mea, dacă nu m-ar stingheri această rochie modernă...

Dar ceilalţi mosafiri au intrat în salon şi ivirea lor ne-a scos din cercul închis o clipă. Domnul primar mi-a prezentat întîi pe tovarăşa sa de viaţă şi m-a felicitat, apoi, cu un aer discret şi fin:

— Mă bucur foarte mult că ai răzbit pînă aici. Nu m-am înşelat. Eşti un om inteligent. M-ai priceput de minune. Mergi înainte! Te voi ajuta la *opera comună.*

N-am avut vreme să reacţionez şi să rectific pe domnul primar, fiindcă excelenţa sa, fostul ministru plenipotenţiar, mi-a întins o mînă palidă şi încovrigată ca o labă de lup bătrîn. Lîngă el aşteptau înclinările mele doamna ministru şi Ilie Trandafirescu. Diplomatul mi-a surîs blafard şi glacial, dintr-o figură sură, încreţită, frumoasă poate altădată, dar acum funebru decorativă. Soţia lui s-a mulţumit să ridice binoclul, pentru mine, pînă la înălţimea nasului, mare şi uscat.

Ilie Trandafirescu mi-a pus în palmă o mînă uriaşă, grasă şi stacojie:

— Va să zică dumneata eşti părinţelu, despre care toată ziua îmi împuiază urechile nepoţii: „Aşa mi-a zis părintele, aşa a făcut părintele, uite ce rugăciune ne-a învăţat părintele!“ Bravo, Bravo! Sînt vesel că te cunosc... Ei, tot nu ne lasă Dumnezeu, tot ne mai trimite cîte un preot ca ăi de demult. Unde e cumnatu meu vlădica Varlaam să te vază!... Te-ar face om! Dar las' că nici în casa gineri-meu n-ai nemerit-o rău!

Doi servitori în mare ţinută au deschis uşile salonului şi amfitrionii ne-au poftit în sofrageria cea mare. Nu văzusem pînă aci această încăpere. Era îmbrăcată toată în majolică şi în oglindă. Avea două bufete vaste, de lemne de abanos, şi în aceste bufete, cu geamuri bizotate, un muzeu întreg de argintărie. Deasupra mesei, care părea un bloc lung, patrunghiular, tăiat dintr-un gheţar, stăteau nişte grinzi negre şi sculptate, care semănau cu grinzile unei clopotniţe şi de care atîrnau efectiv, ca nişte clopote, doi ciorchini electrici. Pe masa lilială şi printre şerveţele ridicate ca un omăt răscolit, străluceau farfurii mari şi mici, porcelanuri, sticle, coşuri de argint, carafoane şi snopi de flori. Era un ceai ca într-o casă de bogătaşi, începînd cu o decocţiune îndulcită cu cîteva bucăţi de zahăr şi continuînd cu un noian de accesorii: unt, icre, peşte, brînzeturi, şuncă, mezeluri, fructe şi vinuri spaniole.

Roxana îşi aşezase mosafirii probabil cu oarecare chibzuială. Pe o parte a mesei veneau : Atanasie Ceaur, Simon bancherul, Roxana, diplomatul, soţia directorului de ziar şi cu mine. Pe partea cealaltă, în faţa noastră, se instalaseră : directorul, soţia primarului, Ilie Trandafirescu, soţia diplomatului, primarul şi Debora. Aveam, deci, alături pe soţia directorului şi în faţă pe primar şi pe Debora.

Soţia directorului nu era prea fericită de vecinătatea mea şi în decursul mesei m-a făcut s-o simt de mai multe ori. O ghiceam rău-voitoare şi dispusă să mă provoace şi să mă umilească. Mi-am ferit inima de amărăciune şi de duşmănie şi Dumnezeu m-a răsplătit. Din provocările şi din micile răutăţi ale acestei femei, a ieşit tema principală a convorbirii din seara aceea şi un neaşteptat succes pentru mărturisirea mea creştină şi pentru marele meu plan ctitoricesc. Vecinătatea Deborei şi a primarului mi-a fost, însă, preţioasă. Amîndoi (şi mai ales Debora) m-au ajutat să desfăşor cîteva idei, nu tocmai potrivite la ora ceaiului, dar obligatorii pentru mine, cel provocat şi aruncat atenţiei generale de vecina mea din coastă.

Mosafirii nu simţeau nevoia subiectelor de convorbire. Toţi vorbeau, răspundeau, glumeau, se interpelau, făcînd mesei onorurile superlative de care era vrednică. În colţul meu era mai puţină însufleţire. Soţia directorului de ziar gusta copios şi tăcea. Debora vorbea cînd cu primarul, cînd cu mine, căutînd pare că un teren definitiv pentru un dialog inteligent. Într-un minut de tăcere, vecina mea cea rău dispusă se întoarce către mine şi mă întreabă, muşcînd dintr-un sandviş :

— Eşti parohul mahalalei, părinte ?

Eu. — Da, sunt parohul mahalalei.

Soţia directorului. — Cum te simţi, cînd vii de prin mahala, de pe la nasle, de pe la pomeni, şi intri în paradisul acestor bogătaşi, în lumina aceasta, la masa aceasta ?

Eu. — Pentru mine, doamnă, acest contrast este un simbol mîngîietor : la capătul acestei triste mahalale care este viaţa se vor deschide, într-o zi, pentru cei ce vor fi vrednici, raiul de lumină şi de slavă.

Soţia directorului. — Părinte, las-o mai domol cu raiul de lumină şi de slavă. Asta s-o spui babelor dumitale de la pangar, nu mie.

Eu. — De ce, doamnă ? Credeţi că vreau să fac cu dumneavoastră comedie ? Sunt creştin şi preot creştin; cred în viaţa viitoare ; cred în răsplătirea celor buni şi în repudierea celor răi.

Soţia directorului. — Părinte, ori eşti un... rafinat, ori eşti un bigot şi un ignorant.

Eu. — Doamnă... am onoarea să mă prezint : preotul Abel Pavel, doctor în teologie.

Soţia directorului. — Încîntată... Te rog fă-mă şi pe mine să înţeleg, dacă eşti doctor în teologie, cum poate să mai creadă o persoană cultă, din vremea noastră, în viaţa viitoare ?

Debora. — Îmi daţi voie să mă amestec şi eu în convorbirea dumneavoastră ?... Bun ! Mulţumesc. Doamnă, iată o reţetă foarte simplă : Începeţi să citiţi literatura mistică mai veche şi mai nouă : Hello, Maeterlink, Paul Claudel, Jean Cocteau, Stanislas Fumet,

şi apoi, după suficientă atmosferizare, treceţi la corifeii filozofiei actuale...

Soţia directorului. — Domnişoară, sfatul dumitale o fi bun, dar cere multă vreme. Eu aş vrea să-l aud pe doctorul nostru în teologie, acum la repezeală, cum poate să-mi dea măcar un argument în sprijinul continuităţii noastre sufleteşti dincolo de mormînt.

Soţia diplomatului. — A, ma chère... Cum ceri aşa ceva, la un ceai, între oameni preocupaţi de lucruri practice! Vino astă-seară, cu mine, la întrunirea noastră, la cercul nostru *„Les amis de l'Invisible"* [1], şi îţi vom da o sută de dovezi despre realitatea lumii suprasensibile...

Ilie Trandafirescu. — Aoleo, doamnă!... Taci, că fug de lîngă dumneata! Mi-e frică de toţi ăia care umblă cu mese, cu pahare, cu camere întunecoase, cu fotografii pă întuneric, şi cu cîte diavolii toate, care îţi fac părul măciucă!

Primarul. — Ei, stăi, coane Ilie, că nu mai orbecăim aşa la întîmplare, ca pe timpul lui Hajdeu... Azi, avem oameni serioşi, care se ocupă cu ştiinţele oculte. Amicul meu Ştefănescu, de pildă, m-a iniţiat în lucruri extraordinare. Cunoaşteţi cartea lui, *Adevărul şi ştiinţele secrete?*... Vă rog s-o citiţi şi apoi să stăm de vorbă... Mai ales de cînd cu studiile lui Charles Richet, am ieşit de-a binelea din dibuială şi din şarlatanism...

Directorul de ziar. — Domnule primar, din dibuială om fi ieşit, dar din şarlatanism n-am ieşit de loc. Amicul nostru Ştefănescu este un om de perfectă bună credinţă şi vrednic de toată stima... Dar n-aveţi idee cîţi cavaleri de industrie, cîţi ocultişti, cîţi fachiri (fără India şi fără limba sanscrită) mişună azi în lume. Eu, ca director de gazetă, îi mătur în fiecare dimineaţă de la pragul redacţiei.

Soţia primarului. — Şarlatanii şi şarlatanismul nu distrug faptele dovedite, după cum mincinoşii şi minciuna nu desfiinţează adevărul. Între fenomenele pe care metafizica le constată şi le dă drept de cetăţenie

[1] „Prietenii spiritelor".

ştiinţifică sînt fenomenele de ectoplasmie şi de telekinesie...

Bancherul Simon. — Ce cuvinte! Ce înseamnă ele? Pare că sînt cuvinte din *Dybuk*... Aţi văzut piesa *Dybuk?*

Roxana. — Am văzut-o eu. Anul trecut, pe cînd era aici trupa din Vilna, am fost cu amica mea Debora şi am văzut această extraordinară reprezentaţie.

Atanasie Ceaur. — Atunci cînd te-ai înapoiat prinsă de friguri şi ai bolit trei zile... Mersi!... Mai bine revistele revuiştilor noştri şi veselia lui Tănase.

Debora. — Vai, domnule Ceaur, cum puteţi să depreciaţi atît de grav arta serioasă şi problemele pe care se încumetează să le ridice?...

Diplomatul. — Domnişoară, cînd eşti prea ocupat toată ziua, cînd ţi-ai bătut capul cu cine ştie ce probleme de înaltă finanţă sau de întortocheată diplomaţie — seara nu mai eşti bucuros să iai, d'a capo, eforturile tale intelectuale. Noi, cei prea istoviţi de munca cu capul, preferăm, seara, să petrecem, să rîdem, să ascultăm muzică uşoară şi să privim farse... E cu totul altceva cu cei ce aşteaptă toată ziua, neocupaţi, încordările şi emoţiile spectacolelor tragice sau psihologice, serale.

Soţia directorului. — Toate bune, dar eu nu mă las de ideea mea!... Cum ar putea cineva, cinstite părinte, cum ai putea sfinţia ta să deschizi ochii unei necredincioase, ca mine, şi să mă faci să admit, fie şi trecător, că deşi voi muri, totuşi rămîn vie?

Soţia primarului, soţia diplomatului (una după alta). — Vino, draga mea, la noi, astă-seară, şi te vei lumina pentru toată viaţa!...

Eu. — Vă rog să nu-mi faceţi concurenţă! Astăzi doamna mi se adresează mie. Dacă am găsit har în ochii dumneavoastră, urmăriţi-mă două minute. Ideea cum că moartea persoanei mele fizice înseamnă nimicirea mea completă este legată de o aparenţă pe care ştiinţa modernă a ruinat-o cu desăvîrşire. În zilele noastre s-a petrecut, în Olimpul înaltei ştiinţe şi al seninei filozofii, o revoluţie extraordinară, de abia observată de cîţiva şi multă vreme de aci înainte inter-

zisă pentru cei ce se tîrăsc în fundul văilor... Ce revoluţie anume ? Aceasta : materia nu este materie... *Materia este numai energie !* Un mare matematician din zilele noastre şi un abil vulgarizator zice : Ştiinţa, după ce mi-a arătat complexitatea materiei, m-a făcut întîi s-o concep sub formă de atomi, extrem de fini şi cu masă constantă. Dar încet-încet, fizicienii au fost aduşi să considere masa ultimei particule materiale ca dependentă de viteza ei şi la urmă de tot s-o considere nu drept un receptacul al energiei, ci ca însăşi energia, ca o forţă constituind singura realitate accesibilă simţurilor noastre... Tot el zice : Materia... pare a fi esenţialmente activă, fără să fie concretizată într-un suport inert... Cu alte cuvinte, substanţa materială nu ni se destăinuieşte decît ca forţă... Toate corpurile materiale sînt constituite din îngrămădiri de electroni... Iar masa materială a electronului este nulă. Această masă e pur electrică ! Aşadar, toată diversitatea, numerozitatea, polichromia şi clădăria acestui univers, de la infuzorii şi pînă la Calea Lactee şi dincolo de ea : totul, totul ! este energie, electromagnetism şi — poruncă dumnezeiască, în miraculoasă realizare ! „A zis şi s-a făcut !“ Zice şi se face ! Insul nostru pipăit este un tegument electromagnetic. Noi, cei dinăuntru — sufletul, duhul, misterul nostru spiritual — sîntem evident, tot energie, o forţă cu conştiinţă de sine. Noi, această energie nevăzută, sîntem închişi într-o capsulă de energie exteriorizată. In fond, sîntem numai energie... Iată marea revoluţie ştiinţifică a zilelor noastre !... S-a năruit concepţia trupului greoi, alcătuit din atomi şi molecule materiale, luate de unii drept un fel de ceară din care se aprindea flacăra spiritului. Azi, trupul nostru e pură forţă, electromagnetism, ca tot ce este materie şi material. Şi cînd ajungem să ne decorticăm, să lepădăm acest tegument : trupul nostru electromagnetic — cum o să mai credem că energia dinăuntru şi cea mai nobilă este în primejdie să se stingă, fiindcă am pierdut ceva periferic şi inferior ?...

Cele două teosofe. — A, părinte dragă, vino la noi de-ţi complectează învăţătura !... Spune, unde să-ţi

trimitem cărţile doamnei Annie Besant şi ale lui Eliphas Lévy ?

Soţia directorului. — Vă rog să nu-mi faceţi concurenţă ! Mai lăsaţi-mă lîngă părintele !

Eu. — Daţi-mi voie să mă rezum : Azi, cînd nobilele teorii şi lucrări ale lui Poincaré, Lorentz, Fitzgerald, Michelson, Einstein... tind să ne dovedească cum că materia este numai energie şi că universul nostru este o minune mult mai uimitoare decît credea vechea ştiinţă, azi, cînd înţelegem din ce în ce mai clar că persoana noastră materială este un simbol şi o poruncă divină : este o copilărie să mai credem că, ajungînd reci şi rigizi, pe masa mortuară, ne-am şters din misterioasa şi infinita scară a energiilor ! De abia azi începem să pricepem ce însemnează cuvintele Sfintei Scripturi : *„A zis Dumnezeu să fie lumină, şi a fost lumină!"* A zis Dumnezeu să fie uscat, plante, vietăţi... şi au fost rînd pe rînd. Universul întreg este un miracol şi o poruncă a Celui-prea-înalt ! Cuvîntul lui Dumnezeu — dumnezeiescul logos — face lumile să fie ceea ce sînt, le oglindeşte ele în de ele şi în mintea noastră şi le păstrează în frîul legilor impecabile !

Ilie Trandafirescu. — Bravo, părinte Pavele ! Ei, tot nu ne lasă Dumnezeu ! Tot ne mai trimite cîte un preot învăţat !... Xanio, unde este unchi-tău Varlaam să-l vază şi să-l auză !...

Directorul de ziar. — Cinstite părinte, e frumos că te ocupi, că citeşti şi că ştii atîtea lucruri... Fiecare trebuie să excelez în meseria lui. Dar la urma urmei, totul se reduce la opinune şi la credinţă. Aşa este părerea mea, aşa este credinţa mea.

Primarul. — Nu e tocmai aşa... Părintele Pavel ne-a pus nainte o idee nouă şi originală. Concepţia pe care o avem încă toţi (carnea care se destramă şi se face ţărînă) este eronată. Trupul nostru este energie şi anume : energie inferioară, faţă cu nobila energie care este sufletul. Cum va muri energia cea nobilă, fiindcă energia cea inferioară şi deserventă s-a dizolvat ?

Debora. — Aceste idei, toate, trebuiesc ridicate la o potenţă superioară : ca să putem să ne dăm bine seama de tot acest tărîm nou şi uimitor, pe care ni-l

dezvăluește părintele Abel, trebuie să ne urcăm pe un vîrf de munte: trebuie să citim pe Einstein și să ne familiarizăm cu teoria relativității...

Directorul de ziar. — Domnișoară, lasă-ne unde ne găsim. Nu ne mai duce pe muntele dumitale, că ne apucă toate ameţelile și cădem în prăpastie.

Debora. — Totul depinde de călăuza pe care ți-o alegi...

Directorul de ziar. — Zece călăuze o să-ți spună: Ce splendori încununează acest vîrf de munte! O sută, altele, o să-ți spună: Ce nouri, ce neguri, ce exagerație și ce legendă încununează acest vîrf de munte! Să rămînem unde ne găsim. Cînd vrei să faci pe cineva să-și schimbe părerile sau să adopte altele cîteva, lîngă cele vechi, este ca și cum ai vrea să tragi un bulevard printr-un cartier bătrîn. Ce necaz, cîte exproprieri, cîte proteste! Să rămînem fiecare cu ce am învățat și cu ce credem. Mergi în pace! Credința ta te va mîntui!... Nu e așa, domnule Simon? Nu e așa, cinstite părinte?

Eu. — Domnule director, este adevărat că vorbele pe care le spuneți se apropie de textul Evangheliei: *„Mergi în pace, credința ta te-a mîntuit...“* Dați, însă, credinței un înțeles prea... domestic și mărginit. Credința este ceva mai mult decît atît... Credința este *adeverirea celor nădăjduite și dovada lucrurilor celor nevăzute.* Este o putere sufletească mai prețioasă și mai fericită decît toate pe care le avem.

Debora. — Sînteți bun, cinstite părinte, să repetați definiția?

Eu. — E clasică și sacră; nu este a mea: Credința este confirmarea celor ce nădăjduiesc și proba celor pe care încă nu le văd.

Debora. — Cu alte cuvinte... *une seconde vue*[1].

Eu. — Da, domnișoară, ați interpretat bine. Vedeți, din punct de vedere al culoarei, oamenii se împart în cinci rase: albă, galbenă, neagră, roșie și măslinie. Din punctul de vedere al credinței, se împart în două rase, poate și mai categoric deosebite: rasa celor ce

[1] A doua vedere.

cred şi rasa celor fără de credinţă. Deosebirea între aceste două familii este pe cît de ascunsă, în aparenţă, pe atît de esenţială în realitate. Altă structură sufletească, altă atitudine în viaţă şi cu totul altă viziune a existenţei. Credinţa conferă celui ce o are o putere analoagă acelor raze tainice, descoperite de ştiinţă în zilele noastre...

Directorul de ziar. — Original, dar desigur exagerat.

Eu. — Fiindcă (iertaţi-mă că v-o spun) trăiţi la antipozii acestei lumi a credinţei făcătoare de minuni.

Soţia directorului. — Poate să fie şi aşa, dar mi se pare că această credinţă de care vorbeşti trebuie să îndeplinească o condiţie: Crede şi nu cerceta!

Eu. — Acest loc comun, doamnă, este o fabricaţie calomnioasă a duşmanilor creştinismului. Cuvintele: *Crede şi nu cerceta* nu se găsesc nicăieri în Sfînta Scriptură. E adevărat că Mîntuitorul îi spune lui Toma, după ce acesta se convinge că Învăţătorul său e viu: *„Pentru că m-ai văzut, Tomo, ai crezut. Fericiţi cei ce n-au văzut şi au crezut...“* dar această expresie are altă adîncime decît cealaltă. Cuvintele Domnului rezumă o lume întreagă de idei şi de realităţi. Credinţa este, cum a precizat domnişoara Simon, o a doua vedere. Este sintetică şi rapidă. Nu are nevoie de întîrzieri, de analize, de procese-verbale ştiinţifice. Ştie de mai nainte, fără să fi descins la faţa locului. Ştiinţa este analitică şi zăbavnică. Ea pipăie, măsoară, se tîrguieşte şi consolidează penibil ceea ce a dobîndit. Ea nu vede de departe şi nu vede dintr-o dată. Vă rog, însă, să nu înţelegeţi că avem de-a face cu doi adversari. Ştiinţa şi credinţa nu-şi sînt antagonice, precum se pare unora. Ele par protivnice prin procedeele, prin armele şi prin ostaşii care le slujesc, dar nu prin ţelul şi izbînzile lor finale. Căci şi una şi alta ţintesc doar adevărul, şi una şi alta tind să străbată vălul aparenţelor şi să contemple lucrul în sine, marele mister, la el acasă...

Credinţa, însă, e mai fericită şi mai clarvăzătoare. Vălul aparenţelor este pentru ea, în orele ei sacre,

străveziu ca o mahramă de borangic. Ceea ce este problematic, ceea ce este ascuns pentru știință, ceea ce trebuie să vie de aci înainte — pentru credința vie este dezvăluit și aci de față. De aci, superioritatea credinței asupra științei și aureola pe care o poartă în jurul frunții marii eroi ai credinței... *„Prin credință* — zice un scriitor sacru — *cînd s-a născut Moise, a fost ascuns de părinții lui, trei luni, căci l-au văzut prunc frumos și nu s-au temut de porunca împăratului... Prin credință, Moise a părăsit Egiptul, fără să se teamă de urgia împăratului, căci a rămas neclintit, ca unul care a văzut pe nevăzutul Impărat... Prin credință a rînduit Paștele și stropirea cu sînge, ca îngerul nimicitor să nu se atingă de întîii lor născuți. Prin credință, au trecut izraeliții Marea Roșie, ca pe uscat, pe cînd egiptenii, încercînd și ei s-o treacă, au fost înghițiți... (Evrei,* 11, 23—29).

Bancherul Simon. — Ce frumos, părinte!... Pare că aud *Hagada* noastră de Paște. Cine spune lucrurile acestea?

Eu. — Domnule Simon, le spune un creștin mult mai mare de cît mine și în același timp un evreu mult mai mari decît dumneavoastră: le spune Apostolul Pavel, alias Saul din Tarsul Ciliciei.

Directorul de ziar. — Frumos, cinstite părinte... Dar toate sînt literatură, teorie, retorică.

Eu. — Credința, domnule director, nu e din lumea aceasta, ea este mesagera și garanta lumii superioare pe care o așteptăm.

Soția primarului. — La fel zicem și noi.

Soția directorului. — Așa să fie, dar eu tot nu am obținut ce voiam: argumentul cel mare, semnul cel categoric!... Vorba din Evanghelie: Ce semn faci ca să credem în tine?...

Eu. — Doamnă, sînt cel mai mic, cel mai slab și cel mai păcătos dintre toți cîți au mărturisit vreodată pe Isus Christos, înviat din morți, împărat al cerului și al pămîntului, dar iată ceea ce îmi poruncește Duhul să vă spun...

Atanasie Ceaur și bancherul Simon se ridicară de la masă. Directorul își privi ceasornicul de la mînă. Cei-

lalți lăsară șervetele printre cești. M-am ridicat și eu... Ca hipnotizat și împins de o mînă nevăzută, i-am chemat pe toți cu gestul, spre o fereastră. Am deschis geamul interior, care era un vitrou, și am arătat celor ce se adunaseră mirați, în jurul meu, blafarda perspectivă a unui teren imens și gol, aproape de palatul lui Atanasie Ceaur.

— Vedeți acest loc viran, închis cu scînduri. Îmi cereți, doamnă, un semn al credinței mele, o probă despre nevăzutele realități pe care le predic și le servesc. Vreți să știți dacă credința mea vede dincolo de perdeaua timpului și a spațiului. Iată, doamnă, pe acest loc gol și nins eu văd, în acest moment, o catedrală măreață, închisă într-un patrulater de chilii. Această catedrală va fi o realitate, vizibilă și pentru dumneavoastră de acum în doi ani. O sută de familii nevoiașe vor locui în chiliile din jurul ei, iar dumneavoastră și soțul dumneavoastră veți asista la tîrnosirea acestui sfînt locaș și la inaugurarea acestui cămin al săracilor.

Un minut, două minute, toată lumea a rămas în jurul meu, înmărmurită... M-am trezit și eu ca dintr-o subită izbitură care m-ar fi aruncat alături de mine însumi, într-o lume sufletească necunoscută. Un altul, nu știu cine, trecuse ca un fulger, prin sufletul meu și rostise cu gura mea lucruri care acum mă covîrșeau. Am stat locului confuz, căutînd să mă adun... Ca de departe, am prins unele reflexiuni ale mosafirilor care își scuturau uimirea și-și reluau atitudinile lor obișnuite... „*Il est très intéresant !*[1] Trebuie, neapărat, să-l aducem în cercul nostru... Nu cumva e un comediant ?...“

Bancherul Simon m-a luat la o parte :

— Îmi pare foarte bine că te-am cunoscut... În orașul meu natal era o școală de Ieșiva... Și eu (de ce să ascund ?), mic copil, nu învățam, dar aduceam apă la Ieșiva... Între bacurimii de acolo era unul care semăna cu dumneata !

---

[1] E foarte interesant.

Directorul de ziar, gata de plecare, a venit la mine cu mîna întinsă, dar cu o mică răutate în vîrful limbii:

— Părinte, eşti interesant. Ai însă un mare nenoroc... Sîntem încă prea aproape de evenimentele de la curtea lui Nicolae II şi de Raşputin!

Aş fi voit să-i răspund ceva, dar Debora, care era aproape, mi-a luat înainte:

— Trebuia să-ţi dai în petic! Un ziarist nu are nimic sfînt. Brr! Am oroare de breasla dumitale!

Directorul răspunse cu cinism:

— Ce vreai, domnişoară!... O meserie ticăloasă care tăbăceşte pe meseriaş... De altfel ca şi alte meserii: ia întreabă pe tatăl dumitale.

Soţia directorului îmi strînse mîna englezeşte:

— La revedere!... încîntată... *sans racune!*[1]

Primarul şi soţia lui fură curtenitori fără să se forţeze:

— Dă-ne voie să-ţi strecurăm adresa noastră şi... ziua din săptămînă cînd am fi fericiţi să te vedem la noi... Viziunea dumitale este cuceritoare! Primarul e cucerit de-a binelea...

Pare că şi diplomatul mi-a spus ceva. Soţia lui, ceva mai dezgheţată, mi-a precizat:

— Ne vom revedea la cercul nostru.

Debora s-a apropiat de mine şi m-a întrebat:

— Cînd vom putea să vorbim nestînjeniţi? Trebuie să vii pe la noi. Roxana va fi bună să te zonească...

Mai rămăseseră, între palmierii şi lămîii din hol, Debora, bancherul Simon, Ilie Trandafirescu şi gazdele. Simon m-a oprit subt un lămîi şi m-a întrebat în şoaptă:

— Un credincios al Vechiului Testament este primit să contribuie şi el cu ceva la realizarea proiectelor dumitale?

I-am răspuns:

— Domnule Simon, roagă pe domnişoara Debora să-ţi citească al II-lea capitol din *Epistola sfîntului Pavel către romani*... Dar pînă atunci adu-ţi aminte că

---

[1] Fără de pică.

Mîntuitorul, prunc, este salutat de cei trei crai de la răsărit, de cei trei regi profeţi, Gaspar, Melchior şi Baltazar, care vin şi-i aduc daruri: aur, tămîie şi smirnă. Aceşti regi-profeţi sau magi porniseră din India, din Persia, din Babilonia... Tot din Babilonia pornise şi Abraham şi anume din oraşul Ur... Poate că unul din aceşti magi era strănepotul lui Abraham, după cum e foarte sigur că eşti dumneata... In fine, primul apostol al Domnului nu se numea Simon?...

Cele două litere ebraice, de subt sprîncenele bancherului Simon, tresăriră, în încreţiturile pergamentului lor mototolit, alerte şi mulţumite.

— Să trăieşti, părinte! Vom şti în curînd unul de altul.

Tatăl Roxanei mă prinse între braţele lui de uriaş, şi îmi spuse fără de convenţii:

— Tare mi-ai plăcut, părinte!... De!... Eu nu te prea pricep, că dumneata eşti preot învăţat, ştii multă carte... Dacă ar fi trăit cumnatî-meu, vlădica Varlaam, şi te-ar fi cunoscut, te-ar fi făcut om!... Da' las că nici în casa lui gineri-meu n-ai nimerit rău.

Atanasie Ceaur, în momentul cînd Roxana petrecea pe bătrîn, mă luă de mînă, zîmbitor şi subtil, ca după o farsă reuşită pe care trebuie s-o mărturisim în de noi:

— Ştiai că terenul pe care ni l-ai arătat este al Băncii Simon & Co.?

— Terenul viran, unde văz eu ridicîndu-se catedrala şi chiliile, este al bancherului Simon?... Habar n-am avut! Acum o aflu întîia oară!

— Nu se poate! Desigur că te-ai dat cu Roxana în vorbă şi ai aflat de la ea...

— Domnule Ceaur, n-am avut această cunoştinţă. Întrebaţi pe doamna Ceaur!... Ştiu numai atîta: astă-seară am văzut clar că acolo va fi peste doi ani biserica aşteptărilor mele.

— Bine, bine... Ai fost foarte bine.

Roxana, cea din urmă, în această seară neuitată, îmi strînse mîna:

— Mă voi ruga şi eu lui Dumnezeu ca să îndeplinească profeţia pe care ai făcut-o!

XII

În singurătatea chiliei mele, am stat pînă dincolo de miezul nopții și am examinat atitudinea, vorbele și afirmarea mea de la urmă, în casa și între oamenii de unde veneam. Am făcut bine ce am făcut? Puteam să mă port altfel decît m-am purtat? Mă îngrijea faptul că fusesem prea mult pe placul acestor oameni. Avusesem succes... Dar poți să mai fii pe placul lui Dumnezeu, atunci cînd ești pe placul oamenilor? Nu scrie sfîntul Pavel: „Dacă aș fi pe placul oamenilor, atunci de ce mai sînt prigonit? Nu cumva, fără să-mi dau seama, fără s-o simt prea clar, în ceasul de față, am început să pactizez cu ispita și cu măgulirea? Dar cum fac marii luptători pentru Christos, marii predicatori, marii organizatori, sfinții vlădici, care sînt obligați să treacă prin saloane, prin parlamente, prin fel de fel de capiști idolești, mereu în urmărirea scopurilor sfinte și apostolice, mereu spre cea mai mare slavă a lui Dumnezeu?..."

Triumful unei predici, faima unei conferințe, succesul unei convorbiri — chiar dacă ar zgîrîia ușor cu spinii măgulirii inima omului bisericesc — se răsfrîng în chip ferice asupra bisericii... Am avut, la urmă, o cutezanță care i-a uimit pe toți. M-am ridicat, împins de o mînă nevăzută, și le-am făcut o proorocire de unde poate să iasă, cu voia Celui-prea-înalt, desăvîrșita mea umilire sau sfîntul locaș pe care îl aștept. Aici nu mai pot să analizez ce s-a petrecut cu mine. M-am supus unui avînt străin și irezistibil!... Nu mai știu să spun dacă am lucrat sau nu din propriile mele resorturi... Iubite duhovnice, dacă mi-ai fi fost aproape, aș fi alergat, fără întîrziere, să-ți spun totul, să te rog să cercetezi adîncurile conștiinței mele și să-mi dai poruncile tale duhovnicești. Îmi ziceam: voi aștepta, rugîndu-mă neîncetat lui Dumnezeu, destăinuirile viitorului și verificarea nesiguranțelor mele de azi.

Au urmat cîteva zile, în care au trecut, pe dinaintea mea, trei sute, patru sute, de spovediтori. Se apropiau

zilele Crăciunului şi vedeam cu bucurie că dorinţele mele sînt pe cale de îndeplinire. Mă înţelesesem cu colegii mei, de la biserica vecină, să spovedesc, în biserica lor, trei-patru ore în fiecare după-amiază, şi discutasem cum vom împărtăşi, în ziua de Crăciun, pe cei aleşi.

Eu susţineam că trebuie să dăm acestui fapt proporţiile unei manifestări bisericeşti. Voiam să-i strîng pe cei pregătiţi la porţile unui atelier şi de acolo, sub conducerea mea şi cîntînd cîntece învăţate în serile noastre de predică, să-i aduc în procesiune solemnă, înaintea sfîntului altar. Colegii mei, preoţii vecini, se sfiau de atare manifestare şi propuneau alte modalităţi. Am stăruit, am căutat să-i fac să priceapă punctul meu de vedere — era zadarnic. Nu era întîia oară cînd întîlneam în calea mea copaci trîntiţi şi gropi săpate, tocmai de fraţii mei cei întru Christos.

Mai mult decît atîta, am fost nevoit să renunţ şi la adunarea laolaltă a celor ce urmau să primească sfintele taine. I-am împărţit în trei grupe : unul pentru biserica unde spovedeam şi alte două pentru două biserici mai depărtate. Dumnezeu, însă, îmi păstra o mîngîiere pe care nu îndrăzneam s-o întrevăd. Ceva mai înainte de ziua de 23 decembrie — ziua vacanţei şcolare, a pomului de Crăciun şi a darurilor pentru copii — Roxana mă vesteşte că voi prezida, în şcoala predicilor mele de seara, o sărbătoare închinată elevilor săraci.

S-au petrecut toate cu bună rînduială şi cu creştinească voioşie. Am avut grijă din timp să fac lista copiilor săraci pe care era să-i îmbrace Moş Crăciun şi am potrivit lucrurile aşa ca să nu am nemulţumiri şi inimi zadarnic jinduite. Dar lumina şi podoaba serei de Ajun a fost ivirea Roxanei, între Bujorel şi Lia, escortaţi de Frau Helen Hempel.

A fost o seară de care şi astăzi îmi aduc aminte cu suav freamăt sufletesc. Adîncurile sălii erau pline de ascultătorii mei obicinuiţi. În mijloc stătea drept, din podea pînă la lămpile electrice ale tavanului, bradul cu braţe largi şi împodobite. Împrejurul copacului străluceau extaziaţi ochişorii a o sută de copii din

mahala, iar în spatele lor stăteau — încovoiaţi, trenţăroşi şi înmărmuriţi — bunicii şi bunicile.

Am deschis gura, în această adunare smerită şi plăcută Domnului, şi am rostit nu o cuvîntare ocazională, ci o predică de Crăciun : *Fericiţi cei cu inima curată că aceia vor vedea pe Dumnezeu!...* cum l-au văzut păstorii din Betlehem, cum l-au văzut cei trei crai de la răsărit, cum l-au văzut Simeon şi Ana, şi cum îl vedem şi noi în seara aceasta...

Aş fi vorbit mult, aş fi vorbit ceasuri întregi. O sete sfîntă de lacrămile mele, de lacrămile ascultătorilor mei, de lacrămile Roxanei, ardea inima mea şi-i dădea puteri de zguduitoare persuasiune. Un avînt de negrăită frenezie, dornică deopotrivă şi de stăruinţa în slujba către fraţi şi de definitiva eliberare, deschidea sufletul meu spre Domnul, ca pe ferestrele unei sere, spre imensitatea mării. Era ceva asemănător cu misteriosul suspin al apostolului Pavel, în *Epistola a doua către Corinteni* (5,4) :

„Noi cei ce suntem în cortul acesta suspinăm îngreuiaţi, de vreme ce dorim nu să scoatem haina noastră, ci să ne îmbrăcăm cu cealaltă, pe deasupra, aşa încît ce este muritor să fie înghiţit de viaţă“.

După predică am cîntat cu copiii cîntecele de Crăciun şi am pornit să împart darurile aşteptate. Cînd copilaşii au prins să treacă unul cîte unul, prin faţa bradului şi să-şi ia fiecare legăturica destinată, Roxana s-a strecurat uşor şi a plecat.

A doua zi, am ţinut predică din amvon, am vorbit despre sfînta euharistie şi despre fericirea de-a o primi şi am primit-o eu însumi, cu suprema comoţiune pe care m-ai făcut s-o cunosc în anii uceniciei mele. Chiar în ziua de Crăciun, am primit o telegramă de acasă. Mama mă chema degrabă în satul meu natal, fără nici un fel de explicare. Cunoşti, iubite duhovnice, sufletul acestei femei sfinte, întîmplările, durerile şi toată viaţa ei şi nu este nevoie să-ţi mai vorbesc de ea. M-am gîndit : să dea Dumnezeu să nu fie bolnavă, ci să fie numai şi numai dornică să-şi revază feciorul şi să facă, împreună cu el, sfintele sărbători.

M-am prezentat şefilor mei bisericeşti, cum cere pravila, şi le-am cerut cîteva zile de concediu. M-am prezentat apoi Roxanei şi lui Atanasie Ceaur şi le-am spus: „Plec pînă la 2—3 ianuarie, dar plec numai cu trupul. Cu sufletul sînt mereu lîngă dumneavoastră şi îndeosebi sînt înaintea Mîntuitorului, pe care îl rog stăruitor să ne dăruiască, în anul care vine, prin mîna fericiţilor Atanasie şi Roxana, marea noastră mîngîiere: biserica acestui cartier de oropsiţi!"

Am străbătut trecătorile Carpaţilor într-o după-amiază fumurie şi glacială. Toţi brazii aveau chiciură în plete. Toate torentele se prefăcuseră în ţurţuri şi în stîlpi de sare. Omăt adînc căptuşea fundul văilor, învelea pajiştile dintre culisele pădurii şi crea fagilor, scuturaţi de frunză, un fel de ipostază albă, un fel de frate geamăn, trup lîngă trup, de la trunchiul repetat în alb, pînă la ramurile cele mai fine şi mai întortocheate — reproduse aidoma. Iar după această măreţie a munţilor prăpastioşi, zbîrliţi şi proptiţi de ceruri, iată, din ce în ce mai largă, perspectiva mănoasei cîmpii a Braşovului! În ora aceea, crepusculară, dormea tihnită, sub linţoliul de iarnă, păstrînd la sînul ei comoara şi nădejdile, sămînţa şi binecuvîntările verii ce era să vie. Pe cîmpia aceasta am deschis ochi mari de copil, am trecut cu bietul tata, pe jos şi în căruţă, am strîns primele mănunchiuri de bujori şi de aglici, ca să le aşez la icoana Sfintei Fecioare, din biserica noastră!

Mulţumind lui Dumnezeu, am găsit pe mama sănătoasă. Mă chema fiindcă i se făcuse dor de înstreinatul ei de fecior şi voia să-l mai vază o dată, măcar acum de Anul Nou, slujind în biserica părinţilor, alături cu preoţii din sat. I-am făcut toată voia, am liturghisit împreună cu bătrînul meu catehet, din anii claselor primare, şi am ţinut în auzul norodului, adunat din cele Şapte-Sate, un cuvînt de învăţătură.

Am trăit aci, în această lume sănătoasă şi ţărănească, o săptămînă de viaţă atît de nouă, că mi se părea că este întîia oară cînd dau cu ochii de cele Şapte-Sate. Simţeam cu o intensitate surprinzătoare că sînt un dezrădăcinat! Nu mai eram feciorul de ţă-

ran, plecat din cîmpia Braşovului, la vîrsta de zece ani. Eram un orăşan, crescut în sărăcie, în umilinţă şi în răzvrătire, ars de dogoarea marilor şi infernalelor cuptoare sociale, aşa cum ard ele, subt zidurile oraşelor babilonice. Ascultam şi observam pe mama, pe cîteva rude bătrîne (venite să mă vază), pe vechi prieteni din copilărie... şi constatam, cu mirare adîncă, depărtările dintre suflet şi suflet. Ce psihologie agrestă! Ce ritm domol şi invariabil! Ce lume rămasă la un singur anotimp sufletesc!

Mă gîndeam la ivirea în Corint şi la luptele sfîntului Pavel. Mă gîndeam la oceanul de patimi, de păcate şi de idolatrie, pe care trebuie să-l înfrunte, aci în metropola Ahaei, aprigul corăbier al Domnului. Dar cum ar fi putut să intre el, cu corăbiile mîntuirii, pe care le comanda, nu în Corintul cel cu două porturi, ci în pîrîiaşele care se scurg din Carpaţi şi spală cele Şapte-Sate?

Am ieşit, într-o zi luminoasă şi cu totul învelită în linţoliul iernii, afară din linia locuinţelor. Era pîrtie bună şi am putut să merg departe, spre sura clădire a codrilor. Simţeam în mine ceva analog cu senzaţia unui gospodar care şi-a prefăcut casa şi, din cît era mai înainte, a făcut-o de două ori mai largă şi mai înaltă... Simţeam în mine adîncimi şi rezonanţe pe care nu le dovedisem pînă aci. Peisajul de iarnă, care se desfăşura subt ochii mei, în soarele oblic şi purpuriu, mă fermeca dincolo de normele mele obicinuite... Niciodată columnele tremurătoare ale fumului din coşuri nu mi se păruseră atît de pline de alean ca în ziua aceea. Niciodată dalba şi încremenita ondulaţie a troianelor zăpezii nu mă găsise atît de simţitor. Şi niciodată coama sură a leilor carpatini, tolăniţi spre miazăzi, subt cerul de cristal albastru, nu mă înduioşase atît de adînc, atît de stăruitor ca în ora aceea.

Eram un altul. Izvoare noi şi neaşteptate sunau în pieptul meu, în faţa acestei privelişti, atît de des contemplate şi totuşi atît de puţin înţelese, în zilele neştiutoarei copilării şi mai încoace, în zilele vacanţelor şcolare. Am dormit atîţia ani! Eu n-am simţit pînă acum fiorul gliei, învelindu-se în această hermină a

cerului! Eu n-am cunoscut pînă acum taina şi puterea acestor muguri, care biruiesc, în aşteptarea lui april, îngheţul şi mînia lui ianuarie. Unde am fost atîta vreme, de n-am văzut niciodată cum cresc codrii de argint, cum cresc stîncile cărunte, subt pologul zărilor de miazăzi!...

Un pîrîu — pîrîul în care mă scăldasem de atîtea ori în copilărie — scria în cîmpul de omăt meandrele lui negre. Am privit în unda cristalină, am văzut verzile şuviţe de la fund jucînd în ritmul fluid şi mi-am adus aminte de oglinzile şi de boschetele exotice din palatul Roxanei. Cuvintele Sibilei către Eneea *(Eneida,* cartea VI, 51-52) mi-au sunat în suflet ca un clopoţel liturgic:

...cessas in vota precesque,
...cessas?[1]

Cu adevărat, întîrziez cu făgăduinţele şi cu rugăciunile mele!... Ce fac eu aici? Pierd vremea! Porunca Mîntuitorului mi-a hotărît o lume, un teren de luptă şi o operă precisă, pe care nu pot să le pierd din vedere nici un minut. Adio, Carpaţi cărunţi, adio, pîrîul copilăriei mele! adio, loc de tihnă părintească şi ţărănească! Nu cei teferi au nevoie de doftor, dar cei bolnavi!

XIII

A treia zi de Anul Nou, m-am înapoiat în Capitală zgomotoasă, colcăitoare şi impie. Acasă, pe masa mea sărăcăcioasă, am găsit între altele, prea fina carte de vizită a domnişoarei Debora Simon, cu cîteva cuvinte de urare şi cu îndemnul: „Vino pe la noi, în orice zi, la ora ceaiului. Vei bucura mult şi pe tată şi pe fiică".

[1] Zăboveşti în împlinirea dorinţelor şi rugăminţelor mele ...zăboveşti?

Această potrivire: şi pe tată şi pe fiică, mi s-a părut din partea acestei inteligente şi frumoase fiice a lui Izrael, o subtilă şi măgulitoare asonanţă la credinţa mea creştină şi poate la unele locuri din Epistola întîia a sfîntului Ioan Evanghelistul. Nu uitasem de loc pe bancherul Simon. De cînd aflasem că locul viran, unde vedeam înflorind mînăstirea mea, este proprietatea acestui evreu, mă întrebam cu fiori: cînd şi cum va săvîrşi Domnul minunea lui cea nouă?...

M-am dus la palatul lui Atanasie Ceaur, am complimentat pe stăpîni de Anul Nou şi am dăruit elevilor mei Bujorel şi Lia cîte o carte cu poveşti în icoane. După oboselile şi durerile din Ajunul Botezului — o parohie de cocioabe, cercetată de un preot cu buzunarele goale! — am vestit pe milionarul Simon că viu să-l văd.

Iubite duhovnice, stăruiesc de cîteva zile asupra unor împrejurări poate neglijabile din tabloul sufletesc pe care voiesc să ţi-l înfăţişez, căci, pe lîngă mărturisirea durerii mele, îmi dau seama că simt şi îndemnul unui examen general... Ucenicul ar voi să dovedească învăţătorului său că în viaţa pe care a început-o, ca preot şi ca ostaş al Domnului, a căutat neîncetat să-şi aducă aminte şi să traducă în faptă lecţiile şi pildele din şcoală. Cu devotament şi cu intimă satisfacţie mi-am apărut mie însumi, în calea grea pe care merg de cînd ne-am despărţit, ca un credincios care se întoarce de la biserică în noaptea Învierii, ocrotind cu silinţe şi cu precauţiuni ostenitoare făclioara de Paşte, aprinsă din făclia altarului...

În întîlnirea mea cu familia Simon şi îndeobşte în toate legăturile mele cu evreii, te-am avut model şi pavăză, fără nici un moment de şovăială. Concepţia largă, generoasă, mîngîitoare, cu care îmbrăţişezi destinele lui Izrael şi pe toţi copiii acestui popor excepţional, constituie articol neclintit în catechismul sufletului meu. Ca un elev al spiritualităţii tale, am intrat în casa evreului Simon şi am dovedit, pentru mine însumi, cîtă înţelepciune şi cîtă dreptate implică adevărata iubire de oameni.

Firește că n-am călcat scările de marmură și covoarele bancherului Simon cu mai puțină tresărire și cu mai puțină răzvrătire decît parchetele lui Atanasie Ceaur. În privința aceasta, deși nu uit că m-ai dojenit uneori, mă hrănesc cu fărămiturile ce cad de la masa sfîntului Luca Evanghelistul, și de la masa sfîntului Vasilie, mitropolitul Chesariei Capodochiei...

Un servitor în livrea m-a purtat printr-un șir de încăperi mărețe, pline de picturi, de păduri tropicale și de oglinzi uriașe și m-a scos la ușile unui palat mai mic, apartamentul domnișoarei Debora Simon.

Am fost primit cu nețărmurită voie bună. Această vioaie și fermecătoare fecioară mi-a hărăzit cîteva ore de complicată elevație sufletească. Dîndu-i mîna de bun găsit și privind-o cum ondula în spuma rochiei, îmi ziceam cu încăpățînare: „Salomeia, fiica Irodiadei!...“ Strîngîndu-i mîna la despărțire, mi-am spus și fericit și trist: „O amică ideală, de care viața mea va fi de-a pururi stearpă!“

În tumultul acestor ceasuri de spovedanie scrisă, nu am nici timp nici putere să rechem această întîlnire deosebit de importantă în urmările ei. Îmi dau seama că domnișoara Debora voia să schițeze un plan exact al configurației mele morale și mărturisesc că am ajutat-o din toată inima. Se vedea bine că Roxana îi vorbise adeseori despre ideile mele asupra poporului biblic, despre convingerile și așteptările pe care le-ai sămănat în inima mea. Înaintea duhovniciei tale, mă despoi de orice merit și de orice originalitate. Tot ceea ce vorbisem cu Roxana și confirmam acum în fața Deborei era floarea lecțiilor de odinioară. Ucenicul tău dădea un examen izbutit.

Aproape întreaga noastră convorbire de trei ore s-a dus și s-a întors printre columnele acestui labirint de azi și de totdeauna: uriașa problemă a soartei poporului evreu. La întrebările și la mirările Deborei am răspuns cu masivă simplitate:

— Domnișoară, sînt un elev care-ți debitează o lecție, învățată cu convingerea că este o lecție excelentă... Îmi dau și îmi voi da toată osteneala să fiu, necontenit, la înălțimea sufletească a dascălului meu și să pro-

fesez, totdeauna, fără exagerație și fără intime contraziceri, aceste idei generoase... Dacă vreai, însă, să știi mai mult și dacă este cineva către care poți să ridici ochii dumitale recunoscători, este rectorul și duhovnicul meu, părintele Veniamin.

Vădit emoționată, Debora mi-a spus de mai multe ori :

— Cucernice părinte, cînd vei cunoaște mai de aproape pe fiii poporului meu, vei înțelege mai drept emoțiunea mea. Sînt mii de ani de cînd bieții evrei așteaptă bunăvoința, prietenia și surîsul neamurilor cu care conviețuiesc... Voi fi fericită să privesc și să ascult, într-o zi, pe misteriosul învățător de care îmi vorbești... Dar sînt fericită și acum că pot să prind în oglinda sufletească a ucenicului lumina acestor aștri ai iubirii de oameni...

Un ceai servit în cești subțiri, stropite cu crizanteme, a trecut discret, ca niște lanuri aurii, pe sub nourii plini de freamăt ai convorbirii noastre. De cîteva ori, am încercat să vorbesc de alte lucruri... Bancherul Simon era atent, de dimineața pînă seara, la roata mașinii lui financiare... Regreta că n-a putut să mă aștepte și mă ruga să nu iau în nume de rău absența lui... Dintr-o pornire care mă surprindea pe mine însumi, am voit s-o fac pe interlocutoarea mea să vorbească despre Roxana.

— De cînd cunoști pe doamna Ceaur ? Ați fost colege de școală ?

— Am învățat în același institut, fără să fim colege... Roxana e ceva mai mare decît mine... Ne leagă însă o veche și trainică prietenie... Prețuiesc și iubesc pe Roxana, pentru inima ei francă și lipsită de prejudecăți...

— Sînt cu totul de părerea dumitale... Doamna Ceaur inspiră o caldă încredere și face fericiți pe cei ce trăiesc în preajma sa...

— E un suflet mare... E o eroină necunoscută... Cu cît pătrund mai adînc în intimitatea vieții ei, cu atîta o admir și o ador mai pătimaș.

— Apropierea și tovărășia dumneavoastră mă interesează și mă îmbie ca un simbol. Pe puntea mistică

şi — pentru majoritatea credincioşilor — din nefericire invizibilă, care leagă cele două Testamente, vă văd, de cînd vă cunosc, întinzînd braţele una către alta şi surîzînd...

— Părinte Pavele, eşti nu numai un preot, dar şi un poet al păcii dintre fraţi... *O, cît este de bine şi cît e de frumos, cînd fraţii locuiesc împreună!...*

— Domnişoară, sînt infimul închinător al Celui ce a făcut din salutul naţional evreiesc cheia de boltă a sufletelor noastre : *pace vouă!*

M-am ridicat, gata de plecare. Debora şi-a împreunat mîinile într-un gest nevinovat şi atingător.

— O, părinte Pavele, cum să acopăr, cum să scuzez, cum să răscumpăr, în ochii dumitale de apostol al Evangheliei şi al săracilor, insolenţa acestei case de bancher ?...

Şi pare că voi, răsturnînd nu ştiu ce ezitare, să mai spună ceva. Dar se opri deodată. Lăsă, o clipă, braţele în jos şi le uni din nou :

— Te rog mult, dă-mi voie să suprim, astă-seară, dintre casele noastre, pentru dumneata, depărtarea, cerul rece şi posomorît, zăpada terfelită şi pornită să se topească... Te aşteaptă la scară maşina mea şi înăuntru un buchet de crini de Florenţa, pentru icoana cea mare din chilia dumitale.

Am plecat, aiurit şi furnicat de o fericire serafică... Icoana cea mare, pe care Debora, în lipsa mea, o văzuse la mine acasă, era icoana Pururei Fecioare!

XIV

După o săptămînă, un funcţionar al Băncii Simon vine să-mi comunice, din partea stăpînului, că sînt aşteptat la bancă. Discret, ceremonios, aproape tainic, bancherul îmi spune, în biroul lui cu uşi duble şi înăbuşite :

— Prea cucernice părinte, fata mea Debora e încîntată de vizita pe care i-ai făcut-o... Spre multa mea

părere de rău, n-am putut să rămîn acasă, în seara aceea... E o mare mîngîiere pentru noi evreii, cînd întîlnim, printre ne-evrei, prietenia şi simpatia de care sîntem atîta de lipsiţi... Şi mîngîierea este şi mai mare cînd miniştrii Bisericii creştine îşi aduc aminte de începuturile noastre comune şî ne tratează cum şi meritäm, ca urmaşii lui Abraham, ai lui Isac şi ai lui Iacov...

Bătrînul era mişcat. O adiere caldă şi îmbujorată trecea peste faţa lui de pergament.

— Prea cucernice părinte, te-am auzit în casa amicilor noştri Atanasie şi Roxana Ceaur, vorbind despre proiectul sfînt ce ai, să ridici, în cartierul lor, o catedrală... Să-ţi ajute Dumnezeu să-ţi vezi visul împlinit !... Dar Dumnezeu lucrează prin noi, bieţii oameni, şi oricît de nevrednici sîntem, el face din noi solii şi colaboratorii săi... Am în parohia dumitale, lîngă proprietatea Ceaur, un loc viran imens... O mînăstire întreagă ar încăpea în el... Domnişoara Debora Simon închină şi dăruieşte acest loc viitoarei dumitale opere religioase şi umanitare...

M-am ridicat din fotoliu şi am venit spre bancherul evreu...

— Adevărat, domnule Simon, adevărat ? !...

Şi am rămas amîndoi fără de grai...

— E atît de frumoasă ofranda domnişoarei Debora şi atît de mărinimos consimţimîntul dumitale !...

Apoi, după altă clipă de tăcere :

— Domnule Simon, sînt preot şi vistiernic al binecuvîntării... Dă-mi voie să te îmbrăţişez ! Dumnezeu-Tatăl, Dumnezeul lui Abraham, al lui Isac şi al lui Iacov, să-ţi ţie vecinic seama de jertfa pe care i-o aduci !

Ne-am aşezat la loc, în fotolii.

— Cucernice părinte Pavele, această ideală afacere care ne încălzeşte... are şi o parte pămîntească... Banca Simon *vinde* părintelui Abel Pavel terenul în cestiune, cu această suprafaţă, cu aceste vecinătăţi şi cu atîta preţ... Iată, aici pe birou, tot dosarul... Actul de vînzare e făcut, toate taxele sînt plătite... Mai rămîne un singur lucru : să ne prezentăm împreună, la secţia de notariat, şi să semnăm în faţa magistratului...

Pînă seara, am scris şi am trimis domnişoarei Debora această scrisoare :

Mi-ai hărăzit a doua zi de fericire din viaţa mea... Cea dintîi a fost ziua cînd am primit darul sfintei preoţii. A doua e aceasta, cînd mîna d-tale providenţială însemnează cu linii de flacără, pe peretele aşteptărilor mele captive, hotarele sfintei opere aşteptate ! Scumpă domnişoară Debora, ce-aş putea să cred şi să mărturisesc decît că Dumnezeu te-a trimis în calea mea ?... Servitorul lui Abraham, la fîntîna de sub cetatea lui Nahor, privind pe Rebeca, sprintenă şi frumoasă, cum îi adapă cămilele, este mai puţin fericit decît mine, cînd te privesc pe d-ta, cum adăpi visurile şi idealul meu !

Fericirea mea mă copleşeşte şi destoinicia mea de a-ţi mulţumi e risipită şi năucă... Dacă darul d-tale ar fi pentru mine, cetăţeanul cu carnet de identitate şi cu stat personal la unul din ministere, poate că m-aş pricepe să-ţi mulţumesc. Dar, domnişoară Debora, darul d-tale trece pe deasupra capului meu uimit şi ajunge acolo unde nu pot să te însoţesc decît în genunchi şi cu inima tumultuoasă !...

Poţi să-ţi închipuieşti o confuziune mai dulce şi mai proprie să se topească în lacrămi decît a mea ?... O, scumpă binefăcătoare, ce să fac, cum să mă mişc, ce să substanţiez din noianul de simţiri şi de gînduri care trec în furtună, printre Sion şi Colina Fericirilor ?...

Deşi, omeneşte, sîntem la începutul cunoştinţei noastre, d-ta ai răzbătut departe în plaiurile şi în tainele inimii mele. Ţi sînt dator ceasuri lungi de convorbire şi de confruntare sufletească... Văd zile viitoare în care voi căuta să întorc măcar în parte farmecul de primăvară mistică, pe care — o, străinepoată a Sulamitei ! — l-ai răvărsat astăzi sufletului meu.

Vino într-o seară la amica d-tale, vino la Roxana, ca să ne bucurăm laolaltă de sfînta-ţi inspiraţie... A, nu ! încă nu !... Să descoperim Roxanei mai tîrziu darul ce mi-ai dăruit... Trebuie să mă ajuţi să potrivesc lucrurile cu oarecare abilitate şi spre folosul sacrei

cauze urmărite. Te rog nu divulga nimic Roxanei din această fericită taină. Să mai aşteptăm...

Voiesc ca scrisoarea aceasta să-ţi sosească chiar astă-seară. Iţi scriu de lîngă crinii, încă fragezi, care îşi menţin locul de onoare, voit de d-ta. O, domnişoară Debora!... Să cutez, astă-seară, să interpretez, solia acestor flori, în rugăciunea mea, la jilţul Împărătesei Cerului?

Darnică şi nobilă Debora! Ridica-voi aceşti crini spre icoana Prea-Curatei — ca o „menora" cu înţeles cu totul nou — şi-i voi lăsa, luminînd binecuvîntare şi iubire, în pridvorul din care Stăpîna mea va privi, în noaptea aceasta, somnul d-tale de fecioară!

XV

Iată, cum, iubite părinte, am ajuns, la începutul primăverii, proprietarul marelui teren pe care vedeam, în înfrigurarea aşteptării, năluca mea cu cruci de aur. Locul viitoarei mînăstiri laice îl aveam!... Ieşisem din haos! În universul proiectelor mele nebuloase şi arzătoare, salutam un punct de condensare şi de siguranţă!

Am avut norocul să descopăr că unul din prietenii mei din copilărie a ajuns arhitect şi lucrează sub conducerea unui maestru celebru, consilier tehnic al sfintei mitropolii. Am limpezit cu acest amic, în cîteva seri de consultare, viziunile mele şi am stabilit viitoare ordine de lucru.

Intîi, după multă rezistenţă din partea mea, am primit să croim şi să ridicăm numai sfîntul locaş, lăsînd deocamdată la o parte chenarul chiliilor pentru săraci. Eu aş fi voit să crească, paralel, şi biserica, şi patratul împrejmuitor. Amicul arhitect mi-a dovedit că trebuie să mă supun şi bunului simţ şi tehnicii. A doua cestiune în care m-am arătat foarte dîrz şi n-am cedat aproape nimic a fost: ce înfăţişare va avea sfînta mea biserică? Specialistul meu mi-a arătat zeci de siluete

şi de planuri. Mi-a propus un tip original, visat de el, şi alte tipuri, directe sau combinate, din cărţile şi din experienţa lui arhitectonică.

Am rămas încăpăţînat şi simplist ca un popă de la ţară : vreau ca biserica mea să semene aidoma cu sfînta mitropolie, de lîngă Camera Deputaţilor !

Am discutat în lung şi în lat. N-am vroit să aud nimic şi am biruit ezitările şi obiecţiunile arhitectului. Acest sfînt locaş mi-este mai drag decît toate celelalte pe care le-am văzut pînă azi în ţara noastră. Voiesc ca biserica visurilor mele să reproducă întocmai, sau cît mai apropiat cu putinţă, glorioasa noastră catedrală metropolitană.

Amicul meu s-a legat să-mi facă toate planurile şi toate studiile necesare, ţinînd seamă cu tot dinadinsul de voinţa mea şi silindu-se să-mi copieze — poate cu oarecare reducere — catedrala iubită.

Am mers mai departe. Am locul trebuincios. Voi avea, pe hîrtie, înfăţişarea şi măruntaele viitoarei biserici. Presupun, aştept... ca Atanasie Ceaur şi Roxana să pună la mijloc milioanele necesare pentru marea izbîndire... În ce condiţii juridico-bisericeşti încep eu această operă ? Atanasie Ceaur şi cu mine sîntem *ctitorii* sfîntului locaş şi ai viitorului întreg aşezămînt. Ne găsim într-o situaţie specială — foarte cunoscută în vremile de aur ale Bisericii şi consfinţită de *novelele* împăraţilor bizantini şi de ştiinţa canoniştilor. *„...Dreptul ctitoricesc* s-a ivit în biserica creştină atunci cînd unii creştini cucernici au început să zidească, din averile lor, sfinte locaşuri, să le înzestreze cu tot ce este necesar pentru serviciul divin şi să ia asupră-şi toată grija pentru întreţinerea clerului, deservent la bisericile... făcute de ei..."

Dar, cu cît creştea, în mintea mea, claritatea canonică a viitoarei noastre situaţii, cu atît înţelegeam mai bine temeritatea aşteptărilor şi a planurilor mele !... Iată-l pe Atanasie Ceaur ctitor prea creştin ! Vezi-l, luînd asupra grumazilor săi bine hrăniţi, jugul drepturilor şi al datoriilor, prevăzute în novela 123 a lui Justinian ! Închipuieşte-ţi pe acest industriaş, rece şi ateu, iscălind în faţa înalt prea sfinţiei sale mitropo-

litului, actul ctitoresc de a întreţine, el şi urmaşii lui, de a asigura şi de a perpetua, în biserica zidită, sfînta ei podoabă, regularitatea sfintelor servicii şi plata personalului clerical !...

Totuşi, proiectul meu trebuia conceput şi prezentat ca o fondaţie ctitoricească. Aveam nevoie de o completă simplificare în formă şi în fond, şi de o urgentă traducere în faptă. Şeful meu bisericesc — clar văzător şi practic — trebuie să fie cucerit prin preciziunea şi simplicitatea concepţiunii mele. Nu putea să şovăiască şi să nu-mi aprobe planurile prezentate, o dată ce ele reproduceau întocmai catedrala metropolitană. Şi iarăşi — gîndeam în capul meu — n-avea cuvînt să mă supună la nici o carantină, de nici un fel, o dată ce opera propusă era o ctitorie, apărată de străvechile drepturi şi libertăţi, cunoscute dreptului bisericesc.

Mergeam cu îndrăzneala mea şi mai departe şi-mi ziceam : Dumnezeu va avea grijă de jertfa sa ! Eu ard de nerăbdare de a începe !... Ce va fi a doua zi, ce surprize voi avea, ce prăpăstii sau ce munţi va trebui să înfrunt : totul stă la ştirea şi la mîna Stăpînului ceresc.

O, să văd începutul !... Să văd adunate, pe teren, piatra, cărămida şi cîte mai trebuiesc... Să văd şanţurile săpate şi ziua pietrei fundamentale !... Dar, deocamdată, nu era sigur şi cîştigat decît locul pe care vîlvorea imaginara mea ctitorie !

XVI

Se apropia postul Paştelui. M-am hotărît într-o zi să mă duc să cercetez, unul cîte unul, pe mosafirii lui Atanasie Ceaur, care îmi spuseseră că am la ei uşa deschisă. Am vizitat pe primar, pe diplomatul în retragere şi chiar pe soţii ziarişti. N-am făcut rău. Afară de oarecare informaţii asupra lumii şi doctrinei teosofice, am recoltat preţioase ştiri asupra situaţiei politice şi îndeosebi asupra treburilor amicului comun Atanasie Ceaur.

Marele industriaş era răsfăţatul norocului. Toată lumea credea că, la o apropiată şi aşteptată remaniere ministerială, el va fi ministru. Partidul din care făcea parte era încîntat de serviciile şi sagacitatea lui financiară. Primarul mi-a spus ceva mai mult:

— Sînt impresionat de perseverenţa şi de frumosul dumitale entuziasm... Şi îţi mărturisesc că nu mi-ar fi de loc indiferent ca, sub primariatul meu, să apară într-un cartier muncitoresc aşezămîntul nădejdilor dumitale. Îţi făgăduiesc că îţi voi da şi eu ceva... Dar ideea cea fericită şi mîndria partidului meu ar fi ca Atanasie Ceaur să facă gestul nemuritor... Află — pentru moment numai ca duhovnic — cum că amicul nostru a cîştigat, acum în urmă, într-o afacere absolut onestă, o cotă personală de cîteva zecimi de milioane.

Ştirea aceasta a fost pentru mine hotărîtoare. Atanasie Ceaur va trebui să dea zeciuială din uriaşul lui cîştig şi să înceapă zidirea bisericii. Am zorit pe arhitectul amic să-mi termine planurile şi devizul lucrării şi, cînd le-am avut în mîna mea, am cerut acestui Goliath al banului o audienţă la birou.

Din această întîlnire — în felul ei un duel misterios — era să iasă un înfrînt şi un biruitor! Nu cer pentru mine nimic. Dumnezeu din ceruri citeşte în inima mea, ca într-o carte!... Am sugrumat freamăt, emoţii, sfiiciune... şi am stat dîrz în scaunul în care aşteptam să-mi vie rîndul.

Am rămas singuri.

— Domnule Ceaur, vă rog să-mi dăruiţi un sfert de oră de convorbire între patru ochi...

Patronul a dat poruncă să nu mai intre nimeni, apoi, cu o bunăvoinţă pe care persoana lui, antipatică din născare, nu putea s-o facă persuasivă, mi-a spus că e atent.

— Viu să vă aduc o veste bună şi, nădăjduiesc, o adevărată bucurie... Vă rog citiţi acest document.

I-am pus subt ochi actul prin care Banca Simon îmi vînduse terenul din apropiere.

Atanasie Ceaur şi-a plimbat ochelarii, încet şi impasibil, pe toate paginile documentului, mi l-a restituit şi a zîmbit funebru:

— Simon nu are secrete față de mine... Am știut la vreme darul pe care ți l-a făcut impulsiva și idealista domnișoară Debora...

Mi-am stăpînit greu mirarea și m-am gîndit : e tare ca Goliath !

— Nu te mira, cucernice părinte Pavele... Simon este colegul și tovarășul meu...

— Domnule Ceaur, n-am voit și n-am venit să vă minunez cu această primă izbîndă a mea. Am venit să vă declar cu simplitate : iată, aici, terenul așezămîntului pe care îl aștept ! Dați-mi acest așezămînt ! Dați-mi, mai întîi, biserica din centru !

— Părinte Pavele, nu-ți mai iau în nume de rău această vioiciune și această frenezie de convingeri, fiindcă mi-ai dovedit că poți face minuni, dar mie dă-mi voie să fiu mai moliu și mai tembel decît domnișoara Debora...

— Ziceți mai bine, domnule Ceaur : dă-mi voie să fiu om cu scaun la cap și stăpîn al realităților.

— Fie și așa, dacă vreai !...

— Cu claritate și cu răceală, vorbesc unui maestru al situațiilor clare...

— Vorbește.

— M-am mirat adineaori că îmi știați secretul. Dar dumneavoastră să nu vă miriați că și eu, la rîndul meu, știu cîteva din secretele dumneavoastră... Găsesc, domnule Ceaur, că, în ceasul de față, interesele dumneavoastră pămîntești și politice se întîlnesc amical cu interesele mele apostolești...

— Mi-a spus și primarul același lucru... Probabil că ai vorbit cu el, sau cu socrul meu Trandafirescu, care cugetă la fel...

— Domnule Ceaur, sînt încîntat !... Asta înseamnă că prin două galerii diferite, săpate una la apus și alta la răsărit, ne apropiem, încet și sigur unul de altul și că, mîine-poimîine, unificăm tunelul care-a răzbit trecătoarea Simplon !

— Dragă părinte, opera pe care o iei termen de comparație a fost lung și metodic pregătită de specialiști, de ingineri, de geologi.

— Opera la care vă chem colaborator pogoară din

cer, ca intenţie şi finalitate, dar trebuie să treacă prin mîna aceloraşi pregătitori specialişti.

— Aşadar ne trebuiesc studii, planuri, devize, demersuri, aprobări...

Am deschis ghiozdanul pe care-l ţineam pe genunchi şi am scos din el dosarul pregătit.

— Domnule Ceaur, aci stă *in nuce*[1], toată opera noastră. Veţi vedea aici planurile viitoarelor construcţii, veţi vedea, aproximativ, care este jertfa pe care v-o cere cel ce v-a dăruit viaţă, sănătate, avere şi slavă... Veţi vedea, mai departe, sub ce formă, comodă şi scurtătoare de discuţii, cerem chiriarhiei aprobarea întreprinderii noastre...

— Asta e ceva... Asta însemnează că ştii să aterizezi cu îndemînare... Bine, bine... Lasă-mi dosarul cîteva zile, ca să-l studiez cu toată luarea-aminte pe care o reclamă această cestiune, de aci înainte... interesantă.

— Binecuvîntată şi cerească, domnule Ceaur!

XVII

Grija, demersurile şi lucrările preparatorii, pentru concretizarea planului meu, nu mă dispensau nici o zi de celelalte îndatoriri. Stabilisem cu severitate orele serviciului pastoral şi continuam conştiincios, ca un bun învăţător, lecţiile mele cu Lia şi cu Bujorel.

O vedeam pe Roxana aproape în fiecare zi, mai ales în „clasa" copiilor, unde venea şi rămînea, uneori toată ora, tăcută şi stăruitoare, la împletit, la brodat, ori la cusut. Primeam înfăţişarea ei şi aş zice: mă îmbrăcam sufleteşte în această înfăţişare, ca într-un vestmînt regal, la nu ştiu ce slujbă de ministru oriental, într-o ţară a basmelor şi a soarelui...

[1] În esenţă.

Astăzi, cînd privesc înapoi şi revăd aceste lecţii cu copiii, de obicei luminate de chipul de statuă grecească a mamei lor, sînt adînc şi jalnic nedumirit asupra neprevederii şi opacităţii mele sufleteşti. Priveam ţintă înaintea mea, îmi încordam toate puterile, ca în stadion, şi alergam după sacra fantomă a închipuirii mele, dar nu mă mai întrebam niciodată dacă avîntul şi izvorul energiilor dovedite nu au, cumva, afluenţi din stratul inconştientului şi al autoînşelării.

Atitudinea Roxanei faţă de mine a fost, din prima zi şi pînă la cea din urmă întrevedere, de o cuviinţă exterioară admirabilă. Totdeauna binevoitoare, totdeauna stăpînită de evidenţa că se găseşte înaintea unui preot, totdeauna doritoare să asculte şi să înveţe, femeia aceasta ar fi meritat să găsească în ucenicul tău mai mult reazăm şi mai mutlă consistenţă duhovnicească decît a găsit.

Plîng şi mă vaiet că această primă încercare pe care ai făcut-o cu mine, trimiţîndu-mă la apostolia de probă, s-a isprăvit cu un tainic dezastru. Dar sînt dator să-ţi dau bună seamă de toate etapele rătăcirii mele şi să grămădesc la tribunalul tău toate elementele acestui proces în care mă pierd ca într-o reţea vrăjită.

Am răspuns Roxanei, zi cu zi, cu o purtare iluminată de tot devotamentul meu creştin. Mă verificam, mă cercetam în oglinda concepţiei iubitoare de oameni, în care m-ai crescut, şi găseam (cu un farmec pe care de abia acum încep să-l suspectez) cum că Dumnezeu caută la jertfa mea, ca la jertfa lui Abel şi că drumul datoriei are uneori neaşteptate despăgubiri. Plecasem în lume ca să cîştig inimi lui Isus Christos şi să pregătesc emoţionata aşteptare a împărăţiei lui. În ogorul pe care-l munceam şi-l sfărîmam de trei ani încoace, holda duhovnicească începea să se ridice... Îngăduit îmi era — socoteam eu — să mă bucur că stăruinţele şi rugăciunile mele au fost primite şi ascultate.

Apropierea Roxanei chema din adîncurile sufletului meu sărbătoare şi melodie. Dar mi se părea fi-

resc că această ființă — vădit, purtătoare a unui mesagiu divin, în viața mea — să aibă pentru mine privilegiul sufletesc pe care i-l acordam. Mi-aduceam aminte de Tecla, de Paula, de Eustochium, de Melania și de atîtea alte sfinte femei creștine, ale căror îndemnuri, acțiuni și virtuți, au întărit și au ridicat pînă la eroism, pe mulți dintre legionarii lui Isus Christos. Convorbirea noastră era pururea închinată ideilor severe și mîntuitoare. Roxana dădea pe față o preocupare intimă, o sete de bună învățătură, o dorință religioasă, care ar fi cinstit chiar pe un slujitor al altarului.

E adevărat că dincolo de toată această rîvnă didactică, dincolo de dialogii noștri teologici, mi se părea că întrevăd în sufletul Roxanei umbrele unei taine dureroase. Roxana era setoasă de slaba mea știință despre cele dumnezeiești, ca de o apă cerută de nu știu ce foc ascuns al conștiinței ei. Cînd am ajuns la bănuiala aceasta, mi-am impus o discrețiune desăvîrșită și am încetat să mai insist asupra capitolului mărturisirii. Neapărat, era o renunțare momentană... Care prefacere sufletească, în numele și cu puterile Mîntuitorului, poate fi îndeplinită, aici pe pămînt, dacă nu expulzăm cu totul, prin pocăință și prin spovedanie, pe omul cel vechi și putred, ca să facem loc omului pocăit și renăscut?... Dar mă observam cu sfîntă probitate și mă cenzuram cu asprimea pe care trebuie s-o păstrăm în primul loc pentru noi înșine. Dacă într-adevăr femeia aceasta se simte despărțită de biserică și de Isus Christos prin vreun obstacol greu, pe care numai taina mărturisirii poate să-l înlăture, rugăciunile noastre unite îi vor aduce ziua eliberării. Ar fi un păcat de neiertat din partea mea să jignesc sau să bruschez timida evoluție a unui suflet, pornit să înflorească florile sfintei spovedanii...

A doua zi după audiența mea la Atanasie Ceaur și la sfîrșitul lecției cu copiii, am rugat-o pe Roxana să mă asculte cîteva minute:

— Doamnă, am să vă comunic cîteva știri importante.

— Am şi eu una, dar importantă pentru mine...

— M-am prezentat ieri domnului Atanasie Ceaur şi i-am făcut dovada că sînt proprietarul vastului teren viran, pe care aştept să crească într-o zi mînăstirea Sfîntul Vasilie...

— Ştirea nu mai este nouă de multe zile...

— Vă cer iertare, doamnă, că n-am fost eu primul vestitor... Mi-e greu să constat că sosesc atît de tîrziu cu informaţiile mele.

— Din cîte mi-a spus domnul Ceaur, reiese, cucernice părinte, că aţi lucrat cu înţelepciune... Tăcerea pe care aţi păstrat-o acoperea foarte bine toate acele chibzuiri şi pregătiri, cuvenite lucrurilor serioase...

— Trebuia să-mi impun această discreţiune... Sînt mulţumit că m-aţi înţeles...

— Dacă am cunoscut un dram de tristeţe este din altă pricină... Aş fi voit să aflu fapta Deborei nu din destăinuirea tatălui, ci din confidenţele fiicei...

— Doamnă, toată vina este a mea!... Am rugat-o în scris pe domnişoara Debora să fie discretă şi să-mi lase mie dreptul şi bucuria divulgării.

— Atunci şi Debora a tăcut din înţelepciune...

— Din sfatul meu şi din porunca împrejurărilor... să ne oprim însă asupra faptului în sine... Aştept ca Dumnezeu să ne dea semnul hotărîtor că jertfa pe care i-o pregătim e dezlegată...

— Mă voi bucura din toată inima să privesc izbînda cucerniciei tale...

— Da, cu vorba Sfintei Scripturi: *acum mîntuirea este mai aproape de noi decît atunci cînd am primit credinţa...* Dar stăruinţa şi lupta noastră trebuiesc sporite...

— Sînt, înaintea lui Dumnezeu care ştie toate, împreună luptătoare cu cucernicia ta...

— Fiţi mai mult decît atîta, doamnă! Fiţi pentru mine ceea ce erau Filipenii pentru Apostolul Neamurilor: *bucuria şi cununa mea...*

— Poate, în viitor,... deocamdată, cucernice părinte, te aşteaptă un ceas greu... Săptămîna care vine este prima săptămînă din marele post... Te rog să vii

în cîteva după-amiezi şi să citeşti, în odăiţa cu icoane, rugăciunile prescrise.

— Doamnă, ştiţi prea bine că mă chemaţi nu la o corvadă, ci la o sacră datorie...

— Nu e numai atita... Vineri, după rugăciune, vreau, cu ajutorul Domnului, să mă mărturisesc... Vino pregătit să mă asculţi...

M-am înclinat adînc în faţa Roxanei.

— Bucurie mare va fi înaintea îngerilor lui Dumnezeu, în ziua aceea!

XVIII

În această primă şi sfîntă săptămînă a marelui post, ca unul care nu am încă „cetate stătătoare", am ajutat pe fraţii mei, preoţii vecini, şi am continuat, după-amiază, pe cît cu putinţă era, lecturile tipicale, în camera cu icoane, din palatul lui Atanasie Ceaur.

Era un paraclis improvizat, fiindcă ziditorii palatelor de azi, atît stăpînii cît şi arhitecţii, sînt cu totul străini de ideea că, alături de atitea şi atitea încăperi, una trebuie hărăzită sfintelor icoane şi retragerilor cucernice. Roxana adunase într-un iatac o parte din odoarele sfinte de sub mîna răposatului vlădică Varlaam, crucile şi engolpioanele lui, cum şi o colecţie de icoane vechi şi noi.

În lumina stinsă a acestui iatac, Roxana îşi tăinuia clipele ei de reculegere şi de rugăciune. Ziua de vineri a sosit pentru mine solemnă şi apăsătoare. Nu mai sînt, de mult, la începutul experienţelor şi al carierei mele duhovniceşti, dar dacă te-aş fi ştiut, cumva, în apropierea mea, aş fi alergat la duhovnicia ta şi te-aş fi rugat: „Şovăiesc, sînt slab, ia-mi după grumaji acest epitrahil! Ascultă, în locul meu, spovedania Roxanei!..."

Mă miram eu însumi de această subită şovăială... Mă mustram cu asprime şi-mi spuneam: slugi netrebnice sîntem, dar trebuie să facem ceea ce ni s-a po-

runcit! Mi-aduceam aminte de un cuvînt pe care-l spuneai odinioară: Înaintea celui ce se confesează, preotul confesor este de multe ori, în aceeaşi situaţie în care se află medicul la patul bolnavului de tifos sau — şi mai grav — soldatul, pe front.

Îmi făceam o largă socoteală şi-mi ziceam: Dumnezeu priveşte cu îndurare spre mine, robul său nevrednic... Bogaţii, ca şi săracii, încep să vină, după străduinţa mea, pocăiţi şi setoşi la jgheaburile apei celei vii...

După-amiază, între luminările aprinse pe un sfeşnic arhaic, am terminat lecturile mele cu psalmul 90:

„O, Doamne, tu te-i făcut nouă scăpare în neam şi în neam.

Mai nainte ca să se fi născut munţii şi mai nainte ca pămîntul şi lumea să fi luat făptură, din veac şi pînă în veac, tu eşti, o Dumnezeule! Tu întorci pe om în pulbere şi zici: Întoarceţi-vă, voi, fii ai oamenilor! O mie de ani înaintea ochilor tăi sînt ca ziua de ieri, care a trecut, şi ca o streajă de noapte.

Tu îi faci să curgă neîncetat: Ei sînt ca un somn de dimineaţă, ei sînt la fel cu iarba care trece: dimineaţa creşte şi înfloreşte, iar seara se veştejeşte şi se usucă. Fiindcă mînia ta ne nimiceşte şi iuţimea ta ne înspăimîntă! Tu pui păcatele noastre înaintea ta şi greşalele noastre cele mai ascunse înaintea feţei tale; toate zilele vieţii noastre se şterg întru mînia ta şi anii noştri îi sfîrşim ca un suspin.

Zilele anilor noştri sînt şaptezeci de ani; la cei mai în putere: optzeci de ani; iar ceea ce este mai falnic în ei este osteneală şi deşertăciune, că se duc degrabă şi noi zburăm.

O, de-am cunoaşte străşnicia mîniei tale şi teama de aprinderea iuţimii tale! Învaţă-ne să socotim bine zilele noastre, ca să dobîndim o inimă înţeleaptă! Întoarce-te, Doamne! Pînă cînd sta-vei departe? Fii îndurător cu robii tăi! Satură-ne dimineaţa de mila ta, ca să putem striga cu glas de bucurie şi să ne veselim în toate zilele vieţii noastre. Dă-ne atîtea zile de bucurie cîte ne-ai dat de smerenie, atîţia ani de

fericire, cîți am văzut de nenorocire. Vadă robii tăi împlinirea lucrurilor tale și slava ta să strălucească peste fiii lor! Și să fie harul Domnului Dumnezeului nostru peste noi! Și fă să sporească lucrul mîinilor noastre! Lucrul mîinilor noastre fă-l ca să sporească!"

Am deschis *Evhologiul* și am început serviciul sfintei mărturisiri. Există, oare, pe pămînt, o întîlnire sufletească mai mișcătoare și mai sfîntă decît această dintre confesor și penitent?

Roxana în genunchi, cu capul acoperit de revărsarea epitrahilului, mă însoțea smerită și adîncită, ca o domniță din alte vremuri. Am stat apoi, în jețul lui Isus Christos și, ca de obicei, din îndemnul: *„Iată, fiule! Christos stă nevăzut, primind mărturisirea ta cea cu umilință..."* am făcut o parafrază largă și pătrunzătoare.

Am păstrat, de data aceasta, ca și oricînd, acea sobrietate în întrebări, acea discrețiune a îngerului terapeut, acea demnitate a sacrului tribunal despre care mi-ai vorbit de atîtea ori și mi le-ai făcut sensibile în ceasurile noastre duhovnicești. Roxana nu cerea formă și echivocuri.

Precisă, clară, categorică, mărturisirea ei pornea dintr-o eroică hotărîre de a înfrunta și a scutura robia păcatului. Aveam în fața mea spectacolul suprem al sufletului care trece din întuneric la lumină, în aurora cea mai presus de ochiul omenesc și sub zborul simbolicei columbe.

Cînd Roxana, învăluită și intim vibrătoare, ca un clavir în stingere, și-a terminat mărturisirea, am rămas tăcut, cu ochii închiși *„...nu vă îngrijiți cum sau ce veți vorbi, căci se va da vouă în ora aceea ce să vorbiți..."*

— Fiică Roxano, stăpînul meu Isus Christos a ascultat și a primit mărturisirea ta, căința ta, zdrobirea inimii tale, mîntuitoarele tale hotăriri și avînturi spre viața cea plăcută lui... Iată canonul pe care el ți-l poruncește, prin mine, sluga lui netrebnică: să te îngrijești, să te străduiești, să te lupți, să nu te lași

odihnei nici un ceas, pînă cînd nu vei vedea, alături de casa ta, turnurile viitoarei biserici, sărutînd cerul albastru cu crucile lor de aur. Iar la cea dintîi sfîntă liturghie, care se va sluji în biserica ta ctitoricească, eşti dezlegată şi eşti slobodă să primeşti sfînta împărtăşanie... Dacă în ziua aceea sînt în viaţă şi de faţă, eu îţi voi deschide porţile Împăratului; dacă sînt departe, aici pe pămînt sau dincolo, atunci urmaşul meu va cunoaşte, prin tine, acest testament şi va face cele de cuviinţă.

După formula sacrosanctă — rostită silabă cu silabă, concluzie şi punte către împărăţia cea mai presus de fire — am închis gura... ca să n-o mai deschid niciodată către nimeni, afară doar către Roxana, la a doua mărturisire, sau către Isus Christos, la a doua lui venire, cînd însuşi va sta în jilţul său şi interimatul nostru se va sfîrşi.

XIV

Venerate părinte, toate cîte ţi-am istorisit pînă aici mi se par o înceată şi trudnică urcare pe coastele sfîşiate ale unui munte. Iată acum sîntem pe vîrful lui.. Ne mai rămîne să coborîm. Şi coborîrea aceasta e bruscă, e nebunească şi dezastruoasă!... După spovedania Roxanei, m-am simţit cîteva zile ca într-o vacanţă imprecisă, ca într-un fel de subtilă dezlegare faţă de preocupările, de obligaţiile şi de tot preţul vieţii mele. Pare că eram în ajunul unei călătorii, pe care n-o voiam, dar pe care o ştiam inevitabilă şi dizolvantă pentru treburile şi pentru rostul meu. Nu-mi dădeam seama ce am, dar socoteam că m-a ajuns oboseala lungului meu zbucium sufletesc şi că trebuie să-mi dau mie însumi un concediu de cîteva zile... Acest concediu, însă, nu atingea lecţiile cu Bujorel şi Lia, şi am urmat, fără ştirbire, munca mea dăscălească.

Am regăsit-o pe Roxana în atmosfera pacinică, îmbietoare şi caldă, pe care o simţi am de obicei în jurul ei şi am vorbit unul cu altul şi ne-am purtat unul cu altul, cu amicala neprevenire de mai nainte. Dar în mine era cineva care picota de somn sau care se deznoda încet, pentru nu ştiu ce boală lungă şi neînţeleasă.

Într-o zi, m-am întîlnit, în casa Roxanei, cu tatăsău, moşneagul Ilie Trandafirescu. Jovialul negustor mi-a spus că e fericit că mă revede.

— Dumnezeu te-a ascultat şi m-a ascultat şi pe mine! Veste mare şi veste bună vei avea în curînd! Ei, dacă ne-ar trimite Dumnezeu, în fiecare mahala, cîte un preot ca dumneata!...

Roxana a oprit, în ochii mei, o privire clară, mulţumită, plină de înţelesuri... Eram mai bătrîn decît Ilie Trandafirescu şi uitam ceea ce Roxana nu uita nici o clipă!...

În sfîrşit, după alte cîteva zile, Atanasie Ceaur m-a poftit în biroul lui. Pare că trecuseră la mijloc ani de zile!... Nici încordare, nici neastîmpăr, nici acea curioasă dilatare pe care o suferă lucrurile şi oamenii întîlniţi şi priviţi de noi prin lentilele emoţiunii.

Atanasie Ceaur — redus la proporţiile lui de contabil îmbogăţit — a deschis dosarul pe care i-l dădusem mai înainte şi mi-a pus cîteva întrebări socotite de el importante... I-am răspuns într-un chip neted şi degajat, care stingea orice replică...

— Bine, văd că te-ai gîndit la toate greutăţile...

— Adică s-a gîndit pentru mine amicul meu arhitect şi eu mă fac ecoul lui... Vă rog să nu uitaţi pe acest băiat destoinic şi muncitor, cînd va fi vorba să alegeţi pe omul de nădejde, pe directorul lucrării...

— Părinte Pavele, voi ţine socoteală şi de această dorinţă a sfinţiei tale... Dar recomandarea cea mai bună a autorului acestor planuri este însăşi opera lui... Ne mai rămîne de făcut un singur lucru, demersul cel din urmă.

— Spuneţi-mi cînd sînteţi liberi şi voi încerca, prin cancelaria sfintei mitropolii, să obţin o audienţă.

— Mîine, înainte de amiază.

— Înţeleşi. Alerg la mitropolie. Astăzi seară aveţi rezultatul.

Pe drum, mă gîndeam biruit la mediocritatea acestei întrevederi hotărîtoare... Atanasie Ceaur a capitulat. Ideea mea a răzbit şi s-a impus. Dar iată cît de searbăd şi de meschin e ceasul marilor urziri ce vor să vie!... Concepem proiectele noastre în cîntec şi în auroră şi cînd ajungem la pragul realizării lor e seară şi e chiot.

După-amiază, am dat de veste lui Atanasie Ceaur că audienţa cerută a fost admisă. A doua zi, la ora 11, aşteptam amîndoi în salonul oficial. Atanasie Ceaur a deschis albumul cu iscălituri — foarte multe obscure, cîteva celebre... M-am gîndit: „Ce lucru de mirare!... Iată-l pe Atanasie Ceaur intrînd de-a-ndaratele în pronaosul bisericii şi în slava ctitorească...

— Semnaţi şi dumneavoastră, domnule Ceaur!...

A des partis plus hauts Rodrigue doit prétendre!... [1].

Din fericire, cameristul ne-a vestit că înalt prea sfinţitul soseşte şi întrebarea din ochi a lui Atanasie Ceaur a rămas fără răspuns.

Şeful meu bisericesc şi cu patronul meu laic se cunoşteau din alte zile. Au prins a vorbi despre atmosfera politică. Am rămas, cum mi se şi cădea, în respectuoasă aşteptare. Peste cîtăva vreme, mitropolitul pune ochii pe mine:

— Domnule Ceaur, cunosc de aproape măreţul şi prea creştinescul plan pe care îl aveţi... Arhitectul nostru, prin cel dintîi al său ucenic, a fost unul dintre colaboratorii dumneavoastră... În principiu, biserica binecuvîntează şi îmbrăţişează atari proiecte şi atari manifestări... Vă felicit din toată inima şi voi lua măsuri ca din partea noastră să vi se dea tot concursul şi să vi se facă toate înlesnirile.

— Înalt prea sfinţite, am onoarea să vă înfăţişez, aici, cererea mea şi a cucernicului părinte Pavel, fiindcă sfinţia sa este al doilea ctitor, ca unul ce e proprietarul locului ctitoricesc.

---

[1] Rodrig trebuie să năzuiască spre culmi mai înalte!

Mitropolitul m-a învăluit în lumina ochilor săi de mare diplomat eclesiastic şi, cu un zîmbet care îmi conferea drepturi aproape egale, a răspuns părinteşte:

— Da, sînt informat... Părintele Pavel este una din bucuriile şi din nădejdile bătrîneţelor noastre... Modest şi singuratic, cum îi place să fie, nu ne-a îmbulzit prea tare cu cereri de audienţă, dar a lucrat ca sluga cea bună şi credincioasă din parabolă... *„Peste puţine ai fost credincios, peste multe te voi pune."*

— Înalt prea sfinţite, credem că toate elementele problemei, şi tehnice şi juridice, au fost prevăzute şi precizate. Depunem, o dată cu cererea noastră, şi acest dosar, cu atîtea şi atîtea schiţe şi pagini, de unde veţi degaja viziunea operei viitoare.

— Vă mulţumesc; lăsaţi totul pe mîna mea.

— Dacă veţi binevoi a ne face ceva observaţii sau obiecţii...

— Le voi face peste o săptămînă sau două... domnului ministru Atanasie Ceaur.

La plecare, pe cînd cameristul ajuta pe industriaş să se îmbrace, mitropolitul îmi spune:

— Sînt mulţumit de frăţia ta.

I-am sărutat mîna, dar i-am răspuns în gîndul meu cu cuvintele Eclesiastului.

Ieşind afară, din verandă, sub cerul dezgheţat şi albastru de martie, biserica mea predilectă mi-a umplut ochii şi inima... Trecutul nostalgic, povestit în această arhitectură strămoşească, amintirile mele personale legate de această catedrală, visul meu să transplantez silueta ei iubită... m-au smuls o clipă din intima şi strania mea dezagregare.

— Mare baci de oi şi meşter sădilar mai este mitropolitul dumitale! Vrea să-mi dea aprobarea cînd voi fi ministru!

— A, nu luaţi lucrurile aşa... Mitropolitul a voit, pur şi simplu, să apropie bucuria lui că-i ziditi o biserică, de satisfacţia dumneavoastră că veţi fi ministru... Cît pentru aprobarea materială — adresa mitropoliei — vă sfătuiesc să nu aşteptaţi nici un ceas... Cînd o veni, atunci o veni. Permiteţi-mi însă să vă propun altceva... Aidem să cerem o aprobare mai înaltă decît a mitro-

politului. Aidem să îngenunchem împreună la racla sfîntului Dimitrie.

Atanasie Ceaur m-a privit înmărmurit. Apoi deodată sinceritatea măştii lui s-a topit în ceva subţire şi superior :

— Ascultă, părinte Pavele, m-am prins în această horă popească, fiindcă de un an de zile m-au tras, să-mi scoată mîinile din umăr, nevastă-mea şi socrumeu, primarul, alţi amici politici, chiar şi Simon, preşedintele Uniunii sacre evreieşti... Dar să ne înţelegem !... Rămînem fiecare cu convingerile noastre şi cu al nostru *in statu-quo-ante* [1]. Nu ne confundăm şi nu ne amăgim.

— Domnule Ceaur, vă rog, iertaţi inadvertenţa mea. Vă încredinţez că nu voi repeta greşala aceasta.

Am închis, după el, uşa automobilului şi am intrat în catedrală. Din inima mea cenuşie şi jignită, din umbra sfîntă, străpunsă de ochii lăcrămoşi ai cîtorva făclii, a crescut un val de suspine şi de proorocie : Praful se alege, ori de operă, ori de făuritori !

Am căzut, în alte vremuri, de multe ori la racla sfîntului Dimitrie şi am sărutat adesea mîna lui de abanos transfigurat. Această mînă fină şi crispată este pentru mine, după tainice împrejurări personale, cînd mîngîioasă şi placidă, cînd dură şi rebelă, la sărutat.

Am stat mult în genunchi lîngă sfintele relicvii şi apoi am îndrăznit să mă aplec asupra lor. Mîna sfîntului Dimitrie nu mă mai cunoştea !

XX

De aci înainte toate s-au întîmplat, s-a întîlnit şi s-au împletit cu o repeziciune ameţitoare. Dar, pe măsură ce visul prindea consistenţă şi începea să facă parte din lumea realităţilor, sufletul meu se simţea rece şi evacuat, ca o capsulă de mătase după ieşirea fluturelui.

[1] Ca şi mai înainte.

Singurul lucru care m-a mai încălzit, acum cînd toată lumea era în fierbere, a fost directoratul tehnic al prietenului meu, colegul din clasele primare. Atanasie Ceaur, om de cugetare pozitivă şi de fapte, a pornit la lucru cu metodică energie. Omul vedea toată această muncă şi toată această uriaşă cheltuială, pe care o luase asupră-şi, numai sub latura ei utilitară şi politică. Intrase în vîrtejul forţelor dezlănţuite şi voia să se impună privirii tuturor ca mare prieten al poporului şi indispensabil element politic. Remanierea ministerială întîrzia, dar şansele lui Atanasie Ceaur erau mereu aceleaşi. Fireşte, îi trebuia o zgomotoasă afirmare publică, şi aşternerea temeliilor unei biserici într-un cartier de golani era faptul care trebuia să preceadă, cu strălucit aproposito, intrarea lui în minister.

Pînă la Paşte, pe locul viitoarei mele mînăstiri au crescut dealuri de nisip, de pietriş, de cărămidă. Varul a umplut bazine întregi. Vagoane de cherestea au fost depozitate şi o armată de salahori au început să sape şanţurile temeliilor... Cînd totul a fost gata şi ziarele au anunţat de repetate ori marea operă bisericească şi filantropică, pe cale de îndeplinire, Atanasie Ceaur a hotărît ziua de 1 Mai, drept ziua cea mai bine găsită pentru punerea pietrei fundamentale. Va fi o zi de universală bucurie, civilă şi spirituală, uvrieră şi social-creştină !...

Sufletul şi toate resorturile acestor mişcări de oameni şi de material nu mai porneau de la mine, nu mai erau în puterea mea şi nimeni nu găsea curios că nu mă mai zbucuim şi nu mai asurzesc lumea ca mai înainte. Am avut deci timpul să stau ceasuri lungi în sihăstria mea şi să ascult straşinele mele sufleteşti cum picurau de tristeţe şi de gînduri absurde.

Intram acum în casa Roxanei cu nişte preocupări şi cu nişte ochi pe care nu mi-i văzuse nimeni mai înainte. Elevii mei, Lia şi Bujorel, nu mai găseau în inima dascălului simplitatea onestă şi iubitoare de la început. Într-o zi, Roxana, după lecţia cu copiii, a deschis ferestrele unei odăi vecine şi m-a chemat să privesc vastul cîmp plin de lucrători, şi desenul canalurilor negre. Era primăvăratică, amicală şi luminoasă de recunoscă-

toare mulţumire. Figura ei de copil bucălat părea un dar şi un simbol al lui aprilie, stăpînitor în ceruri şi pe pămînt. Vestmîntul ei de casă lăsa braţele goale şi o dîră de parfum necunoscut. Departe cu mii de stadii de contaminarea mea sufletească, Roxana m-a privit ca pe un frate şi ca pe un binefăcător :

— Cu adevărat, Dumnezeu te-a trimis în casa noastră !

Poate că m-am îngălbenit, poate că m-am înroşit... O zguduitură dureroasă m-a smuls din linia dreaptă şi m-a frînt pe fereastra deschisă...

— Nu te simţi bine, părinte Pavele ?... Ţi s-a făcut rău ?

— Nu e nimic, doamnă, ...nu ştiu ce val de fierbinţeală şi de întunecare mi s-a urcat în cap... Trebuie să treacă...

— Poate n-ai gustat nimic azi de dimineaţă... Să-ţi aducă o cafea cu lapte, un ceai...

— Nu, doamnă, absolut nimic... Îmi trebuie o plimbare în aerul de afară... Vă mulţumesc. N-aveţi nici o grijă...

Şi am fugit din faţa Roxanei.

Atanasie Ceaur a făcut mari pregătiri pentru ziua de 1 Mai. A invitat autorităţile bisericeşti şi civile, a mobilizat pe reporterii ziarelor din Capitală şi a organizat cu regimentul său de funcţionari un serviciu ingenios, pentru împărţirea la săraci a cîtorva mii de pîini şi a cîtorva boloboace de vin. Însuşi mitropolitul a prezidat oficiul divin. O duzină de clerici, printre care şi eu, am făcut escortă şi am sporit amploarea maiestăţii arhiereşti. Aproape toţi miniştrii, primarul, bancherul Simon, directorii marilor întreprinderi miniere, forestiere, metalurgice... erau de faţă, pe estrada construită deasupra valurilor populare.

A vorbit întîi mitropolitul. Fiu autentic al norodului, figură seducătoare de orator din fire, mitropolitul este omul discursurilor totdeauna glorioase, cînd aceste discursuri se adresează mulţimii grămădite. Ideile exprimate n-au fost şi nu puteau să fie decît idei cu universală circulaţie, locuri comune, sfaturi bătrîneşti... dar toate debitate cu o uimitoare forţă de pătrundere

şi cu o tonică mată şi gravă, irezistibilă. Am prins această şoaptă de pe estradă :

— S-a născut ca să robească inimile !...

Om abil, mitropolitul a patinat tot timpul pe acest lac cu copci primejdioase, care îngheaţă între biserică şi stat. Era vorba de o iniţiativă particulară, dar iniţiatorul era un viitor ministru şi puterea laică era aici copios reprezentată. Ceilalţi oratori care au socotit că trebuie să vorbească după mitropolit — căci doar tocmai pentru aceea veniseră — s-au scufundat în chip jalnic !...

Stăteam cu capul strîns în cuculion, sub soarele sfredelitor de mai şi îmbrăcat greu în odăjdiile de fir... Stăteam trist şi mă gîndeam la explozia lui Cicero : „Pînă cînd abuza-vei oare, de răbdarea noastră... ?". Un ministru guraliv ; bîrdăhănos şi trivial de simpatic ca o precupeaţă din gura Oborului, bariton răguşit şi şef de căprărie în mahala, a început să danseze pe estradă. La fiecare pas oratoric, călca pe picioare sărmana sintaxă naţională... Dar acest ministru de iarmaroc apărea fioros din alt punct de vedere : era cugetător, era generos, era exeget al Noului Testament !...

Pînă cînd vom tolera acest amestec pîngăritor, în treburile Bisericii, în organizaţia ei şi în comentarea învăţăturii lui Isus Christos ? Am ajuns astăzi la un aliaj monstruos între Evanghelie şi raţiunea de stat. Am ajuns la această monedă calpă şi repudiată de sufletele mistice, la dinarul care poartă simultan şi efigia cezarului şi scriptura lui Dumnezeu !...

M-au revoltat mai puţin ceilalţi vorbitori care au luat cădelniţa din mîinile mitropolitului şi au tămîiat partidul de la putere, faptele nemuritoare ale partidului, pe partizanul Atanasie Ceaur, şi pe poporul suveran, nerăbdător să dea năvală peste grămezile de pîine şi peste butoaiele cu vin. Atanasie Ceaur a avut grijă de hrisovul care trebuie să fie pus în temelii şi a pomenit în el şi numele meu. Cînd a început iscălirea acestui document, m-am lăsat mai la urmă... Nimic din toate cîte vedeam şi auzeam nu se potrivea cu viziunea mea de altădată, şi eu însumi nu mai eram la fel cu

mine !... Mitropolitul m-a chemat şi mi-a spus părinteşte :

— Îmi pari preocupat şi absent dintre noi... Poate că îţi ghicesc gîndurile... Lasă-le deocamdată la o parte. Aceasta este ziua pe care ţi-a dăruit-o Domnul ca să te bucuri şi să te veseleşti într-însa ! E sărbătoarea frăţiei tale !... Vino încoace şi iscăleşte aici lîngă mine.

Pergamentul a fost închis în cilindru de aramă şi Mitropolitul a coborît între mine şi Atanasie Ceaur, ca să-l aşeze într-un bloc găurit. M-am înfiorat şi m-am rugat : „Curăţeşte, Stăpîne, cu focul îndurărilor tale, multa spurcăciune de care e mînjită jertfa aceasta şi mai vîrtos curăţeşte prihana inimilor noastre !“

Alături aştepta pe distinşii invitaţi ai lui Atanasie Ceaur un bufet arhibogat, clădit subt un şopron de scînduri. Toţi erau flămînzi şi însetaţi şi orice ispită oratorică era neputincioasă... Ilie Trandafirescu împodobea adunarea cu obrajii săi de Moş Crăciun. Diplomatul pensionar gusta şampania, răpit de amintiri spaniole şi musulmane. Soţii ziarişti, acum îmblînziţi definitiv, făceau proaşcă în farfuriile cu gustări şi recunoşteau cu gura plină :

— Ai învins, galileene !... Eşti un popă care ne-ai băgat în cofă ! Hai să ciocnim !... Noroc !... Să-ţi trăiască mănăstirea !...

Bancherul Simon, discret şi temperent în năvala generală după şampanie şi după icre negre, mi-a şoptit, luîndu-mă de braţ :

— Debora ţinea mult să vie şi ea... dar n-a putut să lipsească, azi 1 Mai, dintr-o tovărăşie a muncii. Înţelege-o şi iart-o...

— Am aşteptat mereu un cuvînt din partea dumisale... Voi suna la uşa dumneavoastră, mîine către seară. Mă închin domnişoarei Debora şi îi închin multe flori de recunoştinţă.

Primarul m-a luat la o parte şi — poate filozof, fără să ştiu eu, sau poate sporit şi iluminat de un pahar de şampanie — mi-a arătat, dincolo de cordonul de jandarmi în mare ţinută, norodul care se zbuciuma şi ridica valuri de gălăgie :

— Şi eu sînt socialist creştin... Şi mai mare decît noi toţi a fost Mîntuitorul... Dar cînd predica mulţimilor, pe ţărmul Tiberiadei, se urca într-o luntre, ca să nu fie îmbulzit ...iar la Cana Galilei, după ce a prefăcut apa în vin, sînt sigur că s-a dat la o parte dintre nuntaşi... Bagă de seamă, cinstite părinte, că treci o graniţă dificilă ; treci graniţa dintre ţara gîndului şi ţara faptei !

XXI

A doua zi, am fost acasă la Debora. Era o datorie din partea mea să revăd pe această darnică şi enigmatică ajutătoare a planurilor mele. O cunoşteam prea puţin şi eram atît de mult dator ! În concepţia mea, simplificată, cu voinţă, şi rezimată pe providenţa dumnezeiască, fapta Deborei nu trebuia prea mult întrebată şi discutată. Dar rămînea, în faţa mea, persoana binefăcătoarei şi pentru raporturile noastre de aci înainte doream şi căutam calea unei nobile prietenii. O revedeam pe Debora în nişte zile de inextricabilă confuzie sufletească... Am găsit-o într-o grădiniţă interioară, între un boschet de liliac şi un lan de narcişi.

— N-am venit ieri... Tata ţi-a spus pentru ce... Iubesc pe toţi vizionarii, pe toţi cutezătorii... Cîţiva copii entuziaşti m-au chemat ieri să ascult sfaturile şi planurile lor.

— Domnişoară Debora, ai fost atît de munificentă cu mine, că-mi ridici orice drept de a fi gelos...

— Cuvîntul îmi place şi mă măguleşte. Ce face amica noastră Roxana ?

— Cred că este puţin cam bolnavă. Ieri n-a apărut de loc la solemnitatea pietrei fundamentale şi azi, la lecţia cu copiii, am aflat că n-a părăsit camera de culcare.

— Roxana e tristă şi taciturnă de cîtva timp... Ne-am văzut mereu în treacăt şi am simţit că nu-i zicea inima să întîrziem una lînga alta.

— Poate că te înşeli... Roxana e prea sufletească şi prea conservatoare în prieteniile ei.

Debora făcu o pauză şi mă privi cu ochii ei de frumos sfinx ebraic :

— Ştii bine ce spui. Roxana e prea conservatoare în prieteniile ei, tocmai de aceea sînt uşor încurcată...

Am simţit în inimă o împunsătură rece... Ce vrea Debora ? Ce ştie Debora ? Şi pentru ce îmi întinde acest laţ în care un duhovnic nu poate să cază niciodată ?

— Bănuiesc că Roxana a avut lungi discuţii cu soţul ei şi a cheltuit comori de energie şi de strategie, pînă cînd să-l hotărască să intre în arenă... Are dreptul să fie tăcută şi obosită...

— Ascultă, părinte Pavele, peste cîteva zile plec din ţară, plec într-o călătorie lungă şi imprecisă... Cred că voi trece prin Germania, prin Franţa, prin Elveţia... Poate că mă voi opri un timp la Berlin, în casa unor prieteni intimi care mă cheamă şi mă aşteaptă din anul celălalt...

— Te voi însoţi cu binecuvîntările mele şi-ţi voi răspunde ori de cîte ori îmi vei face cinstea să-mi scrii.

— Îţi mulţumesc, dar eu aş vrea mai mult... Dacă mă stabilesc într-un loc — de pildă... o lună întreagă — şi aş avea capriciul de fată de bancher, voluntară şi răsfăţată, să chem în vila mea pe părintele Abel Pavel, ai aproba şi ai răspunde chemării mele ?

— Domnişoară... marele meu patron, apostolul Pavel, zice într-o epistolă a lui : *„Toate pot să le fac întru cel ce mă îmbracă cu putere"*. Şi în altă epistolă zice iarăşi : *„Toate îmi sînt iertate, dar nu toate sînt de folos. Toate îmi sînt iertate, dar nu mă voi lăsa biruit de nimic"*.

Pe figura Deborei se lăsă umbra unei dureri umile şi reţinute.

— ...Nici chiar de tainica dorinţă a unei inimi care caută, de multă vreme, cărarea certitudinii creştine ?...

— O, domnişoară Debora, atunci nu mai este vorba de capriciul unei fete voluntare şi răsfăţate !...

— Ştiu eu ce să mai spun ?... Vorbeşte-mi de credinţa dumitale ! Vorbeşte-mi de dumnezeiescul învă-

ţător ! Vorbeşte-mi de minunatul Pavel, pe care mi-l pomenişi acum... Vino să citim şi să discutăm împreună o interesantă carte, de curînd apărută, *Paulus unter den Juden...* [1].

— Mă pui la grea şi fericită ispită... Să-ţi întorc cuvîntul : ştiu şi eu ce să mai spun !... Ai asupra sufletului meu o ipotecă eternă. Şi apoi — *„mare îmi este jalea şi necurmată durerea inimii, pentru că aş dori să fiu eu însumi, anatema departe de Christos, pentru...* dumneata, pentru fraţii dumitale, *pentru evrei, a căror este înfierea şi mărirea şi aşezămintele şi rînduiala legii şi slujba dumnezeiască şi făgăduinţele... şi din care, după trup, este Christos...“* Grăieşte, precizează, porunceşte !

— Ce fericită e Roxana !... Ea poate să-şi deschidă inima în toată voia. Ea poate să-şi mărturisească, subt scutul şi garanţia bisericii, gîndurile ei, deziluziile ei, nebuniile închipuirii şi împleticirile pasului... O, cît sînt de fericite prietenele mele creştine, care au avut norocul să găsească în duhovnicul lor pe magistrul vieţii şi al reconfortării !

Vorbea cu o vioiciune aproape dramatică. Obrajii ei erau bujori şi pară. O presimţire de lacrimi muia ochii ei migdalaţi şi verzi.

— Te ascult ; grăieşte, precizează, porunceşte !

— Uşor lucru să-mi ceri preciziune şi poruncă, atunci cînd nu mai ştiu unde mi-e capul... Crezi că bietul suflet feminin e o fracţiune militară pe care poţi s-o faci să evolueze la comandă ?... De cîte ori ai vorbit cu Roxana, pînă cînd să se limpezească şi să se decidă ?

— Noi ne-am văzut numai de cîteva ori...

— Nu te mira, prin urmare, şi nu-mi lua în nume de rău gîndul fantastic ce mi-a venit să te chem departe într-o vilă singuratică, şi să ascult, din gura dumitale, cuvintele vieţii...

— Domnişoară Debora, toate pot să le fac întru cel ce mă îmbracă cu putere.

— Iartă-mă, părinte Pavele... Trebuie să fiu conges-

[1] Paul între evrei.

tionată... O, dacă ți-ar fi iertat să te ocupi și de alte dureri, și de alte disperări înăbușite, dincolo de turma dumitale legitimă !... Spune-mi : N-am eu dreptul să invidiez pe Roxana ? Așa e că de Paște și-a făcut datoria de creștină și s-a mărturisit ?

În aceeași clipă, un servitor se arătă, aducînd pe tavă de argint o telegramă urgentă.

— E de la amicii mei din Berlin... Îmi trimit un ultimatum : „Vii, ori nu vii ?“... Au lîngă Berlin o vilă încîntătoare și stăpînii sînt inteligenți, pasionați de idei și de artă, iubitori de oameni și primitori de oaspeți...

Același servitor aduce o carte de vizită. M-am sculat și am strîns mîna Deborei... Pe ochi mi s-a lăsat o ceață trandafirie.

— Domnișoară Debora, oricît de grele vor fi poverile pe care Dumnezeu mi le va pune în cîrcă, eu îl voi binecuvînta de-a pururi... și voi binecuvînta poverile impuse.

XXII

După întîlnirea și convorbirea cu Debora, m-am simțit pare că și mai dezorientat și mai întunecat. Unde erau liniile mele cele drepte, trase viguros în răsărit de soare ? Ce se întîmplase cu claritatea și cu sănătatea cugetului meu ? Mă sculasem, într-o zi, altul decît cel ce mă culcasem în ajun. Mă întrebam : cine a furat din inima mea sacrul entuziast al acestui proiect, iubit atîta vreme ? Nu mai sînt eu soldatul unui ideal precis, apostolul unui devotament consolidat în atîția ani de ucenicie și de formare sufletească ? N-am pornit eu în lume, dînd celor ce m-au trimis supreme asigurări că voi lucra, viața întreagă, fără preget, pentru slava lui Isus Christos și a sfintei lui Biserici ? După doi ani de stăruință, iată că Mîntuitorul dă ogorului meu roadă îmbelșugată... Orbii văd, leproșii se curățâ, surzii aud și mînăstirea săracilor prinde să se ridice,

așa cum am visat-o, în inima acestui cartier, bîntuit de deznădejde, de necredință, de alcoolism și de crimă. În cuibul șarpelui, porumbița Sfîntului Duh a venit și a depus oul miraculos. De ce m-am îmbolnăvit tocmai acum, cînd trebuie să fiu mai energic și mai vigilent ca oricînd ?

Îngenuncheam lung și obstinat înaintea sfintelor icoane și mă luptam să regăsesc cursul cel ușor și fericit al rugăciunii mele de mai nainte. Dar avîntul meu se tăia și piedicile creșteau ca într-un vis agitat și inimic. O tainică înțepătură veninoasă, orînduită de cel viclean, cășuna în mine această învălmășeală dureroasă și amară, pe care căutam cu luptă grea s-o stăpînesc. Îmi mărturiseam, plin de tristețe, că sînt într-o oră de eclipsă a grației viu făcătoare și viu păstrătoare.

Printr-o nefericită potrivire de împrejurări, nu mai aveam, de cîteva luni, nici mîngîierea serilor mele de predică. Direcțiunea școlii, unde predicam, hărăzise două ore de seară școlarilor adulți, așa încît pentru predicile mele nu mai rămînea decît îngusta și pripita jumătate de oră de la sfîrșitul sfintei liturghii, în zi de duminică și în biserică străină. Dar ascultătorii mei erau răbdători și împăcați. Știau că pentru ei se ridică, mîndră și largă, „o mitropolie nouă, la fel cu a mitropolitului" și cînd ne întîlneam în enorie atitudinea lor față de mine era atingătoare.

Cu atît mai mare era jalea mea ! Cu atît mai dureros îmi dădeam seama că trădez pe acești săraci cu duhul, pe acești curați cu inima, pe acești predilecți ai lui Isus Christos !... Prietenul meu, arhitectul-director, își ducea lucrarea cu mînă hotărîtă și spornică. Găsise în Atanasie Ceaur pe omul care pricepe dintr-o dată și execută cu fermitate. Viziunea mea de noapte și de zi, catedrala Sfîntului Vasilie, începea să crească de la pămînt, largă și opulentă, din blocuri de piatră și din cărămidă !

Ce s-a mai petrecut pînă în ceasul spintecat de fulger, care isprăvește chinuita mea istorisire ? Mai mi-aduc aminte de o convorbire cu Roxana, întîmplată la cîtva timp după plecarea în străinătate a Deborei,

şi mai nainte de examenele copiilor. Veneam de pe schelele care prindeau să îmbrace biserica de jur împrejur, şi căutam pe Atanasie Ceaur. Dar patronul era în oraş şi trebuia să sosească în curînd. Roxana m-a poftit să iau loc.

Era o după-amiază fierbinte şi în casa cu miresme şi cu răcoare de grădină odihna era binevenită. Un crepuscul sur şi verde, în care oglinzile clipeau ca nişte heleştaie, stăpînea în dosul perdelelor lăsate. Roxana ieşea din odaia copiilor unde aşteptase pînă ce îi coprinsese somnul. Părea visătoare şi cam tristă.

Venisem de afară cu un val de soare în inimă. Intrasem în casa Roxanei, spunîndu-mi, cu asprime: „Ia-ţi seama! Biciul Stăpînului e la spinarea ta!..." Dar lumina mea solară se stingea în amurgul răcoros şi parfumat din prejurul Roxanei. Energia lozincilor mele se destrăma în timiditate. Mă dovedeam, din nou, deznodat, bîntuit de vedenii turburătoare, incorect cu numele meu, cu chemarea mea duhovnicească şi cu toată atitudinea mea de pînă acum...

— Eşti mulţumit, cucernice părinte, de mersul lucrării?

— Da, doamnă!... Slavă lui Dumnezeu! Toate decurg armonios şi cu spor. Arhitectul e tocmai omul care ne trebuia şi domnul Ceaur îl secondează în chip superior.

— Dar de penitenta sfinţiei tale eşti mulţumit?

La această întrebare neaşteptată, am rămas, o clipă, suspendat între cer şi pămînt... S-o iau în glumă? Să răspund cu o vorbă evazivă şi complimentoasă?... Mai întîi că pricina în sine nu îngăduia nici o uşurinţă, al doilea figura Roxanei era de o palidă seriozitate. I-am răspuns, cu glas adînc:

— Sînt foarte mulţumit, doamnă.

— Prea bine. Atunci, dă-mi voie să-ţi spun, fără nici o stinghereală, că penitenta nu e tocmai mulţumită de duhovnicul ei.

Am răspuns cu îndurerată umilinţă:

— Doamnă, fără să ştiu despre ce este vorba, sînt încredinţat că trebuie să aveţi dreptate. Sînt ceva şi cineva atunci cînd Mîntuitorul meu ţine mîna-i atot-

puternică deasupra mea şi-mi dă curaj şi puteri nebiruite. Dar cînd îşi retrage mîna de deasupră-mi şi mă lasă la propria mea destoinicie, sînt lamentabil, neputincios şi jucăria Celui-viclean... Intru fărădelegi m-am zămislit şi întru păcate m-a născut maica mea...

— O, înţelepte părinte Pavele, iartă cutezanţa mea ; iartă un necaz care mă roade la inimă din ziua cînd Debora a venit să-şi ia rămas bun... Sînt poate nedreaptă, sînt absurdă...

— Poate că nu eşti nici nedreaptă, nici absurdă... Spune-mi, doamnă, despre ce este vorba.

— Este o copilărie... ceva de care mă ruşinez singură, acum la spovedit...

— Ascult, doamnă.

— E adevărat că Debora te-a invitat să te duci, în vara aceasta, la vila ei din Elveţia, sau la vila unor amici ai ei, din preajma Berlinului ?

— Da, aşa este.

— Şi vei răspunde acestei invitaţii ?

— Cred că voi răspunde.

O vie neplăcere se zugrăvi pe chipul rotund şi de obicei tihnit al Roxanei.

— Iartă-mă, cinstite părinte, că mă amestec în lucruri care, evident, nu mă privesc. Dar ce vreai !... Omul este egoist... Nu e niciodată bucuros să-şi vadă prietenii acaparaţi de alţii...

— O, doamnă Roxana, dar nu e de loc cazul acesta! Domnişoara Debora mi-a comunicat lucruri grave sufleteşti şi a făcut apel la cinstea mea de apostol al Mîntuitorului.

— Permite-mi să ştiu despre ce este vorba.

— Poate că ştii, dar eu trebuie să fiu, ca totdeauna, discret pînă la moarte.

— Părinte Pavele, ar fi nebunie din partea mea să vreau să monopolizez pentru mine şi pentru copiii mei zelul dumitale apostolic, ştiinţa dumitale teologică şi prietenia dumitale atît de binefăcătoare...

— Doamnă, mă doare inima că te aud spunînd aceste lucruri, dar durerea mea are o savoare stranie.

— Părinte Pavele, sînt simplă şi sinceră, precum ştii mai bine decît orice om de pe pămînt, fiindcă eşti

duhovnicul meu. Nu înţeleg ce fel de savoare poate să aibă durerea sfinţiei tale... A mea n-are nici o savoare, fiindcă mă doare...

— Lămureşte-mă, doamnă. Spune-mi de ce nu-ţi convine invitarea pe care mi-a făcut-o domnişoara Debora şi de ce te amărăşte acceptarea mea ?

— Părinte Pavele, m-am deprins (probabil din nerozie) să te privesc legat de copiii mei altfel decît ca un pedagog trecător. Aş vrea să fii şi mai departe dascălul lor şi soarele minţii lor primăvăratice... Credeam că vei voi să ne însoţeşti, sau că vei veni să ne găseşti la Sinaia, unde este vorba să petrecem luna lui iulie...

— Dar mi se pare că domnişoara Debora stă în Apus toată vara... Aş putea să răspund invitării dumisale, nu în iulie, ci în august.

— Nu e numai atît, cinstite părinte. Nu numai copiii au nevoie de sfinţia ta, ci şi mama copiilor. M-ai făcut să întrevăd şi să doresc cu încordare o viaţă cu totul nouă. Idealul dumitale, convingerile dumitale, aspiraţiile dumitale după incomparabila lume a spiritului au trecut şi în inima mea... Am ieşit ca din copilărie şi din somn şi mă simt azi coprinsă de vraja mistică de care însuţi eşti coprins. Nu mai preţuiesc lumea aceasta, am înţeles deşertăciunea ei şi mi-e sete de apa cea vie, făgăduită samaritencei, la fîntîna lui Iacov. Vreau să urmez pe Isus Christos, după cuvîntul dumitale elocinte şi cu abnegaţia pe care o pilduieşti. Dar sînt abia la început. Am nevoie de apropierea dumitale şi de certitudinea, verificată zilnic, că te rogi pentru mine.

— Aceasta va fi de-a pururi, doamnă, oriunde voi fi, aproape sau departe !

— Da, însă acum sînt prea începătoare ca să admit că poţi să fii departe. Trebuie să ai grijă de ce-ai sădit. În sfîrşit, mi-ai dat un canon greu, pe care nu voi putea să-l port fără sminteală, decît subt supravegherea dumitale. Voi împlini tot ce mi-ai poruncit, dar e nevoie să te întîlnesc zilnic, în calea mea cea plină de obstacole şi de ispite...

Paşii lui Atanasie Ceaur au răsunat în hol. Convorbirea noastră a luat o albie indiferentă.

XXIII

Cînd eram copil, m-am rătăcit o dată prin codrii noştri. Eram cu cîţiva tovarăşi de aceeaşi vîrstă şi pornisem să culegem mure. M-am răzleţit de ceată şi m-am pierdut în inima pădurii. Nu mai ştiam încotro e satul, încotro este muntele. Am alergat, sugrumat de emoţie şi asudat, un ceas sau două. Peste tot erau numai hăţişuri, numai copaci bătrîni şi fioroşi, numai troian de frunze moarte, nespintecat de nici o potecă. Mă zbăteam năuc, plin de spaimă, gata să izbucnesc în plînsete. Tîrziu, mi-a venit puţină minte în cap. M-am urcat într-un fag uriaş şi de subt straşinile lui am văzut departe, cîmpia, satul nostru şi cam pe unde trebuia s-o croiesc ca să scap de capcana codrului.

Zguduitura de odinioară, deznădejdea acelui ceas din copilărie, furia cu care desfundam desişurile fără de poteci... îmi revenau în cuget, după atîţia ani de zile, acum în faţa inextricabilei mele situaţii... A doua zi era o duminică, prima din luna iunie. Am gonit cu greutate de pe ochii mei, neînchişi aproape noaptea întreagă, hoarda viziunilor chinuitoare şi am venit dis-de-dimineaţă, să privesc fără martori opera mea în creştere...

M-am plimbat în jurul ei, m-am urcat pe schelă şi am complectat cu închipuirea zidurile începute... Aşadar, visul n-a fost zadarnic... Ideea trece, treptat şi sigur, din lumea ei cea impalpabilă în lumea tangibilă şi grea. Mînăstirea mea pogoară pe pămînt!... N-am nici un cuvînt să mă îngrijesc pentru ceea ce mai trebue: Chinovia săracilor va urma după catedrala terminată şi tîrnosită. Roxana e garanta visului integral. Nimic nu va putea să zădărnicească înfăptuirea marelui şi generosului aşezămînt... Dar de ce, pe măsură ce pustiul acestui cartier se acoperă cu flori duhovniceşti, inima mea se usucă şi se preface în pustiu? Pentru ce mărturisirea Roxanei s-a schimbat, în sufletul meu, într-un fel de băutură descîntată şi malefică? La acest faliment urîcios trebuie să iasă pregătirea mea de atîţia ani, darul meu preoţesc, încrederea mea în

cerescul Stăpîn şi suprema lui asigurare: „Şerpi vor lua în mînă şi chiar ceva dătător de moarte de vor bea nu-i va vătăma!“

Confesiunea unei penitente a fost destul ca să răstoarne un piedestal de credinţă şi de teologie, consolidat cu trudă şi ridicat la răspîntia mulţimilor dosădite şi părăsite!... Roxana are dreptate. Cum poţi să deschizi deasupra capului cuiva cerul fericirilor creştine şi apoi să-l trimiţi în vilegiatură? Şi, iarăşi, cum poţi să încarci în spinarea cuiva un canon înfricoşat, iar tu să cazi în greşala vechilor farisei, mustraţi de Domnul?... Dar Roxana nu bănuieşte că duhovnicul ei s-a poticnit dezastruos!... Ea nu ştie că puterile şi siguranţa mea de astă-iarnă le caut şi nu le mai găsesc! Ea gînd nu are că o insectă a iadului a înţepat inima mea temerară şi azi mă zbat în frigurile unei conştiinţe înveninate!

M-am încrezut nebuneşte în cel ce nu iubeşte pe încrezuţi?... M-am trufit cu ceea ce nu era al meu, fiindcă era darul lui Dumnezeu?... Sînt în faţa acelor încercări, care nu cruţă nici pe Abraham, nici pe Iov, nici pe apostolul Petru, şi pe care trebuie să le primeşti şi să le rabzi cu inima înfrîntă şi smerită? *Eloi, Eloi, lama sabahtani!*[1]

M-am oprit pe schelă, în dreptul viitorului altar, şi am privit, în viziune, adîncul plin de făclii şi de inimi fumegînde, ascuns în timp, ca o mină de diamant, încă neexploatată, ascunsă în sînul pămîntului. Scris este, în voia ta, Stăpîne, ca eu, nevrednicul, să fiu primul tău preot, la acest altar? Veni-va, pentru mine, ziua de înaltă bucurie cînd, izbăvit de ispita de azi şi împăcat cu mine însumi, să jertfesc mielul cel fără de prihană şi să chem pe Roxana la divinul ospăţ? O, scurtează durerile de azi, toarnă vin şi untdelemn peste rănile celui căzut între tîlhari şi binecuvîntează convalescenţa lui!

Vor veni cei mulţi, cei săraci, cei dezmoşteniţi, vor veni nemîngîiaţii acestei vieţi şi vor umplea pridvoarele tale, tinda şi naosul casei tale. Nu ruşina, nu fă de

[1] Doamne, Doamne, de ce m-ai părăsit!

ocară pe păstorul lor ! I-am hrănit atîtea zile cu dorul acestui sfînt locaş ! Ştiu toţi visul meu, nădejdile mele, luptele mele, încrederea mea în tine ! *„O, tu care asculţi rugăciunea ! Către tine să se îndrepteze toată făptura ! Păcate şi iar păcate mă covîrşesc, dar tu ierţi fărădelegile noastre ! Fericit este acel pe care l-ai ales şi l-ai apropiat de tine, ca să locuiască în curţile tale ! Fă-ne să ne săturăm de bunătăţile casei tale, de sfinţenia locaşului tău !"* (*Psalmul* 65).

XXIV

Nu stătusem niciodată prea mult de vorbă cu pedagoaga copiilor. Helen Hempel era pentru mine o figură corectă şi rece, pe care o vedeam aproape zilnic dar pentru care nu aveam decît cuvinte de politeţă. Ştiam că e protestantă (fără să ştiu din care bisericuţă anume) şi mă feream să nu venim amîndoi, faţă în faţă, pe vreo chestiune confesională. Oricîte merite şi oricîţi lauri ştiinţifici au cucerit aceşti reformatori, Biserica integrală nu poate să uite şi să ierte nici un moment că ei pentru popoarele lor au făcut — ca altădată Titu — să înceteze sfînta jerfă şi să se prăbuşească altarul şi preoţia. Helen Hempel îşi făcea datoria cu admirabilă rigiditate şi, precum i se şi cădea, nu avea vorbă, luare-aminte şi tovărăşie decît cu Lia şi cu Bujorel. Ştiind bine că ei sînt mai mult decît dascălul de religie al copiilor, ea îmi lăsa cu discreţiune inima lor, pe toată latura nevinovăţiei şi a curiozităţii lor religioase. La unele întrebări ce îi puneau, le răspundea şi-i amîna : „Să întrebaţi pe domnul paroh. El ştie să vă spună".

Această onestitate mă impresiona şi uneori aş fi voit să nu mai existe între noi amîndoi atîta depărtare sufletească. Puteam să încep, oricînd, mereu evitata convorbire, de la Biblia pe care Helen Hempel o citea cu

o asiduitate într-adevăr protestantă. Dar dădeam zi după zi, preocupările şi restriştea mă prinseră în drum şi pedagoaga germană privea din colţul ei, cu părută indiferenţă, diagrama activităţii mele şi nourii de pe fruntea mea.

Au sosit zilele socotelilor şcolare de sfîrşit de an. Elevii mei, pregătiţi în particular, trebuiau să se prezinte la examen. Pregătitorul lor era dator să-i însoţească şi cu prezenţa lui să micşoreze, pentru bieţii copii, emoţiile acestor momente totdeauna temute. Intr-o zi, avînd treburi, am înştiinţat pe pedagoagă că de la şcoală mă voi duce aiurea şi că o rog să vie cu noi, ca să aducă pe copii acasă. Dar ceasul de examen a întîrziat. O inspecţie şcolară a modificat mersul lucrurilor şi copiii pregătiţi în particular, împreună cu părinţii lor, au aşteptat pe bănci, sub salcîmii şcolii, un ceas întreg. Am vorbit cu Helen Hempel. Amîndoi ne căutam cuvintele, eu, fiindcă trebuia să mi le aduc aminte, ea : fiindcă îmi spunea lucruri neaşteptat de serioase.

— Ne cunoaştem puţin, Hochwürdiger [1], adică dumneata nu mă cunoşti pe mine ; eu te cunosc mult mai bine.

— Doamnă, sîntem vinovaţi amîndoi, dacă sîntem.

— Nu venise timpul. Eclesiastul zice : E timp pentru orice lucru de subt ceruri... E timp ca să taci şi e timp ca să vorbeşti ; e timp ca să iubeşti şi e timp ca să urăşti ; e timp pentru război şi e timp pentru pace...

— Aşa trebuie să fie ! Intîi pentru că ne-o spune divinul înţelept şi al doilea pentru că ne-o confirmă experienţa...

— Am urmărit cu luare-aminte acţiunea dumitale de paroh şi izbînda dumitale cea nouă.

— Sînt măgulit... Cu toate că facem parte din biserici deosebite, totuşi progresul împărăţiei lui Isus Christos trebuie să ne intereseze, chiar şi atunci cînd îl realizează biserica vecinului...

---

[1] Sfinte părinte.

— Hochwürdiger, am o gravă obiecţiune de făcut cu privire la mijloacele pe care le-ai ales ca să serveşti pe Domnul.

— Vreau s-o cunosc, doamnă.

— Ai voit să ridici o impunătoare biserică a săracilor şi să colonizezi în jurul ei familiile cele mai împovărate şi mai nenorocite... Pentru aceasta, te-ai adresat bogaţilor şi cu milioanele economului nedrept vreai să-ţi împlineşti gîndul gîndit... Mă tem că n-ai luat calea cea bună!

— Cum ar fi trebuit să fac, doamnă?

— Mai întîi iartă-mă că îndrăznesc să-ţi destăinuiesc atari convingeri... Cred că nu mă înşel cînd presupun că între dumneata şi mine există un fond de identică simţire religioasă şi socială... Asupra multor lucruri avem concepţii asemănătoare, fiindcă... stăm, clădiţi sufleteşte, pe aceeaşi sfîntă Evanghelie, adică pe vestea cea bună, adusă dezmoşteniţilor acestei lumi...

— Pot să-ţi spun altceva decît adevărul?... Este aşa cum zici! Ne-am nutrit amîndoi cu aceeaşi hrană spirituală.

— Ei bine, atunci ascultă-mă. N-ai urcat pînă acolo pînă unde trebuia să urci! Marele templu al săracilor trebuia zidit din obolul familiei imense a lui Lazăr!

— O, doamnă, cît m-am zbuciumat, la cîte uşi am bătut, cît am şovăit pînă cînd m-am decis să asediez casa de fier a lui Atanasie Ceaur...

— Nu îţi aduc nici o învinuire; îţi exprim o părere de rău personală. Ia cugetă cît de măreţ ar fi fost apostolatul dumitale, dacă ai fi mers din oraş în oraş şi din sat în sat, predicînd împărăţia cerurilor şi adunînd ofrandele poporului pentru marea dumitale catedrală.

— Mă umileşti şi mă striveşti, cu vedenia dumitale! Sînt slab şi păcătos şi am făcut lucrurile, după potriva nevredniciei mele!

— Domnule Abel Pavel, ai suflet şi puteri mai mari decît bănuieşti... Mîntuitorul ţi-ar fi dat energia şi izbînzile apostolului Pavel, însă... n-ar fi trebuit să intri

în casa stăpînitorilor acestui veac... *„Ce-aţi ieşit să vedeţi? Oare om îmbrăcat în vestminte moi?... Iată, cei ce petrec în haine scumpe şi în desfătare sînt în casele împăraţilor!"* Poate Ioan Botezătorul să fie oaspetele tetrarhului Irod?... Cel mult legat în lanţuri şi sălăşluind în subteranele palatului! Şi pentru mine, cînd te-am văzut întîi, erai un fel de Ioan Botezătorul.

— M-ai ridicat prea sus! Era fatal să cad şi să te dezamăgesc!... Dar lăsînd la o parte aceste strivitoare comparaţii biblice, iată-ne pe amîndoi, în palatul acestui magnat, dîndu-ne osteneala să-i creştem copiii în legea lui Isus Christos...

— Evident, facem o faptă bună... dar eu sînt o biată mercenară, pe cînd dumneata eşti un om liber, un apostol, un ostaş...

— Mi-este ruşine să-ţi spun că rezist să-ţi recunosc dreptatea...

— Hochwürdiger, nu mă înşel... Te-am văzut în timpul din urmă împovărat de gînduri, abătut şi veştejit... Nici lui Ioan Botezătorul nu i-ar fi mers mai bine, dacă, în palatul lui Irod, în loc să găsească duşmănia Irodiadei şi planurile ei asasine, ar fi găsit numai vraja, dansurile şi făţărnicia Salomeii...

— Mă uimeşti şi mă îngrozeşti!... Cine ţi-a dat autoritatea aceasta şi ce semne faci ca să te legitimezi?...

— Sînt sora dumitale în Isus Christos şi îţi spun adevărul. Nu-ţi cer nici o mărturisire şi nu urmăresc nici un fel de tribut al sufletului şi al prieteniei dumitale... Iubeşti pe mama acestor copii şi eşti victima unei rafinate diplomaţii feminine... Ce-ar folosi omului dacă ar cîştiga lumea întreagă, iar sufletul şi l-ar pierde? Te-ai gîndit bine la tîrgul făcut? Pe milioanele lui Atanasie Ceaur, făgăduite operei dumitale, şi pe chipul de făţarnică madonă al soţiei lui, eşti gata să-ţi vinzi sufletul, dacă nu cumva l-ai şi vîndut!

Lia venea să se plîngă că Bujorel i-a smuls panglica din vîrful capului. Am coprins-o pe Lia în braţe şi am ascuns, în buclele ei de aur, două lacrimi.

XXV

Venerate duhovnice, ştii că în timpul din urmă au fost lungi şi pasionate discuţii în jurul noii legi bisericeşti. Principatul nostru eclesiastic a încercat să unească şi să armonizeze — după părerea multora, prea grabnic şi artifical — două curente de viaţă bisericească, două tradiţii deosebite şi două constituţii divers închegate, dincolo şi dincoace de Carpaţi. Dibuirile, tratativele, pregătirea paragrafelor legii au durat multă vreme. Vlădicii noştri s-au întrunit de numeroase ori şi, în diferite locuri, timpuri şi proporţii, au discutat cînd ei între ei, cînd de faţă cu reprezentanţii statului, şi s-au oprit, extenuaţi, la a nu ştiu cîtă prelucrare a acestei legi menite să uniformizeze biserica naţională.

Dar deocamdată rezultatul tuturor acestor silinţe va fi, pare-mi-se, iluzoriu. Deosebirile rămîn şi mai departe rău acoperite cu noul vestmînt legal. De la provincie la provincie, de la eparhie la eparhie, diversitatea se dă pe faţă, în formă şi în fond, în cult şi în administraţie, uneori (ai zice) chiar în concepţii şi în învăţătura teologică. Simbolul acestei întîrzieri de aducere la acelaşi numitor este însuşi portul vlădicesc. Ierarhii noştri n-au izbutit încă să stabilească, ei între ei, care este uniforma episcopului romîn şi cîte culori pot să aibă vestmintele de purtare ale unui arhiereu.

In toiul acestor dispute şi în dezbinarea greu de biruit a tendinţelor diverse şi a sufletelor şi mai diverse, mitropolitul mă chemă deunăzi şi îmi dădu o sarcină de încredere. Se pare că şeful nostru bisericesc este preocupat de existenţa mea şi ţine s-o ştiu şi eu. Cuvintele elogioase cu care a binevoit să mă distingă, în cuvîntarea sa din ziua de 1 Mai, pare că purced mai din adînc decît dintr-o convingere protocolară...

M-a chemat şi mi-a spus :

— Iată, aici pe masă, două scrisori : una este pentru mitropolitul Ardealului şi alta este pentru o persoană particulară din Sibiu. Sînt scrisori deosebit de importante şi trebuiesc predate destinatarilor, printr-o mînă

credincioasă. În ceasul de față, subalternii mei de încredere sînt ocupați sau împrăștiați... Ești suplinitorul lor și omul meu de încredere... Iată, aici, bani de drum. In trei zile să fii înapoi, aducînd plicurile iscălite... Dacă, din întîmplare, vreunul din acești doi nu este acasă, mi-aduci scrisoarea în sîn.

Era un semn de reală favoare și dovada simțită că stăpînul meu bisericesc se reazimă, cu convingere, în devotamentul meu.

M-am închinat și i-am răspuns :

— Mîine la amiază, cu ajutorul Domnului, voi fi în Sibiu.

Lia și Bujorel trecuseră examenele cu succes. Și ei și eu eram acum la începutul vacanței. Totuși, am trecut pe la palatul lui Atanasie Ceaur să vestesc porunca primită și plecarea mea din București. Pe patron n-am putut să-l văd. Era bolnav și nu primea pe nimeni. Îl supăra o nevralgie facială sau o durere de dinți și schimba compresă după compresă.

Am călătorit destul de bine. M-am odihnit cîteva ceasuri și m-am deșteptat cînd mă apropiam de Piatra-Olt... Era dimineață înaltă și luminoasă de iunie. Holdele rostogoleau, aci valuri de aur, aci valuri de mare verde, subt altarul din ce în ce mai ridicat al soarelui pontifice... Misterul rodniciei, al muncii și al vieții se celebra încă o dată, în cer și pe pămînt, subt ochii îngerilor și subt ochii fiilor lui Adam.

Rămăsesem singur, într-un compartiment întreg, și în aleanul ceasurilor aurii, scandate de ritmul monoton al trenului, mă revedeam, mă cercetam și mă pipăiam pe mine însumi, ca într-un pat de sanatoriu... Îmi luasem ziua bună și de la Helen Hempel. Palidă și solemnă, această evanghelistă îmi spusese în șoaptă :

— Îngerul Domnului să-ți iasă în cale și să facă cu dumneata minunea lui Tobie, să-ți deschiză ochii...

Intervenția acestei femei, cu avertismentele și cu dreptele ei mustrări, făcea din inima mea un iarmaroc de voci contradictorii... Era Helen Hempel atît de curată în intenții și atît de dezinteresată, cît mi se părea ?... Pe de altă parte, aveam eu oare, dreptul să cred că judecățile ei asupra Roxanei au vreo temelie

de adevăr ? Helen Hempel a înţeles exact şi are dreptate într-un singur punct : că eu am pierdut simplitatea şi libertatea mea sufletească de ostaş al lui Isus Christos ! Şi acesta este dezastrul cel mai mare !...

Am privit valea Oltului cu ochii micşoraţi şi am întreţesut, de-a lungul orelor de călătorie, dumbrăvile malurilor lui, munţii grei şi priporoşi, care îi aţin calea, năvala cînd de păcură cînd de beteală a valurilor lui, cu peisajul mort şi cenuşiu al sufletului meu...

La ora unu după-amiază, am fost în Sibiu şi am mers de-a dreptul la reşedinţa metropolitană. Vlădica nu era acasă !... Plecase de trei zile în inspecţii canonice şi era aşteptat să sosească în ziua aceea, sau a doua zi. M-am dus cu epistola a doua, la cel în drept. Acesta nu plecase nicăieri. I-am dat misiva, am luat mărturia de primire şi am revenit la reşedinţă.

Oamenii de casă ai mitropolitului m-au primit cu cinstea cuvenită nu unui curier, ci unui trimis diplomatic şi m-au sfătuit să rămîi şi să aştept. Am cerut, telegrafic, dezlegare de la Bucureşti. Am primit răspunsul : „Aşteaptă pînă cînd se va înapoia".

Dar peste noapte munţii Sibiului şi-au pus în cap nişte glugi întunecoase de nouri, vremea s-a răcit deodată şi a început să plouă cu găleata. Mitropolitul aşteptat a rămas prizonier prin nişte gîturi de munte, înecate de puhoaie. A sosit în Sibiu de abia a patra zi. M-am înfăţişat cu scrisoarea mea şi i-am istorisit ce curier fără noroc fusesem...

De abia se terminase audienţa şi primesc din partea primatului, telegrama fatală :

„Vino cu primul tren. Amicul nostru Atanasie Ceaur decedat azi-dimineaţă".

XXVI

... Primul tren cu care mai puteam pleca era cel din zorii zilei şi acum era spre vecernie !...

Am alergat la chioşcurile de ziare să văd dacă nu cumva foile locale conţin vreo telegramă... Nimic !...

Am aşteptat în contorsiuni de nerăbdare pînă la unu noaptea, cînd soseşte un tren cu călători şi cu ziare din Bucureşti... La ultima oră a unui cotidian de dimineaţă, vestea morţii lui Atanasie Ceaur făcea prag negru pe trei coloane.

Marele industriaş murise la trei dimineaţa, într-un sanatoriu de la Şosea... Pricina morţii era o infecţiune fulgerătoare, declarată în urma extragerii unei măsele... Uimirea şi consternarea erau universale... Atanasie Ceaur era, în partidul din care făcea parte, mare putere financiară şi rezerva remanierii aşteptate... La clubul partidului fîlfîie flamura de doliu... Urma o biografie inexactă şi lăbărţată, turnată anume pentru urgenţa momentului.

Am pîndit prin fereastră răvărsatul zorilor, dăpănînd mii de paşi şi căutînd să-mi dau seama unde mă mai găsesc, în acest naufragiu omnilateral... Sărmanul Atanasie Ceaur, îşi purtase moartea în obraji, o viaţă întreagă... Subt masca lui, respingătoare, subt maxilarele lui egoiste şi carnasiere, aştepta, în cuib nevăzut, stafia nimicirii !... Mi se părea fioros de logic ca moartea să fi găsit, în el, ca prim canton, fălcile lui... O singură măsea stricată, operată rău sau fără vreme, destupase izvoarele unui puroi subit, unui puroi misterios, dar infailibil !...

Existenţa lui, acum, este încheiată şi desăvîrşită ca o sferă. Rapace, antipatic, sanchiu şi materialist, moartea îl varsă ca pe un cap-de-operă în vistieriile lui Dumnezeu. Ce este acest dor fără nume, această admiraţie, această beatificare pe care o hărăzim, în taina subconştiinţei noastre, celor ce au murit înaintea noastră, fie buni, fie răi, fie cetăţeni ai necropolei creştine, fie adormiţi într-o lege streină ?... Inima noastră, depăşeşte cu reveria ei, hotarele teologiei noastre şi umilinţa singură ne izbăveşte de labirintul controversei inutile.

Apoi, din noianul gîndurilor fără frîu, din mulţimea şi din ciocnirea atîtor întrebări smintite, vedeam crescînd în faţa mea — ca acele catedrale din legendele Nordului, înghiţite de ocean şi renăscînde în noaptea de Anul Nou — făptura bisericii mele iubite şi ocea-

nul noroadelor înconjurătoare... Ce va fi cu visul meu ? Ce se va întîmpla cu zidirea începută şi retezată pe la brîu de sabia sfîntului arhanghel ? Îngădui-va Domnul ca sfîntul lui locaş să se cufunde în prăpastie, o dată cu ctitorii, unul mort şi celălalt trădător ?

Şi Roxana, ce va face ea de acum înainte ?... O, aici inima mea trosnea şi urla ca o colivie de fiare sălbatice, nemîncate de cîteva zile !... Cît îşi va purta văduvia ? Ce va povăţui-o tatăl ei ? Încotro vor împinge-o preferinţele ei ?... Cît aş fi dat, în ceasul acela, să nu ştiu nimic, să nu fi fost duhovnicul Roxanei, să nu fi primit, în înfricoşatele cămări ale spovedaniei, tot ceea ce primisem şi sigilasem cu sigiliul tăcerilor eterne !

Am plecat din chilia mea de gazdă cu mult mai nainte de ora trenului. Vechiul oraş săsesc stătea încă, negru şi ţăpur, subt ultimele stele stăruitoare la apus. Tăriile se limpeziseră. O răcoare umedă şi respiraţia munţilor apropiaţi dădeau nevinovăţia primei tinereţi acestor ziduri şi acestor turnuri mai vechi decît Biblia lui Luther.

În sfîrşit, trenul s-a mişcat din gară şi a luat-o în jos, spre Olt. Zeci de kilometri am mers pe lîngă el. În trei zile de ploaie crescuse fioros. Îi veneau pîraie de pe toate văile, zguduia toate podurile şi azvîrlea spume pe traversele liniei ferate. Se părea că, pe albia lui, nu mai curge apa cea cunoscută şi lesnicioasă, pe care o tai cu un deget, ci o conjuraţie vrăjită şi dezastruoasă a tuturor stîncilor cărunte, din ocnele acestor munţi. Cu tot zgomotul trenului, glasurile Oltului rămîneau distincte. Unde albia era mai largă şi mai răvărsată, se ridica, spre codrii suspendaţi, stol de fluierături şi de ţipete de fierăstrău. Unde matca se strîmta şi se prăbuşea în subteranele de piatră, vijelia cea stridentă se prefăcea în mînie bubuitoare şi în horcăială de infern gîtuit. Valurile veneau călare pe valuri, pînă la un stîlp de pod, pînă la o stană curmezişă, se năpusteau în ea ca trăsnetul şi se risipeau într-un fulger de furie albă şi de spume.

Dar cît era de legitimă această răzvrătire a Oltului străvechilor balade !... Cît era de binevenită şi de dra-

gomană această nebunie, care-şi călca ţărmii şi zguduia pravila stîncilor constrîngătoare de mii de ani !... Priveam iureşul viteaz al Oltului, priveam dezlănţuirea lui măreaţă şi absurdă, vedeam prăpădul fagilor, cu fruntea în vîltori, cu rădăcinile în văzduh, şi ochii mi se umpleau de lacrimi şi o simpatie amară şi păgînă dibuia în mine începutul nu mai ştiu cărei doine bătrîneşti... Cît eşti de frumos, Oltule ! cît eşti de subjugător, Oltule, în răzvrătirea ta !...

Pe drum, m-am întîlnit cu ziarele care zburau din Capitală spre colţurile ţării... Atanasie Ceaur stătuse trei zile în sanatoriu... Medicii îşi frîngeau mîinile şi deplorau acest caz arhinenorocit... Mitropolitul primat se interesase tot timpul de starea bolnavului şi se găsea lîngă el, cînd şi-a dat obştescul sfîrşit... Preoţii mitropoliei au administrat muribundului sfintele taine... Detaliu mişcător, pe care reporterii îl sunau ca pe clopotul cel mare din dealul Adunării Deputaţilor : Preşedintele Consiliului de Miniştri era să facă o sumară remaniere şi să încredinţeze lui Atanasie Ceaur portofoliul finanţelor. Ziua hotărîtă, pentru depunerea jurămîntului şi intrarea lui în cabinet, a fost să fie tocmai ziua fulgerătorului deces !... Ziarele vorbeau cu prolixitate de ctitoria lui Atanasie Ceaur, de uriaşul lui proiect de-a ridica, în cel mai uvrier cartier al Capitalei, „Mănăstirea săracilor"... Mai multe fotografii arătau diferite aspecte ale bisericii în construcţie şi chipul generosului defunct. Ziarele mai dădeau şi informaţia că Atanasie Ceaur va fi prohodit în biserica, deocamdată acoperită numai cu bolta cerului, şi va fi îngropat — potrivit vechilor datine bisericeşti — lîngă sfîntul altar.

La ora şase seara, am ajuns în Bucureşti. Am luat o maşină şi am mers, fără să mai cuget la nimic, direct la casa cernită... Intram într-un palat de antracit şi de huilă. Peste tot erau draperii negre şi barizuri de doliu. Roxana era în salon, cu cîţiva prieteni, veniţi pentru această dureroasă împrejurare. Printr-o nimicitoare asociaţie de idei, mi-a venit în minte învierea lui Lazăr şi toate peripeţiile premergătoare... *„Învăţătorul este aici şi te cheamă !"*...

Mi-au țîșnit lacrimi din ochi și am gemut în inima mea!... Am ridicat ochii spre policandrele însovonite și mi s-a părut că privesc, de la rădăcină spre vîrf, un stejar centenar... Acolo sus, în vîrful lui, era un cuib de vulturi, și puii așteptau în el ceasul zburatului... Dar eu, de abia ieșit din ou, alunecasem din cuib și acum zăceam strivit și-mi dădeam duhul...

Din porunca Roxanei, am așteptat într-un iatac. La apropierea ei, o servitoare a deschis ușa... A intrat cu brațele întinse și plîngînd:

— Părinte Pavele, ai plecat cu norocul nostru! Dacă era aici, poate că ne ocolea nenorocirea!

I-am răspuns cu glas sugrumat:

— Plîngeți cu înțelepciune, doamnă!... Oricît de mare ar fi durerea dumneavoastră, nu uitați nici un moment că sînteți fiica Bisericii și mărturisitoarea nemuririi! Credem cu neclintire că Isus Christos este *Adevărul, Calea și Viața.*

— Părinte, părinte!... roagă-te pentru mine!... Ajută-mă în această oră grea a vieții mele!

Lia și Bujorel (probabil împinși înainte de Helen Hempel) apărură în ușă, cerniți și plînși. La vederea lor, Roxana își acoperi fața cu mîinile și le plînse de milă:

— Bieți copii!... Bieți copii!...

Îi trăsei spre pieptul meu și-i îmbrățișai, zguduit tot, de jalea acelei ore și de jalea mult mai grea a conștiinței mele de duhovnic, prins în lațul Celui-viclean.

Roxana ridică fruntea, văzu capul meu, în ghirlandă cu capetele celor doi copii, și izbucni de-a binelea:

— O, părinte Abele!... nu pleca de lîngă ei! Păzește-i! Fă-i mari! Fii tatăl lor!

Durerea ei de mamă o făcea să nu-și mai aleagă cuvintele... Dar și eu eram la capătul puterilor!... Am început să plîng.

— Să ne rugăm fierbinte, doamnă! Să cădem înaintea Prea-Curatei! Să cerem, cu lacrimi, descătușarea inimilor noastre!...

Apoi, dezmetecindu-mă:

— Unde este catafalcul?

— Afară, între zidurile începute... Sicriul este închis şi plumbuit... Bietul Tase nu mai era de recunoscut !... Vino de priveşte.

Cu cei doi copii de mînă şi precedat de Roxana m-am apropiat de o fereastră deschisă. Priveliştea nu era comună. Biserica — atîta cîtă era — părea un gigantic catafalc. Zidurile erau îmbrăcate în negru. În mijloc, pe o estradă înaltă, era sicriul şi de jur împrejur : o seră de plante şi de flori. Patru stîlpi de ceară, la cele patru colţuri ale sicriului, creşteau peste grădina întreagă, ca nişte trunchiuri de palmieri. Pe conturul zidurilor cernite fumegau, din loc în loc, casolete mari de aramă. Pentru paza bunei rînduieli şi pentru cinstirea celui adormit, sicriul era păzit de soldaţi în mare ţinută.

M-am aplecat adînc, mi-am făcut semnul sfintei cruci şi am binecuvîntat rămăşiţele lui Atanasie Ceaur.

— Locul meu este acolo, doamnă. Mă duc să-mi fac datoria... Permiteţi-mi să trec un moment la telefon şi să vestesc casa metropolitană că am sosit în Bucureşti.

XXVII

Am primit poruncă să mă înfăţişez mitropolitului a doua zi de dimineaţă. În noaptea aceea, am stat cîteva ore de veghe, lîngă sicriu şi am citit evanghelia sfîntului Ioan... Pe cerul nopţii plutea, în azurul infinit, luna în creştere. Precipitarea celor întîmplate, funebrul decor în care mă găseam, vijelia sentimentelor mele... mă aruncau pe un ţărm fantastic, cu putinţă numai în vis... Palatul vecin coprindea bună parte din văzduhul albastru, cu făptura lui mohorîtă, cu terasele lui muiate în argint şi cu piedestalul imens — de magazine, de depozite, de avere grămădită şi de muncă stoarsă — pe care culmina... Unde mă găsesc şi ce înţeles au toate cîte văd ?... Ce s-a ales din catedrala mea ?... Un catafalc ! Ce s-a ales din avîntul

şi din eroismul meu creştin ? O capitulare, poate o apostazie !... Nu sînt într-un templu ruinat ; nu stau în preajma unui palat cartaginez ; Mîntuitorul a venit pe pămînt ; sfîntul Ioan şi-a scris evanghelia !... Dar în inima mea şi în jurul meu, această lună izvorîtoare de vrajă şi de incertitudine, aceste plante tropicale, această împrejmuire de bazalt, această siluetă monstruoasă, cu coarne de argint... urzeau visul absurd, mă scoteau din poteca siguranţelor în timp şi în spaţiu... Eram sleit. M-am dus şi m-am culcat.

A doua zi, am stat în faţa mitropolitului primat. Ca totdeauna, era liniştit, lucid şi bun cîrmaci în vremuri de furtună. M-a făcut să văd lucruri la care nu mă gîndisem.

— Ştii că situaţia e azi cu totul alta... Trebuie să auzim sfatul juriştilor. Averea lui Atanasie Ceaur aparţine acum copiilor. Soţia lui este numai o epitroapă... Azi sau mîine se instituie consiliul de familie... Te voi susţine şi te voi impune membru în acest consiliu...

Eram atît de departe de toate aceste idei şi preocupări, încît mi-a fost teamă să deschid gura.

— Ctitoria frăţiei tale, pornită cu atîta brio şi cu atîtea aparenţe fericite, s-ar putea să se prefacă în povară, pentru umerii noştri...

— Înalt prea sfinte stăpîne, în cazul cel mai modest, voi umbla cîţiva ani, prin toată ţara, şi voi căra, în cîrcă, materialul, clopotele şi icoanele sfîntului locaş...

— Mai avem pînă acolo... Aşteaptă semnele şi instrucţiunile mele... Azi după-amiază este înmormîntarea... Am auzit că eşti vajnic predicator... Te bizuieşti să rosteşti cuvîntarea funebră ?

— Chiar dacă m-aş bizui, stăpîne, cuvîntarea aceasta trebuie rostită de marele vlădică... Este o situaţie deosebită, pe care trebuie s-o valorifice însuşi şeful bisericii...

— Da, ai dreptate... Mi-e urît, însă, că trebuie să scriu sau să dictez acest discurs. Protocolul cere să citeşti cuvîntul funebru...

— Înalt prea sfinte, protocolul este pentru gîngavi şi pentru laici.

— Să vedem dacă pot să te ascult... La ora trei, mă primeşti la picioarele catafalcului... Cere de la vestmîntar odăjdiile care îţi trebuie.

A fost o slujbă cu adevărat metropolitană. Falnicii noştri protoierii, cu îndemînarea lor rituală, cu glasurile lor bine deprinse şi melodioase, au ridicat în slăvi sufletul mulţimilor compacte din jurul estradei noastre. Corul mitropoliei, sobru, disciplinat, mănunchi de spice de aur ! a resfirat peste sicriul lui Atanasie Ceaur şi peste emoţiunea tuturor, aleanul tînguirilor bisericeşti şi acele clipe de încredinţare şi de convertire, din calea mormîntului încă gol...

„Cu adevărat deşertăciune sînt toate şi viaţa aceasta este umbră şi vis, că în deşert se turbură tot pămînteanul ; precum a zis Scriptura : cînd dobîndim lumea, atunci în groapă ne sălăşluim, unde împreună sînt împăraţii şi săracii. Pentru aceasta, Christoase Dumnezeule, pe robul tău acesta, mutat de la noi, odihneşte-l, ca un iubitor de oameni !..."

Apoi după cîntări, psalmi şi răspunsuri, iar şi iar, apariţia ecteniei şi ecfonisul odihnitor — „că tu eşti învierea, viaţa şi odihna răposatului, robul tău Atanasie"... — care trecea din preot în preot, isprăvind cu mine, cel din urmă.

Un protoiereu tenor a citit Apostolul, cu acea măiastră bogăţie de volute şi de spaţii, proprie cititului oriental. Mitropolitul a citit sfînta Evanghelie jos şi fără legănări.

După rugăciunea arhierească, am ridicat capul şi am privit în faţa mea... Mitropolitul şi-a început cuvîntarea... Erau adunaţi cunoscuţi şi necunoscuţi. Roxana, de abia vizibilă sub zăbranic, stătea lîngă sicriu, între Ilie Trandafirescu şi copii... Nu lipsea nici unul dintre prieteni ; numai Debora era departe...

Mitropolitul a pornit fără teologie şi fără grandilocvenţă. A evocat ziua punerii pietrei fundamentale, a schiţat viaţa şi activitatea lui Atanasie Ceaur, a preamărit fapta lui, comparabilă cu a boierilor şi a domnilor de altădată, şi cu o mare îndemînare reto-

rică ne-a făcut deodată să vedem fulgerul din ceruri, căzînd şi mistuind : *„nu turmele lui Iov, nu avuţiile lui, ci pe însuşi marele aducător de jertfă !... Eu tac şi gura n-o deschid, căci tu eşti carele faci toate"* (Psalmul 39,10).

Să nu ne mirăm şi să nu deznădăjduim. Aşa este taina tuturor iniţiatorilor. Opera începe, urzitorul se duce. Dar opera trece moştenire în mîinile şi în grija urmaşilor. Marele pilduitor Atanasie Ceaur aşteaptă să-l continuăm. O, printre aceşti continuatori, durerea şi înduioşarea noastră salută o soţie tînără, toată în înfăţişare-i : îngerul durerii, şi doi copii nevrîstnici!... Aici, mitropolitul, stăpîn pe auditor, urcă, simplu şi puternic, din treaptă în treaptă, pe scara emoţiunii noastre. Cînd ne văzu pe toţi plîngînd şi îndeosebi pe Roxana, se domoli cu artă, scăzu vocea, se făcu bătrîn de o sută de ani, şi se sprijini pe cîrja păstorească...

— Să ascultăm glasul străvechii înţelepciuni a poporului nostru, să ascultăm pe cel mai mare interpret al ei, poetul genial săvîrşit din viaţă nu de mult, şi în locul sfetnicului, din poem, să grăim durerii tale, doamnă :

De cum te zbuciumi, tu te stîngi
Şi inima din noi o frîngi.
Ne doare c-a fost scris aşa,
Ne dori mai rău cu jalea ta :
De-aceea, doamnă, te-am ruga
Să nu mai plîngi !

Sfîrşitul venea de la sine, înaripat, glorios, admis de mai nainte... Dar acest sfîrşit s-a năruit deodată, cu estrada pe care mă găseam, cu sicriul lui Atanasie Ceaur şi cu toată acea seară de iunie, culcată pe capete descoperite... Roxana, secerată de puteri, se aşezase pe un scaun, între Ilie Trandafirescu şi un necunoscut — un cap de imperator roman — apărut fără de veste şi care îi dădea să respire dintr-un fla-

con... N-am mai auzit nimic, n-am mai văzut nimic, n-am mai urmărit nimic, decît atitudinea, apropierea, gesturile celor doi şi ritmul nebuniei progresive din capul meu pustiu !...

XXVIII

Cine a mai vorbit, cîţi au mai vorbit, după mitropolitul primat, am văzut mai tîrziu, din ziare... M-am dat jos după estradă, m-am dezbrăcat şi am rugat pe un coleg să facă în locul meu toate cîte vor mai fi necesare... Am plecat în neştire. Cînd mă strecuram prin mulţime, dau de una dintre servitoarele din casă. Diavolul mi-o scotea înainte. Era un tip de jupîneasă, deprinsă cu boierii, cutezătoare şi alintată, care mă întrista ori de cîte ori o întîlneam. I-am spus cu chip de dojană :

— De ce stai aici ? Du-te lîngă stăpînă-ta, că i s-a făcut rău !...

— Să fii sănătos sfinţia ta ! E lîngă dumneaei domnu doftor !

— Care domnu doftor ?

Servitoarea mă privi cu un fel de perversitate milostivă.

— Doftorul care a picat azi de la Paris !... Ce, sfinţia ta nu ştii ?

Degradarea mea era deplină ! Tribunalul lui Isus Christos îşi căuta şi îşi complecta informaţiile din gunoiul slugărimei depravate !

Cînd am ajuns în uliţele pustii şi pline de pulbere, mi-a licărit în minte gîndul să mă duc la chilia mea... Dar ce mai căutam acolo ? Era o cetate biruită şi devastată !... Am luat-o spre Hipodrom, am trecut pe lîngă păduricea Mogoşoaia şi m-am ţinut de linia ferată Mogoşoaia-Olteniţa, pînă în dreptul mînăstirii Cernica.

Am intrat în mînăstire pe înserate. Lacurile răsfrîngeau taina tăriilor liliachii, între soarele pogorît de pe

scară şi luna încă ascunsă în păduri... Bisericile, chiliile, pridvoarele încremeneau în pace sihăstrească. Prin stuhăria de pe baltă, prin sălcii şi prin nuci, trecea arar cîte o întrebare răguşită sau cîte un fior de flaut.

Am poposit în chilia unui ieromonah prieten şi la miezul nopţii m-am dus la utrenie... Aici, pe lespezile sărutate de atîtea generaţii de călugări, de atîtea dureri şi de atîtea tragedii necunoscute, am descărcat inima mea, am plîns amar şi m-am judecat.

Iubite şi venerate duhovnic, au trecut de atunci peste mine multe zile fumurii şi multe nopţi fără odihnă. Sînt la sfîrşitul spovedaniei mele. Aştept ca fratele Chesarie să vie să-mi ceară această jalnică epistolă... M-am cercetat de sute de ori, am examinat situaţia mea de azi şi, mereu nemulţumit cu judecata instanţelor conştiinţei mele, viu astăzi la tribunalul tău, pentru mine cel din urmă, aici pe pămînt. Citeşte-mă, plînge-mă, judecă-mă, porunceşte şi scoate-mă din laţul păsărarului!

Cu moartea lui Atanasie Ceaur, catedrala mea e retezată ca un copac, la un stînjin mai sus de rădăcină. Mitropolitul îşi făcea iluzii. Nu se putea să fiu admis membru în consiliul de familie: sînt parte interesată!... Cîteva zile, lucrările au rămas suspendate, dar mitropolitul a fost energic, a smuls guvernului un milion şi a împins pe arhitect, de la spate, bruscînd politicos discuţiile, formalităţile, tergiversările şi tot dosarul succesiunii Atanasie Ceaur.

Situaţia e încurcată şi absurdă şi maximul de încurcătură şi de absurditate este în conştiinţa mea. Dacă aş mai fi cel de acum un an, aş lupta alături de şeful meu bisericesc şi totul s-ar clarifica. Ilie Trandafirescu nu şi-a schimbat sufletul; este acelaşi. Guvernanţii, amicii lui politici, n-au cuvînt să ne întoarcă spatele. Întrebarea cea grea pe care nu pot s-o ridic, precum nu pot să ridic clopotniţa acestei mînăstiri este aceasta: sufletul şi hotărîrile Roxanei sînt aceleaşi?...

E astăzi la Sinaia, cu copiii, în vila lui Ilie Trandafirescu. Mi-a trimis vorbă de cîteva ori, mi-a şi scris

să mă duc să-i văd. Dar pot eu să fac aşa ceva, în starea dezastruoasă în care mă găsesc ? M-am descalificat singur !... Mi se pare uneori, cînd privesc în adîncul sufletului meu şi gem de durere, că asist la întîmplarea unui director de muzeu zoologic, imaginată de un urmaş al lui Edgar Poe : Într-o dimineaţă, directorul intrînd în camera cu reptile, toate borcanele plesnesc şi reptilele năvălesc asupra lui ! Şerpii, despre care Mîntuitorul ne încredinţează că-i vom lua în mînă, fără primejdie, muşcară şi otrăviră inima mea !

Mai am tristul noroc că mitropolitul a plecat la băi, în străinătate. Dar ce-i voi spune cînd se va înapoia ? Cum îi voi vorbi de retragerea mea din parohie şi cum va interpreta această dezertare ? Mai pot eu, oare, să rămîn, între Roxana şi catedrala săracilor, duhovnic şi paroh ?

O, sărmanii mei enoriaşi !... Le-ai trimis, scumpe duhovnice, un vicar prea tînăr, prea efervescent şi fără experienţă cu vicleniile acestei lumi !... Ce ruină ! Ce faliment !

Am adunat, subt ochii tăi pătrunzători, toate elementele, toate cioburile, toate puzderiile fragilului castel, ridicat de ucenicul tău, la graniţa dintre ideal şi realizabil. Care îţi este socotinţa ? Ce mă înveţi ? Ce îmi porunceşti ?...

Îţi isprăvesc mărturisirea mea, la mînăstirea Cernica. Am părăsit totul (cît învoit, cît neînvoit) şi m-am ascuns aici. Mi-e frică să revăd toate cîte am lăsat în urmă. Mi-e frică să deschid scrisorile şi telegramele pe care le găsesc pe măsuţa mea din Bucureşti...

XXIX

Debora îmi telegrafiază : *„Treci biruitor prin toate tristeţile şi adversităţile de azi. Nu uita că ai prieteni, fericiţi să te ajute. Nu uita nici obligaţiile morale, consimţite. Informaţii şi restul te aşteaptă la bancă“.*

Are dreptate și Debora... I-am promis că stau la dispoziția ei, atunci cînd va fi gata să-și deschidă inima și să-mi destăinuiască nerăbdările religioase de care mi-a pomenit.

Problema e delicată, dar nu deasupra puterilor și rîvnei mele. Dar unde este libertatea mea sufletească, necesară în cazul Deborei ? Va fi de-a pururi, pentru Biserica Mîntuitorului, o pricină de onoare și de iubire espectativă marele dezacord dintre ea și fiii lui Izrael. Nu voi uita niciodată ideile și lecțiile duhovniciei tale, asupra acestei materii, și nu voi fi niciodată, în viața și în activitatea mea, decît ucenicul convins și consecinte. Darul Deborei rămîne columnă generoasă și inițială, în tot ce-am putut ridica pe terenul faptei. Acest dar trebuie menținut în lumină și transformat în principiu de progresivă apropiere, între inima acestei fecioare și Sionul creștin.

Nu lipsesc, însă, din conștiința mea, întrebările și incertitudinile... Nu este, oare, această fată o curioasă de suflete, o iubitoare de extravaganțe și o diletantă ?... Totuși, n-am dreptul să fac din darul ei fapta de fantezie darnică a unei *miss* [1] plictisite, arhimilionare și lacome de absurdități. N-am dreptul să cobor importanța destăinuirilor ei și să le iau ca suspinele unei nevropate, ahtiate de literatură mistică creștină..

Imi trebuiesc luminile și tonul just pe care numai spiritualitatea ta vei putea să mi le dai, în această atmosferă cenușie și în această distonanță în care trăiesc astăzi.

Helen Hempel îmi scrie, în limba ei alambicată, un bilet, care — spre rușinea mea confesională — pare a fi crinul simbolic, din mîna arhanghelului binevestitor : *„Dumnezeu ți-a vorbit, nu în murmur dulce, ca odinioară lui Ilie, ci în vijelie și în cutremur. Pentru mine este un semn definitiv. Catedrala săracilor, începută cu arginții storși de la săraci, trebuie continuată și terminată cu arginții dați de săraci, de bună voie. Apostolatul se sanctifică pe căile neamurilor, în*

[1] Domnișoare.

osteneli, în umilinţe, în primejdii şi în cerşetorie. Dacă nu m-am înşelat iremediabil în privinţa d-tale, aştept să te văd intrînd în arena luptelor cu adevărat apostolice. Catedrala plănuită trebuie să fie un simbol şi un monument: Aici s-a odihnit Abel Pavel după ce, ani de zile, a cutreierat ţara părinţilor săi, a predicat în mii de sate şi de oraşe, şi a logodit lui Isus Christos şi împărăţiei lui sute de mii de suflete...

Nădăjduiesc să ne vedem, trebuie să ne vedem. Ai plecat brusc dintre noi. Poate că am înţeles ceva din această purtare... Dar află că ai fost victima închipuirilor d-tale fatale şi rătăcitoare... Ţi-o declară Helen Hempel, înaintea celui ce umblă în mijlocul celor şapte candelabre!

Vino; te aşteptăm!"

Ce comentar pot să mai fac unor convingeri atît de măreţe şi de osîndi toare, pentru realitatea puterilor mele?... Această fiică a Rinului mă umileşte şi mă sîngeră! Dar comunicatul ei e dezastruos în ultimele-i rînduri... Împărtăşindu-mi ceea ce crede ea că este adevărul, Helen Hempel răscoleşte din nou depozitele toride din adîncul inimii mele, dezleagă furtuna, un moment priponită, şi prăbuşeşte, în ţeasta mea, grinzile acestei tihnite chilii de refugiu!

O, părinte duhovnice, de ce mi-eşti atîta de departe şi de ce secretul şi porţile spovedaniei sînt păzite de heruvimii cu sabia de foc!...

XXX

În ceasul cel din urmă, cînd sînt gata să adun şi să pecetluiesc vraful acesta de pagini, primesc din partea Roxanei, prin trimis special, scrisoarea următoare:

„Prea cucernice părinte Pavele, ai dispărut în chip inexplicabil. Am trimis după d-ta oameni care să te

caute şi să te roage să-ţi aduci aminte de noi. Ţi-am scris că te aşteptăm la Sinaia... Nu ne-ai răspuns nici un cuvînt.

Cum voieşti să interpretez tăcerea şi absenteismul d-tale? Eşti jignit? Eşti supărat? Eşti obosit de noi şi nu vrei să ne spui?... Sînt o biată femeie proastă şi nu pot să măsor gîndurile şi tainele sfinţiei tale!

Dar sînt cîteva lucruri concrete, existente între noi şi peste care nu putem să trecem! Ce facem cu biserica? Unde este entuziasmul de la început? Unde este „catedrala săracilor", unde este „mănăstirea Sf. Vasilie"?... Nu te simţi dator să vii să stăm de vorbă, asupra atîtor complicaţii şi probleme, ivite după moartea lui Tase? Îmi şade mie bine să bănuiesc că preotul de acum un an, că profetul de astă-iarnă, a fost un simplu cîntăreţ în „alăută duhovnicească"?... E adevărat că legea e foarte exigentă şi ia întinse măsuri de pază în jurul averii orfanilor minori, dar eu nu trădez, nici o clipă, sfînta idee şi locaşul care adăposteşte rămăşiţele soţului meu. Vino să ne chibzuim, vino să alegem împreună noile modalităţi de continuare şi noile garanţii de izbîndă!...

Dar, scumpe părinte Pavele, cu aceasta încă n-am limpezit situaţiile noastre... E o întrebare grea, pe care trebuie să ţi-o fac: Nu cumva duhovnicul meu fuge de mine? Pentru ce? Cu ce am greşit, păcătoasa de mine? Ai văzut, în ziua înmormîntării, oarecare figuri streine, pe care le-ai recunoscut şi identificat, ca un suprem depozitar ce eşti al tristelor mele taine? Ei şi? Puteai să mă chemi, imediat, dacă aveai vreo nelămurire, înaintea atotputernicului tău tribunal!

Oricare ţi-ar fi fost gîndurile şi bănuielile, socotesc că datoria unui director de conştiinţe era să rămînă lîngă cei ce s-au încredinţat vigilenţei lui. Trebuia să mă păzeşti, nu să fugi de mine!

Iartă-mă că îţi scriu cu atîta străvezietate! Dacă în această tristă şi falsă lume pămîntească mai există bună-credinţă şi sinceritate, presupun că ele trebuie să existe între confesor şi penitenta lui. Cum voi îndeplini poruncile pe care mi le-ai dat şi cum voi vedea venind ziua mult dorită a dezlegării mele, dacă

rupi contractul făcut cu mine, înaintea supremului judecător?

Am visat eu, oare, acele predici care mergeau la inimă şi care descriau pe trimisul lui Dumnezeu, pe mîngîietorul inimilor noastre ticăloase, pe amicul tainic, pe duhovnicul providenţial, limanul naufragiilor noastre?...

De ce ai făgăduit atît de mult şi ţii atît de puţin? Sînt singură, sînt despărţită de lumea aceasta, sînt bătută de Dumnezeu!... De ce mă baţi şi sfinţia ta?

Copiii mei mă întreabă mereu: unde eşti, cînd vii? Lia şi Bujorel te aşteaptă în fiecare zi! Mama lor nenorocită te aşteaptă, lîngă ei!"

. . . . . .

O, părinte duhovnice! O, prea sfinte Veniamine, întinge în apă vîrful degetului tău şi răcoreşte limba mea, căci în groaznică văpaie mă chinuiesc!

PAPUCII LUI MAHMUD

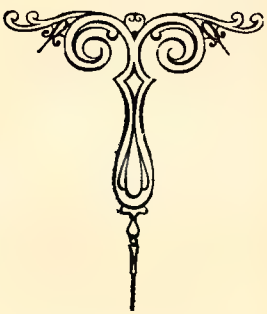

PARTEA ÎNTÎIA

I

CE SE PETRECE ÎN CÎRCIUMA LUI VANCEA, DUPĂ CĂDEREA PLEVNEI

Ştii, mă cioroiule, să zici *Hora Griviţii?*

— Hapoi, să trăieşti, don sergent, ştiu, dacă cînta-o uşurel, ca s-o fur cu arcuşul...

— Ascultă încoace:

Fata lui Gazi Osman...
Griviţa, are un colan...
Colanul de i l-aş lua...
Înapoi nu l-aş mai da...

Vasile lăutarul şi cu ajutoarele lui — un cobzar şi un muscalagiu — pornesc domol şi nimerit, după podobia pe care o cîntă, cu pleoapele lăsate peste ochii molatici, don sergent Iorgu Mutafu. Podobia merge dintr-o dată, dar stihul se opreşte în gîtul ţiganului, ca un os de peşte:

— Zi, mă, după mine:

Fata lui Gazi Osman...
Griviţa, are un colan...

Vasile lăutarul, sperios, năuc, gata parcă să zboare — cu dibla într-o aripă, cu arcuşul în cealaltă — zice în bobote:

Fata lui... Osman... Găzaru...
Are, măre, un golan...

Muşteriii lui Vancea se perpelesc de rîs !... Sfinţia sa, părintele Năstase proistosul îşi şterse merele roşii, din obraji, cu o basma al cărei capăt a rămas în buzunarul antereului. Domnul Ţigle Iordănescu, grefierul, rîde cu ochi de gheaţă, tihnit, bărbos şi năsos ca un turc. Savu Pantofaru, Nicolache Piua-Petri, Iordan Orbul : se izbesc, cap în cap, prăvălindu-se de rîs în dreapta şi în stînga, pe banca de la perete, unde stau. Dumitru găzaru, cu ochelarii pe vîrful nasului, rîde şi el, dar subţire şi greceşte :

— Ma fire-ai de risu de ţoară !... Unde este Gazi, unde este Gazarul...

Don sergent Mutafu se plesneşte cu palmele peste nădragii lui de călăraş şi se îneacă şi orăcăie şi dă cu fruntea de masa de alături, plină de oale smălţuite, şi dă, apoi, cu ceafa de butoiul gol de la spate, în zgîlţînarea unui rîs nebunesc... Şi pe cînd rîde, se uită printre lacrimi şi pieziş la Dumitru Grecu :

— Auzi, Kir Dumitre !... Osman Găzaru !...

Vancea cîrciumarul rîde şi el, dar fără putere şi fără răbufniri. Umflat, greoi şi slut, ca un burduf de untdelemn sugrumat, el se zbuciumă mut, pe scaunul de după tejghea. Şi ai fi zis că în bîrdăhanul plin a căzut nu ştiu ce lighioană şi acum, cînd se îneacă, lighioana se zbuciumă de moarte.

Părintele proistos îşi ia seama cel dintîi şi se opreşte. Şi-a adus aminte de păcatele pomenite în molitfelnic : „sau nebuneşte au rîs"...

Fire-ai să fii mărturisit de ţigan, că mă făcuşi să cad în certare !...

Don sergent vrea să se oprească şi el, dar de abia isprăveşte o toană şi începe alta...

— Bată-te concenia de ţigan !... Griviţa are un *colan*, mă, nu un *golan !*... Hei, avea Griviţa mii şi mii de golani (scuipa-i-ar tunurile noastre, cum i-a şi scuipat) dar cîntecul zice colan, ţigane, nu golan... Ştii tu ce este aia : colan ?...

— Ştiu, mînca-te-aş...

— Ce este ?

— Hapoi este... haia... hăla...

— Nu ştii, cioară ! Salbă, mă !... Salbă va să zică !

Fata lui Osman are salbă la gît, adică salbă de tunuri! Ia zi acum :

Fata lui Gazi Osman...
Griviţa, are un colan...

Vasile, ca o zburătoare cu aripa frîntă, dă înainte, dă înapoi, cîrîie şi şontîcîie, dar cîrpeşte stihul de la el — el însuşi cîntăreţ din plămădeală :

Fata lui... Hagi Osman..
Are... tunuri... la gîtlan...

Toţi cei din cîrciumă se ţin de coaste. Rîsul l-a răzbit de-a binelea şi pe domnu Ţigle, măcar că ochii lui rămîn reci şi deschişi ; l-a răzbit şi pe Dumitru Găzaru.

— Mă, baragladină, zice don sergent (după ce s-a perpelit să-şi dea sufletul, între butoi şi oalele de pe masă) mă, proclete, ai nimerit-o din prostie, ori ai zis-o din deşteptăciune ?

Dar muşteriii lui Vancea s-au săturat de rîs şi de Vasile lăutaru. Savu Pantofaru se scoală de la masă şi spune dojenitor :

— Mă Iorgule, dă-l lui Han-Tătar de ţigan !... Tu nu vezi că ne arde inima să te auzim pe tine ?... Spune-ne, frate, ce-ai făcut pe unde ai umblat, cum ai scăpat de primejdiile războiului... Te vedem teafăr şi voios. Dumnezeu să-ţi ţie veselia !... Da' ia mai spune-ne cum a fost !

— Fraţilor !... aşa ! va să zică eram la Olteniţa... Cînd au venit muscalii, le-am dat Olteniţa în primire şi noi am luat-o spre Bucureşti...

Vasile lăutarul şi cu ajutoarele lui s-au ghemuit pe banca de lîngă uşa din fund şi, cu sculele pe genunchi, au întins urechile. Ceilalţi ascultători şi-au pus, care barba, care bărbia, pe buza oalei cu vin şi ascultă ce le spune don sergent.

— Mă fraţilor, am intrat în Bucureşti. Ce bairam ! Ce urale ! Ce flori aruncate de pe ferestre !... Trăiască divizia a patra !... Trăiască gheneralul Manu !... Am trecut apoi Oltul şi ne-am lăsat încet înspre Dunăre...

Am stat în tabără pe la Potelu, pe la Dăbuleni, pînă cînd, hai-hai, am ajuns la Turnu-Măgurele. Mă, fraţilor, dacă mă vedeţi azi întreg şi cu oala în mînă, apoi... să-i dea Dumnezeu sănătate lui don gheneral Manu !... Mă fraţilor, el m-a permutat în regimentul 7 de călăraşi. Şi dumnitale domnule Ţigle, să-ţi dea Dumnezeu sănătate că bine ai scris ce-ai scris, pentru mine, către don gheneral. Mă, ce om bun ! pieptul şi-l pune pentru ai lui şi nu-i lasă în ruptul capului !

Cei din prăvălie se uită unii la alţii. Domnul Ţigle şi cu Vancea ţin cu vechii boieri şi cu albii. Părintele Năstase, Nicolache Piua-Petri şi Savu Pantofaru se dau cu roşii şi, cum s-ar zice, sînt la putere. Dar toţi au mare evlavie faţă de gheneralul Manu, căci moşia şi curţile lui sînt alături de Ruşii de Vede, aci la Scrioaştea, şi gheneralul e părintele Teleormanului. Totuşi, părintele Năstase, fără gînd rău sau iscoditor, îl întrebă pe Mutafu :

— Da' ce-a fost, nepoate Iorgule, supărarea aia a gheneralului ? Ziceau unii că a trimis după el să-i ia sabia... A fost mare zavistie...

— Fleacuri, cinstite părinte !... Ceartă între cei de sus !... Ăla mare, ăla mare... Ăla priceput, ăla şi mai priceput... Nu s-au înţeles între ei : „Eu trec Dunărea!" „Ba eu nu trec Dunărea, că n-avem tot ce ne trebuie !..." Don gheneral avea dreptate şi tot p-a lui a ieşit. Da' s-a întîmplat o schimbare şi, să vă spun drept, o băgasem pe mînecă. Don gheneral era comandantul diviziei a patra. Ce au făcut ce au dres că l-au trecut pe don gheneral de la noi, la artilerie şi în locul dumisale a venit, la divizia a patra, don colonel Anghelescu. Brigada noastră de cavalerie a avut mereu pe don colonel Roznovanu...

Sergentul Mutafu se ridică, cu mare însufleţire, de pe banca lui, de lîngă butoaie, şi vine la mijlocul mesei, închinînd cu oala plină :

— Să trăiască don gheneral Manu, să trăiască don colonel Roznovanu ! Să trăiască divizia a patra ! Kir Vanceo, scoate canaua de la butie. Nu vezi că s-au golit ulcelele ?

Băieţii din prăvălie aduc încă o vadră de vin roşu — vin din Dealul Viilor — şi ascultătorii lui Mutafu îşi umplu oalele. Acum se aprinde de curiozitate Iordan Orbul, feciorul răposatului preot Ostreanu şi cumnatul lui Piua-Petri. Bate cu pumnul în masă, gîngav şi cu ochii pe ceia lumea :

— Mu-mu-mu-ta-fu-le, spu-ne-ne-ne cum a fost, mă... la Griviţa şi la Ple-ple-ple-ve-na...

Mutafu îşi dă chipiul pe ceafă, aprinde încă o ţigară şi copleşit pare că de visteria lui de amintiri, spune suflînd fumul în tavan :

— Nene Iordane, povestea e lungă... După ce muscalii luară Nicopolul, ne lăsară pe noi să-l ocupăm şi ei se întinseră spre Plevna, între Vid şi Isker. Şi iacă-ne şi pe noi paşale, la Nicopole !... Manu şi Roznovanu să trăiască ! Sus steagul romînesc, băiete !... Asta a fost pe la Sfîntul Ilie. Toată divizia a patra a trecut dunărea şi reghimentul 7 de călăraşi, reghimentul rusesc Kostroma de infanterie şi alte trupe au primit poruncă să păzească cetatea... Atunci a fost pricina de care vă spusei şi don colonel Anghelescu a venit comandant, la divizia noastră... Acum noi trebuia să ţinem streajă pe malul bulgăresc şi să ocrotim podul de peste Dunăre şi oştirea cealaltă care trecea pe pod, ziua şi noaptea... Şi mai trebuia să nu pierdem din ochi cuiburile turceşti de la Rahova şi de la Vidin. Pe urmă, cînd divizia noastră s-a scurs spre Plevena şi a intrat în foc, noi cavaleria am rămas : unii la vadurile Vidului şi ale Iskerului, alţii am împănat toate drumurile şi şoselele pe unde puteau să-i vie ajutoarele lui Osman. Aoleo, fraţilor, ce alergătură, ce zile blestemate, ce viaţă de iscoade şi de ştafetari !... Ziua şi noaptea, fără masă, fără adăpost, fără somn pe căpătîi, ne-am zbînţuit aşa, pe coclaurile bulgăreşti. Mîncam călare, dormeam călare. La orice zgomot tresăream în şea : Ce este ? Cine vine ? Baz-buzuci, cerchezi, vreun convoi cu proviant pentru Ozman ? Cîinele, cîinele !... multe capete de muscali şi de rumîni a mai ros el, la Plevena !...

Nicolache Piua-Petri, ascultătorul cel mai isteţ din cîrciumă, arendaşul de la Negara, crescut în casă boie-

reasc㠟i vorbind greceşte ca un grec, om cu închipuire şi cu multe întîmplări, vrea să-l aducă pe sergentul Mutafu la fapte petrecute:

— Mă, ai dreptate... Am citit şi ştiam şi noi că voi, cavaleria, aţi stat de pază în jurul taberei de la Plevna şi aţi patrulat, fără odihnă, pe Vid, pe Isker, spre Vidin, spre Rahova şi spre Sofia. Dar tu unul n-ai călcat pe şarpe niciodată? N-ai tras nici un pistol? N-ai înţepat cu sabia nici un turc?

Aici toţi întoarseră capul spre uşa dinspre stradă. Un călăraş intră în cîrciumă, cu chiciura în barba crescută sălbatic şi, o dată cu el, răbufni un val de abur şi de ger. Cu cojoc peste tunică, cu chipiul îndesat pe urechi, cu sabia tîrîş după el, şi cu biciul, gros de un deget, învîrtit pe braţul stîng, ostaşul salută scurt şi aspru pe superior:

— Să trăiţi, don sergent! Tot mai avem vreo cîţiva *prizonieri*... d-ăia rebegiţi. Pe ăia unde să-i mai punem?

— Hm!... O să-i vîrîm în chiliile de la Sărdăreasa. Da' acum mai lasă-i acolo la primărie... Să mai aştepte şi ei, că şi noi am aşteptat trei luni, în şanţuri cu noroiul pînă la genunchi!

— Să trăiţi, don sergent, am înţeles.

— Mă deşcă, mă Bucică, ia mă oala asta şi dă-o peste cap!

— Să trăiţi, don sergent!

— Aşa e, mă, că merge mai bine ca apa de la Mîrteviţa şi de la Demirchioi?

— Mai bine, să trăiţi, don sergent!

— Acum stînga împrejur!... Staţi acolo cu mortăciunile alea că viu şi eu... Ce mă întrebaşi, dom' Nicolache? Dacă n-am pus gheara în beregăţile vreunui turc? Ba bine că nu!... Nene Vanceo, de ce ne laşi pe întuneric!... M-am săturat de întuneric! Zi să aprindă lămpile, ca să ne vedem bine la faţă, unul cu altul, că am stat destul despărţiţi... Ei, dom' Nicolache, am însemnat eu pe mulţi turci şi bulgari... şi bulgari, da-da... Eşti de treabă — bine! Nu eşti de treabă — ia-l, călăraş, în spinare! Creştin, necreştin, la mine nu merge.

Părintele Năstase își dădu mirarea pe față :

— Cum, nepoate Iorgule, la tine creștinul și păgînul sînt tot o mîncare de pește ?

— Apoi să vezi, cinstite părinte...

Savu Pantofaru, prieten vechi cu Iorgu Mutafu, îl opri :

— Ce să vedem, mă Iorgule ! Spune-ne vreo cumpănă din alea prin care ai trecut.

Iorgu Mutafu, învățat să se poarte smerit și credincios față de superiori, avusese parte de ochi buni și de ocrotire și de la gheneral și de la colonel. Văzuse el și pățise multe, dar nu la Riben, nu la Kaceamuniță, nu la Etropol, ci la Nicopol, în garnizoană. După ce armata noastră a ocupat Nicopolul, două escadroane din regimentul 7 de călărași au rămas acolo, statornic. Alte două escadroane din același regiment au intrat în grosul cavaleriei și, cînd cu ai noștri, cînd cu muscalii, au dus vînătoarea împotriva cerchezilor și a baz-buzucilor și au păzit șoselele care duceau la Plevna. Escadronul sergentului Mutafu a fost unul din cele două care au rămas pe loc în Nicopol, dar el — băiat dezghețat și îndrăzneț — a ajuns ștafetar și a bătut mereu drumurile, cu poruncile în mîneca mantalei. Turcii și bulgarii, pe care îi scărpinase, erau civili, din Nicopole. Dar situația lui cea adevărată îl privea numai pe el și nu găsea cu cale s-o dea pe față... Nu venea el de la Plevna ? Nu mîna el din urmă, ca pe o turmă de oi ofticoase, atîția turci prizonieri ? Nu se mira o lume întreagă de vitejia și de izbînzile romînilor ? Ce trebuia să știe cumetrii de la Vancea ce-a dres și ce-a învîrtit el dincolo de Dunăre ! Afară de aceasta, vinul lui Vancea sporește acum, în valuri de aur și de încîntare, peste dealurile Bulgariei, peste vadurile Vidului și ale Iskerului, peste nopțile lui de pîndă și de trudă... A trecut prin o sută de sate bulgărești și prin tot atîtea primejdii ; a păzit cu credință, la Nicopol, siguranța și onorul drapelului ; a dus, prin zloate și prin viscol, zeci de epistole și de secrete militare !... Și apoi, cînd ajungea la brigadă — la don colonel Formac, la don colonel Roznovanu, la

don colonel Creţeanu — nu pornea el, buluc, cu toată cavaleria, încotro era poruncă ?...

Aci, o amintire lămurită se desface din năvala celorlalte amintiri, mai mult administrative decît ostăşeşti.

— Sosisem, fraţilor, cu o ştafetă la brigadă, la don colonel Formac, care era atunci lîngă Semeret Trestenik... Don colonel trimite nişte patrule în recunoaştere şi mă iau şi eu cu camarazii... Ne prinde noaptea şi ne oprim într-un conac bulgăresc pustiu. Camarazii pun cailor traista cu grăunţe în cap şi se lungesc lîngă ei, cu căpăstrul înfăşurat pe mînă... Eu şi un sergent prieten stăm şi tragem din ţigare, la rădăcina unui nuc... Da' un nuc bătrîn, cu crengi resfirate, de umplea de întuneric o arie întreagă. Să fi fost pe la miezul nopţii. Ciulim urechile : şoapte, dincolo de gardul de pietroaie ! Îi dau un ghiont sergentului : „Tîrăşte-te pe brînci şi trezeşte pe camarazi ! Eu rămîn aici, cu carabina gata..." Ăla pleacă ; eu mă ciuciulesc lîngă nuc. Ce să vezi : printre stele, se ridică dincolo de gard, cîteva fesuri. Gardul era ca la o bătaie de pistol. Mă, spurcaţii ! Ne-au simţit şi vor să ne ia ca din oală. Văd pe unul că sare peste gard ; mai sare încă unul şi apoi încă doi... Mie ce-mi veni — atîrnai carabina de un clenci şi mă întinsei de-a lungul nucului, prinsei o cracă mai de jos şi... brotac în copac !... Unul dintre turci veni mai înspre nuc. Ai noştri, de pe lîngă casă şi din casă, pîrrr ! o salvă de carabine ! Turcii pieriră ca nişte umbre. Da' ăl de lîngă nuc făcu ţîşti ! în puieţii nucului. Călăraşii se chitiră pe împuşcături şi se risipiră prin toată curtea. Turcul venise tocmai în dreptul meu. „Al meu eşti, turcalete !..." Şi-mi dau drumul, de pe cracă, drept în capul lui, şi-l fac fleaşcă sub mine ! „Săriţi, camarazi, că am prins un ţipar !"... După aia, le-am spus : „Luaţi-l, mă, voi, că a voastră e patrula şi porunca..." A doua zi, camarazii au înfăţişat pe prizonier la cercetare... Eu am încălecat şi am plecat înapoi la Nicopol.

Vinul lui Vancea şi vitejiile lui Mutafu încep să se urce spre creştetul capului celor ce ascultă, ca omida spre creştetul merilor. Dumitru Grecu, zis şi Găzaru, stă mai deoparte. Are încredinţările lui deosebite şi

dispreţuitoare. Domnul Ţigle, deşi face politică cu albii, se simte ceva mai înviorat şi mai înclinat ca să primească succesele de peste Dunăre. „Au biruit ai noştri, că a voit Dumnezeu să ne dea biruinţa... Dar poate că ieşea şi mai bine dacă puneau pe gheneralul Manu în fruntea oştirii..."

Nicolache Piua-Petri, fire zvăpăiată şi călător prin toată peninsula balcanică, admite totul, dar cu o rezervă : Nu poate să urască pe turci. I-a cunoscut prea bine, în Ianina, în Salonic şi în Istanbul.

Popa Năstase are simplitatea celor cîteva clase de seminar, pe care le-a făcut la Curtea de Argeş, şi tipicul tradiţiei neştirbite strămoşeşti. „Nu i-a mai răbdat Dumenezu pe păgîni !... S-a umplut măsura sîngelui mucenicesc şi-a lacrămilor părinţilor..."

Savu Pantofaru, meseriaş cuminte, om cinstit şi creştin cu frica lui Dumnezeu este, între toţi cîţi sînt de faţă, fata mare, care cutează întîia oară, astă-seară, să treacă, cu bătăi de inimă, peste pîrleazul curţii părinteşti... adică să bea cinci ocale de vin şi să uite datoria cumpătării şi a cuviinţei. E adevărat că se află în tovărăşia unei feţe bisericeşti, şi petrecerea nu are, pînă acum, nici un fel de ocară, dar nu degeaba Domnul ne-a învăţat să ne rugăm : „Şi nu ne duce pre noi întru ispită..." Savu Pantofaru se deschide la zăbun, îşi şterge cu mîneca faţa de copil bălan, roşie ca bujorul, şi se roagă de Mutafu, ca şi cum s-ar ruga pentru cine ştie ce lucruri neiertate, întrevăzute în aţîţările dorului :

— Spune, frate Iorgule... cum a fost cu Griviţa, cum a fost cu Plevena, cînd ai fost tu acolo ?...

— Ce să fie, Savule, a fost ce-a zis de la început şi don gheneral Manu : „Nu putem să scoatem pe Osman din Plevena, cu iureşul !" Osman se închisese în Plevena ca ariciul, în dăracul lui de ghimpi... Pe unde să-l atingi ? Ori pe unde îl dibuiai, te înţepai şi te frigeai !... Şi aţi văzut ce a fost la Griviţa !... Trei asalturi cumplite ! la 30 august, la 6 septembrie şi la 7 octombrie... Săraca divizie a patra ! Săracile reghimente : 14 de dorobanţi şi 15 de dorobanţi şi 7 de linie ! Pe cîinele de Osman trebuia să-l strîngem de burtă şi să-l flămîn-

zim pînă cînd o striga Aman!... asta a fost toată politicaua de la Plevena!

Sergentul Iorgu Mutafu spunea toate aceste lucruri şi vederi politico-militare cu siguranţă şi cu pretenţie. Le auzise de zeci de ori, în slujba lui de ştafetar, le spuse şi el altora cît putuse şi le avea în tolbă — ca un marchitan tolbaş — gata pentru ochii şi pentru gustul orişicui. Dar printre ascultătorii lui, numai cîţiva citeau regulat ziare şi se adunau la cafeneaua din tîrg ca să discute evenimentele zilei. Iordan Ostreanu — damblagiu şi orb, care se tîra, sprijinit de cîte cineva, de acasă pînă la biserica Sfîntul Teodor, ca să cînte la strană, şi uneori pînă la cîrciuma lui Vancea — nu putea să înţeleagă, cu una cu două, aceste judecăţi isteţe ale sergentului curier, asupra lui Osman şi asupra stărilor de la Plevna.

— Nu-nu-nu... în-în-în-ţe-leg... bi-bi-bi-ne, mă, Iorgu-gu-le, cum făcea... şi ci-ci-ci-ne îi aducea de-de-demîn-ca-re lui Osman în Ple-ple-ple-ve-na...

Sergentul Mutafu, cu toată oboseala zilei de escortă şi cu toată dulcea moleşeală a vinului băut, se lasă cu plăcere ispitei de a face încă o lecţie cu şcolarii din clasa lui Vancea.

— Nene Iordane, Plevena vine lîngă apa Vidului, cum vine Rusul nostru lîngă apa Vezii, dar ceva mai departe... Vine într-o vale strîmtă pe malul drept şi malul ăsta e nalt ca un zid, pe cînd malul stîng este teşit. De jur împrejurul Plevenei sînt dealuri mari, hăţişuri, pripoare, mîncături de ape, vii şi porumbişti... Printre dealurile astea trec cîteva gîrle care se împreună şi dau în Vid, de la Plevena înainte. Aici la Plevena, sub dealuri, şi-a făcut Osman bîrlog şi l-a încins şi l-a întărit cu vreo treizeci de reduţi... Acum, scoate-l din Plevena, dacă poţi!... Başca de asta, prin Plevena trec vreo patru-cinci şosele, de la Nicopol, de la Rusciuk, de la Sofia, de la Tîrnova... Ruşii, care voiau să ia Plevena cu pieptul, nu s-au gîndit la început ce însemnează pentru Osman aste căi slobode, şi Osman trăia, ca un paşă ce era, căci îi soseau mereu, de la ceilalţi paşi turceşti, proviant, muniţii şi soldaţi. Mai tîrziu s-au apucat să dea jos, una cîte una, co-

nacele şi tăbiile, pe unde îi veneau ajutoare şi hrană lui Osman. Au dat jos Telişul, Dolni-Dubnic, Orhania, şi-au tăiat, cu cavaleria noastră şi a lor, toate şoselele care răzbeau la Plevena. Aşa, nene Iordane!...

Iordan Ostreanu, cu sprîncenele ridicate sus şi larg, peste ochii lui morţi — ca nişte arcade rămase în picioare, peste un palat pustiu — rosteşte tare ceea ce este în gîndul tuturor:

— Ma-ma-ma-re cap a-a-a a tre-bu-bu-it...

Dumitru Găzaru, deşi nu poate să-şi îngăduiască multă admiraţie pentru valahi şi pentru isprăvile lor de la Plevna, îşi dă seama că sergentul Mutafu a înţeles multe lucruri şi ştie să le povestească cu sprintenie.

— Ma spune dimita, kir Iorgu, ţe-aţi făcutu la Plevena şi cum s-a predat Osman.

Sergentul Mutafu, ager şi pui de lele, măcar că băuse o jumătate de vadră de vin, se scoală cu ocaua în mînă şi merge la grec:

— Ura! Kir Dumitre! Să trăiască oştirea romînă!

Ceilalţi înţeleg pehlivănia lui Mutafu, rîd zgomotos şi ridică toţi oalele, la nasul grecului, care se lasă îndouplecat şi-şi scoate, cu mîna stîngă, ochelarii de pe nas.

— Ma si eu tot asa zicu... sa traiasca armata rumuna!...

— Aşa, kir Dumitre!... Să trăiască patrida!... Să trăiască şi grecii şi romînii!...

Apoi oalele se despart — ele goale, capetele pline de fum — şi muşteriii lui Vancea se lasă iar pe bănci, sub lămpile chioare şi în năduful răsuflărilor şi al vinului.

Vancea se deştepată pare că din burduful lui cu untdelemn şi mai mult horcăieşte decît întreabă:

— Toate bune, Iorgule, dar cum a fost, la urmă, cu Osman?

— Să vă spun... Va să zică l-au prins, ca pe o vulpe în coteţ!... Ştiau ai noştri, de la dezertori, că şi demîncarea şi muniţiile sînt, în Plevena, pe sfîrşite... „Osmane, predă-te!“ Aş, ţi-ai găsit! Turcul ăsta se născuse din mă-sa: viteaz întreg! „N-am să mă pre-

dau! Am să rup cercul de împresurare şi am să mă retrag în Sofia!" Stăteau şase armate în jurul lui Osman, fiecare cu sfoara ei. Ai noştri, cu don gheneral Cernat, se ţineau ca spre miazănoapte de Plevena şi ruşii de jur împrejur. Nădejdea turcului era să scape prin văile Tuceniţei şi ale Vidului. Dincolo de Vid, la Gorni-Etropol şi la Dolni-Etropol, erau tăbărîţi muscalii lui Ganeţki şi, mînă în mînă cu ei, era şi divizia noastră a patra (divizia a patra, după 7 Octomvrie, trecuse la rezervă şi în locul ei intrase divizia a doua). Pe aici, peste şanţurile lui Ganeţki a voit să treacă Osman-Paşa. Planul turcului era îndrăzneţ şi deslușit ca aste cinci degete de la mînă...

A împărţit armata în două armate. Cu a dintîi a ieşit din Plevena, a trecut Vidul şi s-a aruncat pe ruşii de la Dolni-Etropol... A doua armată trebuia să-i apere deocamdată spatele şi să vie să-l sprijine după două ceasuri, dar ruşii erau mulţi! Au alergat toţi din toate părţile şi a alergat şi divizia noastră a patra şi puhoiul turcesc a fost stăvilit... Acum, dacă-i venea lui Osman armata a doua scăpa din menghină şi noi rămîneam cu buzele umflate. Dar armata lui a doua trebuia să-i apere spatele şi aici a fost toată încurcătura!... Ai noştri — diviziile a doua şi a treia — cînd prind de veste că turcii au ieşit din Plevena se reped, asupra Opanezului şi-l sfărîmă! Bat crîncen pe turci, iau cîteva mii de prizonieri şi aruncă pe fugari în valea Plevenei. Tot aşa fac şi ruşii, la miază-zi de Plevena; cuceresc Muntele Verde şi iau alte mii de prizonieri... Va să zică de armata a doua, de pe malul drept al Vidului se alege praful!

Turcii, ciţi nu căzuseră prizonieri, împinşi şi seceraţi din urmă, se înghesuiesc între Plevena şi Vid, se împiedică în harabalele turcilor ţivili, porniţi pe fugă, aruncă armele şi ridică steagul alb... Pe malul stîng, Osman Paşa dă îndărăt. Ruşii şi romînii îl gonesc spre podurile Vidului şi spre Plevena. O schijă de obuz spintecă armăsarul lui Osman şi Osman cade şi el — greu rănit la picior!

Îl ridică paşalele pe braţe şi-l duc într-o căsuţă de pe malul drept al Vidului, la capătul podului de

piatră. Rominii noştri, care veneau biruitori dinspre Plevena, dau năvală. Osman trimite soli de pace. Don colonel Cerchez vine la Osman şi-l salută... „Colonele, mă predau ! Ţine sabia !...“

Aici toţi ascultătorii ridicară oalele în tavan, în frunte cu Savu Pantofaru :

— Auzi măăă !... Să trăiască colonelul Cerchez ! Să trăieşti, Iorgule viteazule !...

Vasile lăutaru şi cu ai lui ridicară şi ei sculele şi acoperiră cu o trîmbă de zbîrnîială uralele din cîrciumă.

Savu Pantofaru, inima cea mai curată şi mai deschisă dintre toţi cei de faţă, cugetă cu glas tare, dar cu limba cleioasă :

— Bine de tine, frate Iorgule ! Ai trecut prin foc şi ai scăpat !... Ţi-ai slujit ţara şi ai făcut cinste tîrgului nostru.

Sergentul Iorgu Mutafu îşi aduce aminte de multe lucruri pe care le ştia numai el şi izbucneşte vijelios :

— Să trăiască don gheneral Manu ! Să trăiască don colonel Roznovanu !...

Apoi, prididit, desigur, de cîte şi cîte nădejdi, planuri şi aşteptări, în legătură cu cei din casa părintească şi cu puterea protectorilor săi, Iorgu Mutafu întrebă, înduioşat, pe ruda sa, părintele Năstase :

— Va să zică sînt sănătoşi toţi ai noştri : bătrînii, Sandu, Lisaveta...

— Toţi, nepoate... Mi-a venit un om de la Văleni, zilele trecute, cînd nu începuse mînia asta de viscol, şi mi-a spus că, din mila lui Dumnezeu, sînt toţi sănătoşi.

— O să fac şi eu ce-oi face, după ce vom vărsa pe prizonieri la Piteşti, şi o să mă reped să-i văd...

Nicolache Piua-Petri stă cu ochii pierduţi în rotocoalele albastre, pe care le lasă din ţigara de chihlibar şi vede luminoase şi trufaşe plaiuri macedonene, vede sînuri de mare şi albe şi molcome caice... A trăit între Turci, ani de zile, şi-i cunoaşte mai bine decît toţi ăştia din cîrciumă, mai bine chiar decît Dumitru Găzaru, grec plecat din Chefalonia, de mic copil. Turcii au fost bătuţi ! S-a întors roata norocu-

lui !... A venit vremea să cază şi ei din rangurile lor, din vistieriile lor şi din seraiurile lor, cele ascunse între naramzi şi trandafiri !... Aşa o fi voinţa lui Alah al lor... Dar păcat... Ce mai oameni ! Ce mai bărbăţie ! Şi ce mai cinste !

Nicolache Piua-Petri se întoarce spre Mutafu :

— Cîţi prizonieri ai sub mîna ta ?

— Eu am vreo cinzeci şi ăilalţi gradaţi vreo sută şi cincizeci. Dar nu vor să stea în front, ticăloşii ! Cînd unul, cînd altul cade în bot !... O să lăsăm vreo douăzeci pe aici prin spital...

— Iorgule, să ştii că mîine dimineaţă eu le dau de mîncare prizonierilor tăi... Le plătesc eu salipul, piinea şi pastrama de berbec.

— Bine dom' Nicolache ; fă-ţi pomană şi cu turcii, că ştiu că faci destule pomeni şi cu rumînii ; şi cu ţiganii... Ce zici, mă Vasile ? Face dom' Nicolache pomeni, cu ţiganii voştri ?

— Să-l trăiască Dumnezeu pe dom' Nicolache ! Că de nu era dom' Nicolache să curăţa, din Ruşi, neamul nostru al ţiganilor lăutari !

— Atunci, măi Vasile, ia arde-mi tu mie colea o horă bătăioasă să se cutremure şi domnu Vancea şi toate butoaiele din pivniţă (că de astea din spatele meu nu mai vorbesc, că sunt toate goale).

Dorinţa lui Mutafu fierbea în picioarele tuturor, poate chiar şi în picioarele sfinţiei sale părintelui Năstase. Dar dacă sfinţia sa băuse tot atîta cît şi ceilalţi, totuşi era mai în vîrstă şi mai stăpîn pe sine decît toţi. Un obraz bisericesc nu trebuie să se întreacă cu veselia pînă la zbenguri şi pînă la horă, nici chiar atunci cînd a căzut Plevna şi Semiluna s-a ascuns în nouri de sînge... Părintele Năstase se scoală, sigur pe sine, şi ridică mîna dreaptă, de data aceasta fără oală :

— Nepoate Iorgule, şi feţii mei, am început-o cu toţii, acum isprăviţi-o fără mine ! Lăudat fie Domnul că a căutat spre smerenia robilor săi şi ne-a dat biruinţa !... Nepoate Iorgule, fă ce mai ai de făcut şi vino de te odihneşte la noi. Mătuşa-ta mi-a dat în grijă să te poftesc.

Părintele Năstase se desparte de tovarăşi, se opreşte la tejghea şi stabileşte în şoaptă ceva cu cîrciumarul şi apoi iese afară, în noaptea frămîntată de viscol.

Hora izbucneşte ca o pălălaie într-o arie cu snopi dezlegaţi... Sergentul Mutafu cu Savu Pantofaru se ţin de brăcinar, unul pe altul. Nicolache Piua-Petri — atlet ialomiţean — apucă într-o mînă pe Dumitru Găzaru, în cealaltă mînă pe domn Ţigle, cel cu chip de musulman (e adevărat că amîndoi sînt uscaţi şi nodoroşi ca nişte arşice, înşirate pe sfoară) şi frămîntă cu ei noroiul din prăvălie. Vancea bagă de seamă că bietul Iordan, orb şi damblagiu, bate şi el cu ţurloaiele, pe sub masă... Îşi pune tot untdelemnul în zdruncin, vine şi-l ridică pe damblagiu şi-l răstoarnă de cîteva ori pe burdufurile sale asudate: „Să nu zică bietul Iordan că n-a jucat şi el!...

Dar Iordan s-a îmbătat înfricoşat şi are arţag la beţie!... După ce Vancea l-a adus la locul lui, pe bancă, îl apucă o furie grozavă împotriva turcilor.

„Dă-dă-dă... ce-ce-ce... n-a fost şi el la Plevena!... Să fi tras şi el cu puşca în păgîni! Să fi turtit el fesul lui Osman!...“

În loc de fesul lui Osman, Iordan izbeşte cu pumnul într-o oală. Oala sare cît colo şi se sparge... Nicolache Piua Petri lasă pe Dumitru Găzaru şi pe domnul Ţigle şi ia în braţe pe cumnatu-său Iordan:

— Domol, nene Iordane! Ai nimerit o oală în loc de turci! Ai răbdare pînă mîine... Mîine o să-ţi aducă Iorgu Mutafu pe turcii lui şi o să-i faci, pe toţi, tăieţei...

— Da-da-da!... cu-cu-cu... ia-ia-ia-ta-ga-nul ăla... dă la no-no-noi, de su-su-su'pat!

— Cu iataganul de la noi de su'pat, nene Iordane!...

Savu Pantofaru a auzit de pofta lui Iordan. Se opreşte din vîrtejul horei şi spune întunecos, cu ochii răi:

— Bravo, nene Iordane!... Nu mîine, acum să ne repezim la ei şi să-i ciopîrţim!

Nicolache Piua-Petri se uită la Savu cu surprindere şi cu veselie:

—Uite, domnule, ce drăcie!... Auzisem că şoarecele, cînd mănîncă anafură, se preface în liliac, dar n-am ştiut pînă acum că pitpalacul, cînd bea din jghiabul cu must, se preface în uliu!...

Savu Pantofaru, mai beat decît credea Piua-Petri, îşi strînge pumnii şi mută fălcile cîtorva fantome din jurul lui:

— Ciini spurcaţi!... Voi aţi tăiat pe unchiul Iordache, lîngă apa Vodislavei!... Voi aţi dat foc bisericii noastre, în zaveră!... Voi aţi batjocorit pe mătuşa Profira!...

Nicolache Piua-Petri îi puse lui Vancea un galben pe tejghea.

— Hm!... s-a îmbătat Savu! Trebuia să cază Plevna, ca să văz minunea asta!... Vinul şi lăutarii, kir Vanceo, sînt în sarcina schitului Negara... Să trăieşti, Mutafule! Ne vedem mîine, în tîrg... Să trăieşti, domnule Ţigle! Cînd ne-o fi mai rău să ne fie ca astăseară.

Apoi, pe greceşte, către Dumitru Găzaru:

— Haidem, Dimitrie, să ducem pe Iordan acasă!

Iordan rămăsese agăţat, ca într-un cleanci, de cea din urmă a lui idee:

— Cu-cu-cu... ia-ia-ia-ta-ga-nul... de su-su-su'pat!...

Dar mai grav decît toţi rămăsese agăţat Savu Pantofaru! Adevărat Abesalom, cu pletele sufletului încîlcite, în întunecosul stejar al creditaţilor de-apururi misterioase!

II

OBŞTESCUL ALB MORMINT

Ce mînie dumnezeiască! Viscoleşte, urlă văzduhul şi geme pămîntul, ca în ziua de apoi. Tîrgul Ruşii de Vede, cuibărit între pădurea de peste Vede şi Dealul Viilor — mai mult sat decît tîrg şi mai mult livadie de pomi decît sat — piere sub puzderiile jucăuşe şi sub jălania copacilor goi, care scîrţîie şi se ciocnesc.

Aşa stă vremea de o săptămînă. La cîteva zile după căderea Plevnei, din Carpaţi pînă în Balcani, a început o viforniţă crîncenă, un potop alb şi oţelit, care a astupat bălţile de sînge, a troienit cadavrele şi a lăsat dvera omătului între naosul cerului şi pridvorul păcatelor omeneşti. Ca în zilele lui Noe, Stăpînul lumilor îşi ascundea faţa, ca să nu mai vază nici faptele oamenilor, nici pedeapsa pe care le-o trimisese.

Din prima zi a lui decemvrie, căpeteniile armatelor învingătoare luară măsuri să limpezească iadul de la Plevna şi să se strămute peste Dunăre — parte în ţara noastră, parte mai'nainte în împărăţia ţarilor — zdrobita armată a lui Osman. Divizia a treia a armatei noastre (din care acum făcea parte brigada Roznovanu) primi poruncă să escorteze pe prizonierii destinaţi să rămînă la noi.

Prizonierii fură împărţiţi în opt „eşaloane". Primul eşalon plecă din Plevna la 1/13 decembrie 1877, iar cel din urmă ajunse în Bucureşti la 2/14 ianuarie 1878. Drumul pe care trebuia să-l urmeze aceste convoiuri era: Plevna — Breslani — Nicopol — Turnu-Măgurele. Aci, prizonierii poposeau cîteva zile şi apoi, cîţi mai erau în viaţă, cîţi se mai puteau ţine pe picioare, porneau mai departe: Piatra (pe Călmăţui) — Alexandria — Atîrnaţi — Putineiu — Frăţeşti — Călugăreni — Jilava — Bucureşti (cu încă două popasuri).

Acest drum, făcut în acele zile de decemvrie, a fost, şi pentru captivi şi pentru escortă, mai groaznic decît toate măcelurile de la Plevna. Primul transport de patru mii de prizonieri a pornit sub conducerea colonelului Roznovanu. Trei compănii din regimentul 13 de dorobanţi şi două escadroane din regimentul 7 de călăraşi alcătuiau escorta. A doua zi, 2/14 decembrie, a pornit al doilea transport de trei mii cincisute de prizonieri. Şi acesta era escortat la fel, de trei compănii din acelaşi regiment de dorobanţi şi de două escadroane din acelaşi regiment de călăraşi.

Cîteva zile (pînă la Nicopole), aceşti întîi plecaţi au putut merge mai uşor decît celălalte şase eşaloane. De la 4/16 decembrie înainte, văzduhul şi-a ieşit din pravilele lui şi s-a prefăcut în vargă şi în urgie. Osman-Paşa se îngropase în Plevna din Iulie şi ostaşii lui rămăseseră mai toţi cu hainele lor de vară, zăbun, şalvari şi iminei. Prea puţini putuseră să mai apuce cîte o zeghe bulgărească sau cîte un cojoc. Dar nici soldaţii noştri nu erau îmbrăcaţi, toţi, pe potriva cumplitelor harapnice de omăt, care băteau şi plesneau în valea Dunării.

Cînd cele două prime convoiuri de prizonieri ajunseră în Alexandria, comandamentul militar găsi cu cale să scoată din ele două sute de inşi şi să-i pornească spre Piteşti şi spre Tîrgovişte, cu prim popas Ruşii de Vede.

Au intrat, în tîrg, ostaşii lui Osman, cu mîinile băgate în mînecile zăbunului, cu capul învelit în cealmale murdare, cu spinarea încovoiată, cu picioarele grele ca nişte butuci. Cu toată străşnicia vremii, cu toată zăpada care te orbea şi-ţi tăia răsuflarea, au alergat tîrgoveţii să vază ce nu mai văzuse, prin părţile noastre, de multă vreme: oştire turcească răpusă şi smerită. Dar nici o izbucnire! nici o bucurie egoistă! nici măcar legitima însufleţire a unui norod, multă vreme impilat, care priveşte azi mărturia zguduitoare a eliberării sale! Poporul romînesc, dăscălit de veacurile de durere, înţelepţit de nestatornicia aşezărilor pămînteşti, privea mai mult trist decît triumfător, la cetele îngheţate şi trenţăroase ale foştilor săi stăpîni. Se strînseseră, în jurul turcilor, tîrgoveţi şi ţărani, romîni şi venetici. Mulţi dintre ei — bulgari, greci, chiar şi romîni — ştiau turceşte.

Soldaţii noştri din escortă slăbeau pe cît puteau asprimea situaţiei şi a poruncilor militare. Prizonierii fură împărţiţi în grupuri, băgaţi în cvartire pe la autorităţi şi pe la particularii mai înlesniţi. Cei mai slabi dintre ei se grămădiră jos pe rogojini, în nişte magherniţe de la primărie, în aşteptarea odăilor de la spital.

Albituri, zăbunuri vechi, iminei purtați, scurteici ale căror vulpi îmbătrîniseră și năpîrliseră prea rău, ieșiră de pretutindeni pentru sărmanii degerați. Tot așa, de-ale mîncării. Fiecare gospodină, fiecare mamă cu feciori, fiecare văduvă, fiecare bunică... aduse ce putu: o azimă, o bucată de brînză, un ou, o oală de lapte, ori măcar o pereche de covrigi... Autoritățile tîrgului și ostașii din escortă nu mai avură altă treabă decît să supravegheze și să împărțească prinoasele generos izvorîte.

Cîțiva dintre gradații care erau din partea locului ori aveau cunoscuți între ruși se întîlniră cu bucurie mare și se veseliră pe acasă și prin cîrciumi. Dar la Rușii de Vede era numai un popas de o zi și o noapte!... De aceea, voinicii noștri, de la un timp, se opriră din povestire, dădură la o parte mîncarea și băutura și alergă fiecare să îndeplinească poruncile și să-și facă datoria.

În cîrciuma lui Vancea mai rămăsese Iorgu Mutafu și Savu Pantofaru. Erau prieteni din copilărie (deși Savu era mai în vîrstă ca sergentul) și nu le venea să se despartă cu una cu două. În colțul lui, Vasile lăutaru mîngîia lung și cătinel o baladă din bătrîni.

— Mă Iorgule, mă! mă frati-meu, mă!... noi ne-am avut bine de cînd ne-am pomenit... Ții tu minte cum îți luam parte și cum mă băteam cu băieții pentru zmeul tău și pentru arșicele tale?...

Dar Savu mesteca vorbele din ce în ce mai greu. Fiindcă, de felul lui, nu bea niciodată, petrecerea de astă-seară îl prinsese rău și-l doborîse. Nici don sergent nu se mai număra cu trejii, dar se ținea fudul și mai mult făcea pe beatul, decît era beat cu adevărat.

— Da, mă frate Savule! am trăit ca frații și de-o vrea Dumnezeu o să trăim mereu... Stăi să mă liberez eu și să vezi tu ce planuri am. Mai întîi, trebuie să ne însurăm... Nu merge să mai stăm așa, holtei... Eu am pus ochii pe o codană de la Dăbuleni, fata unui perceptor... Frumoasă, mă! și gospodină, și un car cu țesături de zestre și două mii de galbeni!... Hei,

ce zici, fîrtate?... Mă Vasile... ia schimbă cîntecul şi zi-mi mie colea :

Firicel de iarbă neagră,
Tudoriţo, mult mi-eşti dragă...

Iorgu Mutafu îşi reazimă capul într-o mînă şi se lasă desmierdat de amintirile lui de astă-vară... Ce-o fi făcînd dorul lui?... I-a trimis vreo două epistole de la Nicopole, dar n-a primit nici un răspuns...

Savu îi spune, sughiţind duios :

— Iorgule... să fie cu noroc! ceasul bun... şi sus căciula! Să ştii că sînt frate de mînă, la nunta ta... Şi p'ormă să ştii că-i fac miresii tale o pereche de papuci... să rîmnească la ei şi cadîna lui Osman-Paşa!... aşa de mîndri şi de înfloraţi am să-i fac!...

— Să treacă o dată şi pacostea asta de război! Să se astîmpere împăraţii şi să ne întoarcem la sărăcia noastră. E bine cînd stai acasă şi-ţi vezi de treburi!...

— Iorgule, tu pofteşti odihnă şi linişte în ţară!... Ce-ţi pasă ţie!... Tu vii de la bătălie!... Te-ai bătut cu Osman şi l-ai dat gata. Da' nouă cînd ne vine rîndul, mă?... Sec am fost că n-am mers şi eu vointir!...

— Savule, tot degeaba. Nu vedeai redutea. Te vărsa la cizmărie şi la hamuri.

— Da' era să mă spui tu că sînt cizmar? Eu ceream să mă trimită la redute!... Ciinii de turci! Ei au tăiat pe unchi-meu Iordache Cojocaru, în bejenie, lîngă apa Vodislaviei!... Ei au batjocorit pe mătuşa Profiriţa!...

— Lasă, mă, că ne-a venit şi nouă împrumuta!... Mai avem ceva de plată, kir Vancea?

— Stai, frati-meu!... Aici tu n-ai nimic de plătit. Plătim noi, ăştia care am rămas acasă, după sobă. Na şi ţie, Vasile, o sfănţoaică...

Savu Pantofaru se ridică în picioare, îşi încheie cojocul în bumbi şi merge spre tejgheaua lui Vancea, să plătească, dar se vede bine că merge pe picioarele altuia.

— Savule, du-te acasă și te culcă. Dom' Nicolache a plătit și băutura și lăutarii.

— Vanceo, dom' Nicolache ăsta plătește prea mult! Vreau să plătesc și eu! Ce, banii mei n-au trecere?...

— Cum să n-aibă, Savule? Vino mîine și ia-o înainte lui dom'Nicolache. Ce vrei, să primesc banii de două ori, tot pentru vinul ăla?

Sergentul Mutafu, care și-a pus în front mustățile, sabia și mondirul, îl tîrăște pe Savu prietenește.

— Nu te supăra, Savule... Lac să fie că broaște sînt destule! Venim mîine și o luăm de la capăt! Plătește tu și... bem tot noi... *Hair olsun, Vancea-Efendi!*

Iorgu deschide ușa și cu Savu de braț calcă afară în vîrtejul roatelor diafane și șuierătoare. În fața prăvăliei, cît se vede prin geamlîcul luminat de lampă, băieții au rînit și au ridicat zăpada în delcele, dar încolo nu mai e nici un semn de pîrtie.

— Mă frati-meu, bine de tine! Ai învățat și turcește; le-ai luat turcilor și fesul și limba! Mă, să-nceapă din nou războiul, eu pornesc ăl dintii!

— Bine... bine da' acu ține-te de mine că dai buf, în zăpadă.

— Ce, mă? Ai uitat ce putere am eu? N-ai grijă, puiule.

— Savule, ai cu mine la primărie să văd ce-i acolo și pe urmă te petrec pînă acasă.

La primărie așteaptă, întinși pe rogojini, somnoroși și întunecați, și prizonierii și călărașii din escortă. Don sergent primește raportul:

— Să trăiți, don sergent, au mai rămas ăștia șapte... Unul e mai zdravăn, cinci o să mai meargă cinci sute de pași, dar unul de abia bleștește. Uite ăsta... Mahmudea ăsta...

E o boscă îngropată în pămînt, cu vatră cu corlată și cu coș. Un foc dănțuitor luminează pe cei ce zac pe rogojini. Miroase greu a oameni nespălați, a seu și a rachiu. Turcii încep să se ridice în capul oaselor. Sînt trași la față, nerași și zdrențăroși. Fiecare are cu el cîte o boccea. Sergentul pune mîna și sare pe turcul al șaptelea:

— I-ai turtit fesul, Mahmud! Mi se pare că aduci din Plevena un pui de lungoare.

Turcul se clatină, oftează greu şi pune mîna la piept, deznădăjduit pînă la poala cerului.

— *Mahmud cioc hastà dăr...* (Mahmud foarte bolnav este).

— Cioc-boc-ioc... trebuie s-o urnim din loc...

Savu Pantofaru a rămas la uşă şi se uită neîndemînatic plecat şi mîrîind la turcii prizonieri. Bombăneşte singur:

— Ne-a venit şi nouă apa la moară, fir-aţi ai dracului!...

Mahmud stă o clipă în bătaia focului de pe vatră şi în mijlocul tovarăşilor care îl privesc. Topit de boală, cu mustăţile şi cu barba arămii şi năclăite, cu ochii stinşi, sub pleoapele de ceară, cu cealmaua gata să se deznoade, el arată jalnic de frumos şi aduce aminte de Domnul durerilor creştine.

Don sergent ordonează:

— Coloană, înainte, marş!... Bucică, ţine-te de Mahmud şi sprijineşte-l. Să vedem ce facem cu el... Acum, drept la Sărdăreasa!

Sărmana cherestea omenească!... Este de mirare cîte puteri de rezistenţă poţi să storci din ea, cînd te biciuieşte gîndul că, iată, acum, peste un sfert de ceas, peste o sută de stînjeni, vei găsi locul de odihnă şi desconcentrarea bietelor ciolane... Merg încovoiaţi, sub urgia şi plesnetele viscolului, şi prizonierii şi escorta. Uliţele tîrgului sunt tăiate de-a curmezişul de balauri albi, nalţi uneori cît şi ulucile dimprejur. Convoiul se deşiră şi-şi pierde caracterul. Soldaţii biruiţi se amestecă cu soldaţii biruitori. Sergentul Mutafu merge mai în urmă, alături cu Savu Pantofaru. Cizmarul a ajuns un alt om. Beţia i-a înfipt în cap un piron de la Celviclean

— Măi Iorgule!

— Ce, Savule?

— Vreau să omor şi eu un turc.

— Bine, mă, treci peste Dunăre, că arde focul mereu, de la Vidin pînă dincolo de Balcani.

— Nu aşa, bă ; acu vreau să-l omor... Uite pe unul d-ăştia de ai tăi...

— Ce mai procopseală ! Să tragi cu puşca în iepurele pe care ţi-l aduc eu, gata împuşcat !

— Aşa ţii tu la mine, bă ?... Am eu chef să omor un turc ! Car'va să zică am eu chef...

— Iartă-i astă-seară, Savule ! Mîine la ziuă îţi dau eu carabina să-i cureţi pe toţi.

— Mă Iorgule, nu fii porc-de-cîine ! Acu, bă, acu...

Miorlăia vîntul pe sub străşinile coşmeliilor rare, pierdute între copaci. Parii de la garduri ieşiau din troiene şi reaminteau uliţele desfiinţate. Nişte ziduri înalte, cu fantoma unei biserici deasupra, crescură din vifor şi din obştescul alb linţoliu, înaintea convoiului deznodat. Oamenii se adunară lîngă o paragină pe jumătate îngropată în zăpadă. Era o casă boierească din alte vremuri, azi risipită şi cerşetoare la porţile bisericii Sărdăreasa. Uliţa cea nouă trecea acum pe lîngă această ruină şi fostele ei uşi şi ferestre se căscau oarbe şi dărăpănate, deasupra pivniţei descoperite. Cîteva capete de bîrnă mai steteau ici şi colea, din lemnăria, parte putrezită, parte furată.

— Bucică, rămîi aici cu Mahmud. Îi fac eu, într-altă parte, un rost mai bun. Aşteaptă-mă, Savule, să-i bag pe ăştia la coteţ.

Sergentul bate cu mînerul săbiei în porţile de stejar ale cetăţii bisericeşti, clopotarul îi deschide şi toată lumea, afară de cei doi, intră înăuntru.

Mahmud s-a lăsat jos, în văcălia unei ferestre de altădată, cu spinarea spre pivniţa umplută cu omăt. Călăraşul Bucică tropăieşte din cizme şi le izbeşte cu biciul făcut în două, să mai cureţe zăpada de pe ele. Savu stă în mijlocul drumului şi al viforniţei, ajuns de ceasul rău... Poarta de la Sărdăreasa se deschide cu scîrţiială şi sergentul Mutafu strigă pe călăraş :

— Bucică, la tine sînt terfeloagele alea ? Vino încoace cu ele !

Călăraşul dă fuga la poruncă şi poarta se închide. Ochii lui Savu Pantofaru scăpărară atunci ca ochii unei fiare. Năvăli în casa dărăpănată, smulse cu pu-

teri de nebun o stinghie, care ieşia dintr-un perete, şi venind cu paşi de lup, în faţa turcului, doborît în fereastră, îl trăsni în creştetul capului.

Turcul se duse peste cap, dincolo în pivniţă şi intră, tot, în nămetele afînat. Nici un geamăt ! Nici un scîncet ! Îi rămaseră picioarele, băgate în papuci, la vedere, pe marginea ferestrei. Dar, între ochii fiarei de un minut şi picioarele celui ucis mişeleşte, scăpără un fulger albastru, răzbunător în vecii vecilor. Încălţămintea turcului avea botul căscat şi degetele de la picioare îi ieşeau afară !

III

UNDE ESTE FRATELE TĂU ABEL ?

Sergentul Mutafu potrivise lucrurile în capul lui destul de bine. Băgase pe prizonieri într-o odaie mai mare, încălzită, şi cu un pat lung ca de arhondaric, iar pe călăraşi, alături, în alta mai mică. Pe Mahmud, fiindcă era bolnav, voia să-l ducă — fie măcar pentru noaptea asta — aci la doi paşi de biserică, la părintele Năstase. Mătuşă-sa, preoteasa Smărăndiţa, era pîinea lui Dumnezeu şi miloasă cu toţi oropsiţii şi betegii pămîntului. Drept aceea, sergentul socoti că nu-i mai trebuie Bucică şi-i dădu răvaş de voie :

— Rămîi aci, deşcă, şi te odihneşte. E cald şi bine ca la mînăstire. Eu tîrăsc pe turc colea, la cîţiva paşi, şi-l dau în primire mătuşă-mi preoteasa Smărăndiţa să-l doftorească, dacă o mai avea ce doftori.

Sergentul Mutafu trînteşte poarta în care bătuseră gloanţele turcilor de la 1821 şi iese iar în viscol. Cînd se apropie de casa părăsită, deosebi, prin întunericul răscolit de vifor, pe Savu înfipt în mijlocul drumului, cu o gogeamite stinghie în mînă.

— Ce-i asta, Savule ?

Dar Savu stătea ciudat ca o stafie şi nu spunea nimic. Sergentul se vîrî în obrazul lui şi-i scrută întunericul din orbite.

— Dormi, Savule ? Şi asta mai e una !

Il luă de piept şi-l zgudui cu putere. Pătăleaţa pe care o ţinea în mînă căzu alături, dar Savu rămase nesimţitor.

Sergentul se uită împrejur :

— Unde-i turcul ? Mă, Savule, mă, deşteaptă-te dracului ! M-ai făcut de ocară ! Dormi pe picioare !... Unde e Mahmud ? Spune, bă, ce s-a făcut turcu ?

Savu se scutură ca-n somn, răsuflă năduşit, vru să deschidă ochii şi bolborosi mînios :

— L-am omorît... şi... ce pofteşti ?... Apoi se prăbuşi peste sergent.

Iorgu Mutafu prinse în braţe turnul care venea peste el şi-l lăsă să alunece în zăpadă. Sergentul se simţi deodată lac de sudoare.

— Mă, belea ca asta pe capul meu !... Bată-te Dumnezeu, Savule, să te bată şi te-ar lua dracul !...

Sergentul cercetă drumul şi apoi luă în şir ferestrele oarbe şi în parte astupate cu zăpadă, ale dărîmăturii. Desluşi şi puse mîna pe imineii turcului, rămaşi în pervazul dărăpănat.

— Ia uite-l pe Mahmud !

Sergentul îşi descărcă necazul şi compătimirea în cîteva înjurături neutrale şi rămase pe gînduri.

— Acu, s-a dus — s-a dus... Am lăsat eu cîte un prizonier, doi, prin fiecare oraş pe unde am trecut, trebuia să las unul de sămînţă şi la Ruşi... Şi pe urmă... unde s-a dus mia, ducă-se şi suta ! Da' ce facem cu turcu ?... Treaba lui Savu !... Eu plec mîine cu prizonierii... „A mai murit, astănoapte, încă unul"... Îl tai de pe răboj şi merg înainte. Nici usturoi n-am mîncat, nici gura nu mi-a mirosit !... Savule, băiete, încalţă-te şi descalţă-te cum oi şti, că d-aia eşti cizmar. Mai pot să-ţi fac atîta bine să-l vîr pe turc mai adînc. ca să nu i se vadă picioarele.

Sergentul împinge în imineii îngheţaţi şi cadavrul intră mai afund. Apoi prăvăleşte deasupră-i nămetele tencuit pe zid în sus, cum ar fi prăvălit o lespede la gura unui mormînt.

— O isprăvii cu Mahmud !... Ce facem acum cu nătăfleţul ăsta de Savu ? Să chem pe băieţi... Aş, ţi-ai

găsit! Ce-mi trebuiesc martori... O să mă tăbîrcesc cu el cum oi putea. Să-l duc la popa Năstase? Fac de rîs pe Savu şi poate (cine ştie cum) îl dau şi de gol... Nu! Trebuie să-l duc la el acasă. Ori îi sînt prieten, ori nu-i sînt prieten!

Tocmai atunci o sanie de rechiziţie, cu patru boi, care făcuse slujbă toată ziua, trecea pe acolo cu cîţiva soldaţi infanterişti.

— Mă camarazi, ia staţi. Ajutaţi-mă să încarc în sanie pe prietenul ăsta care a băut cam mult, de bucurie că a căzut Plevena.

Soldaţii infanterişti îl recunoscură:

— E don sergent Mutafu.

— Hai, mă, puneţi mîna.

Îl ridicară pe Savu, doi de cap şi doi de picioare, şi-l întinseră în sanie pe paiele ninse.

— Merg şi eu cu voi, să-l vărsăm pe negustor la domiţiliu.

Iorgu ştia şi prăvălia lui Savu şi casa mică şi patriarhală, unde Savu trăia cu doi bunici, bătrîni uitaţi, moş Pantilie şi mama Slamna. Vedea, cu ochii amintirii, căsuţa cu prispă şi cu parmaclîc, grădina mare şi întunecoasă (de atîta copăcărie cîtă era în ea) şi lacul din fund, cu izvoare nesecate, unde se scaldase cu Savu de atitea ori, în verile copilăriei.

A oprit sania în poarta căsuţei părinteşti şi a încercat să trezească pe Savu. Stearpă trudă!

— S-a îmbătat, don sergent!

— S-a îmbătat ca un marţafoi! Din cîteva oale de vin a fost gata. Sireaca militărie! Dacă n-ai trecut prin ea, rămîi ca un topor ţigănesc, necălit în foc.

Sergentul Mutafu intră în curte şi apoi în casă, strigînd tare pe cei doi bătrîni:

— Moş Pantilie, mătuşă Slamno!!! Ştiţi, noi ne-am adunat cu toţii la kir Vancea... Savu, neînvăţat cu meseria băuturii, a cam luat-o spre stînga. L-am adus să-l culcăm la căldură, pînă mîine, şi mîine o să fie ca şi cum n-a fost nimic...

Moşnegii bîlbîiră, se cruciră, se mai supărară şi-l văzură pe Savu al lor, adus pe sus şi turnat ca un

sac cu calapoade, lîngă sobă. Baba Slamna începu să se bocească :

— Am zis eu că n-o să fie bine... Cînd am văzut azi pe turci trecînd pe uliţa noastră, m-a luat cu fiori : „N-o să fie bine, maică, n-o să fie bine..." Că tot aşa a fost şi în zaveră... Treceau-treceau turcii, tot pe uliţa asta şi n-a fost bine ! Tăiară pe alde Iordache, pîngăriră muierile, dădură foc bisericii !...

— Ei, mamă Slamno, ai încurcat călindarul ! Atunci era pe vremea lui Tudorin ; acum e după Cuza-Vodă. Venim de la Plevena, măicuţă ! I-am turtit fesul lui Osman şi i-am luat prizonieri peste patruzeci de mii de gealaţi.

— Nu ştiu, maică, nu ştiu. Da' văd că n-a ieşit bine ! Să se îmbete Savu al meu, care nu punea vin în gură decît la Paşte şi la Crăciun...

— Şi la predarea lui Osman-Paşa, mătuşo Slamno !

— Nu ştiu, maică, nu ştiu, că semnul nu e bun !

— Hai, fiţi pe pace ! Un chef cu lăutari şi atîta tot... Mîine dimineaţă o să fie ca şi cum n-a fost nimic ! Noapte bună ! Viu mîine să-l întreb pe Savu cum a dormit.

Baba Slamna zăvorî uşa după sergent, îi ridică — lui şi neamului lui întreg — cîteva binecuvîntări negative şi veni lîngă Savu, care sforăia, ud ca un ciine şi stacojiu la faţă.

*

A doua zi, Iorgu Mutafu se trezi cu noaptea în cap, militar agerit de răspunderile şi de primejdiile sub sabia cărora trăia de o jumătate de an. Alergă să-şi vadă oamenii, se întîlni la „cartierul general" cu ceilalţi şefi de convoi şi hotărîră ceasul de plecare.

Dar pînă atunci sergentul trebuia să vază pe prietenul său, Savu Pantofaru. Baba Slamna îl primi fără bunăvoinţă.

— Doarme şi acum. Ce-o mai fi şi asta ? Nu m-am îndurat să-l trezesc...

— Lasă că-l trezesc eu, bătrînico... Plec azi cu prizonierii şi am să-i spun lucruri mari...

— De, maică, fă cum crezi.

— Fii bună şi lasă-ne pe noi singuri.

Iorgu Mutafu intră în odăiţa unde sforăia prietenul din copilărie şi-l strînse de nas.

— Sus, deşcă! Destul! Ce-a fost aseară nu trebuie să se mai vază astăzi!

Cizmarul se deşteptă anevoie — năuc, cocoloşit, ciufulit şi fără să-şi dea seama cine e lîngă el.

— Hai?... Ce este?... Tu eşti, bătrînico?

— Scoală-te, bă Savule! Ce dracu! E ziua mare cît o iapă bălană!

— Tu eşti, Iorgule?

— Păi, cine vrei să fie?

— Mă, frati-meu, am făcut-o lată! Mi se pare că aseară am dat peste răscoale...

— Mi se pare şi mie. Ce să faci, mă Savule! O dată s-a predat Osman! O dată ai luat şi tu lulcaua neamţului!

Savu Pantofaru îşi trece mîna peste ochi, ruşinat şi plin de păreri de rău.

— Am băut prea mult, Iorgule! Eu nu beau şi nu pot să beau. Voi sînteţi tari ca naiba! Mi-e necaz şi mi-e ruşine!

— Nu e nimica, Savule. Eram toţi ai noştri. Şi am băut paralele noastre, adică pe ale lui dom' Nicolache, că ăla nu te lasă să plăteşti tu, niciodată.

Sergentul se duce la fereastra cu perdele ţesute în casă şi le dă la o parte. Tot geamul e zugrăvit cu un stufăriş alb, pufos, de care s-a lipit sulul de lînă roşie, pus între cercevele.

— Crîncenă iarnă, domnule! Bine că s-a domolit viscolul!

— E tîrziu, Iorgule?... Ai văzut pe cineva din cei de aseară?

— Numai pe dom' Nicolache.

Iorgu se aşează la loc, pe ladă, între fereastră şi pat.

— Savule, despre partea cealaltă să n-ai nici o grijă... Turcu... *a căzut pe drum, între Peret şi Ruşi*... care va să zică n-a intrat aici în tîrg...

— Care turc, Iorgule?

— Ei, Mahmud, ăla de aseară!

Pantofaru se îngălbeni ca un mort şi dinţii îi clănţăniră în gură...

— Ţine-ţi firea, mă, ce eşti copil! Cine a văzut? Cine ştie? Eu, tu şi Dumnezeu! N-ai nici o grijă.

— Iorgule, ce vrei să spui tu? Ce-am făcut, păcatele mele? Nu-mi aduc aminte decît greu, ca din vis...

— Vis a fost! Ai visat şi tu că ai omorît un turc şi basta!

— Am omorît eu un turc, Iorgule?

— Ei, ba nu! Du-te de-l vezi, îngropat în nămeţi, în casa aia pustie, de lîngă Sărdăreasa... Aici trebuie să faci tu ceva... Dacă vreai, dacă nu...

— Ce spui, mă, am omorît eu aseară un turc!

— Savule, erai beat... Da, tu l-ai omorît.

— Vai de mine şi de mine!

— Incet, Savule, să nu te audă baba Slamna. Că dacă o auzi baba Slamna, oricît ţi-o fi de credincioasă, pînă diseară ştie tot tîrgul! Încet, băiete. Nu te trece cu firea... Ho! fii bărbat, nu muiere!...

— Fir-ar a dracului de beţie să fie!... D-aia mă feream eu de ea şi ocoleam chefurile şi cumetriile!

— Ei, te-ai ferit, te-ai ferit, pînă cînd te-ai opărit! Da' ce, numai tu?... Ei, băiete, se vede că n-ai făcut militărie... La militărie, eşti ca fleica pe grătar... Pînă cînd nu te frigi pe toate părţile şi nu sfîrîi sînge şi sudori, nu eşti bun de mîncat...

— Mă Iorgule, turcu ăla care mergea cu noi pe urmă, alături cu călăraşul tău?

— Ăla, mă!

Savu Pantofaru se plesni cu palmele peste ochi.

— Ai dreptate, frati-meu!... Uite, uite! acu mi-a-duc aminte: a fulgerat albastru... şi am văzut... la o palmă de nasul meu... imineii turcului, cu boturile căscate şi, prin boturi, degetele de la picioare îi ieşeau afară... Şi mai înainte... da, da! eu l-am dat grămadă, că el şedea, săracul, ghemuit într-o fereastră... l-am pocnit în cap cu o beldie... şi s-a răsturnat în zăpadă... Şi atunci a fulgerat... şi... degetele de la picioare îi ieşeau prin botul imineilor!...

Savu izbucni în plîns... Era în el o trezire de durere, de căinţă, de deznădejde! atît de grabnică şi de înfricoşată, că simţirea lui întreagă se răsucea ca o

pîlnie de vîrtej, pe mare, într-un burghiu năprasnic de vînturi întîlnite.

— Uite, bă... Ce plîngi, mă, ca muierile!... Aoleo, Savule, nu te ştiam aşa de... să mă ierţi!... Ai omorît şi tu un turc! Au omorît ai noştri mii de turci! Şi au omorît turcii zeci de mii de creştini!... Dacă e război, e război! Şi războiul a ajuns, cu coada, pînă la tine... Ai omorît şi tu un turc! Jaf în ciuperci.

— Bine, mă, da' ce-mi făcuse mie bietul Mahmud!... Acum toate ies ca din apă, în faţa mea... Ceas rău şi blestemat... Cînd ai chemat tu pe Bucică, m-am repezit în paragina aia şi am smuls o stinghie, pe care o văzusem de multe ori, rămasă într-un perete... Şi cu stinghia aia am achitat pe bietul turc...

Baba Slamna tropăi în tindă şi deschise — cu altă faţă decît la venirea lui Iorgu — uşa de la odaie. Era bucuroasă bătrîna că vede pe Savu treaz şi cuviincios, ca totdeauna.

— Eu zic să vă aduc cîte o cafeluţă...

— Bucuroşi, mamă Slamno! dar mie nu o cafeluţă, ci o cafea barosană, ca pentru un polcovnic...

Aşteaptară să iasă bătrîna din tindă şi Iorgu Mutafu începu cu glas de taină:

— Mă, atîta bucluc este că turcu e acolo în pivniţa cocioabelor. Stă el bine, că e la frig şi se păstrează. Dar te pomeneşti că porneşte un dezgheţ şi-i ies ciolanele la iveală. La urma-urmei, poate să rămînă şi acolo, pînă cînd l-o chema Mahomed al lor... Un turc — dintre prizonieri — a căzut într-o pivniţă părăsită! Că este şi cu capul spart... cine o să se apuce să mai descurce dacă i l-a spart cineva, ori şi l-a spart el cînd a căzut...

— Iorgule, ştiu că nu este nici o răspundere, dar tocmai asta mă seacă la inimă.

— Vezi-ţi de treabă, omule! Du-te la prăvălie, rosteşte-ţi calfele, trăieşte-ţi viaţa ca mai înainte. Şi, după capul meu, mai dă cîte o raită şi pe la Vancea...

— Să mă ferească Sfîntuleţu!

— Eşti boboc, Savule! Şi boboc ai să rămîi, toată viaţa, că n-ai făcut milităria... Savule, lăutarii şi vinul sînt sanitarii soldatului, mica ambulanţă!...

Mama Slamna aduse două bardace de cafea neagră şi cîţiva covrigi proaspeţi, cu susan.

— Să trăieşti, bătrînico ! Da' să ştii că nu-mi place cum îl ţii pe Savu.

— De ce, măiculiţă ?

— Cafea văd că-i dai, da' vin nu-i dai de loc... Că de aveai obiceiul să-i dai cîte puţin vin, Savu stătea aseară în rînd cu noi şi nu se turtea numai cu două ocale.

— De, maică, oi fi avînd dreptate... Eu îl îndemn uneori să guste cîte un păhărel, da' dacă Savu nu primeşte !... Pe uncheaşul meu nu pot să-l dezbăr de băute şi pe Savu nu pot să-l fac să guste.

— Bătrînico, mi se pare că moş Pantilie a nimerit-o mai bine decît Savu... Cu ce te aperi de ciini, mamă Slamno, cînd sar la dumneata pe uliţă ?

— Cu ce să mă apăr, nepoate ? Cu băţul...

— Ei vezi ! Aşa este şi cu băutura. Cînd dau peste tine gîndurile rele, necazurile, frica şi... războiul, te aperi de ele cu oala plină !

IV

PRĂPASTIA NECUNOSCUTA

Sergentul Mutafu a plecat din odăiţa lui Savu. Peste două ore, a plecat de-a binelea, şi din tîrg, cu convoiul de prizonieri şi cei doi prieteni nu s-au mai văzut. Savu a rămas năuc, lîngă prăpastia deschisă deodată, înainte-i, în dimineaţa aceea...

S-a purtat prin casă de colo pînă colo : a ieşit prin curte şi pe la grajdul vacii ; a ascultat, fără să le pătrundă, vorbele celor doi bătrîni, şi a pîndit, la geamul sosit cu flori de gheaţă pe care el le topea cu degetele fierbinţi, căderea serii.

I se părea lui Savu că nu ştiu ce vrăjmaşi necuraţi, că nu ştiu ce cumetrie de vrăjitoare îl scoase din albia lui sufletească şi-l turnase într-o groapă întunecoasă... Omul se căuta, se verifica şi nu putea să răspundă

categoric, la întrebarea: „Unde este Savu cel așezat și ce s-a făcut capul lui de pînă aseară?"

Venea și revenea, căutînd înțelesul și obîrșia subitei lui nenorociri: adevăr să fie că el a omorît, aseară, un om, el care nu poate să taie nici un pui de găină? Cum a putut să se strecoare, în firea lui blajină, în inima lui pașnică, fiara setoasă de sînge și de răzbunare care a făptuit această moarte de om?... E drept, nu mai știa ce face. Își băuse mințile, dar mîinile făptașe rămîn tot ale lui, sîngele nevinovat a țîșnit și l-a mînjit pe el. Cugetul lui nu-i dă nici o dezvinovățire că a săvîrșit o crimă la beție.

Ce să facă? Cui să se destăinuiască? Iorgu Mutafu a plecat. Dar și cu el și fără el, este același lucru. Sergentul, proaspăt sosit de pe cîmpul de război, e tăbăcit ca un cojoc și nu înțelege nimic. Cui să-și deschiză Savu inima, cui să ceară sfaturi, în aceasta grea întîmplare sufletească?

A rămas în casă toată ziua. La prăvălie nu-i venea să se ducă. Nevoie de un prieten și de vorba lui simțea destulă, dar o teamă nedeslușită îl oprea pe loc și-l povățuia să întîrzieze. Ar fi voit să întrebe și să învețe: cine era acest om pe care-l luase pe suflet? De unde venea el? Ce fel erau neamul și țara lui? În ce parte a pămîntului îl așteptau, acum, bieții lui părinți sau bieții lui copii?... Era un gol, viu și lacom, care sorbea inima lui Savu, cu puterea și cu setea a mii de guri însetate. Atîta știa numai că-l chema Mahmud și că-l văzuse la față o singură dată, în bătaia focului din vatră.

Pe cînd Savu se tot uita pe uliță, prin rotocoalele umede pe care le făcea în geamul înghețat, zări pe Nicolache Piua-Petri, arendașul de la Negara, trecînd în șuba lui de lup și cu căciula de astrahan, înfundată pe urechi.

Savu alergă la poartă și-l opri:

— Ia poftește pînă la noi, dom' Nicolache! sînt singur, sînt cam șubred și n-am cu cine bea o cafea.

Piua-Petri era cam grăbit, dar poftirea lui Savu îi făcu o întipărire parte curioasă, parte plăcută.

— Kir Savule, mă cam grăbesc. Astă-seară trebuie

să fiu acasă, la Negara. Drept vorbind, ar fi trebuit să fiu acasă de ieri seară, dar, precum bine știi, ne încurcarăm ieri, la Vancea... M-am apucat apoi să-i făgăduiesc lui Mutafu o vadră de salip pentru prizonieri și am rămas pe azi, ca să îndeplinesc.

— Ia șezi colea, dom' Nicolache... Bunicuțo, degrabă două cafele, ca să cinstim pe boierul nostru.

Piua-Petri cunoaște căsuța pantofarului — cu care, după soție vine cam neam — și cunoaște și firea lui cinstită.

— Kir Savule, aseară erai viteaz, cum nu te-am văzut niciodată... Îmi plăceai, dar erai alt om...

— Nu rîde de mine, dom' Nicolache! Am făcut-o fiartă. Băutura are socoteala ei. Cine n-a băut din vreme să nu se apuce să bea, că dă de rușine, cum am dat eu aseară.

— Da' de ce, kir Savule? Dacă n-oi mai da și tu, uneori, luleaua prin cenușă, dacă n-oi mai călca alături din potecă, ți se urăște cu viața și n-ai nici popii ce să-i spui, la spovedanie...

Nicolache Piua-Petri începe să rîdă, prietenos și răspînditor de prietenie.

— Așa o fi, dom' Nicolache! da' mie unuia nu-mi prieste. Poate că sînt bicisnic de felul meu și bun numai pentru meseria mea de cîrpaci. Uite, azi am stat toată ziua cu capul cît o baniță și n-am urnit un pai din loc. Halal băutor! Nici n-am fost în stare să mai ies în tîrg. Plecară ai noștri, cu prizonierii?

— Au plecat demult. Grea poruncă! Vai și de prizonier, vai și de cel care îl duce din urmă!...

— Ce să faci dom' Nicolache... Dacă așa vor împărații... De pe unde or fi fost bieții oameni? Erau toți rebegiți! Pe la ei n-or fi iernile astea cumplite, de pe la noi...

— Cred că erau amestecați, unii din Europa, învățați cu zăpada, alții de prin Anatolia, din climă mai caldă. Pe cît am înțeles eu, cei mai mulți erau din Asia Mică, de pe lîngă țărmul mării: Smirna, Izmid, Trebizonda...

— Ai văzut părțile astea, dom' Nicolache? Știu că ai călătorit mult!...

— Nu prea... Eu cunosc Turcia europeană. În Asia, am trecut şi eu cu caicul şi m-am plimbat.

— E frumos Stambulul lor, dom' Nicolache?

— Kir Savule, socotesc că e oraşul cel mai frumos de pe pămînt... Cînd intri cu corabia în Bosfor şi te apropii de inima Stambulului, te întrebi mereu: intru în Ţarigradul sultanilor, ori în raiul lui Dumnezeu?... Oraşul ăsta vine clădit, aproape tot, pe coastele mării. Bizanţul grecesc cel vechi, adică Stambulul turcesc de astăzi, intră în mare ca un pinten. Iar marea intră şi ea în uscat, între Stambul şi Galata (unde sînt ambasadorii creştini) şi intrarea asta a mării este Cornul de aur. În faţă stă Asia Mică, Scutari, Haidar-paşa, Kadikioi şi la mijloc e Bosforul, albastru ca florile de stînjenel... Ce mîndreţe, kir Savule! Ce palate, ridicate unele peste altele! Ce geamii de marmoră şi ce păduri de chiparoşi... Cînd mă gîndesc, Stambulul mi se pare ca o rodie plesnită în felii şi printre felii, în loc să curgă zeamă roşie, curge apa mării...

Savu ascultă cu ochii înecaţi de admiraţie. Fiecare cuvînt i-a mers la inimă, fiecare icoană s-a aşezat în amintirea lui, în pervazul nemuririi.

— Da' ce fel de oameni sînt turcii ăştia, dom' Nicolache? Acu, noi nu-i scoatem din „păgîni" şi nu putem să le iertăm că ne-au robit şi ne-au mîncat ţara şi sufletele părinţilor, atîtea sute de ani... Da' cum sînt ei, la ei acasă?

— Kir Savule, îţi vorbesc cinstit. Sînt oameni de credinţă şi de cuvînt. Cînd ţi-a vorbit turcul o vorbă nu mai iese din ea. Stau başca de creştini şi sînt aspri cu ei — e adevărat... Dar nici noi creştinii nu sîntem cu turcii te miri ce mieluşei. Eu am trăit la faţa locului şi ştiu ce spun. În casele lor e greu să pătrunzi. Casa turcului e închisă ca o mănăstire. Ei au cîte cinci-şase neveste şi cîte cinci-şase rînduri de copii. Pe boierii lor cei mari şi pe paşalele lor i-am văzut de departe, dar cunosc pe negustori, pe slujbaşi şi pe marinari... Sînt oameni de multă omenie! Şi sînt buni prieteni. Dacă ai putut să cîştigi inima unui turc şi să ţi-l faci prieten, gîtul şi-l pune pentru tine.

— Atunci de ce ne rupserăm noi de turci?

— Ce să facem, kir Savule, așa a venit vremea! Ne-am deșteptat, am făcut o singură țară, am voit să trăim și noi de capul nostru! Și ai văzut că a ieșit bine. Turcii sînt oameni buni și filotimi, dar la ei acolo, nu stăpîni în țara noastră.

— Ia poftim, dom' Nicolache... Bunicuța ne-a adus și cîte o linguriță de dulceață de trandafiri.

— Ce mai faci, mamă Slamno? Unde e moș Pantilie, că nu-l văd?

— Apăi, ce să mai fac?... Ia, păcate și necazuri, bătrînețe și neputință! Pantilie s-a jurat să nu mai bea apă decît pe lumea cealaltă.

Nicolache Piua-Petri rîse cu hohot.

— Mă tem că a greșit socoteala. Apă bună și rece, pe lumea cealaltă, este numai în rai. Și moș Pantilie, dacă umblă tot mereu pe trei poteci, nu se mai întîlnește cu sfîntul Petru.

— Nu știu, măiculiță, că m-am luat de gînduri cu moșneagul meu. Da' ce mai face mama Uța preoteasa? Ce face cocoana Cleopatra, ce fac copiii?

— Bine toți. Soacră-mea, cum o știi: cu Iordan în casă, nu mai are zi cu soare niciodată... E supărăcios, e arțăgos, vrea să umble și nu poate, cere vin și tutun, uneori chiar la miezul nopții... Dar Cleopatra și copiii sărută mîna, sînt toți sănătoși...

— Ce mai face părintele Silvestru de la schit?

— Cine l-a mai zărit de astă-vară, pe părintele Silvestru? De cînd a început războiul, a intrat în beciul chiliilor, și n-a mai văzut față omenească. Fuge de priveliștea lumii de azi, plină de urgie și de sînge.

— Adevărat călugăr, adevărat sfînt pe pămînt!

— Puține suflete răzbat pînă la el. Nevastă-mea îi poartă de grijă ca unui pusnic de la Sfîntul Munte... De două ori pe săptămînă, îi trimite azimă, legume, poame și untdelemn... Pe mine nu poate să mă rabde... „Nicolache, fugi din fața mea!... Te văd negru de păcate!" Și are dreptate!... Sînt un păcătos!...

Savu oftă cu năduf.

— Cine n-are păcate, dom' Nicolache!... Și pe cine-l iartă ispita și ceasul rău!

— Adevărat, kir Savule! Un ceas numai de am trăi pe pămînt şi nu sîntem fără de păcat, o dată ce venim aici cu blestemul strămoşesc în spinare... Ei, da... eu o să vă las... Mă duc să nu mă apuce noaptea... Sărut mîna, mamă Slamno! Sănătate, kir Savule... şi inimă bună!...

V

UNDE VA AŞTEPTA MAHMUD ZIUA. CEA MARE A LUI ALAH

Sănătate, poate, dar inima bună, cine ştie cînd va aduce-o Domnul înapoi lui Savu Pantofaru!

Savu era cizmar, fiu de cizmar. Tatăl său, Anghel, îi lăsase moştenire această meserie, prăvălia din tîrg, casele bătrîneşti şi un caracter cumpănit şi domol. Maică-sa, Raliţa, sora lui moş Pantilie, fusese o femeie ageră şi bărbătoasă, o „haiducă" — precum spuneau despre ea rudele şi cunoscuţii. Dar Savu semăna cu Anghel, cel cu pasul mic şi socotit. Cizmarul trimisese pe fiul său să înveţe ceva carte, la şcoala ce se deschisese atunci, dar mai temeinic îl pusese să înveţe meşteşugul său cizmăresc, „brăţara de aur", la mîna dreaptă.

Părinţii lui Savu se mutaseră de timpuriu la cele veşnice, fără alt moştenitor decît Savu. Moş Pantilie şi mama Slamna, rude de aproape, au rămas pe lîngă Savu, epitropi şi părinţi, în locul celor adormiţi.

Cizmăria lui Savu mergea destul de bine. Savu, deşi tînăr, avea cuvîntul statornic şi obraz ca de negustor mare. Nu i-a lipsit nici norocul. Cînd a fost vorba să înceapă războiul şi armata a avut nevoie de mii de perechi de bocanci şi de cizme, Savu, care se ţinea de roşii, a vîndut toată încălţămintea din prăvălie şi alta luată de pe la alţi cizmari, pe aur zimţuit. Aşa l-au găsit ziua de ieri, sosirea convoiului de prizonieri, întîlnirea cu Mutafu şi neaşteptatele întîmplări de astă-noapte.

Ivirea şi vorba lui Nicolache Piua-Petri, la început, pare că i-au făcut bine, dar pe urmă l-au aţîţat şi mai rău. Toate cuvintele arendaşului de la Negara, toate icoanele pe care le sufla cu argint darul lui de povestitor năluceau acum în noaptea înfricoşată, căzută deodată peste Savu.

A ieşit din odăiţa caldă, unde Piua-Petri rechemase Bosforul şi Stambulul, şi a început să cerceteze prin chiler şi prin pivniţă. Îi trebuia un sac mare, din acele în care îi soseau sulurile de toval, şi o rangă de săpat în pămînt găuri pentru stîlpi. Le-a găsit, a înfăşurat ranga în sac, le-a pus deoparte şi a început din nou să se plimbe prin chilie. La ora cinei, a spus că nu-i e foame şi a plecat, cu ranga sucălită în sac, lăsînd vorbă că se duce la prăvălie şi că va veni acasă mai tîrziu.

S-a dus cu adevărat, dar a luat-o pe dindos şi a intrat în prăvălie, fără să fi întîlnit pe cineva. Ucenicii lui, afară de unul singur, plecaseră. Prăvălia avea, ca mai toate celelalte din tîrg, o odaie încăpătoare spre strada mare şi două-trei din fund mici, întunecoase şi cocoţate sub tavan. Camera din faţă, prăvălia propriu-zisă, era cu cîteva palme mai jos ca nivelul străzii, iar din ea te urcai în chiţimiile din fund pe o scară cu cinci-şase trepte. Între camera principală şi „atelierul“ unde lucrau ucenicii era un perete de geamlîc. De la tejgheaua din prăvălie „jupînul“ vedea pe calfe cum băteau cuie la pingele, iar calfele vedeau pe jupîn cum moţăia la tejghea, sau se tocmea cu muşteriii.

Acolo sus, în odăiţe, erau grămădiţi cinci-şase lucrători şi toate sculele şi tot materialul (uneori iute de-ţi lăcrimau ochii) necesar meşteşugului. Jos în prăvălie, în rafturile suprapuse, stăteau şiruri lungi şi prăfuite de pantofi, de papuci, de iminei, de ghete cu elastic pentru muşterii mai subţiri şi de cizme cu armonică.

Savu Pantofaru pune pe calfă să tragă obloanele în faţă, să închidă uşa prăvăliei şi să se ducă acasă cu cheia în buzunar. El o să iasă prin uşa din dos. În seara aceasta, Savu nu-şi vede nici prăvălia, nici

marfa lui de sute de galbeni. Stinge lampa de jos și se urcă în atelierul cald și greu mirositor. Aici se așează pe scăunelul cu trei picioare, își pune coatele pe măsuța scundă și pătrată — printre cuie, sule, clește, cuțite, rașpile și borcănele cu pap — și așteaptă să se potolească zgomotele tîrgului.

Pe aproape de miezul nopții, ia sacul cu ranga la subțioară, bagă în buzunar o cutie cu chibrituri și o lumînărică și iese pe ușa dindosul prăvăliei. Tîrgul s-a culcat de un ceas. Frigul s-a mai muiat și acum ninge liniștit fulgi mari ca niște fluturi. Nici țipenie de om. Într-o cîrciumă cu obloanele lăsate, mai încolo, în dosul tîrgului, cîțiva cheflii petrec cu lăutarii. Savu, obidit și plin de năduf, se gîndește: așa făceam și eu aseară și mi-a dat petrecerea pe nas!

El merge pe ocolite spre curțile bisericii Sărdăreasa și spre paragina de lîngă biserică... Ninge tihnit și nu se aude nici măcar lătrat de cîine. Ajunge lîngă ferestrele cele oarbe și înecate de zăpadă și caută să se îndrepteze... Aici, în fereastra asta, s-a așezat Mahmud! Savu se apleacă în deschizătura diformă și începe să-și adîncească brațele în omătul făcut troian... După cîteva dibuieli, dă de vîrful unui papuc... Îl rîcîie de zăpadă, îl pipăie! Papucul e spart și prin el simte — ieșite afară — niște degete mai reci ca niște turțuri de gheață... Prin trupul lui Savu, prin inima lui, fiorii acestei atingeri trec cu descărcare zguduitoare! Foc și gheață laolaltă are în brațe, are în ceafă și în obraji!... Dar Savu, zdrobit de cîință și de apropierile unei mile nesfîrșite, nu-și trage mîna înapoi. Cît de smerit, cît de înghețat, cît de fără plîngere și fără pîră e acest bot de papuc, cu piciorul lui cu tot! Dar dincolo de el, în sfînta dreptate, la scaunul judecății celei nevăzute: cîtă dojană și cîtă osîndă!... Savu ține, în mîna lui fierbinte, prinsă de friguri, papucul și degetele care încep să se lipească.

Pantofarul potrivește la loc zăpada scormonită și pornește înainte. Iese în cîmp și o ia spre cimitirul de sub deal. Acolo, într-un ocol de salcîmi, odihnesc părinții lui, Anghel și Ralița. Savu sare peste șanțul

înecat de zăpadă al cimitirului şi păşeşte, băgător de seamă, printre crucile de la căpătîiul adormiţilor.

Părinţii lui Savu au în pămînt boltă de zid. Odihnesc unul lîngă altul în coşciugele lor. Savu a făcut mormînt zidit şi larg ca să aibă loc şi el, cînd i-o veni ceasul. Ajunge la mormînt şi scoate ranga din sac. Colo, e troiţa, acoperită cu şindrilă, şi acolo sunt capetele ; dincoace sînt picioarele. Savu începe să sape cu ranga.

Ninge des şi ninge liniştit. Un vis cu cortine de omăt la suprafaţă şi cu cuptoarele arzătoarei remuşcări, la fund !... Savu ajunge curînd, cu ranga lui de fier, la bolta de zidărie. Aici, în partea dinspre răsărit a mormîntului, el sapă o groapă adîncă, atîta cît îi trebuie ca să poată să scoată din peretele vertical o duzină de cărămizi. Îi trebuie o deschizătură în mormînt şi o face la picioarele celor adormiţi. Scoate încet, cu luare-aminte, cărămidă după cărămidă şi potriveşte o gaură rotundă prin care ar putea să intre un om, de-a buşile.

Acum se domoleşte în el năvala de uriaşă energie care i-a înzecit puterile. Savu rămîne ghemuit la ferestruica deschisă... Îşi face semnul sfintei cruci, aprinde luminărica şi priveşte în mormînt. Coşciugele de stejar stau unul lîngă altul, ceva mai scofîlcite şi mai spălăcite decît în zilele de înmormîntare.

Savu se ridică, îşi şterge pîraiele de năduşeală de pe faţă cu sacul pe care l-a adus, îl pune apoi pe grumaji ca un tartan şi iese din cimitir. Se opreşte locului, ascultă, merge cîţiva paşi, iar se opreşte... Nimic decît noaptea, lină, rece, în care cad de sus fulgi largi şi obosiţi.

Ajunge la fereastra din paragină şi caută iarăşi în zăpadă papucii lui Mahmud. Se urcă pe fereastră, apucă amîndouă gleznele turcului şi-l trage încet afară din nămete. Mahmud intrase în zăpadă, puţin încovoiat, ca un hanger în teacă. Mîinile lui au înţepenit fără spasm. O mască de zăpadă întărită acoperă faţa turcului. Barba şi mustăţile i s-au împletit cu ghimpi de gheaţă. Cealmaua i-a rămas în cap, prinsă de sîngele şi de creierii îngheţaţi...

Savu desface gura sacului, împinge pe Mahmud în sac, cu capul înainte şi, după ce sacul l-a înghiţit pînă dincolo de încălţăminte, Savu leagă sacul şi-l ia la spinare... Nu e mai greu ca un sul de toval din cele mari...

Peste omătul răvăşit, din casa părăsită, peste urmele lui Savu în cimitir, peste pămîntul răscolit şi bătătorit la loc, de la mormîntul lui Anghel şi al Raliţei, ninge greu, ninge bogat... Ninge, ca într-o prăpastie sufletească, nădejdea psalmistului : *„Stropi-mă-vei cu isop şi mă voi curăţi, spăla-mă-vei şi mai vîrtos decît zăpada mă voi albi...“*

VI

INTRE VIAŢA ŞI MOARTE

A doua zi, Savu Pantofaru nu s-a mai sculat din pat. Nu s-a sculat nici a treia zi, nici după treizeci de zile... Un cort negru, cu rare fîlfîiri de lumină, s-a lăsat peste lumea lui sufletească. O boală lungă, soră cu moartea, l-a ţinut, în călduri mari şi în aiureli, pînă pe la Întîmpinarea Domnului. Erau zile cînd nu deschidea ochii de loc şi nu mai ştia ce e pe lumea aceasta. Erau zile cînd se ridica din aşternut, cu ochi de sticlă, cu părul vîlvoi, fără nici o amintire despre regulile cuviinţei şi ale goliciunii trupului, şi — cu totul aiurea decît acasă la el şi în ţesătura vieţii lui de pînă aci — vorbea lucruri de pe altă lume, care dădeau fiori babei Slamna.

Sărbătorile Crăciunului şi ale Anului Nou au trecut învăluite şi necunoscute pentru Savu ; au trecut amărîte cu prisosinţă pentru cei doi bătrîni care îl păzeau. Nimic din gîndurile, din preocupările negustorului, sau din treburile zilnice ale prăvăliei, nu mai avea drumul cel obişnuit, spre cugetul lui Savu. Căzuse într-un fel de jumătate moarte şi cîteva rude, cîţiva prieteni, veniţi să-l vază, îl priveau muţi şi jal-

nici — ca pe Iov cel plin de bube, amicii lui din Biblie. La cîte trei-patru zile, părea că își aduce aminte de el însuși și de chipurile triste de lîngă patu-i. Dar și atunci vorbea și cerea lucruri năzdrăvane, care arătau că el este pe alte tărîmuri și că vorbește cu duhurile nu cu cei de față.

In conștiința pantofarului, boala se întinsese pustie și pustietoare ca o Sahară. Îl furase cineva și-l ținea zile întregi, în întuneric. Popoarele nebunești și dogoritoare care treceau peste el și peste înțelegerea despre sine însuși — ca un pîrjol peste o mirişte — se năşteau parte din fermentația trupului molipsit, parte din fermentația conștiinței greu împovărate. Într-o vreme și într-o burgadă semibarbară, unde termometrul nu exista decît, poate, în trusa medicului de plasă, Savu Pantofaru s-a perpelit o lună întreagă, ars în cuptorul fantastic al febrei tifoide și al obsesiunilor răzbunătoare.

Veneau peste el spaime fără nume și fără număr. Veneau peste el berbeci uriași ca niște maluri. Veneau cohorte întregi de nebuni scăpați din balamuc, care urlau, se călcau și se mușcau între ei, dar fugăreau pe Savu pînă cînd îl prindeau și-i înfingeau sub țeastă unghii încovoiate ca secerea. Veneau înspre Savu nouri grei și perne uriașe, desfundate, cu un puf fierbinte și puturos, în care Savu se afunda pînă se îneca. Veneau urlete, bubuituri, chiote și mii de căruțe, grele, ferecate, care huruiau pe creștetul lui, ca pe podul Vezii...

Mai tîrziu, aceste năstrușnicii ale creierilor arși la patruzeci de grade, începură să fie tăiate periodic și învîrstate de o viziune, aproape mereu aceeași, care năștea din oul întunericului și ajungea apoi să umple lumea întreagă... Savu nu mai era... Dar mai dăinuia, undeva, un cuib întunecos și inimic care nu-l uita și nu-l ierta pe Savu și această neagră dușmănie îl zămislea din nou pe Savu, spre bătaie și chinuri... Savu începea să existe într-o arătare care nu era el, dar care îl privea numai pe el... În stepă, în soare, undeva unde îți crăpa limba de sete, undeva unde șira spinării era articulată din cărbuni aprinși, stătea în-

tins pe spate, pustiu și monstruos, nu știu cine, cu capul invizibil.

În jurul lui, din cerul de spuză, se clătinau deodată șiraguri lungi de corbi. Cădeau spre cel culcat pe spate, ca niște tăciuni spulberați și ajungeau lîngă el: corbi și ciori... Și din aceste păsări, ce se scuturau din incendiul de sus, una singură știa cine este cel întins și mort... Și corbul știutor al tainei se lăsa pe pieptul umflat cît o movilă, își vărsa pe el rubinele ochilor și croncănea ritmic și sinistru: Mah-mud !... Mah-mud !... Mah-mud !...

Alteori, cel ce acoperea cu leșul lui toată fața pămîntului și suprima diversitatea vieții și înțelesul existenței: începea să se mărginească, la cap cu o cascadă de spume, la picioare: cu niște papuci înalți ca niște turnuri, din ale căror boturi căscate degetele ieșeau ca niște elefanți trași în țeapă. În cele două coaste, leșul începea să se mărginească cu oceanul... Și leșul se înfrățea cu noianul apelor și o ciocăneală surdă pornea prin ape și leșul ajungea o corabie cu proră stranie care plutea spre țărmuri viermuitoare. Și el, Savu, deși nu era nicăieri, era totuși aci, lîngă papucii lui Mahmud — prora corăbiei — și aștepta, cu moartea în inimă, apropierea de țărmul tixit de lume. Și corabia intra în portul plin de zbierete și de energumeni... Căci toată această lume striga, urla, bubuia: Mahmud !... Mahmud !... Mahmud !... Și tot așa striga și altă lume, zbucnită deodată din sînul corăbiei și care alerga furioasă și cu scule de cizmărie în mînă, ca să caute și să prindă pe tainicul, pe nevăzutul ucigaș, dar totuși: aci în corabie și ipostatic cu ea !...

Apoi Savu cădea iar în peșteri succesive, diforme, contractate, fierbinți și strîmte, prin care Savu trecea, cu capul în jos, ars de sete și ars de spaimă. În cîteva rînduri, ceva din Savu cel cu experiență și cu memorie a trecut ca o searbădă catenă ordonată, prin castelul pîrjolit de zeițele nebuniei. Gîndul că va muri i-a adus înainte mormîntul lui Anghel și al Raliței și pe Mahmud, cel ce odihnea lîngă coșciugele din boltă. Atunci a început să spună babei Slamna:

— Să nu-l scoateţi pe Mahmud de acolo !... Pe mine să mă puneţi alături ea... Este loc destul şi pentru mine...

Mama Slamna îşi făcea cruce şi se jelea :

— Culcă-te, Savule, maică.. Ce ţi se năluceşte ţie!... Ce Mahmud, ce tătari ţi-au luat locul şi tu nu vrei să-i gonim ?

Mama Slamna, mama Uţa preoteasa şi toate doftoroaiele din tîrg s-au întrecut, una pe alta, în descîntece şi în leacuri. I-au descîntat lui Savu de ochi vrăjmaş, de ceasul rău, de întîmpinate, de călcătură în cel spurcat... I-au fiert şi i-au dat să bea zeamă de pietricele roşii, l-au uns cu seu de ciine, i-au pus la gît felurite boldoaşe, l-au oblojit, i-au mestecat fel de fel de ceaiuri ; l-au băgat în băi de tărîţe, de foi de nuc, şi de floare de fîn... Unele din aceste practice aveau, poate, înţelesul şi puterea lor, dar trebuiau urmărite cu stăruinţă, şi bătrîna era năucită de mulţimea leacurilor şi a părerilor auzite.

Învălmăşagul acesta de doftori şi doftorii ţinea boala pe loc. Savu stătea fără simţire, doborît în pat, descărnat şi dogoritor... Baba Slamna, tot ascultînd pe vindecătorii tîrgului, n-a uitat nici biserica şi rugăciunile ei. A trimis vorbă şi plocoane pusnicului Silvestru, de la schitul Negara, a plătit liturghii şi molitfe părintelui Năstase... Şi fiindcă Dumnezeu zăbovea să tămăduiască pe Savu, bătrîna se hotărîse să facă bolnavului şi sfintele masle.

Savu bolea de moarte în odăiţa lui înăbuşitoare. Sudori reci îi năcliau fruntea şi obrajii... Limba i se învîrtea în gură, arsă şi cafenie, ca un „trandafir“ la grătar. O spuzeală roşie, ca mii de pişcături de purece, îi ieşise pe piept şi pe spate. Căldurile care urcau la cap erau atît de mari, încît bietul Savu era aci nebun (că paznicii de lîngă el trebuiau să-l adune în braţe, din tindă şi de sub pat), aci neştiutor şi nevinovat ca un viţel, care n-are nici o cuviinţă şi nici o ruşine pentru întîmplările lui fireşti.

Tot tîrgul a aflat că Savu zace greu bolnav şi cercetătorii s-au înmulţit. Fiecare întreba pe cei din casă dacă au chemat pe cutare babă de la Peret, pe cutare moş descîntător şi vraci, de la Papa, pe cutare moaşă

doftoroaie, de la Dulceanca... Nicolache Piua-Petri a întrebat, într-o zi, la cafenea, pe prietenii care îi vorbeau de Savu şi-l compătimeau :

— De ce nu daţi de veste docforului Cloajă ?

Nimeni nu se gîndise la aşa ceva !... Cineva dintre cei ce-şi luau cafeaua i-a spus lui Nicolache că doctorul Cloajă — împovărat cu două plăşi din judeţ — va veni în Ruşi, a doua zi.

Doctorul Cloajă era doctor venit de peste munţi, învăţase la Pesta şi la Viena şi era pasăre fără pereche pe meleagurile noastre. Nu se potrivea în concepţii şi în practica meşteşugului doftoricesc cu nici unul dintre puţinii confraţi dintre Piteşti şi Turnu-Măgurele. Unii credeau că e un empirist, mai mult sau mai puţin şarlatan. Alţii credeau că a fost doftor de cai şi că, prin abuz şi fraudă, a început să doftorească pe oameni. Ciudăţenia lui cea mai mare era că nu dădea medicamente şi nu scria reţete... Iar cînd scria, scria numai — ca să nu uite bolnavul — scăldături, ceaiuri, ce să mănînce, ce să nu mănînce... Totuşi bolnavii pe care îi tămăduia nu erau puţini şi deci, o bună mărturie că acest doftor răzleţ ştia ce face.

Nicolache Piua-Pietri, care venise în Ruşi pentru cîteva treburi şi pentru un inevitabil chef cu lăutari, s-a întîlnit a doua zi cu doctorul Cloajă şi i-a vorbit de Savu :

— Hai, doctore, să-l vedem. E păcat să moară omul cu zile. Zice că arde ca un cuptor şi aiurează... Nu mai are privire omenească, nu mai cunoaşte pe nimeni, nu mai are nici simţul nevoilor dobitoceşti...

— No, că eu n-am căzut în tîrgul ăsta, acum, întîia oară... De ce nu m-au chemat ? Auzit-au doar şi ei de doctorul Cloajă... Şi apoi cum vom mere nechemaţi?...

— Te duc eu, ca prieten al lui Savu, pe socoteala mea...

— No, atunci să merem...

Era o zi luminoasă de iarnă. Cerul iertător, albastru, învelea lumea albă şi pocăită. Scînteia zăpada pe acoperişuri şi era de abia atît de frig ca să nu înceapă străşinile să picure. Au plecat amîndoi de la cafenea şi au pornit spre casa lui Savu Pantofaru.

Doctorul Cloajă era scund, îndesat, puţin cam pîntecos şi cu cizme care îi veneau pînă la vintre. Pe deasupra, purta un cojocel galben şi în cap o caschetă muscălească. Au intrat în odaia lui Savu, dar i-a izbit deodată în faţă o căldură, o duhoare, puternică să dărîme pe Goliath!... Savu zăcea inconştient şi sufla ca un foale.

Doctorul Cloajă s-a oprit în prag, cu mîna la nas.

— No... de acum eu mi-s doctorul Cloajă. Să iasă afară de aici tot natul şi să-şi ia cojocul în spinare.

După ce au ieşit din odaie baba Slamna şi cu ajutoarele ei, doctorul a deschis toate uşile, a deschis şi fereastra şi a întins, peste Savu, un cearceaf. Piua-Petri, care urmărea curios şi admirativ pe doctor, îl întrebă discret:

— Nu e primejdie de răceală?

— Apoi, dragule, dacă n-a murit el pînă acum nu mai moare de aci înainte.

A trecut apoi în odaia de peste tindă şi a chemat pe mama Slamna.

— Ascultă, bătrîno, ai în casă vreo butie desfundată, vreo putină de murături?

— Am, domnule doftor, da' sînt toate prinse...

— No, atunci aveţi vie? Aveţi vreun teasc pentru struguri?

Piua-Petri interveni:

— Adică un jgheab pentru călcat strugurii, mamă Slamno...

— Avem, măiculiţă.

— Aide să-l vedem.

Doctorul se duce după babă, în şopronul din curte, şi vede teascul — larg, în bună stare şi adînc destul să se poată ascunde în el doi oameni culcaţi.

— No, e bun. Mătuşo, să-mi scoţi teascul de aici, să mi-l opăreşti, să mi-l speli bine şi să-l astupi cu un cep înfăşurat în cîrpă ca să nu curgă.

Apoi doctorul se dezbracă, se suflecă, se spală şi vine la Savu. Îl cercetează, îi priveşte limba, îi apasă pistruile roşii de pe trup, îi frămîntă pîntecele, îi dibuieşte şi-i măsoară splina.

— Acu să-i pun și gradul... deși spun pe deasupra că puțin îi lipsește ca să nu arză cu flacără.

Pe cînd casnicii spală și pregătesc jgheabul, doctorul ia un ștergar, îl umple cu zăpadă, îl face colac și vine de-l împletește pe capul lui Savu... Peste cîteva minute, Savu începe să suspine și să miște pleoapele.

— No, că e semn bun!

Doctorul așează jgheabul în tinda aerisită și răcorită și pune să-l umple pe jumătate cu apă căldicică. Iar cînd porunca fu împlinită:

— Acum, săpun, un ciorap de lînă și toți în jurul meu.

Luară pe Savu gol și moale ca un mînzat înjunghiat și-l băgară în jgheab.

— Eu îi țin capul în cealmaua asta cu zăpadă și voi spălați-l și frecați-l.

Cînd baia fu gata, doctorul spuse:

— L-am spălat pe dinafară! Acum trebuie să-l spălăm și pe dinăuntru... Băgați-l în cearceaf și treceți-l în odaia de alături, pînă cînd voi aduce de acasă ce-mi trebuie.

Doctorul refăcu patul bolnavului. Aruncă salteaua de lînă și puse în locul ei o velință îndoită, aruncă pernele de puf și apoi doborî și perdelele de la fereastră.

Nicolache Piua-Petri se plimba pe-afară și fuma. Doctorul Cloajă porunci din nou:

— Spălați bine teascul, opăriți-l încă o dată și umpleți-l, tot pe jumătate, cu apă rece de la fîntînă. Pînă cînd mă voi întoarce eu, găsiți-mi o căldare mare, spurcată... Și nu mai faceți nimic! Țineți-i, numai, ștergarul cu zăpadă la cap.

Cei doi amici plecară. Pe drum, doctorul îi spuse lui Piua-Petri:

— No, e lung să-ți tîlcuiesc ce ai văzut... Eu sînt învățăcelul unei școli medicale neînțelese și prigonite. Sînt doctor ca toți ceilalți, am patalama ca și ei, dar lecuiesc altfel decît ei. De aceea, nu prea trăiesc bine cu confrații și cu mai-mărimile de la București... Savu e bolnav de tifos abdominal. Mai am cîțiva bolnavi la fel, cîțiva soldați și cîțiva prizonieri... E boală de la Plevna și, cu toate că aceștia

au un tifos special — Flecktyphus — totuşi tratamentul se apropie... Am să-l bag pe Savu în apă rece, pînă cînd i s-o limpezi minţile... Imi pare rău că nu ştii nemţeşte, căci ţi-aş da să citeşti lucruri interesante... Acum vreo douăzeci de ani, la Praga, tot pe vreme de iarnă, un tific zăcea sus în etajul unei case înalte şi sub ferestrele casei trecea rîul Moldau. Bolnavul, într-un acces de delir, se aruncă, de pe fereastră, şi cade drept în apa rîului, rece ca gheaţă... Nu s-a înecat. Curentul l-a dus devale. Au sărit oamenii, l-au scos şi l-au dus acasă... Urmarea : a doua zi bolnavul de tifos s-a făcut sănătos !... In războiul de la 1866, dintre austrieci şi prusaci, un doctor prusac trata pe tificii dintr-un lagăr de prizonieri cu cîte trei băi pe zi, făcute în rîul rece care trecea prin lagăr... Acum, iau tot ce-mi trebuie şi mă duc la Savu să-i descarc maţele şi să-l spăl şi pe dinăuntru. Să vii diseară şi să-l vezi întors acasă din Kukusheim, unde a fost pînă acum...

Doctorul Cloajă s-a întors lîngă bolnav, a executat riguros şi repetat şi spălătura interioară şi a început apoi să-l moaie pe Savu, cu cearceaf cu tot, în trocul cu apă rece. In cîteva ceasuri, cu ochii la termometru, doctorul l-a trecut de cîteva ori prin baia miraculoasă.

Savu a înviat !... I s-a umanizat privirea, a recunoscut pe cei din casă şi a recunoscut şi pe doctor. Puia-Petri a venit, după cuvînt.

— Il cunoşti, domnule Savu ?

— Cum de nu, e dom' Nicolache.

— No, domnule Savu, să-i mulţumeşti domnului Nicolache că ţi-au venit minţile la loc... Acum să trăim ca fraţii, dar să ne socotim ca saşii. Munca mea pe ziua de azi mi-a plătit-o domnul Nicolache. Sînt mulţumit. Da' să ştii că nu e destul numai o zi de tratament... Măcar că tot ce ţi-am făcut a fost sub ochii tuturor, nimeni nu va putea să ducă mîine coarnele plugului aşa cum le-am dus eu. Vrei să viu şi mîine şi poimîine şi să te salt cu totul din nevoie ?

— Mai întrebi, domnule doctor ?

— Apoi bine, atunci să-ţi spună domnul Nicolache cît mi-a plătit ziua şi să-mi plăteşti la fel, cîte zile voi sta cu dumneata.

— Aşa să fie domnule doctor!

— Fain!... Bătrîno, să fierbi, pînă mîine, cinci ocale de prune uscate cu zeamă multă, şi să le pui pe urmă la răcit. Să-mi cauţi, în acelaşi timp, şi o oca de miere stoarsă... Pînă mîine, să nu-i daţi bolnavului să bea decît apă din sticlele pe care i le-am adus eu... Va să zică pînă mîine: zăpadă la cap, foc puţin în sobă şi fereastra deschisă. Dacă s-o aprinde iar la faţă şi o începe să aiureze, să veniţi să mă chemaţi... Vă las. Noaptea bună, domnule Savu!... Servus, domnule Nicolache!...

VII

O OGLINDĂ CARE VEDE DEPARTE

În zilele următoare, doctorul Cloajă a venit regulat, dar chiar din ziua a treia i-a spus lui Savu, deschis şi cinstit:

— No, te-ai făcut bine... Vei fi slăbănog încă multă vreme şi vei sta în casă ca un sticlete în colivie, dar nevoie de mine nu mai este... De mîine încolo, cît voi mai veni, îmi vei plăti pe jumătate...

Într-o zi pe la mijlocul lui februarie, pantofarul, după ce revenise printre oamenii teferi, cu griji, cu treburi şi cu prăvălie, îşi aduse aminte de grădina lui, cu lac în fund şi porni s-o cerceteze... Se simţea că iarna îşi strînge cortul şi că primăvara sta să vină... În soarele după-amiezii, crengile copacilor îmbrăţişaţi aruncau pe zăpada subţiată o broderie de umbră, capricioasă, nedescurcată, cu lipsuri mari pe ici pe colo. Lacul din fundul grădinii mai păstra pe margini un tiv albăstrui de gheaţă, dar în mijloc era despovărat, străveziu pînă în fund şi înfiorat de pulsul izvoarelor ascunse. O dumbravă pitică de brădet creş-

tea în profunzimile de viu cleştar şi făcea, în cadrul gol şi alb al lui februarie, poartă ca din poveşti spre primăveri fără de moarte, spre ţări dorite sau visate şi spre tainele care înfloresc atît de felurit, de la inimă la inimă.

Savu Pantofaru se opreşte lîngă lac şi se aşează, în soare, pe o bancă intrată cu un picior în apă. Îşi pune un cot pe spătarul băncii şi pumnul sub bărbie. Aşa cum stă, chipul tot i se resfrînge în lac, printre crengile desfrunzite şi printre cei dintîi nori, pe cer albastru, care prind să vestească primăvara. Se vede bine ca într-o oglindă... Săptămînile de boală au pus pe obrazul lui o pecetie nouă. Din chipul aproape rotund, îmbujorat şi copilăresc, pe care-l avea, a ieşit un obraz prelung, brăzdat de suferinţă şi dospit în gînduri. Nasul i s-a făcut mai mare, ochii mai adînci şi gura strînsă şi rezervată. Înainte, Savu, pentru privitorul destoinic să citească în pergamentul unei fizionomii, părea un negustor de treabă, cu gîndurile la tejghea, la meseria lui, acasă şi — de cîteva ori pe lună — la biserică. Acum Savu arăta ca un om duhovnicesc. Privirea lui ajunsese lăuntrică şi adîncă. Trăsăturile feţei lui ieşiseră din grăsime şi din mediocritate şi avea arcuri dureroase şi inteligente. Din cizmarul cumsecade, tihnit şi uşor nerod, ieşea acum — în faţa apei şi a zilelor viitoare — un om intim săpat şi şlefuit de dalta suferinţelor tăinuite. Savu priveşte imaginea din lac... e spînatică, liniştită şi... *dincoace* de vîltoare... Cealaltă e încadrată în turban şi în barbă arămie, iar vîltoarea era aci, setoasă, neiertătoare! Şi vîltoarea aceasta era în inima lui Savu... Bietul Mahmud!... Stătea cu ochii aproape închişi, secerat de boală, sleit de puteri şi — precum s-a dovedit pe urmă — cu imineii plezniţi de atîta drum...

Şi toată lumea era pornită spre îndurare. Iorgu Mutafu, chiar şi el, înăsprit de război şi de privelişti crude, se gîndea să-l scape pe bietul turc şi să-l dea pe nişte mîni milostive. Dar el, Savu, n-a voit! Cu o lovitură la cap, l-a răsturnat pe sărman în vîltoare!...

Dacă nu se amesteca Savu, turcul era să ajungă la spital, doctorul Cloajă l-ar fi văzut şi Mahmud

scăpa de lungoare precum a scăpat el însuşi. Şi acum Mahmud şi-ar fi venit în fire, ar fi aici în tîrg, ar fi învăţat două-trei boabe romîneşti şi ar fi aşteptat şi el, ca toţi ceilalţi, împăcarea împăraţilor şi întoarcerea la vetre. Dar Savu s-a pus de-a curmezişul!... Departe, cine ştie unde, la ţărmul mării, acum în ceasul ăsta, cînd soarele înfioară prin pătura de omăt măruntaiele pămîntului, cadîna lui Mahmud şi copilaşii lui pîndesc în zarea apelor şi pîndesc coşurile vapoarelor aducătoare de veşti... Vor începe să vie vitejii de la Plevna. Prizonierii liberaţi vor începe să pogoare din corăbii, bărboşi îmbătrîniţi şi cu hainele peticite... Dar Mahmud nu va pogorî de loc. Copiii şi soţia lui vor umbla plîngînd, pe la pragurile celor întorşi din robie, şi vor întreba: „De ce n-a venit şi Mahmud!..."

Şi acesta, care se vede aci, în apa înfiorată, singur ştie unde e Mahmud! Singur ştie cum a ajuns Mahmud acolo unde este şi singur poartă pe suflet, astăzi, piatra de moară a acestei înfricoşate taine!

O lacrimă alunecă din ochii lui Savu şi cade pe banca bătrînă, în raza soarelui, atît de bun, atît de împăciuitor! Cine îi spune lui Savu care e ţara, unde e satul ori tîrgul, şi care este casa lui Mahmud!... Ar porni acum pe jos, pînă acolo... Ar ajunge în piaţă, ar găsi un tălmaci şi s-ar duce la Mahmud acasă: „Nu-l mai aşteptaţi pe Mahmud. Nu mai vine. M-a trimis pe mine, în locul lui. Voi fi robul vostru. Voi aduce apă, voi tăia lemne, voi învăţa să vă gătesc bucate turceşti, voi lua pe copii în cîrcă şi-i voi plimba prin grădină... Voi învăţa limba voastră, voi răbda la foame, la frig, la palme... şi dacă veţi găsi cu cale voi răbda să-mi tăiaţi capul! Numai primiţi-mă să vă slujesc, să vă port de grijă şi să vă iubesc în locul lui Mahmud!..."

S-a gîndit, de cîteva ori, la lumina rarelor fulgere care mai luminau în noaptea boalei lui, s-a gîndit la moarte şi la judecata care-l aşteaptă... Dacă Dumnezeu i-a dăruit iarăşi sănătatea, Dumnezeu are cu el o deosebită socoteală. Să-l fi chemat numaidecît, după uciderea lui Mahmud, ar fi fost amar şi vai de su-

fletu-i !... Dar cerescul Stăpîn s-a răzgîndit; l-a trimis înapoi la viață și la ispașă. E gata s-o înceapă ! Și cum s-o înceapă altfel decît cu prima treaptă : spovedania în fața unui duhovnic ? E creștin, din părinți creștini, a făcut un păcat mare : a omorît un om. A fost ceasul rău, a fost fumul beției, a fost ispită de la Cel-viclean, a fost sîngele strămoșilor care cerea răzbunare... ce știe un prost ca el ? Savu, care se ținea de creștin și de om milostiv, a căzut în păcat de moarte : a luat zilele unui om ! S-a născut în credința creștină și urmează legea lui Isus Christos, deși n-a avut, pînă acum, niciodată gîndul se cerceteze singur această lege și să citească sfintele ceasloave. ... A fost și e mereu unul din grămadă, prost și necărturar... Dar a dat peste el un păcat greu și nesuferit !... Trebuie să-și caute astîmpărul inimii și să dea ispașa pe care îi vor cere-o !... Atîta înțelege și atîta stabilește Savu Pantofaru, acum, pe marginea vîltoarei evitate, dincoace de moartea ocolită, cînd soarele pieziș de iarnă destăinuește brădetul viu din lac și face, din suprafața lui, oglinda oscilațiilor conștiinței...

VIII

DISCUȚIE TEOLOGICĂ, LA PĂRINTELE NĂSTASE ACASĂ

Cu toate că vremea se muiase, pe la sfîrșitul lui fevruarie, la începutul lui martie a fost din nou un crîncen iureș de zăpadă. În ziua de 6 martie, pe cîmpia Munteniei viscolea, ca după căderea Plevnei, cu trei luni mai înainte. Aflase toată lumea, aflaseră ostașii, care așteptau cu arma la picior, că pacea între ruși și turci s-a iscălit, la San-Stefano.

Aceste mari întîmplări europene ajungeau, prin zvon și prin *Românul* și în cîrciuma lui Vancea și în cafeneaua lui Mavromati... Dar Savu Pantofaru le află cel din urmă, fiindcă, după ce se sculase din pat,

se arăta rar de tot prin tîrg. La biserică se ducea mai regulat ca înainte şi în ziua de Buna-Vestire s-a întîlnit la biserica părintelui Năstase cu Iordan Ostreanu şi cu domnul Ţigle grefierul.

Iordan Ostreanu învăţase seminarul fără să-l isprăvească. Băutura şi viaţa lui deşuchiată îl făcuseră neom, la treizeci de ani. Orbise şi damblagise. Dar, odinioară, în seminar, avusese o voce caldă şi dramatică, pe care o căuta acum la strană, în răspunsurile sfintei liturghii, cum ai căuta o pungă ascunsă şi nimicită, în cenuşa unei case arse.

După slujbă, părintele Năstase pofti pe prieteni la sfinţia sa acasă, să guste cîte un pahar de vin şi cîte o bucată de artos. Savu Pantofaru îl sprijinea pe Iordan.

Casa părintelui Năstase era curată şi rînduită, ca un stup, dar fără nici un zumzet de copii, fiindca preoteasa Smărăndiţa era stearpă ca Sara lui Avram, iar părintele Năstase nu cuteza să nădăjduiască minunea unui fecior la bătrîneţe.

Savu Pantofaru se rugă de cucoana preoteasă să-l cinstească mai curînd cu o ceaşcă de cafea decît cu vin şi cînd sosi cafeaua — „mai bună ca la Mavromati!" — cizmarul deschise cu părintele Năstase o mare pricină teologică.

— Cinstite părinte, mult mă cutremur în inima mea, cînd aud în biserică : *„Aştept învierea morţilor şi viaţa veacului ce va să fie. Amin..."* Mare taină ! Ce spun cărţile bisericeşti : învia-vor toţi morţii, care au murit, de cînd e lumea, sau numai cei ce au crezut în Isus Chirstos ?

— Kir Savule, greu lucru mă-ntrebi !... Vor învia mai întîi fiii bisericii, botezaţi, spovediti şi împărtăşiţi, dar vor învia, fără doar şi poate, şi toţi ceilalţi cîţi au murit, de la începutul lumii şi pînă la ceasul judecăţii...

Iordan Ostreanu, cel care a învăţat o dată mai multă carte bisericească decît părintele Năstase, îşi aduce aminte de citiri şi de discuţii din seminar :

— A-a-a-şa este, cin-cin-cin-stite părinte ; de-de-de-

aceia zi-zi-zi-cem... „pî-pî-pî-nă la o-o-ob-ştească învierе..."

— Adevărat, aşa zicem, în molitfa de la înmormîntare: *„Şi sufletul să se mute acolo de unde şi fiinţa şi-a luat, pînă la obştească învierе..."* adică pînă la învierea tuturor... De altă parte, tot la înmormîntare se zice, în sfînta Evanghelie: *„Amin, amin zic vouă că vine ceasul şi acum este cînd morţii vor auzi glasul Fiului lui Dumnezeu şi care vor auzi vor învia"*. Şi tot în sfînta Evanghelie se zice, la judeţul cel înfricoşat: *„Cînd va veni Fiul Omului, întru mărirea sa, şi toţi sfinţii îngeri cu el, atunci şedea-va în judeţul slavei sale, şi se vor aduna înaintea lui toate neamurile şi îi va despărţi pe unii de alţii, precum desparte ciobanul pe oi dintre capre..."* Va să zică, se vor aduna înaintea lui toate neamurile de pe pămînt, şi creştini şi necreştini, cum i-o găsi ceasul judecăţii.

— Înţeleg, cinstite părinte... Toţi vor învia şi toţi se vor înfăţişa, ca la tribunal.

Domnul Ţigle grefierul, printr-o firească asociaţie de idei, dar fără pic de glumă ori de neîncredere, spune, cu ochii lui deschişi şi reci:

— Acolo să vezi dosare şi arhivă!

Iordan seminaristul, care e mai slab în credinţă decît toţi, nu vrea să admită această analogie:

— Do-do-do'mle Ţigle, a-a-a-colo, tri-tri-tri-bunalul e fă-fă-fă-ră arhivă şi fă-fă-fă-ră grefieri...

Savu, care-şi urmăreşte gîndurile lui, pune altă întrebare:

— Doamne, cinstite părinte, la judecata viitoare, cei străini de Christos şi de biserică fi-vor oare osîndiţi din capul locului, fără nici o întrebare şi fără nici o cercetare?

— Kir Savule, înţelepciunea dumnezeiască nu poate să fie mai prejos decît cea omenească. Nu putem să ştim, lămurit, cum şi ce fel, dar nimănui nu i se va face nici o nedreptate. Cei ce au trăit mai înainte de Christos, cei ce n-au auzit niciodată sfînta Evanghelie, cei ce n-au văzut niciodată sfînta cruce cu Domnul răstignit (fiindcă nici un apostol n-a putut să pătrundă în pădurile sau în gheţurile lor), unii ca aceş-

tia vor fi judecaţi cu pogorământ. Dar ceilalţi care au trăit lîngă sfintele altare şi n-au întrebat niciodată ce este acolo...

— Dacă însă aceştia erau legaţi de altă lege, pe care o socoteau adevărată şi sfîntă, din toată inima, şi erau gata să-şi dea viaţa pentru ea, întocmai ca mucenicii noştri din vechime?

— Ce să-ţi spun, kir Savule, toate legile celelalte trebuie să se sfîrşească în Isus Christos, precum toate rîurile se sfîrşesc în mare. Nu este iertat să rămînă în drum şi să nu recunoască legea legilor...

— Aşa e, cinstite părinte, dar ce ne facem, că nu toate apele ajung în mare, ci unele se fac bălţi închise şi nu toate legile recunosc biserica... Una rămîne lege ovreiască, alta lege turcească... Şi acum eu stau şi mă întreb cîteodată, în prostia mea, cum va ieşi, de la judecata viitoare, ovreiul care a ţinut la legea părinţilor, sau turcul care şi-a dat viaţa pentru credinţa în Alah?

Domnul Ţigle, care trăieşte lîngă cei ce împart dreptatea şi ştie ce este şi pravila veche şi codul nou, ar fi de părere că judecata se va face după legea pretinsă de fiecare împricinat.

Părintele Năstase îşi goleşte paharul, surîde conciliant şi spune cu bun simţ:

— Domnule Ţigle, într-o pricină ca asta ne găsim ca acei copii din poveste, în inima pădurii fără de cărări... Să ne întoarcem acasă pe poteca însemnată cu cenuşă şi să nu ne îndoim, nici o clipă, că la judecata lui Dumnezeu dreptatea va străluci ca soarele. Toţi vom fi judecaţi cu dreptate. Cum, ce fel, după ce pravilă — o ştie judecătorul cel ceresc.

Savu se simţi mulţumit de socotinţa părintelui Năstase.

— Da, cinstite părinte, aceasta trebuie să fie încredinţarea noastră: la obştească judecată nimeni nu va fi nedreptăţit, nici turcul nici ovreiul şi nici o altă lege.

Domnul Ţigle, care nu are multă înclinare către asemenea discuţie, aduce vorba mai întîi despre interpelarea din Cameră a lui Pake Protopopescu şi de

răspunsul lui Kogălniceau, ministrul de externe. Apoi, ca unul care citeşte zilnic *Romînul,* spune grav :

— Mi se pare că lucrurile, în loc să se descurce, se încurcă şi mai rău.

Englitera şi-a trimis corăbiile de război la Constantinopol. Ruşii au cerut turcilor să poftească pe englezi să se depărteze... Englezii au răspuns : stăm pe loc nemişcaţi, pînă cînd şi Ruşii vor pleca din jurul dumneavoastră...

Dar tot acest vălmăşag de interese internaţionale, de poteci diplomatice şi de ţesături împărăteşti n-au nici o trecere în ochii pantofarului. Cel mult, îl îndeamnă să scoată, din inima lui tainic preocupată, această întrebare :

— Cum s-o împăca, cinstite părinte, învăţătura pe care o auzirăm astăzi la biserică cu sîngele vărsat de împăraţi, în războelele dintre ei ? Cum şi-o da seama împăratul Alexandru, în ziua cea de apoi ?

— Kir Savule, războelul pentru cruce are osebită pravilă. Nu cîntăm noi în biserică : *„Biruinţă pravoslavnicilor împăraţi asupra celor protivnici dăruieşte şi cu crucea ta păzeşte pe norodul tău“ ?*

Savu Pantofaru, fără să cuteze să măsoare prostia lui cu înţelepciunea părintelui Năstase, întreabă totuşi într-o doară :

— Iartă-mă, cinstite părinte, da' de ce pusnicul Silvestru, de la schitul Negara, zice că războelul este o urgie a iadului şi, ca să nu-l mai vază, s-a ascuns de astă-vară în fundul pămîntului ?

— Ăla e călugăr, ăla e schivnic. Călugării şi călugăria merg pe alte căi, pe care noi nu putem să umblăm.

Iordan Ostreanu are, din zilele din seminar, urîte amintiri despre călugări. Este împotriva lor şi a precăderii pe care o au în biserică. Domnul Ţigle, care s-a întîlnit cîndva pe la Giurgiu cu nişte călugări greci, este şi el rău dispus pentru cinul călugăresc :

— Călugăria o fi avut rostul şi folosul ei în vremurile vechi. Dar de atunci încoace lumea s-a schimbat şi călugăria a rămas ca un copac uscat.

Savu nu poate să spună pentru ce, dar crede în cugetul lui, că aceşti prieteni, în frunte cu părintele Năstase, n-au cădere şi pricepere să judece călugăria şi pe călugări... Un sfînt, ca schivnicul Silvestru, cum poate să fie judecat de un părinte căldicel, pîntecos şi cu nevastă, ca părintele Năstase?...

Îi mai era aminte lui Savu să întrebe încă un lucru :

— Cînd vin sanitarii şi culeg morţii de pe cîmpul de război, îi îngroapă pe toţi laolaltă ?

Domnul Ţigle răspunde :

— Turcii cu turcii, ruşii cu ruşii, romînii cu romînii...

— Da' de pildă, cu turcii care au murit dincoace de Dunăre, prin meleagurile noastre, cum au făcut ?

Aici răspunde părintele Năstase :

— Cînd au fost mai mulţi, i-au adunat pe toţi într-un ţarc. Cînd a fost numai cîte unul, l-au îngropat afară, lîngă gardul cimitirului creştinesc.

— Nu era mai bine într-un colţ din cimitirul nostru ?

— Kir Savule, în cimitirul blagoslovit de biserică n-au loc decît cei botezaţi, spoveditţi şi împărtăşiţi.

Savu ar fi voit să mai răspundă ceva... Dar se simte greu împovărat şi fără de cuvînt. Îşi înghite amărăciunea şi de el ştiuta vinovăţie şi se scoală cu ceilalţi ca să plece.

Dar Iordan Ostreanu, fără de veste, îi aduce o rază de lumină :

— A-a-a-ici poate să fie şi a-a-altfel... Cu-cu-cum zici, cînd arunci ţă-ţă-ţă-rînă, în coşciugul mo-mo-mortului ?

Părintele Năstase recitează :

— *„Al Domnului este pămîntul şi plinirea lui, lumea şi toţi cei ce locuiesc într-însa."*

— A-a-a-poi vezi !

Părintele Năstase începe să rîză cu mare haz :

— Bravo, domnule Iordan !... Va să zică mă rămăşeşi ! Cînd îţi spun eu că eşti mai cărturar decît toţi popii din Teleorman, bez Vlaşca şi Ruşciucul !

IX

IN CIMITIR A INFLORIT LILIACUL

Era după Sfîntul Gheorghe. Grădinile şi codrul se învestmîntaseră în frunză nouă şi cîntăreţii primăverii se desfătau în ramuri. Savu Pantofaru mergea încet dar statornic pe linia cea nouă de mişcare sufletească şi de purtare în lume pe care pornise de cînd se ridicase din lungoare. Nu mai era negustorul cu încăpăţînări lungi la preţ şi cu trei noduri la pungă, cum fusese. Se învoia cu muşteriul mai degrabă, îşi plătea calfele mai bine şi dădea liturghii la toate bisericile tîrgului. Schimbarea aceasta nu supăra pe nimeni, fiindcă Savu nu avea nici nevastă, nici copii şi nimeni nu putea să-i bage vină că nu mai strînge bani, precum strîngea. Dar erau alte părţi, din felul cel nou al pantofarului, care puneau pe oameni în mirare şi le dedeau de vorbă. Savu, cel ce pînă aci nu avea nici un gînd deosebit în cap şi nu ştia şi nu poftea decît ce ştiau şi ce pofteau toţi tîrgoveţii din Ruşii de Vede, acum te uimea şi te zăpăcea cu fel de fel de întrebări şi de năzăreli, nepotrivite cu meseria şi cu prostia lui de mai nainte.

Cei cîţiva oameni inteligenţi din tîrg şi dimprejur, între care Piua-Petri şi doctorul Cloajă, vorbeau despre el cu mirare. Doctorul spunea:

— Şusterul nostru a ajuns alt om! Uneori, după boala de care a zăcut el, te scoli slăbănog şi zănatic... Dar el s-a sculat cu mai multă lumină în cap de cît avea...

Majoritatea tîrgoveţilor şi mai cu seamă tovarăşii lui de meserie îl compătimeau cu făţărnicie:

— Săracu Savu! Nu se putea să nu-i rămînă un pui de scrînteală, după ce atîtea zile a fost nebun de legat... Te joci cu lungoarea, dom'le !... E boală afurisită !...

Dar cei care aveau cuvîntul cel mai ascultat, asupra stării lui Savu, erau oamenii lui din prăvălie.

Aceştia îl văzuseră zi cu zi, ani întregi, înainte de boală, şi-l vedeau şi acum (nu atît de mult ca mai

nainte, dar destul de des) ca să fie cei mai buni observatori ai purtărilor pantofarului. Ziceau toţi, într-un glas:

— Jupînul nostru e om bun ca de cînd l-am pomenit. Dar înainte de boală era cu inima şi cu ochii numai la meserie... Era în fruntea breslaşilor... Ţinea la muncă, ţinea la marfă, ţinea şi la parale... Acum pare că doarme cu ochii deschişi! Stă la tejghea şi citeşte cărţi; nu te aude cînd îl strigi; ne lasă pe noi să-i facem preţurile şi să-i vindem marfa şi ne întreabă uneori lucruri de te cruceşti — pesemne de prin cărţile alea, pesemne de pe lumea cealaltă!

Mama Slamna spunea confidenţial celor cîteva surate ale sale — fete mari în zaveră:

— Soro, ce să-ţi spun: Savu e tot aşa precum îl ştii, pîinea lui Dumnezeu! Da' de una nu-mi place: că a lăsat prăvălia pe mîna ucenicilor şi nu-şi mai numără paralele... Ştiu eu ce zic!... O fi mai bine primit aşa înaintea lui Dumnezeu. Că mai înainte, dimineaţa, se închina ce se închina şi pleca la prăvălie... Azi, se închină cîte un ceas şi cu ceaslovul în mînă, ca un popă!...

Alte apucături noi şi curioase, pe care i le găseau lui Savu prietenii şi concetăţenii, erau multa lui plimbare afară din oraş şi cercetările la cimitir. Mai înainte, pantofarul era o fiinţă sedentară, mai sedentar decît toţi cei din breasla cizmăriei. Nimeni nu-şi aducea aminte să-l fi văzut pe Savu, pînă a nu fi bolnav, umblînd singur prin pădurea Vezii, pe valea Bratcovului sau printre vii. Doar, cine ştie cînd, pentru vreo căruţă de lemne, ori la culesul viilor, ori la culesul porumbului — şi atunci mai era cu el şi altă lume. Nu era nici o mirare şi nici o ghicitoare. Dar acum cine putea să ghicească pentru care pricină rătăceşte Savu prin pădure, sau bate cîte o poştă pe potecile dintre vii? Cu drumul la cimitir era o ciudăţenie şi mai mare. Savu a fost cel dintîi care a început să facă grădinărie la capul răposaţilor din Ruşi... Pînă aci sădeau mamele şi bunicele cîte o steblă de busuioc, la mormîntul celor adormiţi, dar răzoare de flori, ca în grădină, nu se pomeneau în cimitirul nos-

tru. Sădeau rudele celor adormiţi copaci şi copăcei, salcîmi şi liliac şi (mai rar) altoiau trandafiri, în măciesi.

Savu a prefăcut în grădiniţă locul cel de veci unde odihneau părinţii lui. Într-o zi, pantofarul stătea în cimitir, lîngă florile tinere, puse în pămînt de el, şi lîngă pîlcurile de liliac sădite de bătrîni. Era înainte de amiază şi tot cimitirul era un ostrov înflorit, în oceanul cerului albastru. Iarba crescuse printre morminte şi peste ele, mai grabnică şi mai viguroasă de cît în cea mai grasă fineaţă. Potecile de abia se mai cunoşteau şi mirosul micilor dumbrăvi de liliac în floare mîngîia inima şi trimitea departe tristeţea crucilor. Multe dintre ele nu se mai vedeau. Le doborîse vîntul încă din anii trecuţi, sau le covîrşise buruianul din est-timp. Pe unele morminte creşteau copăceii cu floarea albă ; pe altele curgea fuiorul sur al sălciei pletoase. Cimitirul îşi pierduse jalea. Florile de cîmp începeau să prevestească apropierea lunii mai, prin hăţişurile proaspete, ridicate din ruina hăţişurilor de acum un an, moarte fără să cunoască coasa.

Savu îşi făcuse o bancă (întărind o scîndură între trunchiurile a doi salcîmi şi bătînd încă una, după trunchiuri, în chip de spătar) şi întîrzia aci, adînc it sufleteşte, cîte un ceas şi cîte două. Nicăieri Savu nu găsea mai multă tihnă oaselor şi sufletului decît aci, între salcîmi şi alături de crucile cu numele părinţilor Se mira că trăise atîţia ani, fără să bănuiască izvoarele de iertare şi de pace care susură la căpătîiul celor adormiţi. Îşi aducea aminte de convorbirea din casa părintelui Năstase şi, fără pic de mîndrie ori de bizuinţă în vre-o închipuită înţelepciune, socotea că oamenii oricît ar fi de iscusiţi şi de învăţaţi nu pot să ştie mai mult decît acest mîngîietor loc de odihnă. Îi spunea inima că aci, sub leasa ierburilor înfrăţite şi sub liliacul înflorit, e mai multă învăţătură decît în toate cărţile de pe pămînt.

Savu urmărea cu ochiul diversitatea tulpinilor şi a lugerilor, care se ridicau din nevăzute rădăcini îngropate, şi urmărea mai ales florile felurite care terminau sus lugerul mlădios, licăritor în soare. Imagi-

nea aceasta se prefăcea, în laboratorul simţirii lui sporite, în fagure de analogie şi de revelaţie. I se păreau aceşti răposaţi, îngropaţi aci sub flori, rădăcinile nevăzute ale unor existenţe reale şi aeriene, care se ridicau în sus spre Dumnezeu şi fiecare în parte desfăcea, acolo în slavă, spicul unei flori deosebite... Şi Savu era sigur că precum aici nu este nici o nesuferire şi nici o ceartă, între umbreluţele de liliac şi ghioceii sădiţi de el, tot aşa nu este nici o duşmănie între adormiţii cu oasele în pămînt dar cu floarea sufletului în ceruri.

Şi sufletul lui Savu se lăsa purtat molcom de această certitudine lăuntrică, aşa precum te laşi purtat de o luntre, în josul unei ape... Dar, fără de veste, din unda înflorită şi zglobie, un ghiont de piatră izbea în fundul bărcii... Toată această dulce aţipeală de aprilie e spintecată de jos în sus !... Din fundul acestui mormînt, cu sălbi de ghiocei, răzbeşte tainic : Mahmud !... Mahmud !...

E prea slabă o conştiinţă omenească, pentru a putea păstra în ea duhul unui vulcan pecetluit !... Lumina cea nouă din cugetul lui Savu, priceperea odihnei acestor răposaţi şi tot ce vede azi, cum nu vedea altădată, îl îndeamnă la descărcarea poverii strivitoare !... Pădurile şi prăpăstiile, străbătute în zilele de boală, nălucesc, ca într-un fulger, cînd scoţi noaptea capul, pe fereastră. Taina trebuie dată afară din castelul ei înfricoşat. Remuşcarea trebuie răstignită !

X

CEASUL HOTĂRÎRII VINE

Aşa a dus-o Savu pînă pe la sfîrşitul primăverii. În plimbările lui singuratice, în nopţile fără somn ca şi în ceasurile de visare din cimitir s-a întărit în el definitiv gîndul cel mare al destăinuirii cerute de biserică.

Se scula uneori noaptea, ca trezit de cineva, se ridica din aşternut şi vorbea cu el însuşi... „Cîtă vreme pot să mai ascund fapta pe care am săvîrşit-o?... Într-o zi, voi cădea în genunchi în piaţă şi voi mărturisi tuturor: «Eu am omorît pe Mahmud!» Am vărsat sînge omenesc!... Ziua şi noaptea gîndul acesta stă colea, în ţeastă, ca un nevăzut, dar neobosit painjen. Mi-am încărcat sufletul cu păcatul cel mai grozav de pe pămînt... Mahmud e bun şi doarme alinat, lîngă tata şi mama, ca un copil al lor... Mi se pare uneori că simt cum se scurge, printre flori, pacea somnului lui Mahmud... Şi despre tata şi despre mama nu-mi spune inima nimic dojenitor. Dorm şi ei, fără stinghereală şi fără mînie asupra mea, că le-am adus pe acest mosafir de altă lege..."

Dar faţa lui Dumnezeu stă ascunsă — cu tot cerul — în nori posomorîţi şi ameninţători!... Mahmud poate să ierte; tata şi mama pot să ierte; stăpînul lor şi al meu, dătătorul de pravili, nu poate să ierte sîngele vărsat! Se zice în plasmul din biserică: *Izbăveşte-mă de sîngiuiri, Dumnezeule, Dumnezeul mîntuirii mele!...* Ce poate să însemneze aceasta altceva decît: Izbăveşte-mă de omorul pe care l-am făcut?... Cine poate să izbăvească de sîngele vărsat decît numai singur Dumnezeu, el care porunceşte: *Să nu ucizi!*

...Avem biserica lăsată nouă de Domnul Christos şi de sfinţii lui apostoli... Avem în ea preoţi, taine, pravili şi porunca spovedaniei, măcar o dată pe an... Şi mai avem şi această înţeleaptă îngăduinţă să umbli lumea întreagă, dacă pofteşti, să-ţi alegi un duhovnic, pe pofta inimii... Părinţii de la bisericile din tîrg sunt oameni cumsecade şi au toţi dar de la Dumnezeu... Unul e bun de împăciuire, cînd se sfădesc soţii între ei. Altul are glas ca de priveghetoare. Altul citeşte molitfe bine primite la Dumnezeu şi gonitoare de duhuri rele... Dar i se pare lui Savu că aceşti preoţi, cunoscuţi şi prieteni cu el, o să stea înaintea tainei lui — dacă ar fi să se spovedească lor — ca înaintea ceaslovului grecesc pe care îl avea deunăzi Dumitru Găzaru şi-l arăta prin tîrg.

Savu se gîndeşte de mult — în fiecare zi mai înscăunat — să se ducă la schitul Negara şi să se mărturisească sihastrului Silvestru. Acest călugăr, despărţit de lume şi de amăgirile ei, ascuns în sihăstria lui cea fără soare, i se pare omul duhovnicesc cel mai potrivit ca să asculte spovedania gata să-i spargă inima. Auzise Savu mai de mult şi a aflat încă o dată de la mama Slamna că bătrîna preoteasă Uţa, soacra lui Piua-Petri, cunoştea din tinereţe pe pusnicul de la Schitul Negara. S-a dus la ea într-o seară — cu nişte papuci pe care preoteasa îi trimisese la tălpuit — şi a întrebat-o despre pusnic.

Casa în care preoteasa Uţa îşi trăia amărîtele ei bătrîneţe, purtînd pe braţe un fiu în vîrstă de peste treizeci de ani, era fără pereche în tot Ruşul. Se pierdea, întreagă, între copaci bătrîni care lăcrămau, se desfoiau şi se premeneau deasupra acoperişului cu lepră verde. Printre copaci, se ridica altă pădure de bălării amestecate şi mai ales de măturică — buruiana mormintelor — care dădea curţii dărăpănate o tristeţe mai grea decît a cimitirului. În hăţişurile nalte cît omul stăteau, doborîte de ani de zile şi vizibile iarna şi primăvara, o sanie putredă, un jgheab de fîntînă, trîntit cu gura în jos şi un pătul de porumb (în zilele lui), acum cu coastele frînte şi ieşite.

Cînd a intrat Savu în noianul de buruieni şi s-a apropiat de prispa casei, o armonică oftigoasă şi ţăvlită se auzea înăuntru. Iordan Ostreanu, cînd nu mai chinuia pe preoateasa Uţa, chinuia această biată sculă, rămasă în casa lor de la muscalii cei vechi. Savu a dat bătrînii papucii dreşi şi i-a spus că n-are nimic de luat pe ei, fiindcă este dator Domnului Nicolache. Au vorbit de una de alta, pe cînd Iordan îşi umplea tabacherea cu un pac de tutun, adus de Savu (tot în socoteala datoriei), şi, după ginere, fată şi nepoţi, Savu a întrebat şi de sihastrul de la Negara.

Pe scăunelul ei — în casa pleoştită şi înecată de jur împrejur de ştevia care astupa ferestrele — mama Uţa, zbîrcită şi sinistră, părea sora îngropăciunii.

— Am auzit (zice Savu) despre părintele Silvestru lucruri mari şi înfricoşate... Un om ca sfinţia sa nu se

găseşte azi nici pe scaunul mitropoliei din Bucureşti... Dumneata, mamă preoteasă, îl ştii de multă vreme ?... Grozav mă împinge inima să mă duc, într-o zi, să-l văd şi să fac un dar bisericii schitului...

— Numai să-l nimereşti într-o zi dezlegată... El are zile cînd nu vede faţa omenească.

— Ce a fost el mai nainte, mamă preoteasă ? A trăit şi el în lume, ori s-a pomenit printre călugări, de mic copil ?

— Ei, kir Savule, a fost pandur de-ai lui Tudorin ! Cînd l-am văzut întîi, la moşia noastră de la Dulceanca, eu eram logodită cu bietul Ostreanu, venit de curînd de la Curtea de Argeş, de la psaltichie... Pandurul Simion era o cadră, nu altceva !... Cu plete care îi umpleau umerii de inele, cu ochii de şoim şi cu brîul plin de pistoale !...

— Şi cum a ajuns, mamă Uţo, între călugării de la schitul Negara ?

— Unul Dumnezeu o ştie ! Cît a fost schitul în putere şi avea igumen şi moşii, el a trăit în ascultare şi în schivnicie... Acum, cînd s-au dus moşiile şi călugării, a rămas şi el ca un ciuhurez pe coş pustiu...

Savu mai întrebă încă o vorbă :

— E numai pusnic ori e şi preot ?

— E preot şi călugăr... E duhovnic aspru !... Şi cu el singur a fost mai aspru decît cu toată lumea...

XI

DE LA RUŞI LA NEGARA

Cine a fost primul călugăr care s-a oprit pe malul stîng al Vezii şi a înfipt sfînta cruce, acolo unde i-a spus Duhul că va fi mai tîrziu schitul Negara ? Şi cînd s-a înfiripat schitul acesta ? Cine au fost ctitorii lui şi ce s-a făcut pomelnicul ctitoricesc ? Nici Nicolache Piua-Petri, nici preoţii de mir, părinţii Mihail şi Atanasie, slujitori la biserica schitului, prefăcută în

biserică de sat, n-au putut să mai afle. Înşişi călugării din urmă nu mai cunoşteau obîrşiile schitului.

Cînd a venit Nicolache Piua-Petri în Teleorman, schitul Negara mai avea cîţiva părinţi şi un cătun de ţigani, liberaţi după lege, dar după trai, tot robi mînăstireşti. Era tocmai în anii secularizării. Statul a început să administreze, să arendeze şi uneori să vîndă moşiile secularizate. Vatra schitului Negara a intrat sub regimul arendării. Nicolache Piua-Petri era tovarăşul şi finul lui Valeriu Clăbuceanu, arendaşul cel mare de la Mălineşti, cu care statul avea contract de arendare.

Între condiţiile contractului era şi curăţirea unei părţi din moşie de vlăstarii, de hăţişurile şi de mărăcinii care o acopereau. Ani întregi, în jurul schitului Negara, au căzut sub secure dumbrăvile şi luncile şi au sporit, sub fierul plugului, ogoarele negre în octombrie, lanurile de aur în iulie.

În acest colţ de lume, supus grabnicei prefaceri, trăiau şi stăruiau în pravila cea veche cîţiva monahi, rămaşi credincioşi schitului. Igumenul în frunte cu soborul pornise să ridice un rînd de chilii noi, în locul celor îmbătrînite şi putrede. Chiliile cele noi erau din cărămidă ; cele vechi fuseseră din bîrne. Părinţii voiau acum să înalţe o clădire după chipul şi asemănarea marilor mînăstiri din ţară şi din Răsărit, adică din patru laturi de chilii, închciate în patru unghiuri drepte, de jur împrejurul sfintei biserici. Dar pe cînd zideau latura dinspre miazănoapte şi un beci adînc şi trainic, sub capătul lor de la apus, a venit vestea secularizării. Ca să nu rămînă schitul neînchegat, au făcut pe celelalte trei laturi, în loc de chilii, un zid.

Tot în aceşti ani, cîrmuirea bisericească a dat poruncă părinţilor de la schit să lase acolo numai un ieromonah şi ceilalţi să-şi caute adăpost la alte mînăstiri. A rămas un ieromonah mai tînăr şi ieroshimonahul Silvestru, bătrîn de aproape nouăzeci de ani, care a spus că are vorbă cu moartea să vie să-l ia de la schitul Negara şi că, prin urmare, nu vrea s-o facă să umble după el prin alte mînăstiri.

Spre schitul de lîngă Vedea a plecat Savu Panto-

faru, într-o zi din postul Sîn-Pietrului. Mai fusese el o dată, în copilărie, împreună cu răposaţii lui părinţi, ca să ducă prinoase, dar uitase şi drumul şi împrejurările călătoriei. De la Ruşi pînă acolo este, cu trăsura, cale de un ceas. Pe jos, făceai două şi trei ceasuri, după cum era timp de iarnă ori de vară, după cum te grăbeai sau zăboveai pe sub bolţile pădurii.

Mergeai, neschimbat, spre miazănoapte, cînd mai aproape, cînd mai departe de malul Vezii, treceai prin cîteva cătune şi pe sub ceva zdrenţe de pădure, pînă ce ajungeai — la moară la Huidumac — în preajma pădurii celei mari. De acolo, cine ştia drumul prin pădure stăruia pe lîngă Vede, pînă la locul unde Vedea primeşte, pe stînga, apa Zlatcului. De aci, mai mergea cîtva, pe Zlatcu în sus, şi ajungea între bordeiele ţiganilor de la Negara. Cine nu ştia să se descurce prin pădure ţinea — de la Huidumac mainte — pe şoseaua judeţeană, pînă cînd vedea satul şi biserica, devale, spre apus.

Savu călătorea încet, cu toiag noduros în mînă şi cu icoana marelui ierarh Nicolae, îmbrăcată în argint, în traista din spate. O cumpărase de la un călugăr hagiu şi o ducea acum în dar bisericii schitului... Se gîndea Savu la starea lui cea ticăloasă şi ascunsă, se gîndea la crîncenul judecător cu care va da ochii, şi călca măsurat şi hotărît. Pînă diseară, pînă mîine, va da jos, de pe umerii sufletului, această povară strivitoare, pe care o poartă de o jumătate de an! Ce va porunci duhovnicul aceea va fi, de aci înainte!

Se gîndea, de altă parte, la prietenii săi de la Negara, Nicolache Piua-Petri şi nevastă-sa Cleopatra, şi plănuia să nu dea pe al ei decît după ce va vedea pe duhovnic. A trecut prin Scrioaştea şi pe lîngă conacul moşiei generalului Manu, a trecut prin dreptul satului Papa şi a ajuns la Ştirbeţi. Aici, pădurea venea spre Vede, plină de stejari bătrîni şi de ulmi, şi din dreapta şi din stînga, şi se înnoda, la podul de la Huidumac. Vedea, care în zilele de vară de abia mai rămînea şi de abia mai mişca — în albia ei largă şi plină de nisip — ca un şarpe cu capul spart, în zilele de primăvară venea prăpăstioasă, galbenă şi clocotitoare, umplea

matca, lunca, se revărsa între Ruşi şi pădure şi făcea pe Ruşanii de pe margine să fugă de acasă ori să doarmă în pod cîteva zile.

Lîngă podul de la Huidumac era conacul moşioarei Gresia, un trup particular, al unor bogătaşi din Bucureşti, care aveau ca arendaş pe alt ginere al Uţei Ostreanu, arvanitul Calfaiani, sau Caiafa-Iani, cum îi ziceau ce-i cel cunoşteau de aproape.

Savu Pantofaru cunoştea pe arvanit şi cu atît mai vîrtos pe jupîneasa Ileanca, soţia lui Calfaiani, fata cea mare a răposatului proistos Ostreanu. Dar nu-i era aminte să întrebe nici de ei şi a trecut nainte pe lîngă conacul lor, pe lîngă moara lor — atunci încremenită lîngă Vedea secată — şi a pătruns în pădure.

Nu era un drum bătut, ci numai poteci de picior. Nu erau parcele şi nici un fel de exploatare decît capriciul topoarelor intrate pe furiş.

Pădurea era bătrînă, cît cei mai bătrîni goruni şi frasini, căzuţi din zile vechi peste noroadele vlăstarului şi cojiţi de ploi, de vînturi şi de muierile din sat, ca nişte schelete de viermii mormîntului. Copacii tineri scoteau capul cum puteau, de sub poalele strămoşilor centenari. Vedea îşi purta apele — cînd erau — parte printre leşurile înecate în nisip, parte pe sub bolţile noduroase, încheiate de copacii groşi ca butiile, care îşi aruncau ramurile unul către altul, peste albia dintre ei. Iarba creştea naltă cît omul. Richiţile de lîngă apă desfătau cu argintiul lor frunziş, noaptea verde înconjurătoare. De la un loc, începea „ceretul", adică peria stîlpilor subţiri şi nalţi, pînă la cerescul smalţ albastru care se vedea licărind — ca fundul unei cupole de moschee — dincolo de arabescurile vii şi mişcătoare.

Savu s-a descurcat încet din toată această sălbatică măreţie a pădurii şi a ieşit, pe lîngă apa Zlatcului, spre bordeiele robilor mînăstireşti. Satul Negara era înjghebat de curînd, în urma împroprietăririi legiuite de Cuza-Vodă. Mai vechi şi mai numeroşi decît romînii erau ţiganii dezrobiţi. Unii îşi făcuseră casele spre cîmp şi spre deal, ceilalţi rămăseseră în vechile bordeie, lîngă gîrlă şi lîngă mînăstire.

Pantofarul întreabă pe unul şi pe altul care e drumul către schit şi ajunge lîngă zidurile începute şi neisprăvite. Cîteva ţigănci stăteau la umbră şi-şi pieptănau copiii.

— Unde-l găsesc eu pe părintele Silvestru ?

— Apoi colo în beci, unde să-l găseşti... Da' du-te întîi de vorbeşte cu părintele Agatanghel...

— Şi părintele Agatanghel unde este ?

— Uite colea sus, în prescurărie.

Părintele Agatanghel, un călugăr cărunt, stătea şi citea ceaslovul.

Savu îi spune cine este, ce vrea, şi adaugă :

— Am adus aici o sfîntă icoană, dar bisericii... Şi ceva Milostenii, pentru părinţii care s-au rugat pentru mine, cînd eram bolnav şi m-am făcut sănătos...

Părintele Agatanghel se duce şi vorbeşte cu sihastrul, prin răsuflătoarea beciului, şi vine cu răspunsul că Savu e primit la spovedanie, peste un ceas.

XII

DANIIL IN GROAPA CU GUZGANI

In schit, afară de Agantanghel, nu mai era nimeni. Chiliile cele mari erau acum magaziile moşiei. La biserica schitului se terminase slujba de ziuă şi de noapte şi cel din urmă călugăr preot era acum păstor de parohie. Singura viaţa care dăinuia în schit era gîrîitul ciorilor, sălăşluite în turlele bisericii, şi gălăgia ţiganilor flămînzi, nedumiriţi în faţa vremurilor noi.

In dosul prescurăriei — unde nimeni nu mai frămînta prescuri era beciul cu ziduri şi cu bolţi trainice pentru sute de ani.

La gura beciului era o movilă, înălţată din pămîntul săpat şi scos din beci. Movila, pe care o întărea acum un ocol de salcîmi tineri, stăpînea, ca şi tot schitul, valea Zlatcului, cea năpădită de trestie şi de papură. Dincolo de gîrlă, fusese, în zilele cele bune, o

vie de cîteva hectare, dar azi mai rămăseseră cîţiva butuci, schilodiţi şi prididiti de bălării. Un şirag de sălcii, mai toate scorboroase şi ciocîrtite de ţigani, arăta albia mocirloasă — cu apă puţină, cu lipitori multe — a Zlatcului leneş.

Aici sus, pe movilă, Savu Pantofaru a stat să se odihnească. Beciul ieşea din pămînt numai de un stat de om. Avea un gîrlici adînc, lăsat în voia ploilor şi a zăpezii, şi două ferestre răsuflători spre miază-noapte şi spre miazăzi. Deasupra lui, prin varul turnat peste brîiele bolţii, creşteau lumînărica, urzicile şi bojii. La subţioara pe care o făcea bolta cu zidul vertical se aduna apa cînd ploua, cînd se topea zăpada, şi răzbea, apoi, în beci, ca într-o peşteră cu stalagmite.

După vreun ceas, Savu auzi din beci un glas care îi dădu fiori :

— Slobod, creştine ! Vino !

Savu coborî, aprins la faţă şi cu inima îngheţată.

— Blagosloveşte, cinstite părinte ! şi făcu o metanie, înaintea unor genunchi acoperiţi cu o dulamă zdrenţuită şi înaintea unor cizme răscoapte de vechi.

— Domnul să te blagoslovească !... Scoală-te şi dezleagă-ţi inima.

— Cinstite părinte, sînt cizmar din Ruşi... Am fost bolnav greu... Sfinţia ta te-ai rugat pentru mine...

— Băiete, uită-te la mine... Ţi-e fruntea plină de sînge !

Savu scoase un ştergar şi se şterse pe frunte...

— Băiete, sîngele ăsta nu se şterge cu una cu două...

Pantofarul înţelese şi rămase înmărmurit... Apoi, gîngăvind ca un copil şi înecîndu-se de plîns :

— Pentru... asta... am şi venit... la cuviosia ta... Am făcut... moarte de om, cinstite părinte !... M-a răbdat Dumnezeu pînă azi... Viu la spovedanie şi la canon...

— Nu plînge ca muierile, băiete... Bărbaţii trebuie să dea altfel de ispaşă... Am dat-o şi eu, timp de o jumătate de veac... Cînd am ieşit din lume, eram plin de sînge mai mult decît eşti tu...

Savu începe să se stăpînească şi să răzbată — cu ochii lui plini de lumina soarelui de afară — umbra de mormînt din beci... Stă înaintea unui moşneag cu ochi de flacără, alb şi zbîrlit ca viscolul, şi cufundat într-un jilţ de lemn... Alături, lîngă cotul drept, este o masă străveche cu ceva cărţi pe ea şi cu un patrafir mohorît... Moşneagul, care intră în jilţ ca într-un fel de canapea, ţine cizmele pe nişte potnojini de papură împletită. Atîta tot... Încolo e hăul negru al beciului, vag tăiat sus de brîiele umede ale bolţii şi aiurit de ciripitul rîndunelelor, cuibărite în răsuflători. Ceva mai tîrziu, Savu prinde de veste că în spatele lui atîrnă, din boltă, un lanţ gros de fier — ca lanţul care atîrnă pe vatră şi are cîrlig pentru căldarea de mămăligă — şi că de acest lanţ sunt agăţate trăişti, oale şi zdrenţe... Aceasta era şi cămara şi garderoba sihastrului.

— Va să zică te cheamă Savu şi eşti pantofar... Savu Pantofaru... Mi-aduc aminte... Eşti ceva neam cu Nicolache Piua-Petri, după nevastă-sa, Cleopatra...

— Aşa este, cinstite părinte...

Savu simte că i se urcă ceva pe bocanci şi-şi aruncă ochii la picioare... Sînt cîţiva guzgani care îi miros şi-i inspectează încălţămintea.

Moşneagul vede că Savu se sfieşte. Goneşte guzganii şi-i spune:

— Nu te uita la ei... Au venit după demîncare... Stai colea în genunchi şi ascultă...

Sihastrul îşi pune epitrahilul, acopere capul pocăitului şi începe molifta. Rîndunelele ciripesc şi licăresc cîte o clipă în lumina răsuflătorilor... Guzganii chiţăiesc prin colţuri... Prin capul lui Savu, încovoiat sub epitrahil, trec, în ciocnetele şi în ritmul inimii, cîrciuma lui Vancea, obrazul lui Mahmud, convoiul prizonierilor... degetele ieşite prin papuci... sacul dus la spinare... mormîntul desfundat al lui Anghel şi al Raliţei...

Duhovnicul a rostit molifta, cu ochii închişi, pe dinafară. Stă iar în jilţ şi oftează:

— Spune, pe cine ai omorît? Cum l-ai omorît?

Savu istoriseşte sobru împrejurările din seara petrecerii, nu ascunde nimic, nu împovărează pe duhovnic cu lucruri de prisos... Vorbeşte de boala lui, de jalea inimii lui cînd se gîndeşte la casa şi la copiii lui Mahmud, de dorul nebunesc care-l apucă să pornească în lume şi să-i găsească... Sihastrul întreabă, lămureşte... desăvîrşeşte spovedania lui Savu. Apoi pune pe creştetul penitentului mîna dreaptă :

— Nelegiuirea ta are o înfăţişare deosebită, care îmi dă de gîndit... Vei rămînea, aici la schit, pînă mîine dimineaţă... Mîine în zori de zi, Sfîntul Duh îmi va porunci ce să fac cu tine şi ce canon să-ţi dau... Dacă vreai, du-te la curte, la Nicolache şi la Cleopatra... Acum dezleagă, de pe lanţul ăsta, traista aceea cu coji de pîine şi dă-o încoace.

Savu sărută mîna duhovnicului, se scoală din genunchi şi dezleagă traista de pe lanţ...

— Du-te. Mîine dimineaţă eşti aici, la gura beciului...

Din toate părţile, guzganii săreau şi chiţăiau. Omul lui Dumnezeu revenea la tovărăşia făpturii necuvîntătoare, instinctive şi neştiutoare de păcat...

XIII

OSPITALITATE

Casa lui Nicolache Piua-Petri era fostul arhondaric al schitului, cu puţine prefaceri. Stăpînii erau acasă. Bucuroşi de mosafiri, ca totdeuna, primiră pe Savu şi-l ospătară cu dragă inimă. Înaintea casei, în zilele de vară, Nicolache adăoga un umbrar de crengi de stejar şi aci, la umbră, el şi familia lui, luau cafeaua, prînzul şi cina.

Cucoana Cleopatra porunci jupînesei să sporească cina cu o prăjitură de casă şi primeni rufăria mesei. Ziua scădea, pe linia pădurii din faţă, într-o largă desfoire de maci şi de răsuri. Nicolache pofti pe pan-

tofar înăuntru. Voia să-i arate niște pistoale turcești. Arendașul era măgulit de admirația cucernică cu care Savu asculta amintirile și cunoștințele lui răsăritene.

— Kir Savule, aceste pistoale au o poveste lungă... O să ți-o spun la masă... Uite și o sabie turcească... E un odor proaspăt... Am cumpărat-o, deunăzi, în București, cu un galben. Ia te uită, vine de la Plevna, are pe ea pete de sînge!...

Savu privește cu fruntea palidă și asudată. Odaia în care l-a chemat Nicolache are la ferestre vergele de fier. Un perete, deasupra unui scrin, e plin cu arme. Lîngă soba din colț este o ladă de fier. Două paturi, cap la cap, așternute cu macaturi roșii de lînă, stau de-a lungul peretelui din față. Deasupra paturilor stau cîteva cadre, mult răspîndite în vremea aceea: *Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba-Iulia. Otrăvirea lui Alexandru Lăpușneanu, Slugerul Tudor Vladimirescu...*

Afară sub umbrar, iau loc la masă mosafirul, stăpînii și trei copii, toți băieți. Cucoana Cleopatra e o femee oacheșă, sprîncenată, și plină ca o piersică. În ochii ei negri și cuminți se strevăd tristeți și reverii, care o scot din rîndul fiicelor obicinuite ale Teleormanului și-i acordă nu știu ce distincțiune de mucenicie și de misticism. Ochii mamei trăiesc și în căpușorul primului născut al lui Piua-Petri. Dimpotrivă, copilul al doilea e tatăl în miniatură. Al treilea are o figură dulce, imprecisă, și, ca o floare de nalbă, este, în același timp, și fraged și veșted.

E cald. S-a înserat de-a binelea. În sat, devale, cumpenele de la fîntîni scot țipete de lebădă.

— Kir Savule, ce să-ți dau să beai? Zău că nu ești mosafir ușor de împăcat!... Tămîioasa asta, după care se bat zapciii, ispravnicul și toți inspectorii silvici de la București, pe dumneata te lasă nepăsător, ca un derviș... Cleopatro, zi să-i facă o limonadă...

— Dom' Nicolache, nu-ți bate capul cu mine! Apa lui Dumnezeu este mai bună decît vinul oamenilor...

— Kir Savule, și vinul este tot al lui Dumnezeu... Dacă am fi acum în Stambul te-aș cinsti cu sorbet...

Fac turcii, un sorbet, din dure negre, de-l beai cu doniţa...

Nicolache Piua-Petri stă la masă numai în cămaşă şi cu mînecile sumese. Pe braţul drept se vede, la lumina lămpii, un tatuaj făcut cu iarbă de puşcă.

Pantofarul a prins de veste şi se uită la arendaş, întrebîndu-l din ochi. Acesta apropie braţul de globul lămpii şi priveşte o clipă curiosul desen.

— Kir Savule, asta e povestea cu pistoalele... Eram în munţii Pindului, tovarăş cu o ceată de antarţi. Mă luasem după un prieten arvanit... Dar ei erau toţi legaţi cu jurămînt împotriva turcilor. Mă ţineam după ei, aşa într-o doară... Eu unul, pe vremea aceea, n-aveam nimic de descurcat cu turcii... Căpitanul lor îmi spune: „Nicolache, trebuie să primeşti şi tu semnul nostru... Eşti copil, dar mîine vei fi bărbat". Unul meşter dintre ei mi-a făcut, cu ace şi cu praf de puşcă, toată zgîrietura asta. Cum vezi, un arnăut cu fustanelă ţine într-o mînă un iatagan şi în cealaltă mînă un cap de turc, proaspăt tăiat... Ca să mă tîrnosească antart desăvîrşit, mi-au pus la brîu şi două pistoale... pistoalele pe cari ţi le-am arătat... Dar, pentru mine, toate acestea erau o horă în care mă pomenisem intrat fără să vreau... Peste cîtva timp, am şters-o frumuşel dintre conjuraţi şi am ajuns în Constantinopol... Dar antarţii au gheară lungă... M-am suit într-o corabie şi-am venit iar acasă, la Brăila...

— Dom' Nicolache, cum o să iasă turcii, din războiul ăsta, pe care îl pierdură ?...

— Poi, n-ai văzut ?... Se ridică creştinii din Balcani şi turcii dau înapoi spre mare şi spre Asia... Ne-au stăpînit destule sute de ani... Da' păcat de ei !... Frumoşi oameni ! Multă evghenie şi multă filotimie !... Cunosc şi pe greci şi pe turci... Iubesc pe greci, admir pe turci !...

— Ce cred ei, în legea lor, dom' Nicolache ?...

— Stau aproape de ovreii cei vechi. E un singur Dumnezeu în cer şi pe pămînt, care poartă de grijă, îndreptează, porunceşte, e sultan absolut !... Din cînd în cînd, trimite în lume cîte un prooroc, pînă cînd, acum vreo mie cinci sute de ani, a trimis pe Mohamed

al lor, proorocul cel mai iubit. Trebuie să crezi în Dumnezeu, în apostoli, adică în trimeşii lui Dumnezeu (şi în primul loc în Mohamed), în îngeri, în cărţile sfinte (şi în primul loc în Coran) şi în judecata viitoare...

— E bună şi legea lor, precum văd eu...

— Eu aş spune, aici, multe, dar mă tem că se supără cocoana Cleopatra, fiica duhovnicească a părintelui Silvestru...

— Dom' Nicolache, atunci te rog şi eu nu le mai spune...

Cleopatra răspunde pacinică şi înţeleaptă:

— Legea fiecăruia trebuie să fie legea părinţilor. Şi legea părintească este ca fîntîna: cu cît o sleieşti mai mult şi o faci mai adîncă, cu atît îţi dă apă mai rece şi mai multă... Dacă laşi însă, să cază în ea toate gunoaiele şi n-o mai sleieşti, se dărapănă şi apa seacă.

Nicolache zîmbeşte, îşi alintă mustaţa şi răspunde:

— Văd eu că părintele Silvestru a făcut din tine o şcolăriţă cu bună ţinere de minte.

Savu ia cuvîntul, cu o putere şi cu o convingere care se revarsă ca un vin spumos:

— Dom' Nicolache, ce bine ar fi de noi dacă părintele Silvestru şi alţii ca el ar fi dascălii noştri, la tot pasul vieţii!...

— Nu zic nu, kir Savule... dar la tot pasul vieţii socotesc că e prea-prea... Pentru asta, uneori mi se pare că legea turcească şi cea ovreiască (dacă nu cumva cu ovreii mă înşel) pun pe gîtul credincioşilor un jug mai uşor...

— Nu înţeleg bine, dom' Nicolache...

— Legea turcească nu-mi scormoneşte măruntaiele şi sufletul... Nu se face dăscăliţa nevesti-mi... N-o cheamă la spovedanie, nu-i spune o mulţime de lucruri care o fac sfioasă, rezistentă şi chiar neatîrnată, faţă de mine, bărbatul ei... Cadîna nu are altă voinţă decît voinţa soţului... Nevestele noastre creştine îşi fac iatacuri sufleteşti, în care numai biserica şi duhovnicul ştiu ce ascunde...

— Vezi bine, dom' Nicolache!... Femeia nu are şi ea suflet?... Nu va răspunde şi ea, o dată şi o dată,

de faptele ei?... Trupul femeii este al dumitale, după legile căsătoriei, dar sufletul ei este al lui Dumnezeu, după legea judecăţii viitoare!...

— Mare minune, kir Savule!... De abia azi văzuşi şi vorbişi, întiia oară, cu sihastrul nostru şi poftim ce învăţătură înaltă dă din gura dumitale!...

Savu se ruşină şi se umili cu sinceritate:

— Dom' Nicolache, pe lîngă dumneata eu sînt şi rămîn un nerod... Dar adu-ţi aminte ce se citeşte în biserică: „Ce i-ar folosi omului dacă ar cîştiga lumea întreagă, iar sufletul şi l-ar pierde!..." Femeile noastre nu trebuie să-şi piardă sufletul.

— Ei, kir Savule, eşti la largul dumitale!... Eşti burlac... Nu ştii ce este aia: traiul cu nevasta. Poftim de te căsătoreşte şi pe urmă să stăm de vorbă...

— Dom' Nicolache, o să te fac să mă aştepţi cam mult...

— Atunci... rămîi colea în schit, fii moştenitorul părintelui Silvestru şi... o să ne împărţim părul, cu furca, amîndoi!...

— Nu, dom' Nicolache, să împărţim mereu gînduri frăţeşti... şi, în seara asta, o azimă de mulţumiri că m-aţi primit în casă şi m-aţi omenit...

XIV

„SĂ NU UCIZI"

Conacul moşiei avea în grădină un foişor. Aci în foişor, cocoana Cleopatra îi pregăti lui Savu patul de odihnă. Pantofarul veghiă şi se rugă pînă la miezul nopţii. A doua zi, cînd se deşteptă, i se păru — dar de data asta fără fiori de spaimă — că unul din vîrfurile sale, din lungoare, izvorăşte rîuri de rubine, de lapte şi de viorele... Coborî din pridvor, ocoli curtea şi, prin arie, ajunse la zidurile schitului.

De departe, văzu pe movila de la gura beciului, în roata de mărgean a soarelui nou născut, creştetul

alb al sihastrului... Ieroshimonahul primea cu ochii închiși, în jețul său adînc și lat ca o canapea, nașterea de cu vreme a soarelui de vară... Savu rămase locului, vibrător ca o coardă. Agatanghel, care supraveghea movila, de după zăbrelele prescurăriei, ieși afară și-l chemă pe pantofar prin semne.

— A ațipit acum la răsăritul soarelui. Ăsta e somnul lui... Noaptea se roagă, cîntă, ori vorbește cu guzganii... Așteaptă aici, lîngă mine... Acum o să-i șoptească Duhul că ai venit... și te cheamă.

Într-adevăr, nu trecu mult și sihastrul deschise, în lumina soarelui, ochii săi de vultur gîrbovit. Îi chemă pe amîndoi, cu mîna :

— Agatanghele, patrafirul !... Urcă-te aici, Savule, și stai cu mine, în soare...

Apoi, unul cu epitrahilul înecat în barbă și în plete, celălalt cu el pe creștet, ca o foaie de lipan, se despărțiră de lume, tot atît cît ieri, în fundul beciului !

— Savule, nelegiuirea ta este nelegiuirea lui Cain... Ai ucis pe fratele tău : ai ucis un om... L-ai ucis fără să fie război între el și tine. L-ai ucis fără ca tu să fii soldat și fără nici o poruncă ostășească... L-ai ucis pe cînd el pica de boală... Da' și tu picai de beție... Erai beat. Alt duhovnic, poate, te-ar despovăra ; eu te împovărez și mai mult... Ai făcut două păcate deodată : te-ai îmbătat și ai ucis... Ai călcat porunca a șasea din Decalog... Greșală înfricoșată și cu ispașă înfricoșată !... Ispașa este una singură, de cînd a zidit Dumnezeu lumea, la toate semințiile și în toate legile : ai vărsat sînge, sîngele tău se va vărsa !... Dar Domnul și Mîntuitorul nostru Isus Christos a venit și a pus crucea lui, patimile lui, biserica lui și taina lui, între Dumnezeu-Tatăl, răzbunătorul, și nelegiuirile noastre !... *Iartă-i pe ei că nu știu ce fac !...* Ai scăpat de tăierea capului, dar slobod nu mai ești... Pentru viața pe care ai stins-o, iau zălog viața ta.

Am întrebat îndelung pe Domnul, în rugăciunea mea, dacă îmi dă poruncă să te opresc la mînăstire... Nu mi-a dat asemenea poruncă... Te vei zălogi Domnului pe altă cale... Ai meserie... Ești cizmar... Cain cizmarul... Canonul tău va fi canonul lui Cain : *pri-*

beag şi răzleţ să fii pe pămînt!... Să umbli şi să rătăceşti în lume, pe toate căile, prin toate primejdiile şi pe toate vremurile de sub soare, pînă ce vei strica o mie de perechi de încălţăminte — şi atunci te va ierta Dumnezeu!... Dar viaţa ta, oricît ar fi de lungă, nu va ajunge pentru asemenea canon... Atunci, iată ce porunceşte Duhul: să lucrezi cu mîinile tale o mie de perechi de încălţăminte — de tot felul şi pentru toată vîrsta — să cutreieri lumea şi să dai de pomană încălţămintea făcută de tine tuturor nevoiaşilor şi tuturor degeraţilor... Şi cînd vei isprăvi o mie de perechi de încălţăminte, date de pomană, Dumnezeu se va îndura de tine şi te va ierta!...

Acesta este canonul pe care ţi-l dau... Nevastă nu ai; nici nu poţi să mai ai... Ai prăvălie, dar trebuie s-o desfaci... Or fi, poate, în ea, o mie de perechi de încălţăminte... Fă cu ele ce vreai; astea n-au a face cu canonul... Tu vei da de pomană încălţămintea făcută de mîna ta, în sărăcie, în pribegie, în cerşetorie şi — dacă o voi Domnul — în huiduielile lumii întregi... Vei fi calfă pe lîngă alţi cizmari şi cu ce vei scoate din munca ta vei face altă încălţăminte, pentru sufletul tău, orice fel de încălţăminte, din nou şi din vechi, opincă ori cizmă, pantof pentru copii, ori botfor pentru moşneag...

Vei umbla din loc în loc, fiindcă tovarăşii tăi de breaslă vor prinde de veste şi te vor prigoni... Fugi din oraşul ăsta şi du-te în celălalt... Nu trebuie să aţîţi pe oameni, nici să le iei pîinea de la gură... Vei cerşi cînd vei putea şi unde vei putea şi din banii cerşiţi vei face iarăşi încălţăminte, ca să-ţi împlineşti canonul... Ţi-am statornicit o mie de perechi... Fă-ţi răboj... Dar precum împăraţii pămînteşti scad, celor închişi în ocne, din anii de osîndă, cu atît mai vîrtos marele Dumnezeu se îndură, scade şi iartă, faţă cu noi osîndiţii. Ridică osînda aceasta precum a ridicat David sabia lui Goliat!... Taie cu ea capul păcatului!... Te leg azi şi te pecetluiesc... Duhul îmi arată o taină mare!... Să ştii că te va dezlega şi te va despecetlui unul din copiii mei duhovniceşti, botezaţi şi împărtă-

şiţi de mine... cînd o ajunge, în zilele lui, preot şi duhovnic.

Sihastrul era transfigurat. Privea, în împărătescul ceas al dimineţii, dincolo de timp şi dincolo de spaţiu... Ceva din aureola legiuitorului din Sinai — contemplată de fiii lui Israel — scălda chipul lui viscolit şi diafan.

Îşi isprăvi cuvintele, într-o susurare uimită :

— Pronie prea minunată !... unul din copiii cu care te-ai întîlnit venind încoace... Iată, duhovnicul tău creşte în lumina viitorului... Nu eu sunt cel ce va deschide lacătul lanţurilor tale... Aleargă, aleargă, Savule, colo, în zarea anilor, pîlpîie luceafărul dezlegării şi al biruinţei tale !

Şi, în acelaşi susur, vistiernicul lui Isus Christos încheie rugăciunile mărturisirii... Savu rămase în genunchi încă multă vreme. Moşneagul aţipi din nou. Agatanghel ţinea streajă lîngă clopotniţă. Pe şanţurile părăginite, priveau de departe cîţiva copii desculţi şi descinşi, cîteva femei cu urciorul pe umăr. In sat şi la cîmp, zbura vestea cea bună :

— Pace şi noroc !... „Sfîntul“ a ieşit la soare !

PARTEA A DOUA

I

„HAGI-PAPUC"

Au trecut ani de zile... Amintirea nimicitorului vifor de gloanețe, de sînge și de zăpadă, dintre Carpați și Balcani, a început să scadă în sufletele oamenilor și să se adune în rafturile bibliotecilor. Romînia a ieșit din umbrele trecutului dureros și smerit și a ridicat fruntea în lumină.

Pusnicul de la Negara a mai trăit pînă la Adormirea Maicii Domnului. În ziua aceea, ajutat de părintele Agatanghel, a slujit sfînta liturghie și a împărtășit pe cocoana Cleopatra și pe copii. Apoi, luminos și singur, ca soarele de iarnă, s-a stins în sihăstria lui de sub pămînt... Soții Piua-Petri și Savu Pantofaru ar fi voit să-i facă o deosebită îngropăciune, dar pravila călugărească nu dă monahului adormit decît o cărămidă, drept căpătîi, și mantia în care-l învălește ca într-un giulgiu negru. Așa l-au îngropat și pe Silvestru, lîngă zidul altarului.

Nu prea tîrziu după Silvestru, s-au dus în lumea drepților părintele Năstase și Iordan Ostreanu. Iorgu Mutafu s-a însurat și s-a sălășluit la Dăbuleni, unde a moștenit slujba lui socrî-său. Domnul Țigle și Vancea au rămas la aceleași îndeletniciri. Savu Pantofaru a ieșit din rostul lui, din casa lui și din modesta lui constelație de tîrgoveț breslaș și s-a azvîrlit în haos, ca acele uimitoare stele fîlfîitoare, care ni se par niște răzvrătite ale văzduhului și niște contradicții ale pra-

vilelor cereşti. Fără grabă dar cu plan neclintit, Savu s-a desfăcut de prăvălie şi a trecut-o în mîna calfei celei mai destoinice. A făcut casa vînzătoare celor doi bătrîni Pantilie şi Slamna şi a vîndut de-a binelea cele cîteva pogoane de vie pe care le avea în deal. Cît a mai rămas în Ruşi, stătea acasă şi lucra în şopronul prefăcut în atelier. Împlinea canonul dat de sihastru !... Cumpăra materialul ce-i trebuia, turna, cu îndemînarea şi cu repeziciunea pe care i le cunoşteau toţi ceilalţi cizmari, cîteva perechi de încălţăminte şi apoi, mai ales în sărbători, pornea cu ele în desagă... Bătea satele de prinprejur, bordeiele, colibele, cocioabele mărginaşe... Şi copilul care alerga la şcoală cu picioarele roşii de frig, şi moşneagul cu opincile sparte, şi baba desculţă, şi poştaşul care frămînta noroaicle cu bocanci fără tălpi... se pomeneau, aşa pe neaşteptate, cu o pereche de încălţăminte, trainică şi nouă !... „Cînd vă veţi gîndi la Dumnezeu să spuneţi : Dumnezeu să-i ierte păcatele lui Savu Pantofaru !...“

Încet, săptămînă cu săptămînă şi lună cu lună, Savu şi-a cheltuit pe material de cizmărie tot ce strînsese din desfacerea prăvăliei şi din vînzarea viei... Cu vreo două sute de perechi de încălţăminte, Savu şi-a înscris numele în inima a vreo două sute de desculţi din Ruşi şi din satele vecine şi, fără s-o dorească nicidecum, a dat foc paielor închipuirii populare... Oricît de ascunsă şi de ferită era pomana pantofarului, legenda şi tîlcuirea ei au cuprins tot judeţul. În zilele de tîrg, în bîlciurile de peste an, în cîrciumile de la drumul mare, au început să vorbească şi să dea mărturie desculţii şi degeraţii — mîngăiaţi în ceasul greu de Savu Pantofaru. Cu repeziciunea focului mînat de vînt şi a apelor pornite din munţi cu ploi multe, aşa s-a răspîndit, aşa a trecut peste mii de capete faima lui „Hagi-Papuc“... Mulţimile povăţuite de instinct legau în această poreclă ingenioasă vagi impresiuni de cucernicie şi de înălţime sufletească, culese din preajma cizmarului penitent, cu însăşi meseria lui şi cu forma specială a dărniciei lui. Hagi-Papuc era pantofarul închinat unui ideal de sfinţenie şi de îndurare (de puţini priceput) şi

care şi-a găsit acest vad original că încalţă de pomană pe cei mai nevoiaşi şi mai desculţi dintre calici... Şi mitul adîncea pivniţe sub pămînt, arunca foişoare pînă la nouri !... Hagi-Papuc fusese cel mai bogat cizmar din tot judeţul. Intr-o zi, ducîndu-se să se închine la schitul Negara, în zilele sfîntului Silvestru, a văzut în vis pe Maica Domnului, cu picioarele goale, înţepate de mărăcini şi sîngerînde... Cizmarul a căzut la pămînt, în faţa Prea-Curatei, şi a întrebat-o : „Maica Domnului, de ce-ţi sînt picioarele aşa de rănite ?...“ „Fiindcă tu şi breslaşii tăi, a zis Prea-Curata, aţi scumpit papucii şi opincile... şi copiii care pasc oile şi fetele care seceră desculţe prin pălămidă şi drumeţii plecaţi după muncă... umblă cu picioarele crăpate şi umflate, zgîriate de pietre şi de spini...“ „Stăpînă milostivă, a răspuns pantofarul, ai grijă de sufletul meu, pe lumea cealaltă, şi eu mă voi osteni pe lumea aceasta să încalţ pe calicii pe care mi-i vei arăta sfinţia ta...“

Şi Hagi-Papuc visează noaptea pe desculţul cutare. din satul cutare, îi ia măsura în vis şi ziua ţine minte şi cît ai scoate zece ciuturi cu apă din fîntînă ticluieşte perechea de pantofi ori de bocanci... Şi peste o zi, peste două, vine şi i-o pune în palmă aceluia pe care l-a visat !...

In drumurile şi în cercetările sale, pantofarul a început să vază mai bine ca mai înainte greşelile, strîmbătăţile, relele apucături ale unora, păcatele din neştiinţă şi păcatele din răutate... Lîngă cele cîteva perechi de încălţăminte, pe care le scotea din disagă, a prins a scoate din sufletul lui însetat de omenie şi de dreptate, sfaturi şi învăţătură, aşa cum le auzea în biserică şi aşa cum le citea în *Vieţile sfinţilor*...

Pantofarul aducea aminte celor ce se certau, se înjurau, se încăierau... cuvintele sfinte ale Domnului, pildele mucenicilor şi poruncile dragostei creştine... Citeodată unii se supărau ; cei mai mulţi, dacă gîlceava nu era prea mare, îl luau în zeflemea. Şi supărarea, zeflemeaua, nedumerirea... (întărite cu bănuiala că cel ce dădea papuci de pomană nu era în toate min-

ţile) odrăsleau altă poreclă... Astfel, pe toată albia Vezii, Savu era Hagi-Papuc, dar pe valea Calmăţuiului şi pe valea Oltului, Savu era : Savu Filoscosu, Savu Vraciu, Savu Deznoadă-cîini...

II

VULPILE AU VIZIUINI ŞI PĂSĂRILE CERULUI CUIBURI...

Cînd Savu a sfîrşit cu totul banii din care cumpăra pielăria şi sculele trebuincioase, a plecat într-o dimineaţă cu traista în spinare şi nu s-a mai văzut prin Ruşi. Tîrgul îl judecase şi-i pusese cruce... Savu Pantofaru s-a smintit... A dat peste el o boală grea, în iarna cînd a fost rezbelul, şi din boala aia i s-au întors minţile pe dos... Ce prăvălie avea, ce căsuţă, ca un păhăruţ, ce vie în deal !... Toate le-a vîndut şi le-a risipit... Umblă pe coclauri, se vîră în treburile şi în certurile oamenilor, îi toacă la cap cu ce a spus şi ce a făcut sfîntul Sisoe, înghite la bruftuieli şi la ocări şi pleacă mai departe... Cît a mai avut ceva parale, şi-a făcut damblaua lui de pomină, a umplut pe toţi calicii de iminei şi de pantofi... Într-o vreme se mîniaseră pe el toţi cizmarii din Ruşi !... „Nebunul ăsta ne-i-a pîinea de-la gură ! Du-te, nene, de fă pomană cu încălţăminte şi prin alte tîrguri, că în tîrgul nostru nu putem să mai trăim de tine !...“

Savu răbda toate înfruntările, căuta pe desculţi cît mai departe de tîrgul răzvrătit împotrivă-i şi aduna, în inima lui simplă, şi dezamăgiri dar şi noi puteri duhovniceşti. Vedea pe foştii lui ucenici, pe prietenii de altădată şi pe rude, aşa cum erau, în trista şi hrăpăreaţa lor goliciune. De cînd se ştia că nu mai are nici o avere, nu-i mai făcea nimeni nici o închinăciune, nu-l mai pofteau la sfat şi la petreceri şi chiar cei pe care-i credea mai aproape de sufletu-i se uitau la el cu compătimire. Era nebunul tîrgului !... Bunătatea lui cu

toată lumea, dărnicia lui (oricare i-ar fi fost taina și obîrșia) dragostea lui de oameni și pornirea lui să sfătuiască și să învețe de bine pe oricine... se păreau tuturor semne de nebunie și cîți erau cu inima mai moale îl căinau și-l jeleau!

Dar Savu știa ce face. Înaintea ochilor lui, din ce în ce mai pătrunzători, își făcea ziuă marele adevăr — rezervat celor puțini — că semenii noștri stau cufundați pînă peste creștet în nerozie și în prejudecată.

Va să zică (se gîndea Savu) mulțimea cea mare a semenilor noștri se alcătuiește din proști și din nătîngi. Cîtă minte au oile, în turmă, atîta minte au și oamenii, în obștiile lor. Cui i-a dat Dumnezeu un dram de judecată peste măsura celorlalți se află în mare cumpănă... Înțeleptul Silvestru s-a ascuns în fundul pădurilor, cînd a înțeles cît de nebună este lumea și cît de robită patimei și păcatului... Oamenii nu pot să te mai sufere dacă ești bun, milostiv, iubitor de dreptate și de adevăr, propovăduitor și pilduitor, din toată inima, cu tot dinadinsul, și fără să ții socoteală de pravilele lor cele înguste!

Dintre prietenii de altădată, i-au mai rămas lui Savu cocoana Cleopatra și Nicolache Piua-Petri... Fiica duhovnicească a părintelui Silvestru pricepe și primește cu mare însuflețire această curajoasă schimbare din viața pantofarului. Ori de cîte ori s-a întîlnit cu el, l-a întîmpinat cu un respect și c-o evlavie aproape bisericească. Era singurul suflet, din vechii prieteni, care, în sărăcia și în smerenia lui Savu, îl ridicase în cinste și în prețuire, cu mult peste ce-i arătau mai înainte.

— Mă evlavisesc și prind puteri, Kir Savule, cînd stau și cuget la dumneata! *„Adunați-vă comori în cer, unde molia și rugina nu le strică, unde furii nu le sapă și nu le fură...“*

Și fiindcă știa bine că pantofarul și-a risipit toată averea în încălțăminte dată de pomană, cocoana Cleopatra îi vărsă lui Savu, în buzunar, tot ce putea să rupă din cheltuielile casei și ale copiilor.

Îl înțelegea și Nicolache Piua-Petri și se purta cu Savu tot cu prietenia și cu cinstirea de odinioară. Să-

rac, cu cămaşa neschimbată de multe zile, cu hainele ponosite şi cîrpite, Savu era pentru arendaşul de la Negara tot omul luat în seamă şi bine primit din zilele cizmăriei grase şi înţolite. Dar Nicolache avea faţă de Hagi-Papuc cu totul alt punct de vedere şi alte socotinţe decît evlavioasa Cleopatra.

Pe Savu îl mai ţinuse legat de Ruşi viaţa celor doi bătrîni. Dumnezeu îi chemase într-o toamnă unul după altul. Pantofarul le făcuse în cimitir mormînt deosebit şi plecase într-o pribegie fără cale întoarsă. Petrecuse iarna în Alexandria, lucrase pînă primăvara la un cizmar patron şi cu ce cîştigase mergea acum din sat în sat, făcînd încălţăminte nouă, încăputînd încălţăminte veche, şi ridicînd pretutindeni, din dulăpiorul lui cizmăresc, amvon de predicator.

În ziua aceea mergea spre Turnu, cu gîndul să se aciueze lucrător pe lîngă vreunul din cizmarii turneni. Fiindcă era deosebit de meşter şi lucra tot felul de modele, lucrul lui Savu era căutat, dar unii se sfiau să-l primească în atelier şi erau mai bucuroşi să-i dea comenzile acasă. Mergea pe şoseaua Ruşi-Putineiu-Turnu, cu sacul de scule la spinare, prin pulberea lui august. Cînd se apropia de Putineiu, aude în urma lui clopotele cailor unei trăsuri. Dăduse Dumnezeu Teleormanului cîţiva ani de mare belşug şi în vara aceea grîul curgea spre schela Turnului, ca pîraie de aur. Un moşier se ducea în trăsura lui cu patru cai înaintaşi spre desfătatul oraş de lîngă Dunăre.

În dreptul lui Savu, trăsura cu coşul ridicat se opreşte şi din fundul coşului şi din norul de pulbere Savu aude glasul lui Nicolache Piua-Petri :

— Dumneata eşti, Kir Savule ?... Noroc să dea Dumnezeu !... Vino colea lîngă mine... şi pune sacul la picioarele vizitiului.

— Ei... să trăieşti dom' Nicolache !... Bodaproste !... Mergi la Turnu ? Şi eu tot la Turnu...

— Să mergem împreună, Kir Savule... Da' să poposim o jumătate de ceas colea la Putineiu, ca să odihnim caii şi să adăpăm boierii...

— Aşa să facem, dom' Nicolache...

Şi rîseră amîndoi, bucuroşi de întîlnire şi chemaţi unul către altul de tainice potriviri sufleteşti, pe care însă alte convingeri, alte cărări în viaţă, alte furtuni dezlănţuite... le stingeau ca pe nişte lumînări, lăsînd numai comunitatea miresmei de ceară şi fumul simpatiei.

La han, la Putineiu, poposeau carele pline cu saci de grîu pentru şlepurile din port şi cărăuşii stăteau şi se cinsteau sub un salcîm. Hangiul văzînd pe Nicolache Piua-Petri, muşteriul cel mai dorit, sări ars de la tejghea şi dădu peste cap şi prăvălia şi celelalte odăi din dos, ca să iasă mai curînd faţa de masă, şervete curate şi tot serviciul unei gustări, în grădiniţă sub o perdea de zorele... Avea un muşchiuleţ proaspăt, avea nişte somn de Dunăre — viu ! din dimineaţa aceea ! — avea nişte murături ca pentru vodă şi mai avea şi nişte pelin !... îl ştie Dom' Nicolache !...

Mîncară cu poftă, arendaşul, fiindcă aseară, cu plecarea, nu avusese vreme să cineze cu tot dichisul, Savu, fiindcă de multe zile nu mai mîncase decît pe sponci. Piua-Petri îşi turna pahar după pahar...

— Hangiule, n-ai gheaţă !... De ce nu-ţi faci boşcă de gheaţă ?... Ţi-am mai spus şi anul trecut.

— Dom' Nicolache, îmi fac la toamnă... zău îmi fac !... Mi-aş fi făcut mai demult... da' am eu mulţi muşterii ca dumneavoastră ?

Savu a scos dintr-un pahar de vin — trei, amestecate cu apă. Se uită la tovarăşul lui de masă : voinic, cărnos, îmbujorat, cu lanţ şi cu ceas de aur la piept, cu inele scînteietoare în degete, cu mustaţă răsucită... Şi se ştie şi pe sine cum este — s-a văzut azi dimineaţă, în găleata unei fîntîni : îşi priveşte mînecile roase ale surtucului, peticile din genunchi şi bocancii lui gata să caşte boturile... ca imineii lui Mahmud, da, ca imineii lui Mahmud !... Dar Savu e mulţumit şi binecuvîntează pe Dumnezeu. El îşi împarte darurile şi poverile după nesfîrşita sa înţelepciune... Cine poate să cîrtească şi să dea sfaturi lui Dumnezeu !...

— Kir Savule, am mare bucurie că ne-am văzut... Dumneata eşti pentru mine un om rar, vrednic să stai alături cu cărturarii, cu vlădicii şi cu sfinţii.

— Dom' Nicolache, păcatele mele sunt multe ca nisipul mării şi prostia mea e mai lată ca marea...

— Kir Savule, chiar dacă ar fi aşa, acestea sunt cuvinte înţelepte şi smerite pe care nu poţi să le auzi din gura orişicui... Eu vorbesc cu Cleopatra adesea despre dumneata... Dar ea îşi face despre dumneata o idee, eu îmi fac altă idee... Dumneata ai umplut judeţul cu încălţămintea pe care o faci şi o dai de pomană şi tot aşa cu sfaturile şi cu predicile dumitale... Ai întărîtat pe cizmari împotrivă-ţi... Să ştii că nu-ţi lipseşte mult ca să întăriţi şi feţele bisericeşti... Kir Savule, lumea noastră e proastă şi nu ştie ce să zică de dumneata... Cei pe care îi faci cu ghete şi cu cizme te blagoslovesc, dar se întreabă şi ei în dos : eşti un sfînt, ori eşti un nebun ?... Eu ştiu bine că nu-ţi pasă de gura şi de prostia lumii... Un om duhovnicesc, precum eşti dumneata, este neclintit şi puternic ca un stîlp de piatră... Pe meleagurile noastre n-ai pereche... Da' eu am văzut, pe unde am umblat, alţii tot ca dumneata... Am văzut, mai ales printre turci, oameni şi mai bătrîni şi mai tineri, care nu se înghesuiesc în bîlciul vieţii, stau cu ceasurile la geamie şi ascultă pe muftiu, cum tîlcuieşte Coranul... Acasă împart piinea cu săracii şi nu ştiu ce este zavistia şi ochiul poftitor la norocul vecinului... Am văzut hagii greci, cu anteriu şi cu mătănii, oameni paşnici şi fără pic de răutate, pe care trebuie să-i porţi de mînă ca pe copii, fiindcă ei şi-au închis toată priceperea şi toată inima între Ierusalim şi Muntele Măslinilor. Am auzit că au fost şi pe la noi, în vremea părinţilor, asemenea oameni, închinaţi celor sufleteşti şi nepăsători de cele pămînteşti. Dar la noi, de cîtva timp, lucrurile şi oamenii s-au schimbat cu o iuţeală de vijelie... Dumneata nu mă miri cînd te pun alături, în gîndul meu, cu rudele dumitale din Răsărit, creştini şi musulmani, suflete liniştite, iubitoare de aproapele şi iubitoare de Dumnezeu, dar mă miri cînd te văd amestecat — ca o oaie între capre — în lumea asta nouă care nu mai crede decît în bani, în desfătări şi în izbînzile vicleniei... Cum te-ai ivit dumneata între noi păgînii şi vameşii ? Vezi cum se schimbă faţa ţării ! Vezi cum se scurg,

spre Dunăre, cerealele cîmpiilor noastre!... Vezi cum plouă peste noi maşini agricole, mode străine şi vin franţuzesc! În curînd, de la Costeşti la Turnu-Măgurele, vom călători cu trenul... Fiecare judeţ, fiecare plasă, va fi străbătută de linii ferate principale şi secundare. Cad pădurile, se închid mînăstirile şi încep gările şi fabricile...

— Bine, dom' Nicolache,... dumneata cu care ţii: cu cei ce se duc, sau cu cei ce sosesc?...

— Îi cinstesc pe cei vechi, dar mă prind în horă lîngă cei noi!... Dar ia ascultă încoace: am în Turnu un prieten vechi, cu care te vei înţelege mai bine decît cu mine... E de treabă, e cucernic, nu ştie să mintă, nu ştie să înşele pe muşterii, citeşte şi spune pe dinafară rugăciuni şi nu bea niciodată vin... fiindcă îl opreşte legea lui!... E negustor turc... cel din urmă care a mai rămas în judeţul nostru... Înainte de război, avea prăvălie mare în Turnu, prăvălie mare în Nicopol şi tovărăşie cu alţi negustori din Stambul şi din Adrianopol... Făcea mare comerţ cu undelemnuri, cu zaharicale, cu sulimanuri, cu stafide, cu măsline şi cu toate rodurile orientale... Dar războiul l-a calicit... A plecat din Turnu cînd au început scărmănelile între noi şi turci, a lăsat prăvălia pe mîna unor greci care au fost răi iconomi, a pierdut toată marfa din Nicopol şi cînd s-a încheiat pacea a venit iar în Turnu, să vază ce mai scoate dintre cioburi... Mi-e drag turcul şi-i fac totdeauna alişveriş. Îl laud către toţi prietenii şi-i îndemn să tîrguiască de la el. Dar comerţul lui Ibraim se cufundă zi cu zi... Ibraim nu amestecă undelemnurile — ca ăilalţi — Ibraim nu înşeală la cîntar, Ibraim dă pe datorie şi nu mai vede banii decît cînd l-o vedea pe Mahomed... Fiindcă intrăm împreună în Turnu, mi-a venit în minte să te duc la Ibraim şi să legi cu el prietenie... Vorbeşte binişor romîneşte şi te înţelegi cu el... Dar o să te înţelegi cu el mai ales cu inima şi cu fapta. Ce milostenii făcea Ibraim înainte de război!... Şi n-alegea: turc, creştin... dacă era sărac şi necăjit, era, pentru el, muşteriul lui Alah! Şi-acum varsă destui bani turcilor caliciţi din Nicopol, dar bietul Ibraim a dat de fundul pungii!...

— Sînt bun bucuros, dom' Nicolache !... Să mergem să vedem pe Ibraim... Dar care ar fi vremea cea mai potrivită ?...

— Ştii ce, Kir Savule ?... Să mă aştepţi, astă-seară pe la aprinsul lumînărilor, la otel Zottu... Eu acolo poposesc... Pînă atunci, şi dumneata şi eu ne vedem de treburi şi diseară, slobozi, ne ducem la prăvălia lui Ibraim.

III

NICOLACHE PIUA-PETRI A FOST PROOROC

În timpul zilei, arendaşul de la Negara trecu pe dinaintea prăvăliei lui Ibraim şi intră înăuntru să salute pe negustor.

— Intru numai să-ţi dau bună ziua şi să te întreb de sănătate, fiindcă am de gînd să viu astă-seară cu un prieten, şi să stăm mai mult de vorbă...

— Să lăsăm serii bucuria ei, dar să nu lăsăm fără bucurie nici acest ceas al zilei... Vom bea împreună cîte o cafea, colea mai la o parte, ca să nu ne turbure muşteriii.

Ibraim avea în prăvălie doi vînzători. Trecură în fund, pe un fel de divan, ascuns şi despărţit de prăvălie printr-o perdea, şi se aşezară cu picioarele încrucişate, lîngă o măsuţă scundă, din mijlocul divanului. Un vînzător alergă să pună ibricul de cafea ; celălalt rămase să slujească pe muşterii. Ibraim întrebă, politicos şi amical, de sănătatea celor de acasă, de treburile arendaşului, de opinia cucoanei Cleopatra asupra unui gavanos cu dulceaţă de trandafiri, trimis de negustor acum în urmă. Apoi, mulţumit de răspunsuri, întreabă mai departe :

— Ce prieten vrei să-mi aduci astă-seară ?

— Boier Ibraime, un om de tot rar, de care trebuie să fi auzit... Sînt aproape cinci ani de cînd vorbeşte de el tot Teleormanul... E un adevărat *haniţ*, cum îmi spuneai odinioară că numeşte Coranul pe cei ce sînt

atît de buni şi neprihăniţi, că îi primeşte şi îi fericeşte orice lege, şi turcească, şi ovreiască şi creştinească... Este cu el o taină pe care o ştie numai Dumnezeu... Inainte de război, era cizmar şi stăpîn de cizmărie, poate cel mai bogat şi mai bine văzut cizmar din Ruşii de Vede... In timpul războiului s-a îmbolnăvit greu şi a fost cît pe aci să treacă la cele vecinice... Doctorul Cloajă era pe atunci la noi în tîrg. L-am luat şi l-am dus la căpătîiul cizmarului... Era lungoare. Trăsnit cum îl ştii şi într-o ureche, doctorul Cloajă l-a scos din gura morţii !...

Dar omul nostru, după ce s-a ridicat din pat, n-a mai semănat cu cel dinainte !... A desfăcut prăvălia, casa, tot ce-a avut, le-a făcut bani gheaţă şi din banii ăştia a umplut calicimea cu încălţăminte de pomană...

— Atunci îl ştiu şi eu... Nu-i zice lumea Hagi-Papuc ?

— El este ! Hagi-Papuc, adică Savu Pantofaru, sufletul cel mai bun dintre creştini, precum dumneata, boier Ibraime, eşti sufletul cel mai bun dintre moslemi...

— Boier Nicolache... voi zice ca Proorocul : *„Nu mă voi jura pe culcarea stelelor"*... că este aşa precum spui...

— Savu Pantofaru e acum în Turnu... l-am întîlnit azi la Putineiu şi l-am luat în trăsură : cîrpit, prăfuit, neras şi cu sacul cizmăresc în spinare. Pe deasupra, pare un vagabond... care a ieşit din puşcărie, ori care n-are mult pînă va ajunge în puşcărie... Dar cine-l priveşte de aproape şi-i ia seama este robit de bunătatea şi de cinstea din obrazul lui !... Viaţa lui este aşa : o vreme lucrează pe la alţi cizmari, pînă adună ceva parale, iar cealaltă vreme, cu banii adunaţi, face tot felul de încălţăminte şi o dă pe la săraci...

— Am cunoscut şi eu în copilărie, la Salonic, pe unul la fel... da' ăsta dădea fesuri de pomană şi punea în fundul fesului cîte-o vorbă din Coran...

Veniră ceştile de cafea şi cei doi prieteni le goliră cu încetineala cuvenită aromei cafelei şi măiestriei pregătitorului.

— Mulţumesc cu temenea, boier Ibraime... Acum alerg la şlep să văd ce fac oamenii mei... Diseară viu cu Savu.

Nicolache Piua-Petri a fost prooroc. Savu şi Ibraim au ajuns buni prieteni. Pantofaru s-a tocmit lucrător la cel mai căutat patron din Turnu şi şi-a găsit o gazdă nu departe de prăvălia lui Ibraim.

Turnu, în anii aceia, era cu adevărat cel dintîi oraş al judeţului. Calea ferată, de abia atunci în construcţie, nu ridicase încă magaziile din Ruşi şi pe grînarii lor deasupra celor din Turnu. Aci, în capitala judeţului, erau contoarele agenţiilor străine, vadul afacerilor socotite în lire sterline, iar jos, la schelă, popasul vapoarelor, cu coadă de şlepuri.

Lume multă, romînească şi străină, avea nevoie de încălţăminte subţire. Savu era meşterul meşterilor. Lucra cînd la atelier, cînd acasă, după cum îi venea mai bine şi-l ajutau sculele. Însă, măcar la două-trei zile o dată, aşa cam pe la vecernie, venea să vază pe Ibraim.

Îl găsea pe turc întotdeauna la tejghea. Ibraim se bucura din toată inima. Savu deocamdată se aşeza pe un scăunel, într-un colţ al prăvăliei ; la ora aceea, muşteriii erau mai rari... Întîlnirea celor doi prieteni începea cu o pauză. Printr-un fel de mimetism misterios, pantofarul îşi însuşea inconştient ritmul vieţii prietenului turc. Ibraim stătea la tejghea, bărbos, cărunt, cu şal înnodat în jurul fesului şi cu antereu vărgat. Era un chip uşor încreţit, dar încă păstrînd frumoasa lui dăltuire orientală : orbite adînci, ochi visători şi negri, nas moştenit de la mama greacă sau circaziană... În spatele lui, creşteau pînă în tavan rafturile închise şi deschise, şi, mai jos, de jur împrejurul tejghelei, sacii şi butoaiele venite din Stambul : untdelemn, orez, măsline, cafea, migdale, stafide şi piper, smochine, scorţişoare şi — după vremuri — struguri cu boabe de chihlibar, rodii, chitre sau portocale.

Savu stătea pe scăunel, mai tînăr decît Ibraim, lat în spate, ciolănos, spălăcit şi cu un aer de copil Goliat. Preocupările lui sufleteşti erau colbuite şi estompate,

dacă nu chiar ascunse, de un fel de nerozie înşelătoare, iar nebănuita lui putere fizică era mascată de încovoierea profesională a cizmarului izinit de meserie.

Ibraim era îmbrăcat ca un negustor bogat. Era încins cu un brîu de mătase, avea în picioare papuci galbeni şi spre umeri îi cobora, din fundul fesului, un canaf de ibrişim. Savu era trenţăros ca un cerşetor. Dar democratismul oriental, irigat de energicele stiuri ale Coranului, în favoarea celor calici, înflorea aci, între Ibraim şi Savu, tainice flori de egalitate... Veneau apoi cafeaua şi ciubucul, aceşti doi insinuanţi agenţi ai apropierii dintre oameni.

Cei doi prieteni şedeau turceşte pe divanul din fund şi dădeau gîndurilor lor molcomia şi spiralele fumului din ciubuce. Vorbeau puţin. Îşi spuseră pe scurt unul altuia povestea vieţii, dar se simţeau legaţi nu prin ceea ce ştiau unul despre altul, ci prin puterea afinităţilor necunoscute şi negrăite. Cînd băieţii aprindeau lămpile în prăvălie, cafeaua era băută şi ciubucul stins. Savu se închina şi pleca.

Intr-o zi, spre iarnă, pantofaru vine cu traista la subţioară. Cîştigase ceva parale şi intrase în anotimpul ghetelor de pomană. După cafea şi ciubuc, cotrobăieşte în traistă şi scoate la lumina lămpii o înflorată pereche de papuci, plini de arabescuri de piele roşie şi verde, pe saftian de lux.

Apoi, după o temenea către Ibraim :

— Boier Ibraime, ai auzit poate de Hagi-Papuc... Rabdă-i nebunia, ca un înţelept ce eşti !...

IV

CASA LUI IBRAIM

In dosul otelului Zottu, într-o ulicioară pe care progresul edilitar a şters-o dintre străzile Turnului, exista pe la 1885 o curte mare boierească, închisă de jur împrejur cu ziduri multe, isprăvite sus cu coamă

de olane. Curtea şi casa dinăuntru erau pe la începutul veacului ridicate de un negustor creştin, dar după chipul locuinţelor turceşti. Proprietatea trecuse prin mai multe mîini, pînă ce, înainte de război, intrase în stăpînirea lui Ibraim şi a tovarăşilor săi de negustorie. Turcul — însurat şi cu copii — nu-şi adusese familia niciodată pe malul stîng al Dunării, deşi uneori era nevoit să rămînă la Turnu, cîte o jumătate de an. Familia lui, înainte de război trăia, în belşug şi privilegii, în Adrianopol. El purta negoţ înfloritor dincolo şi dincoace de Dunăre şi aducea acasă pungi de aur. Dar în zilele războiului şi după război, pagube mari, jafuri, rechiziţii, necinstea unor tovarăşi şi moartea unui fecior, în luptele din Caucazia, au zdruncinat greu averea şi inima lui Ibraim şi i-au înflorit barba cu brînduşele căruntеţei. Treburile turcului mergeau prost. Se schimbase faţa lumii! Preţurile, muşteriii, vadurile Dunării, puterea padişahului... toate erau acum cu totul altfel decît le apucase şi le ştia Ibraim. A trecut iar Dunărea ca să-şi prefacă averea în bani şi să se înapoieze de istov, în Stambul, locul lui de obîrşie. Dar averea lui fusese administrată în timpul războiului de nişte tovarăşi neomenoşi... Cu mari stăruinţe, cu mari cheltuieli şi cu ajutorul cîtorva avocaţi, prieteni cu Piua-Petri, a putut Ibraim să restabilească drepturile sale uzurpate. De nevoie, s-a hotărît să mai rămînă în ţară şi să aştepte limpezirea în justiţie a procesului de revendicare.

Casa lui Ibraim era o mică cetate. În pătratul clasic al curţii orientale, locuinţa era lipită cu spatele de zidul dinspre miazănoapte şi cuprindea tot zidul, din cap pînă în cap. În faţa locuinţei, era prăvălia, al cărei zid dinspre miazăzi era fostul zid al cetăţuii, transformat în faţadă de prăvălie. Dar prăvălia nu se întindea cît zidul, ci mai lăsa loc pentru poarta veche de stejar, ferecată cu piroane, şi pentru o chilie în colţ, adăpostul fostului cavas al fortăreţei. Astăzi, vechea şi mohorîta curte turcească deschidea, spre miazăzi, în ulicioara menită să se prefacă în bulevard, pleoape de vitrină şi ochi de rodii, de struguri

şi de portocale. Însă numai cunoscătorii caselor turceşti ar fi putut să bănuiască, în dosul prăvăliei şi în dosul porţii aproape seculare, raiul de flori pământeşti, în care Ibraim aştepta pe celălalt, a lui Mahomed.

Turcul avea patima florilor. Dacă, pe vremea aceea, ar fi fost la noi cultul trandafirilor şi al crizantemelor, ca astăzi, Ibraim, în loc să vînză untdelemn şi gogoşi de ristic, se făcea florar şi-şi acoperea toate pagubele. Ibraim iubea florile, le sădea, le veghea, le uda, le apăra de duşmani, le disciplina cu foarfeca şi cu speteaza, revărsînd asupra lor comoara de delicate purtări de grijă şi prisosul de iubire pământească, strînse celor din Stambul, dar vremelnic stăvilite de obstacolele situaţiei şi de surghiunul între ghiauri.

Cuprinsul curţii era împărţit în două : grădina şi depozitele casei, adică butoaie, rafturi vechi, lazi cu litere turceşti pe ele, lemne, scări, fierărie ruginită şi divane desfundate... Toate acestea stăteau ticsite la umbra unui stejar, poate mai bătrîn ca locuinţa, şi ale cărui ramuri superioare covîrşeau zidul cu coamă de olane. Prăvălia avea în dos alte încăperi mai mici, pline cu mărfuri, iar dedesupt o pivniţă. Vînzătorii pe care îi ţinea azi Ibraim — unul grec şi unul romîn — aveau casele lor şi veneau la prăvălie dimineaţa. In alte vremuri, negustorul avusese şi paznici, dar acum tot aştepta să-i vină un om de legea lui şi turcul aşteptat nu mai venea.

Odăile de locuit — chilii aşezate una lîngă alta şi dînd toate într-un coridor ca de mînăstire — erau, parte mici magazii, parte îmbrăcate cu divane şi cu covoare. Acestea din urmă erau la fel. Paturi fără picioare umpleau odaia întreagă sau lăsau la mijloc, între ele, loc pentru o masă rotundă, şi ea aproape tot fără picioare. Pereţii erau numai văruiţi.

In două camere, stăteau, în cîmpul de var, nişte fâşii de mătase verde, cusute cu aurite stihuri arăbeşti. Dintr-o panoplie, bogată altădată, mai rămăseseră cîteva iatagane şi cîteva pistoale. O atmosferă închisă şi muceda stăruia în acest interior turcesc, fără copii şi fără cadîne. Ibraim îşi făcea singur toată

gospodăria. Cîteodată, la o lună sau două, venea să scoată covoarele şi pernele la soare o ţigancă bătrînă care ştia turceşte.

Grădina lui Ibraim începea cu o perdea de viţă care creştea în faţa chiliilor şi-şi împletea curpenii cu toate gratiile de fier, bătute la ferestre. Viţa se ofilea şi se sfîrşea, cînd ajungea la umbra stejarului, în partea cealaltă unde se grămădeau lăzile şi tinichelele. De la poartă spre casă, vechii proprietari făcuseră un drum de caldarîm, care era acum aproape îngropat în ierburi şi în flori de portulac.

Alţi copaci, afară de stejar, mai erau un cais, doi piersici, un migdal şi pe lîngă ziduri o pădurice de oleandri în ghiveciuri. Intre aceşti copaci şi copăcei, Ibraim cultiva zeci de familii de flori pămîntene şi străine. Lîngă răzoare veneau şiruri de glastre, lîngă glastre veneau pămătufuri şi cuiburi. In mai, grădiniţa turcului era o leasă de trandafiri de toate neamurile. In iunie, apăreau şiragurile îngereşti ale crinilor... După crini înfloreau şi dăinuiau, sub cuptoarele verii, sîngerîndele pelagonii, cîrciumăresele, şi gura-leului. Iar la umbra acestor flori, corpolente şi decorative, făceau casă mică şi smerită, dar sfînt mirositoare ca o cădelniţă, rozeta şi busuiocul.

Ibraim hrănea, cu drojdie de cafea şi cu alte plămădeli cunoscute de el, o mulţime de existenţe plăpînde şi pipernicite, care găseau prea slab şi trecător soarele ţării noastre. O familie de cactuşi stătea aliniată în glastre verzi, puţin simţitoare şi zăbavnică la îngrijirile lui Ibraim. Cîţiva rodii, cîţiva lămîi, încălţaţi în cutii de lemn sau în tinichele de undelemn, sporeau dorul turcului după coastele Bosforului şi ale ostroavelor din Marmara.

Această lume nevinovată, scumpă inimii lui Ibraim, se adăpa dintr-o fîntînă cu roată şi cu scripete, cu lanţuri ruginite şi cu ghizduri de piatră. Dincolo de fîntînă, stătea în colţ, aproape mascată de perdeaua oleandrilor, chilia fostului paznic, veche, dărăpănată, fără sobă şi fără geamuri.

La această chilie, Ibraim a început să se gîndească spre începutul iernii. A pus să-i rezidească soba, a

văruit-o, i-a dres uşa şi ferestrele şi-a făcut-o bună de locuit. Apoi, într-o zi, i-a spus lui Savu:

— Frate Savule, m-am gîndit să te chem să stai aici la mine, în odaia de la poartă. Eu am multe treburi la Nicopole şi trec mereu Dunărea. De altă parte, mă pregătesc de un drum mai lung, la Stambul, şi mi-e greu să las toată casa pe mîna slugilor... Mută-te la mine, că-mi faci bună slujbă şi mare hatîr...

Astfel a intrat Savu în casa lui Ibraim.

V

INGĂDUIALA ESTE AUXILIARUL TEOLOGIEI

Ibraim, cu toată pregătirea lui de călătorie, a rămas pe loc toată iarna, Savu s-a cuibărit în chilia premenită şi a făcut din ea atelier de cizmărie. A avut mai multe comenzi decît ar fi poftit şi a lucrat cu rîvnă, aşteptînd şi intercalînd printre ghetele plătite, cizmele şi imineii celor ce nu puteau plăti. Ibraim a început să vie în cămăruţa cizmarului aproape în fiecare seară, după ce închidea prăvălia.

Turcul, mîncător de fructe şi băutor de lapte, se potrivea cu Savu. O mînă de măsline, sau o strachină de nuci sau un şirag de smochine şi două cești cu lapte erau destulă cină pentru doi oameni înclinaţi către meditare religioasă şi către întrebări duhovniceşti. Amîndoi aduceau, în aceste întîlniri sufleteşti o egală bunătate şi încredinţarea inconştientă că în lucrurile care îl privesc pe Dumnezeu inima este dăscăliţa cea mai bună.

Savu, deprins să lucreze cu mîinile şi să urmărească cu mintea lucruri străine de cizmărie, era tot atît de slobod ca şi Ibraim, care stătea în fundul patului şi fuma. Teologia celor doi prieteni era rudimentară şi neagresivă. Cunoşteau de abia elementele catechismului părintesc şi fiecare îi dăruia un larg comentar de interpretări personale şi de simţire

generoasă. Ibraim, care avea prin casă cîteva sentinţe din Coran, ştia pe dinafară vestita declaraţie a Profetului: „Cu adevărat cei ce cred (adică moslemii) şi cei ce sunt evrei, cum şi sabeenii şi creştinii şi oricine care crede în Alah şi în ziua de apoi şi care face fapte bune: unii ca aceştia nu au să se teamă, căci nu vor fi întristaţi..."

Cizmarul îşi aducea şi el aminte de judecata viitoare şi de pravila după care se va face judecata. Mai ştia un cuvînt, pe care îl auzise din gura unui preot: să păstrăm credinţa, nădejdea şi dragostea, ştiind bine că mai mare între ele este dragostea. Dar şi turcul şi creştinul poposeau la răspîntia comună şi mai presus de orice discuţiune a înfricoşatului tribunal. Creştinul vedea pe cei drepţi, aleşi de-a dreapta, veselindu-se ca Lazăr, în sînul lui Abraham... Nu ştia prea bine ce este sînul patriarhului, dar îl vedea larg şi desfătat ca o grădină. Musulmanul încredinţa pe Savu că trebuie să fie o grădină, fiindcă tot aşa a zis şi Profetul: „În grădinile Raiului, acolo intra-vor cei drepţi; şi vor fi împodobiţi cu brăţări de aur şi cu mărgăritare şi vestmintele lor fi-vor de mătase"...

Această încredinţare neclintită pe care o aveau amîndoi ducea la cealaltă, nedespărţită de ea: omul trebuie să fie bun, îngăduitor, iubitor de adevăr şi de cinste, zăbavnic la mînie şi milostiv cu toată lumea, dar mai ales cu cei săraci.

Milostenia era suprema ştiinţă şi suprema teologie a acestor oameni care citeau cu greutate cărţile lor sacre. De aceea, capitolele cele mai proprii erau cîte o pereche de încălţăminte, dăruită de Savu ultimului nevoiaş găsit pe drum, sau cîte un galben dat de turc cutărui trenţăros cu fes, din Nicopole. Uneori cei doi prieteni făceau schimb cu miluiţii lor. Savu dădea papuci la Nicopol şi Ibraim ajuta cu bani pe săracii din Turnu.

Nici unul nici altul nu-şi pusese întrebarea, nici măcar în singurătatea lui de cuget, care este legea cea mai bună, dintre cele două ale lor. Fiecare căuta la credinţa celuilalt cu smerenie şi cu respect. Aşa

voise Dumnezeu cu ei și cu părinții lor, ca unii să fie ai lui Christos și alții ai lui Mahomed.

Dar într-o zi, cei doi prieteni s-au întîlnit cu cineva mai cărturar și mai isteț ca ei, evreul Marcu Goldstein. Acesta cunoștea cîteva limbi, dintre care una moartă, citea mult noaptea și uneori și ziua, cînd îi dădea răgaz meseria lui de curelar și de reparator de hamuri. Avea o casă de copii și trăia în mare sărăcie.

Mordehai, copilul lui cel mare, într-o zi ploioasă venea de la școală. Era rău îmbrăcat și mai ales rău încălțat, căci purta niște ghete lepădate de tată-său. Savu îl întîlnește și intră cu el în vorbă :

— Al cui ești tu, băiete ?

— Al lui Marcu Goldstein, curelarul.

— Da ce sînt ghetele astea, atît de scîlciate și de rupte, din picioarele tale ?

— ...Tata e curelar, dar nu e și cizmar.

— Sînteți mulți acasă ?

— Sîntem cinci copii.

— Și unde e prăvălia lui tată-tău ?

— La gura oborului.

Peste trei zile, Savu avea gata o pereche de ghete, nici prea strîmte, nici prea largi, bune pentru Mordehai. S-a dus spre seară la prăvălia de la gura oborului, cu ghetele înfășurate în basma. Marcu Goldstein avea și atelierul și casa de locuit sub același acoperiș, aproape între aceiași patru pereți. Era o singură odaie, despărțită în două printr-un paravan de scînduri. Curelarul lucra, cu ochelari de miop, pușl călare pe vîrful unui nas uscat și încovoiat. Mordehai scria, pe tejghea, temele de a doua zi. Prin peretele de scînduri se auzea zbîrnîind restul familiei. Ivirea cizmarului a fost o mare și ciudată întîmplare pentru casa colegului curelar.

— Kir Marcule... eu sînt Savu Pantofaru... Copilul dumitale stă prost cu ghetele... și i-am adus aici o pereche de ghete. Socotesc că i le-am nimerit bunicele, dar vreau să le încerce și, dacă m-am înșelat, îi aduc sîmbătă altele.

— Domnule Savu... cine ți-a poruncit dumitale ghetele astea ?... Eu nu știu nimic...

— Fără pornneeală, kir Marcule.

— Cum aşa, dacă nu ţi le-a poruncit nimeni?...

— Lasă pe copil să le încerce... Nu e nici a supărare şi nici o pagubă... Aşa e? Ia încearcă, micule, ghetele astea.

Mordehai caută din ochi învoirea lui tată-său. Rumen şi rotund la obraz, cîrlionţat şi cu ochi frumoşi codaţi, copilul îşi lăsă, o clipă, sufletul străveziu ca unda, între învoirea aşteptată şi bucuria ghetelor noi. Curelarul, mirat de purtarea acestui om strein, şovăieşte şi se uită la Savu, ca la un ham greu de cîrpit. Ce viclenie poate să fie aici? Ce caută acest cizmar, cu înfăţişare de om cumsecade, dar cu cine ştie ce gînduri iscoditoare? În sfîrşit, lasă pe copil să încerce ghetele. Se potrivesc de minune!... puţin cam lungi la bot, dar le va pune în vîrf cîte un smoc de lînă şi treaba va fi bună. Atunci intră în prăvălie şi nevasta curelarului.

— Ce ghete bune şi frumoase!... şi tu nu mi-ai spus nimic pînă acum?

— Ce să-ţi spun, Ester, că nici acum nu ştiu ce este cu ghetele astea...

Savu stă jos pe un scaun şi prinde a zîmbi.

— Kir Marcule, staţi jos toţi!... Micule, să porţi ghetele sănătos şi să înveţi carte... Ghetele nu vă costă nici un ban... Vi le dau degeaba... Şi dacă vreţi, aduceţi încoace şi pe ceilalţi copii, care ţipă dincolo, să văd cam ce ghete să le fac...

Marcu, Ester, Mordehai, profund miraţi, se privesc unul pe altul, privesc ghetele din picioarele lui Mordehai şi nu ştiu ce să mai creadă: cizmarul e un nebun, e un duşman deghizat, ori este cel din urmă din acei *„goim tovim“* [1]) despre care istorisesc cărţile părinţilor...

Savu limpezeşte situaţia:

— Kir Marcule, ia ascultă, de cîţi ani lucrezi în Turnu?

— De aproape zece ani, de la război...

— Ei, atunci... n-ai auzit niciodată de Hagi-Papuc?

[1] Păgîni sfinţi.

— Ba da... dar Hagi-Papuc... ce vorbeşti !... a trăit pe vremea lui Herşcu Astrapole...

— Kir Marcule, Hagi-Papuc trăieşte şi azi.

Marcu se luminează :

— Ester, adu toţi copiii încoace ! Ţi-aduci aminte ce ne-a spus Ficu Bohor, de la Ruşi ? ... Dumnealui este... domnul Hagi-Papuc !...

VI

CELE TREI INELE

După Mordehai au venit la rînd toţi ceilalţi copii ai lui Marcu : Dina, Micol, Ghedalia şi Iosif, două fete şi doi băieţi. Fiecăruia Savu i-a făcut cîte o pereche de ghetişoare. Şi cînd copiii au fost încălţaţi, Savu a băgat de seamă că Ester umblă în tîrlici. I-a luat măsură şi i-a făcut şi ei o pereche de ghete cu şireturi... Cînd i-a adus-o, Ester a lăcrămat de bucurie. De la nuntă, Ester nu mai purtase ghete cu şireturi !...

Dar cum putea să rămînă fără mangîiere, acum în apropierea Paştelui, Marcu curelarul, mucenicul care trăgea la ham pentru toată familia ? Savu şi-a adunat toate puterile şi i-a ticluit şi lui Marcu o mîndră pereche de cizme...

Cunoştinţa cu Savu şi dărnicia lui au adus familiei lui Marcu cîteva zile de uimită şi stăruitoare bucurie. Marcu Goldstein se oprea uneori din lucru şi spunea Esterei :

— Blagoslovit cizmar !... Goi plăcut lui Dumnezeu ! Se întreabă rabinii noştri cum va fi bucuria din ziua lui Mesia... Iată cum va fi !... Acest străin de neamul şi de legea noastră ne-a dat să gustăm o picătură din fericirea zilelor lui Mesia...

Curelarul s-a dus să vază pe Savu, a intrat în prăvălia lui Ibraim şi a legat prietenie cu el. Mare mirare ! N-ar fi crezut Marcu, în ruptul capului, că alături

de el, în Turnu, stau laolaltă un turc şi un creştin, doi oameni îngăduitori şi milostivi cu turcii, cu creştinii şi cu ovreii! Singurul om, purtat prin lume şi politicos cu ovreii, pe care l-a cunoscut Marcu, printre toţi moşierii din Teleorman, era Nicolache Piua-Petri... Şi acum iată că Savu şi Ibraim îl întrec pe moşier.

Marcu şi-a făcut potecă, de la gura oborului pînă la cămara lui Savu Pantofaru. Ce plantă zgribulită de frig nu-şi deschide florile către soare? Ce suflet omenesc nu vine, irezistibil, spre sorgintea razelor de simpatie, trimise de alt suflet?... Marcu nu dădea prin cafenea decît la un an o dată, cînd îl poftea Piua-Petri sau vreun coreligionar, samsar de grîne... Şi uneori, cu gîtul acru de mirosul şi de praful hamurilor reparate, ar fi băut curelarul o cafea dulce şi fierbinte!... Dar cum s-o beai acasă, cînd bucăţile de zahăr sînt numărate şi cafeaua e măsurată cu ceşcuţa!...

De aceea Marcu, cînd poate, rupe o jumătate de ceas, între asfinţitul soarelui şi închisul prăvăliilor, şi dă fuga bucuros la Savu acasă. E acelaşi miros şi aceeaşi priveliştе ca şi la el, dar Marcu răsuflă un minut, lîngă ibricul care fierbe în soba cămăruţei şi lîngă înţeleptul şi filantropul pantofar.

— Domnule Savu, spune Marcu uneori, dumneata n-ai învăţat multă carte omenească, fiindcă Dumnezeu ţi-a dat de-a dreptul din ştiinţa lui... Dar cînd stau aici, în atelierul dumitale, îmi aduc aminte de acei învăţaţi ai noştri din vechime, care tîlcuiau legea şi lucrau cu mîinile, ca dumneata...

Uneori, cînd Marcu întîrzia mai mult lîngă Savu, venea şi Ibraim. Marcu nu fuma, dar bea bucuros cîteva ceşti de cafea, mai cu seamă dacă avea de lucru în noaptea aceea. Tovărăşia lor era curioasă. Marcu vorbea mult, ceilalţi doi ascultau mult. Pe lîngă Savu şi Ibraim — cugete simple şi tradiţionaliste — evreul era un intelectual. Nici Marcu nu era un rău fiu al legii lui Moise, sau un emancipat. Dar el interpreta şi raţiona asupra predaniilor părinteşti mai mult decît cei doi, fără să le dispreţuiască ori să le scoată de la locul lor. Mai era în el, fie de născare, fie din înrîurirea cărţilor citite, un fond de visător umanitarist, o

pornire nelămurită spre marile dreptăți viitoare, care, de la distanță, putea să fie tot atît de bine mesianism ca și socialism. Marcu era mulțumit că poate să-și spună gîndurile unor oameni de încredere și poate să-și împărtășească — fără ca auditoriul să adoarmă, cum pățea cu Ester — unele amintiri din cărțile citite.

Într-o seară, cîte trei prieteni stăteau, cu ușa deschisă, în atelierul cizmarului și priveau afară, printre ramurile stejarului cu frunză proaspătă, pîlpîitul primelor stele, solitoare nopții de primăvară. Din grădina lui Ibraim venea miros de pămînt răscolit cu cazmaua și miros de liliac... Marcu, cel mai simțitor la premenirea firii și la evoluția cerului de deasupra, gîndea cu glas tare, ținîndu-și cafeaua pe genunchi:

— El e unul singur, acolo sus, și noi sîntem toți copiii lui... și facem atîta gălăgie, ne luptăm unii împotriva altora, ne prigonim și ne urîm... Unii sîntem evrei, alții creștini, alții musulmani, dar sîntem toți fiii aceluiași tată ceresc... Cum ne-am despărțit unii de alții și cum am apucat care încotro?... Tot așa ca Avram cu Lot „dacă tu iai la dreapta, eu o iau la stînga, dacă tu o iai la stînga, eu o iau la dreapta“... Dar oricum o fi legea fiecăruia, e bine să arătăm că sîntem frați și că nădăjduim să ne întîlnim din nou în aceeași casă cerească și părintească.

— Adevărat, kir Marcule... dumneata, care ești om citit, știi pilda Domnului Isus Christos, cu samariteanul milostiv?

— O știu, dar povestește-o ca s-o audă și Efendi.

— Zice că un om călătorea de la Ierusalim la Ierihon prin loc pustiu și a căzut între tîlhari. Tîlharii l-au bătut, l-au dezbrăcat și l-au lăsat în drum, plin de sînge și pe jumătate mort... După cîtva timp, a sosit un preot din legea lui, dar preotul a trecut pe lîngă el și l-a lăsat așa. Mai tîrziu a trecut pe acolo și un ajutor preoțesc, dar și ăsta a avut tot atîta inimă... La urmă, a sosit și un samaritean, adică un om străin de neamul și de legea celui ce zăcea în drum. Samariteanul cînd l-a văzut i s-a făcut milă. S-a oprit, i-a legat rănile, a turnat peste răni untdelemn și vin, l-a pus călare pe dobitocul său și l-a dus la un han, unde

l-a dat în grija hangiului... Iar a doua zi, la plecare, a scos doi arginți, i-a dat hangiului și i-a zis: „Ai grijă de el și de vei mai cheltui, eu cînd mă voi întoarce îți voi da înapoi...“ Va să zică, Domnul Isus Christos ne învață că frăția și dragostea omenească n-au hotare și trebuie să se întindă și să cuprindă pe toți oamenii de orice neam și de orice lege...

Ibraim, tihnit și visător, își aduce aminte de cuvîntul din Coran: „Cei ce-și cheltuiesc averile în calea plăcută lui Alah sînt asemenea cu bobul de grîu care dă șapte spice și în fiecare spic sînt cîte o sută de boabe...

— Să vă spun, zice Marcu, o hagadă pe care am auzit-o de la un rabin și care pilduiește frumos cum trebuie să trăiască laolaltă cei de lege străină și cum unii pe alții se cuvine să se întreacă prin fapte bune și prin inimă frățească...

Acum multe sute de ani, trăia un sultan vestit de viteaz, de bogat și de isteț, iar în țara lui trăia un negustor evreu, cinstit de toată lumea și cunoscut pentru marea lui înțelepciune... Într-o zi, sultanul îl cheamă pe negustor și-i spune:

— Toată lumea te laudă pentru cumpătarea și pentru mintea ta cea mare... Te-am chemat să-mi spui în taină care este legea cea mai bună dintre cele trei de pe pămînt: legea ta ovreiască, legea mea turcească, sau legea lui Isus din Nazaret?

Negustorul rămîne pe gînduri... „Ce i-a venit sultanului? Ce întrebare poate să fie asta? Se așteaptă el, oare, să mă auză lăudînd altă lege decît legea mea și a părinților mei?... Și dacă are gînduri viclene?... Cînd voi începe să-i laud pe Moise, să-l văd deodată supărat pentru Mohamed!...“ Atunci negustorul evreu se înclină înaintea sultanului și-i spune:

— Luminate împărate, să ai răbdare și să asculți o istorie, din care înțelepciunea ta va scoate răspunsul așteptat... Era o dată, în Răsărit, un om bogat care avea în deget un inel năzdrăvan. Puterea inelului era să facă pe purtătorul lui norocos, fericit, plăcut în fața lui Dumnezeu și în fața oamenilor. Acest inel trecea din tată în fiu, în felul că tatăl lăsa inelul moștenire

celui mai iubit dintre feciori, fie că era, fie că nu era primul născut... O dată, după ce inelul trecuse prin cîteva rînduri de oameni, ajunge la mîna unui tată care avea trei feciori, deopotrivă de iubitori şi de iubiţi, deopotrivă de vrednici ca să moştenească inelul... Tatăl, iubindu-şi la fel cei trei feciori, făgăduieşte inelul cînd unuia, cînd altuia, îl făgăduieşte pe rînd la toţi trei... Cînd îşi simte sfîrşitul aproape, tatăl celor trei feciori cade în mare cumpănă şi în mare încurcătură... Cui să lase inelul moştenire? Cheamă un giuvaergiu, îi dă inelul şi-i porunceşte să facă încă două, întocmai la fel între ele, oricît de mult ar fi să coste. Giuvaergiul împlineşte porunca şi face încă două inele, atît de aidoma cu cel dintîi, că părintele, cînd le vede, nu ştie să le mai deosebească!

Atunci îşi cheamă feciorii, îi blagosloveşte pe fiecare, îi dă fiecăruia inelul făgăduit şi închide ochii... După moartea părintelui, feciorul care avea inelul rămînea stăpînul casei şi ocrotitorul familiei... Dar cei trei feciori aveau acum cîte trei inelul năzdrăvan! Mare mirare, mare zavistie şi mare forfoteală!

Cîte trei feciorii se duc să se plîngă şi să se pîrască unul pe altul, înaintea judecătorului. Fiecare avea dreptate şi spunea adevărul: tatăl îi dăduse cu adevărat, după făgăduinţă, inelul năzdrăvan... Judecătorul stă, se gîndeşte şi rosteşte:

— Nu pot să fac dreptate, pînă ce nu-mi veţi aduce aici la tribunal pe tatăl vostru, sau pînă ce inelul cel adevărat nu va deschide gura şi va vorbi!...

Acum să-mi spună luminăţia ta, zice negustorul evreu către sultan, care din cele trei este inelul cel adevărat? Tatăl îşi iubea la fel pe cîte trei feciorii şi feciorii aveau pentru el deopotrivă dragoste. Tatăl a dăruit fiecăruia inelul aşteptat şi fiecare fecior este desăvîrşit de încredinţat că el are inelul năzdrăvan!... Dar cînd cei trei feciori stăteau cu gura închisă înaintea judecătorului, judecătorul le spune:

— Inelul cel adevărat are puterea să facă pe stăpîn plăcut în faţa lui Dumnezeu şi în faţa oamenilor... Aici să se arate blagoslovenia inelului! Dovediţi fiecare, prin blîndeţe, prin îngăduinţă, prin dragoste de oa-

meni, prin milă şi prin milostenie nesecată, că inelul cel adevărat e în degetul şi în inima fiecăruia !... Pentru aceea, încheie judecătorul, amînăm judecata pînă peste vreo zece mii de ani... Pînă atunci, aveţi timp să vă adunaţi dovezile... Şi cînd, peste zece mii de ani, veţi veni din nou la acest scaun de judecată, să nădăjduim că pe el va sta un judecător mai înţelept ca mine.

Măria ta, zice evreul, vrei să stai pe scaunul judecătorului şi să deschizi procesul amînat ? [1]... Sultanul n-a mai întrebat nimic. I-a făcut negustorului un dar împărătesc şi la trimis cu pace.

VII

TURNU-MĂGURELE CHEFUEŞTE

Pe cînd cei trei prieteni se întîlneau, o dată, de două ori pe săptămînă, şi vorbeau tihnit şi înţelept lucruri sufleteşti, oraşul din jurul lor schimba în cantoarele societăţilor de export grîul în aur, primea pe uscat şi pe apă mii de butelii cu vinuri străine şi petrecea cu lăutari din amurg şi pînă în zori. Nimeni n-ar fi bănuit că, în chefliul Turnu-Măgurele, în dosul zidurilor cu coamă de olane, trei popoare şi trei religii fraternizează atît de simplu şi de nevinovat, în casa turcului Ibraim.

Venise peste judeţul Teleorman încă o recoltă îmbelşugată. În general, vreo zece-doisprezece ani, după războiul romîno-ruso-turc, au fost ani de mare prosperitate pentru cîmpiile noastre. Au fost totdeodată şi anii consolidărilor averilor nou înjghebate. În locul vechii boierimi, adunate într-un partid fără viitor şi atunci în opoziţie, creştea în zorii independenţei naţionale o vajnică burghezie, netrăită, la comă de parvenire şi de viaţă, plină de pofte şi de energii dezlănţuite. Cele cîteva case boiereşti din judeţ s-au risipit

[1] Celebra parabolă din *Nathan der Weise*, actul al treilea.

şi s-au înecat în fluxul cumetriilor cu noii stăpînitori. Prietenii şi partizanii lui Ion C. Brătianu — ajutaţi de norocul de la Plevna şi consacraţi binefăcători ai patriei prin eroismul celor rămaşi în şanţuri — ridicară deasupra ţării recunoscătoare piramida capitalistă. Arendaşii, moşierii, dregătorii, concesionarii mari şi mici ajutară opera de modernizare, adunînd mari averi şi slăvind vremea cea nouă în petreceri ca în basmele bătrîne.

Era ceasul grabnicelor prefaceri... Ţara intra şi se avînta, cu repeziciune de cataractă, în necunoscutul depărtat şi larg, ca un abis, al existenţei sale celei noi. Sfioasele tîrguleţe din cîmpiile Teleormanului, adăpate de aurul german şi englezesc, se prefăceau văzînd cu ochii. Turnu-Măgurele se răsfăţa şi se desfăta ca vechile oraşe mustrate de proorocii Sfintelor Scripturi. Alergau în Turnu tarafuri de lăutari, din toate rezervoarele ţigăneşti, existente între Carpaţi şi Dunăre. Alături de aceşti urmaşi ai lui Iubal, soseau, cu vapoarele şi cu trenul inaugurat de cîţiva ani, preotesele desfrîului şi ale aventurii. Cîntăreţe, dansatoare, pseudo-turcoaice din lupanarele bucureştene, chelneriţe şi jupînese la oteluri, se arătau în Turnu o dată cu misiţii caselor de export şi o dată cu primele transporturi din grîul teleormănean.

Trăsurile moşierilor coborau spre Turnu, trase de cîte patru cai înaintaşi, în zbieretele surugiului, în pocnetele biciului şi în viforniţe de pulbere. Otelurile şi hanurile nu puteau să prididească oaspeţii, vehiculele şi dobitoacele de ham şi de jug. Jos, la schelă, tumultul, chiolhanele şi cîntecele din oraş se repetau — cu o brutalitate sporită, populară şi marinărească — în faţa Dunării clipitoare şi vaste şi în faţa Nicopolului, încăput sub austeră stăpînire bulgară.

Nicolache Piua-Petri era tot atît de vestit şi de căutat printre pleşcaşii chefului, la Turnu ca şi la Ruşi. Cînd aflau lăutarii că arendaşul de la Negara a sosit în Turnu, porneau după el şi-l căutau pe la toţi grînarii, pe la prăvălia lui Ibraim, şi dacă nu-l găseau, puneau iscoadă la otelul Zottu.

Uneori, Ibraim ştia că amicul său a sosit în Turnu, mai întîi de la ţiganii cercetaşi.

Într-o zi de vară, pe înserate, Ibraim şi Savu Pantofaru stăteau la umbră, în grădina cu ziduri şi se bucurau în tăcere de dulcele amestec de miresme stoarse florilor de soarele încîlcit acum în crengile stejarului. Gealat, ciinele mocănesc, credinciosul lui Ibraim, dormea cu botul pe labe, la picioarele stăpînului. Marica ţiganca deretecase prin casă, pusese la loc saltelele şi pernele, scăldate în soare, şi acum, după ce îşi luase plata, după ce-şi umpluse şorţul cu toate cîte îi dăruise Ibraim din prăvălie, mai cerea şi cîţiva gologani pentru tutun...

— Boier Ibraime, îi spune Savu, după ce ţiganca pierise de la faţa locului, nu-mi place şerpoaica asta bătrînă... Poate o ştii de mult, poate ai dovedit-o credincioasă, dar eu mă scutur cînd dau cu ochii de ea... Tot ce am făcut pentru ea, tot ce i-am dăruit, toate vorbele mele bune... au alunecat pe ea ca pe o piele de şarpe...

— Nici pe mine nu mă încălzeşte, kir Savule, dar ştie turceşte şi mi-a intrat în casă de multă vreme.

Un vînzător din prăvălie veni şi vesti pe Ibraim că dom' Nicolache este aci. Ibraim ieşi ceremonios înaintea prietenului său şi-l pofti să vie să se odihnească lîngă ghiveciurile cu lămîi...

— Bine v-am găsit boierilor!... Şi bine faceţi că mă chemaţi aici, în loc tăinuit şi prea frumos...

Savu şi Ibraim înţeleseră că arendaşul vine de la una din petrecerile sale, începută poate de la amiază, dar poate şi de ieri seară... Nicolache Piua-Petri era dîrz ca puţini alţii la băute, dar după o masă lungă şi prea mult scăldată în vin, ajungea un al doilea Nicolache... Vorbea rar, suficient, măreţ şi ceea ce de obicei ascundea cu bun simţ, acum dădea pe faţă: întîmplările lui, luptele lui, necazurile lui şi vechile lui experienţe sentimentale... Beţia lui era mîndră şi narativă, fără nimic din slăbiciunile şi din accidentele celorlalţi confraţi.

Ibraim avea păreri de rău cînd vedea pe arendaş sosindu-i în prăvălie cu aerul măreţ şi pornit pe dis-

cursuri... Știa că a lăsat în urmă o petrecere de ceasuri întregi, zeci de sticle goale, o zecime de golani beți și o pungă de bani... Savu cunoștea pe Nicolache, cel de după chefuri, mai puțin decît Ibraim. Turcul porunci să-i aducă lui Nicolache un divan din casă și arendașul îl umplu cu trupul său de Samson biruit...

— Nicolache, începu cu un ton familiar Ibraim, știi prea bine că mi se umple inima ori de cîte ori te văd. Dar de ce, frate, nu te păzești mai mult de lingușitorii și de haimanalele care se țin după dumneata ?!

...Cîți au fost cu dumneata la masă ?... Cîți bani ai aruncat pe vin și pe lăutari ?... Cum se poate ca dumneata, care ești atît de înțelept și de înalt la mintea dumitale, să te lași înșelat și jefuit de caraghioșii din Turnu ?...

— Boier Ibraime... ești cuminte ca un musulman care nu bea vin niciodată... Ce să-ți răspund ? Astea sînt păcate de-ale noastre care avem slobozenia vinului...

— Nu zău, dom' Nicolache, deschise gura Savu, știi că și eu, ca și boier Ibraim, țin la dumneata și nu uit niciodată că ai venit cu doftorul Cloajă și m-ai scos din gura morții... De ce nu asculți ce spune boier Ibraim ? De ce te lași lingușit și prădat de toate puștlamalele ?

— Frate Savule și boier Ibraime, sînteți prietenii mei cei mai de aproape și voi puteți să mă cercetați pînă în fundul inimii... Știu bine ce lichele și ce borfași sînt cei ce se îmbată cu mine... Știu că hoții de țigani mă caută cu luminarea, cînd sosesc în Turnu... Fraților, îmi trebuie vinul și îmi trebuie vioara țiganului !... Tu, Savule, trăiești ca un călugăr și ca un sfînt dătător de papuci... Avut-ai tu vreo taină, vreun junghi nelecuit, la inimă ?... Știut-ai tu vreodată, ce sînt cătușele dragostei și cum poți să intri în iad din pricina unei muieri ? Dumneata, boier Ibraime, ești liniștit și prea înțelept, ca un iman... E adevărat că ai avut necazuri, cu cei ce ți-au șterpelit din avere, dar încet-încet isprăvești și ieși la mal... Te-ai însurat devreme, ai trăit ca un pașă, ai copii mari, ca mîine scapi de buclucurile din Turnu și te duci la Stambul,

să te odihnești lîngă hanum-efendi... Cu mine a voit Dumnezeu să fie cu totul altfel... M-am însurat tîrziu și m-am însurat cu o femeie sfîntă... dar sfințenia ei nu-mi ajută să-mi tămăduiesc ranele mele cele vechi și mustitoare... Fraților... și în Ianina și în Stambul și pe la gura Siretului... am lăsat cîte-o iubită, sub lespede de piatră...

În vocea lui Nicolache Piua-Petri fremătau coarde de sugrumată vijelie... Sub sprîncenele lui stufoase, pleoapele căzeau grele ca niște trîmbe de nouri, care își reținploaia...

— La Ianina, în cimitirul grecesc, am îngropat jumătate din inima mea... Iubeam nebunește pe fata unui negustor, dar ne vedeam numai la biserică... Am cumpărat pe robi și ne-am întîlnit și am vorbit... Biata mea Eftimia voia să fugă din casa părintească, fiindcă tatăl ei pusese la cale s-o mărite cu un prieten al lui, bogat și bătrîn, negustor ca și el... N-am stat la gînduri nici o clipă... Fug cu Eftimia, înapoi în țară!... Casa Eftimiei și casa negustorului care voia s-o ia de soție erau amîndouă pe țărmul lacului, aproape una de alta... M-am înțeles cu Eftimia să fugă din iatacul ei, cu fereastra spre lac, într-o noapte de noiembrie, cînd toate stelele sînt stinse... A legat o frînghie de stîlpii ceardacului și-a alunecat la vale... Sub ceardac o aștepam eu cu barca... Dar ne vînduse cineva dintre slugi... Oamenii negustorului de care fugea Eftimia mă urmăreau fără să știu... Cînd am prins în brațe pe draga mea și am întors luntrea spre larg, a bubuit noaptea și au trecut prin mine două gloanțe și prin Eftimia trei, dintre care unul drept prin inimă...

N-am mai știut nimic, decît cînd am deschis ochii la spital... A fost mare zurbă, cercetări, proces... Dar eram prieten cu Izet-Pașa — de care ți-am vorbit de multe ori — și Izet-Pașa a stins procesul și mi-a făcut vînt din Ianina... Am apucat, doar, după ce m-am înzdrăvenit, să mă duc o dată la cimitir și să văd, pe crucea de la căpătîiul ei, poposind doi porumbei albi...

Aceste zguduitoare amintiri, petrecerea de abia ter-

minată şi vrăjitele viori ţigăneşti biruiau acum pe Nicolache Piua-Petri. Două şiruri de lacrimi curgeau din pleoapele lui grele şi închise.

Ibraim se ridică, subţire şi sacerdotal, în burnuzul lui de mătase şi trecu o mînă mîngîioasă pe fruntea lui Nicolache...

— Odihneşte-te, frate... Eu şi cu Savu trecem în prăvălie...

Apoi, pe divanul din fund, între patru ochi, cu Savu :

— Mu't mi-e drag Nicolache ! Ce spune el scormoneşte inima ca o mancа... Multe zac ascunse în sufletul omului... Dumnezeu unul singur le ştie !

VIII

PĂSĂRI DE PRADĂ

Vremea trecea. Ibraim scosese, cu proces, o parte din avere, vărsase în punga avocaţilor altă parte şi acum, resignat cu ce-i mai rămăsese, voia să vîndă prăvălia, cu case cu tot şi să se întoarcă lîngă ai săi. Se mai dusese de două ori la Stambul, intrase în vorbă cu nişte greci din Pera — care aveau rude angrosişti în Bucureşti — dar nu ajunsese la nici o înţelegere. Negustorii din Turnu şi toată clientela lor şi toţi oamenii de afaceri ştiau că Ibraim e pe cale să-şi desfacă prăvălia toată şi să plece din ţară. Aflase despre planurile turcului şi Tache Chimigea, hangiul de la Putineiu, şi venise de cîteva ori pe la Ibraim să vorbească cu el şi să-l întrebe cam la ce preţ se gîndeşte. Cînd au auzit samsarii că Tache Chimigea, cîrciumarul de la Putineiu, vrea să ajungă proprietar şi băcan în Turnu, şi-au adus aminte, batjocoritori, de salcie şi de scroafă, dar n-aveau dreptate, fiindcă Tache Chimigea era cel mai bogat şi mai bine dispus muşteriu din cîţi trataseră cu Ibraim. Ar fi voit Chimigea să-şi deschidă inima către Piua-Petri, bun prieten al lui Ibraim, şi să scurteze astfel toate potecile şi toate dibuielile. Dar cîrciu-

marul simţea, faţă de Nicolache, ruşinea încăpăţînată a golanului de pînă ieri, care nu-şi poate îngădui atitudini de egalitate faţă cu „boierul" ciupit de el, sistematic, de la vin, de la masă şi de la orzul cailor. Tache Chimigea era acum mai bogat decît Piua-Petri. Fără să ştie nimeni, el se vîrîse în treburi de grîu şi de export, lîngă cîţiva dintre clienţii lui, mai puţin boieri, şi acum avea îngropată, sub temelia sobei, o vadră de aur englezesc.

Tache Chimigea, în ciuda samsarilor turneni, s-a suit în salcie de-a binelea. Dacă nu a cumpărat băcănia lui Ibraim, a cumpărat mai tîrziu două oteluri în Turnu şi o moşie întreagă aci peste Olt, în Romanaţi. În sfîrşit, peste un sfert de veac, unul din feciorii lui era să ajungă consilierul tronului.

Se împlineau cinci ani de cînd Savu Pantofaru se adăpostea în chilia lui Ibraim. Rob cu toată inima asprului canon, dat de pusnicul Silvestru, pantofarul lucra cu mîini miraculoase — ca ale piticilor cizmari din basmele nordice — cînd o serie de încălţăminte plătite, cînd o serie de încălţăminte de pomană...

Ghetele plătite de boieri odrăsleau opincile şi bocancii daţi de pomană celor desculţi. Îşi împlinea canonul şi-şi revărsa acum milostenia asupra pescarilor de lîngă Dunăre şi asupra calicimii din Nicopole.

Ibraim, mereu departe de familia lui, şi sihastru în casa şi în prăvălia lui, se sprijinea pe prietenia lui Savu, ca pe braţul unui frate. Se gîndise de multe ori: ce să facă el cu Savu, cînd o vinde prăvălia? — şi ajunsese, regulat, să-şi răspundă sieşi: trebuie să iau pe Savu cu mine la Stambul! Ibraim cugeta: sînt destui săraci şi în Stambul, cît despre cei ce au nevoie de ghete bune, de papuci de piele de căprioară şi de pantofi: sînt mai mulţi decît îi trebuie lui Savu!...

Ştia de proiectele şi de treburile lui Ibraim şi Marica ţiganca. Iar Marica le destănuise lui vătaşu Biolan, şeicul unui trib de ţigani zavragii, care cutreiera Muntenia, de la gura Cernei şi pînă la gura Ialomiţei. În aceste zile de mari prefaceri în ţara noastră, cetele ţiganilor nomazi erau semnul dezordinei primordiale şi al haosului social din care voiam să ne eliberăm... Deo-

sebiți de țiganii mînăstirești, acum înfrînți și subjugați vieții sedentare, țiganii zavragii erau urmașii autentici și direcți ai hoardelor vagabonde, pornite în lume o dată cu aurora omenirii.

Ispravnicii, zapciii și pomojnicii de acum o jumătate de veac aveau ca îndeletnicire de frunte să urmărească toată vremea pe acești țigani și să descurce, cu călărașii după ei, furtișagurile, spargerile și potecile vicleniei țigănești. Nu arareori, țiganii strîngeau de gît, ori înfigeau un cuțit în pieptul gospodarului deșteptat în ora prădăciunii.

De unde izvorau acești primitivi, care știau, afară de limba țigănească, și ceva turcește? Se pare că după războiul din 1877-78 și după ridicarea Bulgariei independente, nomazii din peninsula balcanică se retrăseseră pe nesimțite la miazănoapte de Dunăre, în țara grîului, a laptelui și a mierii.

Vătașul Biolan era unul dintre monarhii cu cojoc pînă la genunchi, cu căciula neagră, frîntă la o parte, și cu cizme crețe, care guvernau aceste triburi de pleșcași. Marica țiganca era din șălașul lui și rudă cu el, dar din zile vechi rămăsese cu alți țigani, în niște gropnițe de la marginea Turnului, și acum bordeiul ei era loc de popas și post de observație, pentru iscoadele și combinațiile împăratului nomad.

Marica știa că Ibraim a isprăvit procesul cu foștii lui tovarăși și că a scos de la ei despăgubiri de vreo mie de poli. Unde pusese turcul aceste parale?... Cu toate că era atîta vreme de cînd Marica venea și scutura covoarele lui Ibraim, ea nu putea să spună hotărît dacă turcul își ține banii în sipetul din casă, în lada din prăvălie ori în niște tainițe cu uși de fier, din fundul pivniței... Vorbise cu Biolan de mai multe ori, și, în inima ei neagră, vînduse pe Ibraim fără pic de remușcare. Vătașul îi răspundea, socotit și plin de experiență:

— Buzdruno, unde-și ține turcul paralele? Asta trebuie să mi-o spui!... Altfel bucluc. Dacă turcul e tare de boacă și nu ne spune scurt unde sînt banii, atunci ne încurcăm... Poate îl chinuim rău, poate îl omorîm la înfierbîntare, poate zbiară și prind alții de veste.

— Manușule, răspundea țiganca, banii turcului tre-

buie să fie în sipet şi dacă sînt în altă parte vi-i spune turcul... Să ştiţi numai ce să-i faceţi. Trebuie să vă scăpaţi pe Gealat şi de sfîntoiul ăla de Savu Pantofaru... De Gealat vă scap eu, atunci seara, cînd o fi să intraţi la turc... Pantofaru doarme în odaia de la poartă... e destul de departe de acolo şi pînă la iatacul lui Ibraim. Ori îl lăsaţi pe pantofar să doarmă şi-i puneţi streajă la uşă... ori îl strîngeţi de gît... E mai bine să-l lăsaţi să doarmă şi să-l păziţi, pînă cînd isprăviţi cu turcul... Dacă o trebui să-l omoriţi pe turc şi voi ieşiţi fercheşi din daraveră, atunci, pînă una-alta, cade leapşa pe Savu Pantofaru şi avem vreme să ne strecurăm dincolo peste Dunăre.

Marica şi vătaşu Biolan ţeseau acest painjiniş drăcesc în întunericul bordeiului de la margine. O pădure de boji cu struguri negri şi de lauri cu nucile plesnite înconjura bordeiul, creşteau pe coama lui şi-l făcea de nerecunoscut pentru ochii trecătorului străin...

Stăteau amîndoi tolăniţi pe nişte chilimuri, luate pradă la o spargere şi trăgeau din nişte lulele. Marica se ridică în genunchi şi scotoci cîtva timp în păturile brîului ei lat şi nărînzat... Găsi un ştergar mototolit, cu o cheie legată la unul din colţuri...

— Uite cheia de la uşa turcului... I-am ciordit-o astă-toamnă şi el a făcut alta la fel ca ea... Broasca a rămas tot aia şi am încercat-o cu cheia asta acum în urmă. Merge bine... Turcul crede că a pierdut cheia în hazna... Cînd închide seara uşa pe dinăuntru, nu lasă cheia în broască, o ia la el, ca s-o aibă sub pernă şi s-o dea pe fereastră băiatului care-i aduce cafeaua. Ăla deschide uşa dimineaţa... M-am gîndit şi într-altfel : dacă turcul lasă cheia în broască şi nu puteţi să mai deschideţi pe dinafară, atunci împingeţi zdravăn de uşă, că pervazul e răscopt şi scoaba iese afară !...

— Aferim, buzdruno ! că deşteaptă mai eşti ! Şi dacă uşa zbiară de umple lumea şi dacă turcul se deşteaptă, rămînem cu coada lui Gealat !...

— Atunci călcaţi-i prăvălia... Lăsaţi-l pe turc în pace. Intraţi în prăvălie prin uşa din dos... Are numai lacăt şi toate lacătele ascultă de voi... Călcaţi-i prăvălia şi luaţi ce găsiţi, în tejghea şi în lada de fier...

— Şi dacă nu găsim nimic, ne procopsim cu măslinile şi cu rahatul turcului...

Aşa urzeau, discutau şi se certau, seri întregi, vătaşu Biolan şi Marica ţiganca, în bordeiul ei de la marginea Turnului. Pregătind prădarea lui Ibraim şi aşteptînd ceasul cel mai potrivit, vătaşul şi cu salaşul lui, tăbărît mai încolo, pe lîngă Olt, făceau alte prădăciuni mai mici, dar la depărtări foarte mari, aşa încît fulgii de găină să nu se afle niciodată lîngă vizuina vulpii.

Intr-o seară din octombrie, pe o vreme de zloată şi de ceaţă, în bordeiul Maricăi, vătaşul Biolan cu cinci zavragii de ai lui stăteau lîngă focul din vatră... Treburile se încurcaseră. O năvală de noapte, la un conac boieresc de lîngă Craiova, ieşise prost şi un zapciu isteţ din partea locului era pe urma ţiganilor... Salaşul trebuia să se mute degrabă, ori spre Brăila, ori dincolo spre Samoviţ... Acum, la repezeală, trebuia o pleaşcă grasă şi sorţul căzuse, în noaptea asta, pe Ibraim...

Marica spălase cîrpeturi toată ziua, la Ibraim acasă, într-o magherniţă din dos... La plecare, îi dăduse lui Gealat să mănînce o cheftea, pregătită din vreme. Acum stătea, între cei şase ţigani, mai infernală decît toţi laolaltă :

— Acu e acu !... Eu plec drept spre podul Oltului... Nu săriţi peste poartă, că este aproape de odaia lui Savu... Urcaţi-vă pe zid şi de pe zid suiţi-vă în copac şi din copac lăsaţi-vă devale la uşa turcului... Gealat a amuţit, turcul doarme greu... I-am pus eu un descîntec la pragul uşii... Savu doarme cu sfinţii... Hai, manuşule, mişcă-te !

IX

UN EPISOD INTUNECOS

Ţiganii se pregătiră de lucru. Erau toţi spărgători încercaţi. Fiecare avea scrise pe faţă, ori pe spinare, ori măcar în amintire, cîteva prădăciuni şi cîteva vărsări de sînge. Iscru şi Paşol făcuseră şi cîte un an de

pușcărie. Paraipan era lat și puternic ca un urs. Sfîrnoagă era ager și mlădios ca o vulpe. Bate-n-loc era mare strateg, dar și cel mai fricos dintre ei. De aceea el era, de obicei, cel ce rămînea afară și observa vecinătățile.

Intrară în oraș, unul cîte unul, și fiecare cu treabă. Un topor în mînă, o căldare în spinare, o traistă ori un sac la subțioară, sînt semnele muncii și ale cinstitelor îndeletniciri. Dar fiecare mai avea în sîn cîte un cuțit și trei dintre ei, între care și vătașul, și cîte un pistol. Era toamnă tîrzie, ploua, gemea vîntul prin înfundături și tot tîrgul, afară de oteluri și de cîrciumă, se culcase...

Savu nu dormea. Lucrase pînă tîrziu, sub lampa lui, la o pereche de ghete poruncite și acum, după rugăciune, stătea și medita... Afară se răsuceau, în vînt și în ploaie, copacii din grădină și stropii nevăzuți izbeau, toane-toane, în ușă și în geam. În odăița lui Savu era cald. Munca zilei mîna somnul înainte, ca pe un cîrd de oi care se întorc la staul. Savu se întreba umil și grijuliu: „Oare cît va mai îngădui Domnul să poposesc, sub streașina acestui prieten, și cînd va veni porunca de plecare?...“

Cînd era să-l fure somnul, Savu aude niște zvîcnituri în ușa lui și apoi un geamăt lung. Se ridică din pat și ascultă... Zvîcniturile s-au făcut slabe de tot și geamătul nu se mai aude.

Savu deschide ușa încet și vede ceva lungit pe prag... Se aplecă pe brînci și distinge pe Gealat în agonie... Cu coada lui, prinsă de spasmul morții, izbea mîinile și obrajii lui Savu...

„Ce să fie asta? se întrebă pantofarul, cuprins de milă și de bănuieli. Moare Gealat de bătrînețe ori otrăvit de un dușman...“

Dar nu-și isprăvește gîndul și vede înainte-i o mogîldeață care-i fluieră șerpește:

— Intră înăuntru și taci că te omor!

Era Pașol care făcea de streajă în mijlocul grădinii și care prinsese de veste că Savu a deschis ușa... Lui Savu i-a trecut prin minte ca fulgerul: „Doamne, ajută-mă să nu fac moarte de om!“ și a sărit peste trupul lui Gealat drept în burta țiganului.

Paşol, care nu se aştepta nici la un atac de jos în sus nici la această agilitate de pisică sălbatică, s-a dus peste cap cu pistol cu tot... Din cîţiva pumni, daţi la tîmplă, ţiganul s-a muiat ca o cîrpă... dar răbufnelile şi gîfîielile luptei, cu tot vîntul şi cu toată ploaia, au ajuns la auzul lui Bate-n-loc, care veghea sus în stejar... Un miorlăit autentic şi lugubru l-a zguduit pe Sfîrnoagă, paznic la uşa lui Ibraim. (Marica avusese orbu găinilor!... Uşa nu se deschisese; mai avea alt secret pe dinăuntru.) Biolan, Iscru şi Paraipan erau în prăvălie. Goliseră tejgheaua — aramă şi argint!... şi acum descîntau casa de fier şi aurul din ea...

Savu, în rostogoleala lui cu Paşol, a simţit pistolul căzut... L-a găsit şi l-a ridicat... A înţeles într-o clipă cum stau lucrurile: „Ibraim e prădat!... Ăsta mă păzea pe mine... Tovarăşii lui sînt ori în casă ori în prăvălie... Doamne, ai milă de mine!...“

Pantofaru s-a strecurat pe lîngă curpenii de viţă, spre fereastra lui Ibraim, ţinînd pistolul întins: „Slobod pistolul şi trezesc pe Ibraim, ori sperii pe tîlhari...“ Dar cînd Savu se strecura pe lîngă viţă, printre viţă şi zidul casei se strecura Sfîrnoagă... L-a lăsat pe Savu să treacă şi i-a ieşit deodată, în spate, cu cuţitul în mînă... A ridicat cuţitul şi s-a repezit în ceafa lui Savu... Dar Savu s-a ferit de un curpene, care-i venea la gît, şi braţul ţiganului s-a teşit pe spinarea lui Savu şi a lovit în gol... Savu a întors pumnul care ţinea pistolul şi în scăfîrlia ţiganului răscăcărat a slobozit, cu tocul pistolului, o lovitură năprasnică...

În stejar, miorlăiturile cotoiului erau tragice. Savu s-a uitat bine prin întuneric la motanul care miorlăia şi a descărcat pistolul, nu chiar în ţintă, ci pe alături... Şi hurr!... prin crengile stejarului o matahală cade la picioarele lui Savu:

— Mîncate-aş! nu sînt cotoi, sînt ţigan! Să nu mă omori de tot, lasă-mă aşa pe jumătate. Hauleu, mamă, rău m-a împănat!...

Savu se repezi şi trînti cu putere de uriaş uşa prăvăliei în nasul celor ce auziseră detunătura pistolului. Trase zăvorul, puse drugul de fier şi prăbuşi, în cîteva clipe, la gura uşii, toată lemnăria de sub stejar...

Ibraim se trezise şi întreba, prin gratia ferestrei, cu două pistoale în mînă :

— Cine e acolo ? Savule, tu eşti ?... Cine este în prăvălie ?...

— Boier Ibraime trage la pistoale să se audă în tîrg şi să vie paznicii... Tîlharii, boier Ibraime !... Ne-au prădat tîlharii !...

Şi Savu, ţinînd mîinile în beregata lui Bate-n-loc, striga din răsputeri :

— Ajutor ! Ajutor ! Săriţi !... Tîlharii !...

— Tîlharii sînt, mîncate-aş... (gîfîia Bate-n-loc)... dar nu mă strînge aşa de gît că rămîi fără ochi !... Îmi ies ochii din cap !...

— Ţigane, cîţi sînt în prăvălie ?...

— Apoi cîţi să fie n-aş fi avut parte de ei !... Iaca trei sînt...

Afară la poartă şi pe la uşa prăvăliei se auzeau glasuri şi se vedeau mişcîndu-se cîteva lumini...

— Boier Ibraime, aprinde lampa !...

Cineva întrebă de afară :

— Ce este, Savule ?

— Sînt hoţii în prăvălie... Păziţi în faţă să nu scape... Şi aici sînt cîţiva.

Dar Savu, cu mîinile-n gîtul lui Bate-n-loc, simţi că un fulger dureros îi trece printre coaste şi se prăbuşi în întuneric, cu Bate-n loc sub el şi cu Sfîrnoagă deasupra lui !

X

INTRE PATRU OCHI

Sfîrnoagă şi cu Bate-n-loc au scăpat. Pînă să iasă Ibraim din casă şi să dea iureş lumea adunată afară, cei doi ţigani s-au căţărat în copac — Bate-n-loc uşor rănit, Sfîrnoagă dezmetecit — şi din copac au încălecat zidul şi s-au făcut nevăzuţi. Au prins pe Paşol, care nu-şi venise bine în fire, şi pe cei dinăuntru.

Savu s-a trezit la spital, cu Ibraim la căpătîi. Sfîrnoagă înjunghiase cu sete, dar fără să-şi chibzuiască

lovitura. Izbise pe Savu în partea dreaptă şi inima rămăsese neatinsă. Mersul tămăduirii a fost fericit şi pînă la Anul Nou, pantofarul a fost iar pe picioare.

Cît a stat la spital, Ibraim, Nicolache Piua-Petri, curelarul Marcu şi alţi prieteni mai umili n-au lipsit de lîngă patul lui. Aşteptîndu-şi deplin vindecare, Savu a trăit ceasuri de mare odihnă sufletească. I se părea că boala lui de azi este un adevărat concediu, dăruit după atîţia ani de încordată străduinţă şi de îndeplinire a canonului, pus asupră-i. Se simţea nevrednic să mulţumească lui Dumnezeu că scăpase viaţa unui om, în schimbul celeilalte pe care o răpusese... Şi admira, cu naivitate, dumnezeiasca punere la cale care îl ajutase să se mîngîie cu mîntuirea lui Ibraim de pierzania lui Mahmud.

Cînd a fost să iasă din spital, Ibraim a venit să-l ia pe Savu cu trăsura şi l-a dus acasă cu aceeaşi sărbătoare sufletească, cu care l-ar fi dus pe marele vizir. Savu a vroit să tragă la cămăruţa lui, dar Ibraim i-a spus: „Frate Savule, odaia ta e dincolo, în casă. Cît ai stat tu în spital, pe aici s-au schimbat lucrurile. Vom vorbi pe urmă."

Cu adevărat, Ibraim, în urma prădăciunii ţiganilor, se zorise să isprăvească şi să-şi desfacă toate chiotorile. Vînduse şi casa şi prăvălia tot foştilor tovarăşi — acum chiaburi şi băcani mari — şi mai întîrzia pînă la darea şi luarea în primire. Noii stăpîni începuseră să facă schimbări şi reparaţii.

Savu şi-a găsit, în odaia lui cea nouă, toate sculele lui de cizmărie şi, cu bucuria reîntîlnirii, a început iar să lucreze. Ibraim spunea pretudindeni: „Savu mi-a scăpat viaţa... Savu de aci înainte este şi mai mult ca pînă aci, fratele meu... Savu va trăi, în casa mea, toate zilele vieţii lui."

Pantofaru vedea cum sporise prietenia şi dărnicia lui Ibraim, şi în cugetul lui se găsea la o răspîntie: „Să-l las pe Ibraim în gîndurile şi în căldurile recunoştinţei lui, ori să-i spun tot adevărul? L-au ştiut numai doi oameni, dintre care unul era duhovnic şi este azi în ceruri... Să-i spui şi lui Ibraim taina mea... El vrea să mă ia cu el la Stambul... Pot să mă leg

de el, pînă ce nu voi isprăvi canonul meu? Pot să intru în casa lui, pînă ce nu-l voi întreba : Tu ştii că eu am omorît pe Mahmud ?"

Ibraim, din parte-i, se deprinsese desăvîrşit cu gîndul că pleacă împreună cu Savu şi vestise pe feciorii lui din Stambul că-şi aduce prietenul care i-a scăpat viaţa şi averea... Savu, ori de cîte ori Ibraim aducea vorba de plecarea la Ţarigrad, răspundea nehotărît :

— Să vedem, boier Ibraime. Să dea Dumnezeu să fim sănătoşi... Cînd o veni ceasul vom vorbi.

— Frate Savule, îi spuse Ibraim într-o seară, mă duc mîine la aghenţie, să scot bilete pentru vapor...

Pantofaru se opri din lucru, îşi puse braţele unul peste altul şi tăcu un răstimp.

— Să iai, boier Ibraime, dar unul pînă la Stambul şi altul pînă la Brăila...

— De ce aşa, frate Savule ?

— Boier Ibraime, m-ai primit în casa dumitale cu mare bunătate şi cu mare dragoste frăţească. Prietenul nostru, boier Nicolache, a fost naşul prieteniei noastre.

— Frate Savule, aşa a fost acum şase ani cînd ai trecut pragul casei mele... Dar astăzi, pentru sufletul meu, vii la rînd după tata şi după mama... Mi-ai scăpat viaţa şi mi-a scăpat averea... Un turc nu uită niciodată o asemenea binefacere. Numai Dumnezeu poate să-ţi plătească pentru fapta făcută... Şi cum ai făcut-o ? Ţi-ai pus viaţa pentru mine !... Ai fost înjunghiat în locul meu... Sîngele tău l-ai vărsat pentru mine !...

Ibraim vorbea cu zguduitoare însufleţire. Sub lacul molcom şi lenevos al atîtudinii orientalului, recunoştinţa lui păstra — sigilate — izvoare clocotitoare şi abundente.

— E adevărat, boier Ibraime... Dumnezeu mi-a ajutat să-ţi fac un bine... Dar dumneata nu ştii de ce Dumnezeu m-a trimis pe mine şi nu pe altcineva...

— Asta o ştie numai Alah, frate Savule. Cum o să ştii dumneata ?

— Ascultă, boier Ibraime... Dumnezeu mi-a fost mult milostiv şi mi-a dat un semn mare... Din tot ce-am făcut eu pînă azi nimic n-a fost mai mult pe placul inimii mele decît întîmplarea cu dumneata...

— Şi eu tot aşa zic, frate Savule, şi pentru asta nu te mai pot scoate din sufletul meu şi vreau să rămîi în casa mea, pînă cînd ne-o chema Atotputernicul...

— Boier Ibraime, aşa să fie, dar trebuie să-ţi destăinuiesc, întîi, o faptă pe care n-o cunoşti şi n-o bănuieşti... Anul trecut, prietenul nostru, boierul Nicolache, ne-a spus, colea în grădină, o taină care ne-a făcut să plîngem... Am şi eu o taină — mărturisită de mult duhovnicului — mai grea şi mai posomorită decît taina lui Nicolache...

— Frate Savule, deschide-ţi inima şi vorbeşte, dacă crezi de cuviinţă... Dar cum poate să te oprească taina dumitale, ca să mergi cu mine la Stambul?

— Sînt cincisprezece ani, boier Ibraime, de cînd umblu pe un drum răzleţ şi nebunesc... Toată lumea mă socoteşte ieşit din minţi şi căzut la patima sfinţeniei... Ia, un biet amăgit de duhuri şi de arătări... Am dat toată averea la săraci; o dau şi azi, pentrucă tot ce agonisesc se topeşte în încălţăminte dată de pomană... Boier Ibraime, eu, cu asta, împlinesc o poruncă aspră pe care mi-a dat-o duhovnicul Silvestru, acum cincisprezece ani... Dumneavoastră, musulmanii, n-aveţi spovedanie şi n-aveţi duhovnic... Aşa este legea dumneavoastră şi aşa v-a lăsat Dumnezeu... Noi creştinii ne mărturisim la duhovnic şi porunca dată, adică ispaşa socotită de cuviinţă, este mai puternică decît porunca împăratului... Am făcut un păcat greu, boier Ibraime, şi duhovnicul meu m-a legat pe toată viaţa.

— Aşa e legea voastră, frate Savule... păstraţi-o aşa precum v-au dat-o proorocii voştri şi părinţii. Ei au fost mai înţelepţi decît noi cei de azi...

— Păcatul meu, boier Ibraime, este un omor... După ce s-a predat viteazul vostru muşir Osman, soldaţii lui — prizonieri — au început să treacă, pe aici pe la Turnu, spre inima ţării... Vreo două sute

au ajuns la noi, la Rușii de Vede... Nenorocul meu a fost că un sergent din escortă era prieten cu mine, din copilărie... M-am dus cu el la cîrciumă, s-au strîns acolo și alți prieteni și ne-am îmbătat cu toții, dar eu mai mult decît ei toți...

Sergentul prieten cu mine — nu așa beat precum erau ceilalți — mai avea să îngrijească de găzduirea cîtorva prizonieri. (A doua zi porneau spre Pitești.) M-am ținut grapă de el... Mi-e jale și rușine, boier Ibraime, și plîng cînd mi-aduc aminte... Diavolul intrase în mine: „Omoară și tu un turc!" I-am spus sergentului (cum i-oi fi spus, că eram beat mort): „Mă, vreau să omor și eu un turc!" Ala, care mai avea ceva minte în cap, și-a văzut de treabă... Între prizonierii pe care îi ducea la cvartir era și bietul Mahmud, bolnav de lungoare, subțiratec și frumos ca un sfînt fără carne... Diavolul m-a biruit! Am rămas afară în zăpadă, lîngă Mahmud, iar sergentul a intrat cu ceilalți prizonieri în curtea unei biserici, unde erau chilii pregătite... Sergentul voia să-l ducă pe Mahmud la o gazdă mai bună... M-am repezit atunci ca o fiară și l-am ucis pe Mahmud... și am căzut și eu lîngă el, mort de beat... A doua zi, am aflat din gura sergentului isprava pe care o făcusem și cum că bietul Mahmud zace ascuns în zăpadă!...

Din ceasul acela, boier Ibraime, Savu Pantofaru, ăl de pînă aci, s-a năruit și alt Savu Pantofaru a venit în locul lui... Noaptea, fără să mă știe și fără să mă vadă nimeni, m-am dus la cimitir, am deschis bolta mormîntului părintesc, l-am adus pe Mahmud și l-am culcat lîngă părinții mei... Vreo două luni după aceea, n-am mai fost nici cu viii nici cu morții. M-am îmbolnăvit de lungoare și am zăcut, dus pe lumea cealaltă... Boier Nicolache mi-a adus pe doctorul Cloajă — Dumnezeu să-l ierte! — și m-a scăpat...

Cînd am fost deplin sănătos, m-am dus și mi-am spus păcatul unui sihastru de la schitul Negara, duhovnicul cocoanei Cleopatra, Silvestru, de care oi fi auzit și dumneata!... Era înfricoșat călugărul!... Fu-

sese ostaş în tinereţe şi venise în mînăstire plin de sînge... Dar de cincizeci de ani era călugăr! Şi faptele pocăinţei lui cutremurau toate satele de primprejur... M-a ascultat, m-a judecat şi m-a osîndit: „Să pribegeşti toată viaţa, fără cămin şi fără legătură căsătorească... Să munceşti şi să cerşeşti. Să lucrezi cu mîinile tale şi să dai de pomană o mie de perechi de încălţăminte... Şi cînd vei găti o mie de perechi de încălţăminte, date de pomană, unul din copiii botezaţi de mine (în vremea aceea preot şi duhovnic) va dezlega legătura pe care eu o pun acum asupra ta şi Dumnezeu te va ierta!..."

— Aspră şi înfricoşată legătură, frate Savule! Da' ce să faci!... aşa ţi-a poruncit imanul vostru, aşa rămîne... Eu unul, după capul meu, socotesc că pentru Mahmud a fost o despovărare... L-ai trimis lui Alah mai degrabă şi i-ai scurtat toate suferinţele... Dar sufletul tău a rămas legat în lanţuri...

— Aşa, boier Ibraime,... Şi port lanţurile astea de cincisprezece ani!... Am făcut pînă acum şi am dat de pomană peste cinci sute de perechi de încălţăminte... Duhovnicul mi-a spus: „Dumnezeu poate să-ţi micşoreze ori să-ţi şteargă canonul, ca un împărat prea milostiv..." Dar eu lucrez fără preget şi nu mă simt de loc împovărat... De altă parte, semnul pe care mi l-a trimis cu dumneata mi-a umplut inima de lacrimi de cucernicie!... Cît e de bun stăpînul cu sluga lui netrebnică!...

— Acum înţeleg, frate Savule... Ai pus viaţa lui Ibraim în locul vieţii lui Mahmud... Cu adevărat, Alah e Domnul puterii şi al îndurării!...

— Am stat atîta timp sub acoperişul casei dumitale... Mă întrebam cu grijă uneori: „Aşa spune canonul? Unde e porunca de pribegie? Eu m-am aciuat pe lîngă Ibraim şi mă fac a uita că sînt blestemat să n-am cămin..."

— Savule!... era poruncă de la Alah. El ştia de ce te-a trimis la mine!... Dar ascultă, frate, aceste cuvinte din Coran, pe care le-am învăţat în copilărie: „O, voi oamenilor, nu sînteţi decît nişte calici în faţa lui Alah! Ci Alah este cel bogat şi cel prea

mărit... Dacă voieşte, poate să vă şteargă de pe pămînt şi să aducă o făptură nouă"... Şi apoi ascultă mai departe: „Nici un suflet greu împovărat nu trebuie să poarte povara altui suflet; şi dacă cel ce este greu împovărat cheamă la sarcina lui, el nu va fi de loc despovărat, chiar dacă ar fi alăturea de el o rudă"... Tot ce mi-ai spus este pricina lui Alah. El te-a împovărat, el te va despovăra! Şi povara ta poţi s-o porţi şi în ţara ta şi în ţara mea... Atunci, spune-mi de ce vrei bilet numai pînă la Brăila? De ce nu mergi cu mine pînă la Stambul?

— Boier Ibraime, voi veni mai tîrziu... Ţi-am spus tot adîncul sufletului meu şi eşti al doilea, după duhovnic, care a auzit taina mea, fiindcă fără să ştii şi fără să vrei mi-ai adus mare uşurare şi mare mîngîiere... La început, cînd nu mă spovedisem încă pusnicului Silvestru, îmi venea să plec în ţara turcească şi să caut pretutindeni nevasta şi copiii lui Mahmud şi, cînd i-oi găsi, să le spun: „Sînt robul vostru! Am venit să vă slujesc pînă la moarte!" Boier Nicolache, îndemnat de Dumnezeu, m-a adus în casa dumitale... Te-am privit cu drag, ţi-am fost credincios de Gealat... şi am voit să mor ca Gealat, pentru dumneata, doar-doar... oi stinge de la inimă focul că am omorît pe Mahmud...

Savu se îneacă şi plînge ca un copil. Ibraim lasă să-i lunece, din ochii lui adînci şi negri, două lacrimi, care se pierd în barba-i de sultan.

— Frate Savule, — ia cuvîntul Ibraim, îngînînd rîsul cu plînsul — de ce mă faci să calc Coranul? De ce mă faci să iau în spinare jumătate din povara dumitale? Lasă-l pe Mahmud în pace! El este azi prea fericit, în raiul lui Alah!... De ce să-ţi răscoleşti inima şi de ce să sîngerezi aşa?... Să-ţi vorbesc ca un negustor: Ai făcut o datorie mare, ai cumpărat o corabie de marfă... Şi de atîţia ani de zile, plăteşti cinstit, plăteşti mereu!... Ba încă ai scăpat de la moarte şi pe unul din fraţii celui căruia eşti dator... Atunci, linişteşte-te şi înseninează-te!... Hai cu mine la Stambul; eşti făcătorul meu de bine şi fratele meu... Plăteşte-ţi datoria, cum îţi cere legea du-

mitale şi odihneşte-ţi bătrîneţele, lîngă mine, în căsuţa mea din Eyub...

— Voi veni, boier Ibraime, dar nu acum, la dumneata... Canonul meu îmi cere pribegie, sărăcie, vînt şi ploi... În casa dumitale dau de odihnă şi de boierie... Mai lasă-mă pe meleagurile mele... Dar îţi dau cuvînt prietenesc că mă voi sili să te ascult şi să viu lîngă dumneata cît mai curînd... Îţi voi trimite epistolă şi îmi vei răspunde cu epistolă, ori altfel, prin vreun călător de încredere.

— Bine, frate Savule... Mi-ar fi fost drag să plecăm împreună, dar mă mulţumesc şi cu cuvîntul pe care mi l-ai dat... Mai rămîi, fă cum te îndeamnă inima şi îţi porunceşte biserica dumitale, dar să ştii că în Stambul ai un prieten turc, îndatorat dumitale pînă la moarte. Ce-oi avea dumneata cu Mahmud e altă socoteală... Mie mi-ai scăpat viaţa şi averea... Un turc nu uită asta niciodată... Dar ascultă şi răspunde-mi la ce te-oi întreba: Cui dai ispaşă şi pocăinţă, pentru că ai ucis pe Mahmud?

— Cui să dau? Lui Dumnezeu, lui Christos, Mîntuitorul meu...

— Da' Mahmud ce era şi al cui era?

— Mahmud era musulman şi era şi el... al lui Dumnezeu, al lui Alah...

— Al lui Alah, dar şi al Proorocului, al lui Mohamed.

— Adevărat, boier Ibraime, al lui Alah şi al lui Mohamed.

— Atunci, frate Savule, ascultă un sfat frăţesc: Fă cum ţi-a poruncit legea ta şi îndeplineşte pravila imanului vostru... Dar nu uita că Mahmud, pentru care te pocăieşti, a fost turc de al lui Mohamed... Şi atunci, frate Savule, cînd vei fi gata cu ispaşa ta creştină, vino la moscheia lui Eyub — prietenul Proorocului — şi fă-i şi lui o temenea... Moscheia asta e clădită pe mormîntul lui Eyub, cel iubit de Mohamed... Eyub va pune, pentru tine, cuvînt bun la Mohamed şi vei fi iertat şi bine primit, şi într-o împărăţie şi în cealaltă!...

PARTEA A TREIA

PE DRUMURILE LUI CAIN, DAR CU FAPTELE LUI ABEL

Savu Pantofaru a plecat din Turnu împreună cu Ibraim. Știau și cunoscuții, știau și străinii că turcul pleacă la Stambul, cu prietenul care i-a scăpat viața. De-abia mai tîrziu s-a aflat adevărul: că Savu a rămas în țară și că străbate, cu sacul cizmăresc la spinare, orașele Dunării de jos și satele Dobrogei.

A intrat din nou în lungă pribegie și a umblat printre pescari și printre barcagii, de la Brăila pînă la Sulina. De la Sulina, s-a înapoiat la Tulcea și de aci, cu popasuri multe și inegale, a cutreierat în cîțiva ani cele două județe dobrogene. Pe ici, pe colo, se ruga de cîte un hoge ori de cîte un turc cărturar să-i scrie lui Ibraim, la Stambul, că păstrează cu sfințenie făgăduiala dată și că așteaptă, din zi în zi, ca Dumnezeu să-i limpezească drumurile spre marele oraș al sultanului... Dar prin satele turcești Savu nu mai putea să fie mare dăruitor de papuci, fiindcă n-avea cui să lucreze încălțăminte plătită... Pentru aceea s-a mulțumit și el să pogoare mai jos, să ajungă cîrpaci și să dreagă meșii și imineii turcilor nevoiași... Din vremea cît stătuse lîngă Ibraim, Savu prinsese cîteva boabe turcești și acum le sporea zilnic. Dar se înțelegea cu turcii și cu tătarii, în primul loc, prin faptele sale, doveditoare de iubire și de pace.

Pe la hanurile drumurilor, la cafenea, la poarta

geamiilor, cînd vedea pe turc cu imineiul plesnit ori descusut, Savu începea prietenește:

— Efendi, dă papucul să-l dregem!...

— Ioc para, bre!...

— Geaba, Efendi!... Ben papugunu geaba meremet iaparîm...

Și ochii pantofarului erau atît de buni și de prietenoși, încît orice necaz, orice rea dispoziție și orice neîncredere, din sufletul celui cu papucul spart, se risipea...

Cînd plecase din Turnu, Savu se rugase de Ibraim să-i dăruiască lui, una din acele poale de mătase verde, cu slove arăbești, cusute în fir, pe care le avea pe pereți. Și Ibraim îi dăruise una. O dată, pantofarul a nimerit într-un sat tătăresc, cu geamie în mijlocul lui și cu un hoge pripit și vanitos. După ce Savu a dres cîțiva pantofi, tătarii s-au adunat în juru-i și au început să-l întrebe despre rostul și despre credința lui.

Cîțiva nedumeriți, cîțiva bănuitori, au dat fuga la hoge și l-au neliniștit: „Ce poftește acest ghiaur care drege geaba papucii credincioșilor lui Mohamed?...“

Hogea s-a dus la primărie și a cerut primarului să aresteze și să cerceteze pe pantofar. Primarul, fără să se teamă de ce se temea hogea, l-a chemat pe Savu și i-a cerut să se legitimeze. Documentele pantofarului erau în regulă și vrednice de credință. Dar pe cînd Savu în mijlocul tătarilor adunați și bănuitori cotrobăia prin sacul lui cu scule, alunecă pe masa primăriei sulul de mătase cu litere turcești...

Hogea și cu muezinul îl desfac în văzul tuturor... Ghiaurul are în sac cuvinte din Coran! Își încordează amîndoi, pînă la sudori, puterile erudiției lor arabe și ajung la acest înțeles:

„O, voi credincioșilor, aduceți-vă neîncetat aminte de numele lui Alah, aduceți-vă aminte și cîntați laudele lui, dimineața și seara!“

Hogea își șterge fruntea, mulțumit... Nu e puțin lucru să lași înmărmuriți de admirație pe credincioșii

tăi... Apoi, aproape recunoscător, se întoarce către Savu :

— Efendi, fii binevenit !... Eşti musafirul meu... Cine poartă în spinare cuvintele Proorocului este un prieten al lui...

Căile şi pribegiile lui Savu, din cei din urmă cincisprezece ani ai vieţii lui, se pierd în pîclele Dunării şi ale legendei. Pantofarul nu s-a mai înapoiat în judeţul nostru. După ce a răscolit Dobrogea, timp de cîţiva ani, a venit iar în părţile Brăilei, încălţînd pe desculţi, potolind pe mînioşi şi mîngîind pe cei cu lacrimi pe obraz.

Într-o zi, cînd se apropia de comuna Viziru — prăfuit, scîlciat şi smerit ca un milog — vede nişte pluguri la capătul unei ţarine şi o mulţime de ţărani adunaţi laolaltă... Erau doi plugari care se certau asupra mejdinei dintre locuri. Unul pe altul se învinovăţeau de înşelăciune şi de răşluire. Amîndoi erau aprinşi ca nişte guri de cuptor şi flăcările, blestemele şi spurcăciunile iadului curgeau pîraie, între ei... Ceilalţi plugari, neamuri şi prieteni, erau împărţiţi şi ei în două.

Savu se apropie, fără să fie băgat în seamă, şi priveşte şi ascultă... Unul dintre cei doi îndîrjiţi scoate fierul plugului şi se repede asupra celuilalt. Ca o vijelie trece pe lîngă Savu, dar Savu îi pune o piedică şi turbatul cade pe burtă şi scapă fierul plugului... Se scoală şi se năpusteşte asupra lui Savu :

— Da' tu de unde ieşişi, mă...

Îl ia pe Savu la palme şi-l scutură de tot colbul adunat de pe drum... Pantofarul rămîne nemişcat, nesimţitor, ca un stîlp de pod, la năvala unui fumegînd puhoi de ape... Această nepăsare la durere, această moarte a oricărei reacţiuni înhaţă şi zguduie pe toţi cîţi sunt de faţă... Cine e acest om de piatră ?... Furiosul care-l bătea pe Savu începe să gîfîie... Atunci Savu, cu uşurinţa cu care ai prinde mîinile unui copil într-una din ale tale, prinde labele bătăuşului şi-l ţintuieşte... Orice zvîrcolire este de prisos... Savu deschide gura şi spune cu o putere neînţeleasă şi biruitoare :

— Ascultă, nerodule! Ți-am pus piedică și te-am trîntit, fiindcă, dacă te lăsam, intrai în puşcărie... Ai fi omorît, cu fierul plugului, pe fratele tău și praful se alegea de tine și de casa ta... Te-am lăsat să mă baţi ca să te răcoreşti și să-ţi treacă nebunia... Acum vino-ţi în fire și vezi din ce primejdie ai scăpat... Ai ceva de împărţit cu celălalt? Te crezi furat de el? Plînge-te primarului, ori judecătorului, ori adună pe bătrînii din sat și arată-le lor care crezi că-ţi este dreptatea...

Plugarii care ascultau, ajutaţi de liniștea și de înţelepciunea acestui om, se simţiră din nou pe linia bunului simţ și a dreptei judecăţi:

— Are dreptate, mă... Bine vorbeşti, jupîne!... Dumnezeu să-ţi dea sănătate că împiedicaşi moarte de om!...

Altă dată Savu era la gura Ialomiţei. Plouase mult și rîul crescuse năprasnic, se revărsase peste maluri, și smulsese de pe ele tot ce întîlnise... Coşări, căpiţi de fîn, dobitoace înecate și fel de fel de lucruri casnice — din casele cotropite — veneau pe rîul transformat în fluviu.... Cădea un jalnic amurg de primăvară și oamenii, din satele de pe margine, priveau, îngroziţi și neputincioşi, la atîta muncă și avere care se duceau spre Dunăre... Savu alerga prin mulţimea năucă, luptîndu-se s-o îmbărbăteze și s-o îndrumeze cum cerea graba momentului... Vîjîiau apele, plîngeau femeile și copiii și mîniosul noian cotropitor părea de sînge... Departe, în mijlocul Ialomiţei revărsate, venea ceva rotund și sîngerînd... Părea o albioară sau o căpistere, smulsă din vreo gospodărie... Cîteva muieri începură să se smulgă din cap și să spună că au văzut în albioară, cum bîstîcîiesc mînuţele unui copil... Aşa părea... În lumina roşie a serii, pare că ţîşneau din copaie niște beţişoare mai albe...

— Ce ne facem, ticăloşii de noi!.... E un copil în copaie!... Și luntrea tocmai a trecut dincolo și cei din luntre n-au văzut copaia!...

Savu aruncă hainele de pe el și intră, făcîndu-și cruce, în puhoaiele încrucişate și mugitoare. Mai spre mijloc, la adînc, înoată mai în voie... Se luptă, îşi fe-

reşte capul de grinzile şi de scîndurile care sar ca din nişte plute sfărîmate şi se apropie de copaia, miraculos rămasă deasupra apei...

Într-adevăr, e un copil în ea : un băieţel, răguşit de plînset, flămînd că şi-ar mînca degetele, roşu ca racul, dar încăpăţînat şi neresignat să tacă şi să moară !...

Savu aduce albioara la uscat şi-l dă pe flămînd în seama cîtorva femei cu ugerul plin de lapte şi de compătimire :

— Dacă nu şi-o mai găsi părinţii, eu sînt părintele lui de aci înainte !

II

VĂDUVA DIN SAREPTA SIDULUNOI

Dumnezeu îi hărăzise lui Savu alţi copii... Venind o dată spre Brăila, se opreşte la han, într-un sat şi observă pe uliţele satului o deosebită îngrămădeală. Se arătase perceptorul cu ajutoarele lui şi toată lumea se zbuciuma... Pe vremea aceea, nu se putea priveliştе mai tristă nici ceasuri mai amare, în viaţa satului, decît priveliştea vînzărilor cu toba şi ceasurile trăite de toată obştia, întărîtată şi solidară...

Hanul era peste drum de primărie şi amîndouă erau ceva mai sus, deasupra uliţei celei mari a satului. Pe uliţă, în sus, venea spre primărie un convoi jalnic... Un vătăşel, în frunte, ducea de funie o vacă bălţată, primprejur alţi vătăşei, iar pe urmă o droaie de femei şi de copii...

Perceptorul executa pe o văduvă, pentru o rămăşiţă de o sută de lei. Văduva avea cinci copii şi, drept toată averea, o vacă cu lapte... Perceptorul constata, prin proces-verbal, că negăsind la casa debitoarei altă avere decît o vacă, urma să scoată în vînzare publică această avere, după ce toate avertizările şi păsuirile fuseseră la timp îndeplinite...

Văduva şi prietenele ei veneau, în convoi, plîngînd ca la o înmormîntare ; doi copii mai mari se ţineau de

coada vacii, iar ceilalţi mai mici se ţineau de poalele mă-si...

Bubuie toba, zbiară crainicul, întreabă perceptorul — cine dă mai mult?

Savu răspunde din mulţime:

— Staţi pe loc, domnule perceptor! Uite, aici, toată datoria femeii. Daţi-i vaca şi lăsaţi-o să-şi vază de sărăcie.

— Apoi trebuie să îndeplinim formele, domnule...

— Faceţi cum ştiţi, banii sînt aci şi vaca rămîne a copiilor...

Dar, după două luni, Savu trece a doua oară prin sat şi află că văduva cu cinci copii e îngropată de zece zile!... Se duce la casa orfanilor şi-i găseşte pe toţi nepieptănaţi, neprimeniţi şi cu ochii azîr la ceaonul de mămăligă care fierbea pe vatră... Era vreme de muncă şi rudele erau pe cîmp. Fetiţa cea mare găsise, de dimineaţă, mălai de o mămăligă şi acum făcea demîncare fraţilor.

Savu pricepe că o poruncă nouă vine să întregească pe cele vechi. A rămas lîngă orfani. A dres casa, a închis curtea şi grădina cu ulucă, a făcut din grădina stearpă grădină cu zarzavat şi a sădit în inima copiilor cuviinţa, dragostea de muncă şi frica de Dumnezeu.

Cînd fata cea mare, Safta, a împlinit optsprezece ani, un flăcău din sat — fecior de oameni cu stare — a cerut-o în căsătorie, Savu (părinte adoptiv) i-a dat-o cu condiţia să locuiască în casa orfanilor şi să aibă grijă de Miala, copilul cel mai mic. După căsătoria Saftei, Savu s-a mutat cu băieţii la Brăila şi a făcut dintr-o bojdeucă atelier de cizmărie. Savu începuse să-i înveţe meseria mai demult; ştiau toţi să pună tocuri şi sprîncene. Acum era vorba să facă din ei calfe şi meşteri.

Degrabă, din bojdeucă au trecut într-o prăvălioară... Ucenicii lui Savu erau dezgheţaţi, sîrguincioşi şi simţitori faţă de puterea sufletului şi de jertfele binefăcătorului lor. Treburile au mers înfloritor. Muşteriii au sporit, dar pomenile lui Savu au înţărcat. Mai avea de dat vreo sută şi ceva de perechi de încălţăminte

pînă să ajungă să acopere canonul... Dar Savu se gîndea: „Dumnezeu își împacă poruncile și le cumpănește, ca un stăpîn prea înțelept... Trebuie să dau copiilor o pîine în mînă și pe urmă mă înapoiez la canon..."

Cei trei copii erau acum adolescenți... Învățaseră clasele primare în satul lor, învățaseră de la Savu și din cărțile lui învățătura și pravila creștină și deprinseseră temeinic meseria cizmărească...

Cu toți anii trecuți la mijloc. Savu nu uita pe Ibraim și Ibraim nu uita făgăduiala lui Savu. In fiecare an, schimbaseră între ei cîteva scrisori. Turcul știa ce piedică mare s-a ivit în calea libertății prietenului său ghiaur și gîndea, ca și el, că poruncile lui Alah au precădere și că trebuiesc îndeplinite înaintea dorințelor noastre omenești.

Savu îi scria lui Ibraim (în scrisoare romînească, pe care i-o citea acum turcului un funcționar binevoitor de la legația noastră): „Nădăjduiesc mereu că Dumnezeu îmi va ajuta să văd încă o dată fața Evgheniei tale... Copiii cu care m-am zăbovit atîta s-au făcut mari, știu meseria și mi se pare că vor fi oameni de ispravă și temători de Dumnezeu... M-am trudit să pun în inima lor cuget cinstit și drept, tot așa precum m-am trudit să pun în mîna lor cuțitul, pila și rașpilul... Milostivul stăpîn a blagoslovit munca mea... Matei e cucernic și harnic lucrător... Florea e ager și va ajunge stăpîn de cizmărie... Constantin va merge mai departe decît toți. Invață pe ascuns și vrea să dea examene la școlile mai înalte...

M-am gîndit și mă gîndesc mereu, boier Ibraime, în smerenia și în prostia mea: Poate că aceștia sînt copiii lui Mahmud! De cîte ori, la început, voiam să pornesc în toată lumea turcească să întreb pretutindeni: Unde sînt copiii lui Mahmud?... Iată că i-am găsit!... Fata cea mare a avut parte de un om prea cumsecade... M-am înțeles cu el să țină în casă pe Miala, fata cea mică, și să-i facă zestre ca unui copil al lui... Și face întocmai așa, om de cuvînt și de omenie!... Dumnezeu să-i întoarcă însutit!...

O veste tristă şi tîrzie (pentru că şi eu am aflat-o foarte tîrziu) îţi trimit în epistola aceasta : Prietenul nostru Nicolache a închis ochii, anul trecut... Al treilea copil i l-a cerut Domnul, mai demult... Aş vrea să mai trec o dată prin Teleorman şi mai cu seamă prin Turnu, dar mă tem că nici punga nici vremea nu-mi vor da ascultare...

Aştept să aşez pe bieţii mei orfani în casele cîtorva patroni brăileni şi să mă urc în vapor. Nu te uit, boier Ibraime, şi nu uit că m-am legat cu cuvînt de negustor să viu să-ţi văd casa şi feciorii... Ce va porunci Domnul, cînd voi ajunge în Stambul şi la Eyub — aceea ştie singur el şi vom auzi la timp şi noi"...

III

A MIA PERECHE DE PAPUCI ŞI UN TESTAMENT VERBAL

Zilele trec, Savu a încărunţit, Dunărea, care curge largă şi plumburie prin văzul prăvălioarei lui Savu, poartă spre Sulina şi spre Stambul sute de vapoare şi de caice... Pantofarul şi-a cercetat tovarăşii de meserie şi a ales pe doi dintre ei, ca să le lase în grijă pe copiii lui de suflet. Matei şi Constantin vor fi primiţi la cutare patron, Florea va fi primit la un altul.

Apoi Savu a început să-şi facă propriile socoteli... Pleacă din ţară şi Dumnezeu ştie cînd se va mai întoarce... Ce va întîlni în Stambul, ce porunci noi va primi, pe ce căi va aduce Domnul la îndeplinire cuvîntul sihastrului Silvestru — Savu nu se întreabă şi nici nu se îngrijeşte. Dumnezeu este pretutindeni la el acasă ! O singură preocupare a răsărit în mintea pantofarului, acum în urmă : să pregătească, mai din vreme, a mia pereche de încălţăminte, perechea de iertare ! Ce mai lipseşte din mia de perechi va pune mai tîrziu, cînd o fi în Stambul, dar perechea cea din urmă să fie gata de mai nainte...

Şi Savu croieşte o pereche de meşi domneşti, cum se văd la pravoslavnicii ctitori — voievozi şi boieri — zugrăviţi prin mînăstiri : cu carîmbi largi şi răsfrînţi, din piele roşie, albă şi neagră. Cine va purta această încălţăminte, Dumnezeu ştie !... Pantofarul o lucrează, ca din porunca unuia care ar fi însuşi sultanul sau patriarhul grec din Ierusalim... Cînd meşii au fost gata — plini de rîuri şi de ochi de păun — Savu şi-a adunat familia lui adoptivă la o cină de despărţire.

In căsuţa de la ţară, unde pantofarul crescuse pe orfani, şi unde acum trăia Safta cu bărbaţi-său, Savu a pregătit, ca în alte vremuri, cu şorţul dinainte, mîncare pentru toţi. Safta, gospodină tînără, ar fi vroit să-l cruţe pe Savu şi să rostească ea în locul lui. Dar el s-a împotrivit, şi cînd au stat cu toţii la masă şi s-au închinat, i-a lămurit :

— Am pus iarăşi acest şorţ dinainte şi v-am făcut de mîncare, ca pe cînd eraţi copii, ca să nu mă uitaţi, ci să mă pomeniţi mereu, cînd n-oi mai fi cu voi... M-a trimis Dumnezeu lîngă voi, cînd eraţi mici şi v-am învăţat să munciţi, să fiţi smeriţi, să ţineţi unul la altul şi să vă temeţi de Dumnezeu... Şi acum aceleaşi lucruri vi le spun încă o dată. Să nu vă fie ruşine de muncă... Dumnezeu mi-a ajutat şi v-am învăţat meseria mea de cizmar... Păstraţi-o şi cinstiţi-o !... Munciţi pentru voi, dar munciţi şi pentru fratele sărac şi necăjit... Să nu vă bucuraţi la bani, să nu vă adunaţi comori aci pe pămînt... Împărţiţi cu săracii... Adunaţi-vă comori în visteriile Domnului Iisus Christos... Munciţi fără trufie. Trăiţi smeriţi, ca Domnul şi ca sfinţii apostoli... Iubiţi-vă frăţeşte, voi care sînteţi fraţi, dar iubiţi deopotrivă şi pe ceilalţi... Ci ca să iubiţi pe toată lumea, trebuie să vă curăţiţi inima de orice trufie şi de orice închipuire măreaţă... Să ţineţi pe orice om mai bun şi mai de preţ decît voi, şi atunci nu vă va fi greu să-l iubiţi. Iubiţi pe Mîntuitorul mai mult decît pe voi înşivă şi decît pe toată lumea... Citiţi şi luminaţi-vă din ce în ce mai mult, aşa precum făceam cu toţii şi cum ştiu că faceţi şi azi. Domnul îmi porunceşte să încep un drum lung... El singur ştie cînd ne

vom mai vedea. Dar inima voastră să nu se întristeze....

Safta îl opri din vorbă :

— Unchiule, spune-ne unde te duci, ca să ştim şi noi, şi, cînd ne-om închina, să închinăm pămîntul înspre partea unde vei fi...

— Oriunde voi fi, şi eu şi voi suntem de-a pururi în mîna lui Dumnezeu... V-am spus, copiii mei, că acel ce iubeşte pe Dumnezeu şi crede în el, din toată inima, rămîne fără frică şi fără primejdie, ca şi cum ar fi pe palma lui Dumnezeu. E adevărat, plec în călătorie lungă... dar voi ţineţi minte ce zice cartea sfîntă : *„De aş lua aripile dimineţii şi m'aş sălăşlui la cea mai depărtată margine a mării şi acolo mă va purta mîna ta şi dreapta ta mă va ajunge..."* Ca oameni slabi ce suntem, plecarea aceasta ne întristează... Dar orice plecare şi orice despărţire de pe pămînt îşi are în ceruri popasul cel din urmă şi bucuria revederii desăvîrşite... Dacă va voi Domnul să mă cheme la el, să nu vă întristaţi, ci să vă bucuraţi... Fiindcă toţi cu toţii acolo trebuie să ne întîlnim, în locaşurile pe care Domnul ni le-a gătit de mai nainte. Drumul meu acum este spre Ţarigrad. Mă aşteaptă acolo prietenul Ibraim, despre care v-am spus că este milostiv şi temător de Dumnezeu... Dar unii despre alţii vom avea mereu ştire... Tu, Constantine, care ai condei frumos, îmi vei scrie la Ţarigrad veşti despre tine şi despre fraţii tăi... Voi, Vlade şi Săftico, ţineţi casa, munciţi fără preget şi aveţi grijă de Miala... Voi, Matei şi Floreo, străduiţi-vă să ieşiţi calfe şi să deschideţi atelierul vostru... Răbdaţi şi lucraţi ! Dumnezeu vă va fi într-ajutor !... Constantin are călcătură de iubitor de carte... Sprijiniţi-l frăţeşte !... Mi s-ar umple inima de bucurie să-l văd într-o zi meşter în Sfintele Scripturi, precum este în cizmărie.... Dragii moşului, veniţi unul cîte unul, să vă binecuvîntez şi să vă îmbrăţişez... Miala tatei, fii cuminte !... Aşa, cu faţa senină, cu ochii spre soarele nădejdii lui Christos !... Precum a spus el : „Puţin, şi iarăşi ne vom vedea !..."

Savu Pantofaru a pus în disagă *Noul Testament,* cîteva albituri şi a mia pereche de papuci. A doua zi, dis-de-dimineaţă, a plecat pe jos, spre Feteşti.... Şi din sat în sat, a ajuns pînă la podul cel mare, care stă ca o şea de fier pe spatele cenuşiu al Dunării.

IV

PE VAPORUL „COBRA"

De Sfîntul Ilie, Savu era în Constanţa. I-a scris de aici lui Ibraim : „Mai zăbovesc încă vreo zece zile. Am găsit de lucru, dar într-o săptămînă sînt gata". Ibraim a înţeles că pantofarul îşi strînge bani pentru plata vaporului şi i-a trimis, printr-un prieten, care venea la Constanţa, zece napoleoni de aur. Atunci Savu, bogat mai mult decît avea nevoie, a cercetat în port ce vapoare pleacă spre Stambul, cînd pleacă fiecare şi şi-a ales vaporul „Cobra", care mergea pînă la Atena şi la Smirna.

Savu s-a dus pe la scaunele stăpînirilor romineşti şi turceşti, a îndeplinit formalităţile necesare şi a venit, cu o jumătate de zi mai devreme, pe cheu, lîngă vapor. „Cobra" pleca la miezul nopţii. Cu alt vapor, Savu îi trimisese lui Ibraim încă o scrisoare, arătîndu-i în care zi şi pe ce vreme soseşte „Cobra" în Bosfor.

Era o după-amiază toridă de vară şi tot văzduhul tremura ca dogoarea de la gura cuptorului. Ţărmul mării, în dreapta portului, părea o clădărie de cărămizi arse, dizlocate din simetria iniţială. Pe cheu, soarele izbea puternic în caldarîmul de piatră, în grămezile de cărbuni şi în creştetul călătorilor de clasa a treia care aşteptau ora îmbarcării.

Marea palpita, printre vapoare şi printre odgoanele de sîrmă, verzuie şi uleioasă, plină de floarea murdăriilor portului. De nicăieri nu venea nici o boare. De sus de pe dig, infinitul larg albastru părea de smalţ care se coace, nu noian de ape răcoroase. În zările

vibrătoare şi indescifrabile, ochii marinarilor căutau cu teamă deznodămîntul brusc al acestei stări de arşiţă, soră cu uraganul.

La umbra celor cîteva magazii şi magherniţe de pe cheu, aşteptau asudaţi şi aprinşi la faţă, pîlcuri-pîlcuri, călătorii, în majoritate turci şi greci... Savu ar fi intrat bucuros în vorbă şi ar fi stat locului, lîngă ei, dacă nu s-ar fi simţit cuprins şi copleşit de zbuciumul focului din văzduh... Ca niciodată, căldura zilei îl neliniştea şi scotea vlaga din el.

A început să se plimbe prin umbra digului, aşteptînd zefirii adormiţi în larg, s-a spălat pe ochi de repetate ori şi şi-a poruncit răbdare. Soarele a început să decline. Faţa mării a trecut, enigmatică şi mobilă, printr-un lung şir de aspecte, între soarele care descăleca pe spinarea dealurilor dobrogene şi cortegiul plumburiu al solilor furtunii, zămisliţi din răsărit.

Ceasurile s-au scurs apăsate de temuta apropiere şi de sumbrele profeţii ale nopţii. Sub apăsarea aceasta, călătorii şi-au scos biletele de călătorie, au trecut prin cercetarea vamală şi au început să urce pe vapor. Afară de mulţimea cu turban, cu fes şi cu iaşmac, mai erau cîţiva mosafiri de înaltă calitate, cîţiva occidentali, cîţiva diplomaţi, un ministru în concediu şi un arhimandrit sau vlădică, pelerin spre muntele Athos.

Cînd toată lumea a fost pe vapor — şi mai mult pe covertă decît în cabină — şi căpitanul a început manevra dezlipirii de cheu, un torent de flăcări roşii s-a risipit în spaţiu şi un bubuit adînc a însemnat că vaporul pleacă.

Peste un ceas, în largul mării, uraganul plesni cu nimicitoare vehemenţă. Comandantul vasului şi toată lumea de sub ascultarea sa veghează cu spirit lucid, cu mîini viguroase, dansul pe abisul clocotitor. Era şi vînt, era şi ploaie şi plesnetele lor cădeau, ca mii de fulgere negre, în catargele, în coastele, în platforma şi mai ales în prora corăbiei. Stăruinţa vijeliosului ocean aerian asupra prorei şi urletele sfîşierii lui în vîrful ascuţit şi în catarge răsturnau orice rezistenţă omenească normală. Urechile asurzeau, hainele zburau cu trup cu tot.

Imprejurul vaporului clocotea o păcură universală, care, sub plugul prorei şi la lumina farurilor de pe catarge, se prefăcea în fantastice havuzuri de viscol şi de omăt. Mişcarea de la proră spre pupă — temutul „tangaj" — începea să se resfrîngă în nervii şi în echilibrul sanitar al călătorilor.

Femeile, copiii, bărbaţii (mai slabi de înger) stăteau întinşi pe coridoare, pe podina holului de clasa a treia, prin ungherele de pe covertă, unii zbuciumîndu-se şi muşcînd lămîie, alţii toropiţi în aşteptarea alinării. Afară de oamenii vasului, cu ceasuri reglementare de odihnă, şi afară de un neguţător englez, care trecuse prin furtunile Atlanticului, toată lumea cealaltă era trează. Căpitanul, învăluit în mantie, se vedea, prin visul luminilor bătute de vînt şi de puzderiile mării, încovoiat şi negru, la pîlnia de comandă. Era o vijelie oţerită, dar trecătoare... Zaua ei plesnise într-o parte a cerului şi stelele eliberate pîlpîiau ca nişte semnale de încurajare. Prizărita dar dîrza coajă de nucă începea să simtă că urgia împresurătoare se oboseşte. Departe, în răsăritul de vară, dincolo de fruntea fantomelor dănţuitoare, părea că o înfiorare de timide paliditâţi ridică prima veste că ziua stă să se reverse pe cîmpul tragicei lichidităţi.

In acel moment, cînd căpitanul începea să se convingă că poate fi înlocuit, medicul vasului urcă pe puntea de comandă şi-i făcea acest raport:

— Domnule comandor, am inspectat şi reinspectat pe toată lumea... Am dat mici ajutoare pe ici pe colea şi totul merge bine, cu o excepţiune... E un călător de clasa a treia, cetăţean romîn, de meserie cizmar, cu destinaţia Constantinopol, care înfăţişează nişte turburări stranii... Ezit să spun ce are: rău de mare, insolaţie, sau un atac de nervi... Am procedat cu prudenţă şi am făcut puţinul pe care mi l-a îngăduit neclaritatea în care mă găsesc... Omul, care a avut pînă acum cîteva eclipse, ne cere un lucru neobişnuit şi asupra acestui lucru vreau să aud părerea dumneavoastră...

Comandantul se întoarce către „secundul" care veghează lîngă el....

— Poruncă de rechemare... Tocmai ce aşteptam... Iţi cedez aripile îngerului păzitor... Ce cere, doctore, bolnavul dumitale?... Dar mai întîi îşi cer o ţigare, că pe ale mele le-am isprăvit...

Pogorîră scara unul după altul şi se opriră la adăpost.

— Domnule comandor, urmă doctorul, bolnavul cere un preot... I-am spus deocamdată, în ironie, că vapoarele noastre n-au nici capelă, nici capelan, ca transatlanticele americane... Dar omul nostru mi-a răspuns într-un chip smerit şi serios care m-a înfiorat: „Domnule doctor, între călătorii vaporului este un preot ortodox... Vă rog spuneţi cucerniciei sale numai atîta: un bolnav vă cheamă lîngă el."

— Doctore dragă, sînt de părere că trebuie să îndeplinim dorinţa acestui om... Dacă prea sfinţitul nostru pasager îşi cunoaşte datoria, cel puţin cît noi pe a noastră, nici nu se va supăra, nici nu va întîrzia să răspundă la chemare... Poate că doarme, poate că veghează... Scrie un bilet şi trimite să i-l înmîneze... Noapte bună, sau... bună dimineaţa, după cum vrei s-o iai şi după cum te vor ierta împrejurările!...

V

UN BOLNAV INTRE DOI TERAPEUŢI

Doctorul cercetează, află că persoana bisericească de pe vapor este arhimandritul Veniamin din Mitropolia Ungro-Vlahiei şi scrie aceste rînduri:

Prea cuvioase,

Un călător de pe vaporul nostru se află bolnav, probabil de mai nainte de plecarea din Constanţa. El ne cere stăruitor asistenţa unui preot. Pentru că pe vasul nostru sînteţi singura persoană eclesiastică ortodoxă, din partea comandorului şi din partea mea, medicul vasului, mai jos semnat, primiţi respectuoasă rugăminte de a veni la căpătîiul bolnavului. El se află în camera de infirmerie. Servitorul cabinei p. c. voas-

tre vă va conduce. Dacă nu puteți veni imediat, vă rog să-mi răspundeți un cuvînt.

Doctorul a trimis scrisoarea și a trecut în infirmeria unde se găsea întins, cu capul sus într-un hamac, Savu Pantofaru. O somnolență neînțeleasă, vecină cu leșinul și cu inconștiența, îi ridica orice putere și stingea pentru el înțelesul timpului și al locului... Savu zăcea într-un somn letargic. Alături, pe un scaun, erau hainele lui aspre, de aba, și sacul de călătorie.

În loc de orice alt răspuns, arhimandritul Veniamin apăru în ușa cabinei. Doctorul îl pofti ceremonios.

— Intrați, prea cuvioase... Nu e prea plăcut să chemi pe cineva la ora trei dimineața, dar cred că pentru preot, ca și pentru doctor, acestea sunt neplăceri profesionale...

— Domnule doctor, spuneți mai exact: acestea sunt cortegiul asprei dar sfintei datorii...

— Prea cuvioase... *clientul* nostru îmi inspiră serioase temeri... Putem vorbi franțuzește?...

— *A votre aise...* [1]

— Deocamdată, cum vedeți, cred că doarme, dar este un somn care nu mă reasigură... Nu pot spune cu certitudine dacă mă aflu înaintea unei insolații, sau înaintea unui... cataclism nervos... Furtuna prin care trecurăm și tangajul vasului au fost numai un prilej binevenit pentru ascunsa maladie... L-am manipulat cu prudență... I-am administrat cîteva fricțiuni energice, i-am pus gheață la cap, i-am făcut cîteva timide injecțiuni... Bolnavul mă derutează... Trebuie să fi fost cineva cu o excepțională putere fizică... Are o musculatură de oțel și nici un pic de grăsime... Mai are, în partea dreaptă, între coaste, o largă cicatrice a cărei proveniență și istorie ar trebui să le cunosc...

— De unde vine? Cum îl cheamă? În ce chip v-a cerut ajutorul unui preot?

— Cred că Savu... cizmar din Brăila... Este a doua oară cînd cade în acest somn suspect... Cînd s-a deș-

[1] Cum doriți.

teptat din cel dintîi, mi-a cerut, cuviincios şi stăruitor, să-i aduc, lîngă el, pe părintele care s-a îmbarcat pe vapor...

— Pot să întreb de ce nu m-aţi chemat imediat?

— Prea cuvioase, să credeţi că n-am făcut-o din gelozie, ci, pe de o parte din nelegitimitatea situaţiei şi, pe de altă parte, din datoria de a preveni, prealabil, pe comandantul vasului.

Arhimandritul tăcu un moment... Pe chipul de marmură sură şi variat scrijelată a celui ce dormea, lumina electrică lasă loc coloritătilor aurorei... Ritmul surd al pistoanelor, care biruiseră încă o furtună, legăna, invita la odihnă şi aşternea nu ştiu ce temelii de vagă siguranţă.

Cei doi se priveau unul pe altul. Erau amîndoi cam de aceeaşi vîrstă, 35—40 de ani. Călugărul, subţiratic, pogonat şi cu ceva mireasmă de atavism oriental; medicul, durduliu, ras ca un actor şi cu ochi albaştri, într-un cap rotund ca de panteră. Arhimandritul rupse tăcerea:

— „Nelegitimitatea situaţiei"... preţioasă expresiune!... De ce?... Pentru că nu sunt preotul vasului? sau pentru alte cuvinte mai speciale?

— *Mon révérend, n'allez pas si loin.*[1] Cum era să viu să dau buzna în cabina sfinţiei voastre... „Veniţi că vă reclamă un pasager bolnav"... Şi pe urmă... avem dreptul de întîietate... trebuia să-l manipulez întîi eu şi pe urmă să-l cedez sfinţiei voastre...

— Şi dacă o fi acum prea tîrziu?

— Conveniţi că n-am nici o vină, prea cuvioase...

— Ca medic, ce aşteptaţi pentru bolnav?

— Să-l debarc la Constantinopol — care este şi ţinta călătoriei lui — şi să-l dau pe mîna poliţiei sanitare a portului... Colegii mei turci vor putea să-l cerceteze, la spital, altfel decît pot eu să-l cercetez în această infirmerie sumară... Sfinţia voastră vă opriţi la Constantinopol?

— Nu, merg mai departe...

— Atunci, ce este de făcut? Sîntem în aceeaşi si-

[1] Părinte, nu mergeţi cu gîndul atîta de departe.

tuație... Dacă bolnavul nu-și redobîndește claritatea conștiinței decît la spital, va găsi, acolo, cu siguranță, preotul pe care-l dorește... Permiteți-mi să vă exprim o bănuială...

— Vă rog, la dispoziție...

— Bănuiesc că, din punct de vedere... ca să zic așa, tehnic, și sfinția voastră ca și mine, nu aveți la dispoziție tot ce vă trebuiește, în cazul de față...

— Credeți ?

— Oricît sînt de ignorant într-ale preoției, totuși presupun că n-ați putea, acum pe vapor, să administrați unui greu bolnav — ceea ce poate nu e cazul nostru — tot ceea ce vă prescrie datoria și uzul...

— Vă înșelați, domnule doctor... Am cu mine tot ce trebuie unui preot, în această circumstanță...

— Veștminte, molitfelnic... cred că aveți... poate chiar în această valiză pe care ați adus-o. Dar nu trebuie, oare, și sfînta cuminecătură ?

O undă de paloare și de devoțiune trecu pe fața smadă, pasionată și atentă a arhimandritului Veniamin. Cu un gest de sentinelă, lîngă ușile în dosul cărora doarme Împăratul, preotul răspunse în șoaptă :

— Mai cu seamă sfînta cuminecătură...

Doctorul se ridică și lăsă capul pe piept...

— În cazul acesta, mă închin și vă las stăpîn pe situație... Mă duc să mă odihnesc... Mai avem patru ceasuri pînă la cheile Bosforului... Dacă aveți porunci de dat, dacă vi se va părea că trebuie să viu din nou lîngă bolnav, iată, soneta asta răspunde la cabina infirmierului... La revedere, prea cuvioase...

— La revedere, domnule doctor...

VI

INTRE CER ȘI MAREA ALINATĂ

Furtuna de peste noapte s-a lăsat, cu norii și cu fulgerele ei, spre apus și spre Balcani. Deasupra vaporului, cele din urmă stele se sting o dată cu luminile de pe catarge. În văzduhul răcoros, violentul zbucium

de acum cîteva ore a căzut pînă la boarea de dimineaţă. Imensitatea mării şi a tăriei de deasupra, în faţa zilei ce se naşte, este încă o dată fragedă, prea curată şi fără nici o amintire, ca în prologul Creaţiunii. La răsărit, între cer şi mare, porţile străvezii ale luminii încep să se mişte, ca pe nişte imense ţîţîni de mărgean fixate orizontal.

Întunericul gonit de pretutindeni stăruieşte încă în mişcătoarea za de ape, de sub orizontul transfigurat. Dar din vasta cîmpie sumbră, în care se alină răscoala valurilor, cînd şi cînd răzbesc şi se ridică stinghere creste albe, rostogolind deodată rubine, printre perle. Spre punctul dintre cer şi apă, unde converg atîtea coarde trandafirii, marea azvîrle un pod colcăitor şi strîmt, din milioane de lame jucăuşe...

Minunea zilnică se reface, matematică şi glorioasă. O scoică de porfiră naşte din efervescenţa aurorei şi din adîncurile oceanului, strivite şi pacificate sub bara de oţel a zării. Soarele creşte, lasă în mare capişonul de bujori din prima clipă şi se avîntă pe linia-i siderală, în vibraţii de aur şi de foc.

Vaporul primeşte pieziş şi în coastă salutul seninei dimineţi de august. Peste brazdele largi şi liliachii, încă stăruitoare din crîncena arătură de astă-noapte, „Cobra" trece ca o grapă albă cu coamă de întuneric. Cu pieptul ei puternic dărîmă valul din cale-i şi o preface, ca la scocul morii, într-un măciniş cu inima de zăpadă şi cu cunună viorie, care se răstoarnă, palepale, şi se îneacă în păcura albastră. La grilajul covertei şi în foişoarele de sus încep să se adune, în faţa soarelui dătător de viaţă, învioratele victime ale furtunii...

Arhimandritul Veniamin a deschis ferestrele rotunde ale cabinei, unde Savu zace ca un liliac spînzurat, şi primeşte pe paginile *Evhologiului* solia dimineţii şi reverberarea apelor fugare... A pregătit, pentru acest suflet necunoscut şi gata de eterna călătorie, din dumbrava sfintelor rugăciuni seculare, coliba supremei întîlniri... Oricine ar fi el, oricare ar fi fost drumurile lui, intrate acum în amurg, o dată ce a dorit cu dor şi a cerut conmesenia la Cina cea de taină, toate pie-

dicile cad, toate lacătele se deschid şi masa slujită de îngeri pogoară din slavă.

Omul bisericii închide cartea şi rămîne în reculeasă şi de la o vreme cercetătoare aşteptare... Bolnavul din hamac stă în pîrîul luminilor reflectate şi al aerului sărat care pătrunde prin ferestre. Capul lui cărunt şi plebeian are o lumină proprie şi o intimă voie bună, dincolo de prestigiul şi de bucuria dimineţii... o destăinuire de neaşteptată şi subjugătoare spiritualitate se desface din figura acestui bătrîn, mascat pînă aci de anonimatul boalei şi de grosolanele lui straie de dimie... Din boala biruită sau transformată în definitiv ordin de chemare, sufletul captiv în acest trup trimite în pleoapele închise şi în obrajii albi ca floarea de nufăr nu ştiu ce lumină superioară celei materiale...

Arhimandritul Veniamin, impresionat şi cucerit, priveşte şi urmăreşte această schimbare la faţă... Cine e acest bătrîn cu atîta luminoasă taină sufletească ? Şi ce boală enigmatică poate să fie boala lui, cînd înfloreşte şi înnobilează astfel această figură ţărănească?... Ştiinţa medicului de pe vas e timidă şi dă înapoi... Dar chiar dacă ar fi de faţă un mare neurolog, un mare medic psihologist, care i-ar fi ştiinţa şi iscusinţa, în faţa eternului mister pe care îl ascund perdelele corporalităţii noastre ?... De unde vine această expresiune de robitoare frumuseţe lăuntrică, la acest sărman cizmar, doborît de bătrîneţe, de muncă şi de ajunare ?...

Arhimandritul Veniamin priveşte cuprins de admiraţie această fizionomie atît de revelatoare şi de intim iluminată... Dar, ca şi cum ritmul şi avîntul gîndurilor preotului ar fi zguduit şi redeşteptat suspendatul ritm al conştiinţei celui adormit, pleoapele acestuia tresăriră, trupul tot se înfioară de viaţă şi Savu Pantofaru deschise nişte ochi nesiguri, albaştri şi cercetători, în lumina horbotată din cabină... Ochii lui Savu ocoliră cabina, ocoliră amintirea întîmplărilor de ieri şi de astă-noapte şi se opriră, miraţi şi fericiţi, asupra ieromonahului... O undă de energie şi de neaşteptată sănătate trecu zguduitoare, prin trupul căţărat în sforile hamacului!... Dar privirea pantofarului

evoluă de la nuanţa fericirii spre ceva imperios şi extatic, care zgudui pe preot...

— Prea cuvioase... (şi vocea pantofarului avea rezonanţa vocii lui Lazăr, conştient de minunea petrecută cu el)... prea cuvioase... ori prea sfinţite !... eşti din judeţul Teleorman !...

— Cu adevărat, sînt teleormănean, răspunse ieromonahul, uimit de siguranţa afirmării bătrînului... Şi sînt numai arhimandrit....

— Prea cuvioase... eşti din satul Negara !

— Şi aceasta e adevărat...

— Prea cuvioase, eşti botezat de duhovnicul Silvestru...

— Dacă ai fost de faţă ori ai aflat-o de la cei ce erau de faţă, ştii mai bine decît mine. Şi eu şi fraţii mei am fost botezaţi de ieroshimonahul Silvestru...

— Atunci... sfinte părinte !... eşti feciorul lui Nicolache Piua-Petri !

— Da, Valeriu, băiatul cel mare... azi ieromonahul Veniamin...

— O, milostive şi atotputernice Stăpîne !... O, prea dulce Isuse Christoase !... mari şi minunate sînt lucrurile tale şi nici un cuvînt nu este de ajuns spre lauda minunilor tale !... Degrabă, sfinte părinte ! Deschide-mi tribunalul Mîntuitorului ! Este ceasul cel mare !... Fii gata să-mi asculţi mărturisirea... O clipă de răgaz să-mi dăruieşti, să mă fac cuviincios, pentru sfînta spovedanie... Sfinte părinte, sînt treizeci de ani de cînd aştept să vii !...

SUPREMA INTILNIRE

VII

„Cobra“ se apropie de cheile Bosforului. Din vastul şes fluid se ridică frunţile apropiate, coastele cu chiparoşi şi oraşele a două continente. Rumeli-Fener şi Aanatoli-Fener stau faţă în faţă lîngă turnurile lor

cu semafoare. „Cobra“ trece din Marea Neagră în Bosfor, în şiragul infinit al năvilor vărsate de Pontul Euxin în băile calde şi albastre ale Arhipelagului şi ale Mediteranei.

Primul şi ultimul popas între Constanţa şi Galata este Aanatoli-Kavac, popas în largul mării, în aşteptarea formalităţilor de poliţie sanitară. Comandantul corăbiei a isprăvit somnul său uşor şi peticit şi a ieşit în foişor. Ceva mai tîrziu se arată şi medicul.

— Doctore, care ţi-e raportul? Ce spunem trimişilor împărăteşti, la Aanatoli-Kavac?

— Domnule comandor, bine, pace... Pacientul meu de astă-noapte e un subiect puţin comun. L-am lăsat, după înţelegerea dintre noi şi după cererea lui, în grija prea cuviosului arhimandrit Veniamin... Mă întîlnii acum cîteva minute cu sfinţia sa... Bolnavul e pe picioare!... Am voit să-l văd imediat, dar arhimandritul m-a rugat să-l las să se reculeagă, probabil în urma unei dramatice confruntări duhovniceşti... Voi coborî în infirmerie peste cîteva minute. Arhimandritul Veniamin părea şi el viu interesat de acest caz *profesional!*... Fiecare cu meseria şi cu emoţiunile meseriei lui!... În ce mă priveşte, înclin a crede că mă găsesc în faţa unui fenomen de criptoisterie...

— Atunci, doctore, din punct de vedere strict sanitar, sîntem cu conştiinţa curată...

— Aştept dezlegarea sfinţiei sale arhimandritului Veniamin şi cobor să inspectez pe fostul bolnav... Iată pe arhimandrit că vine încoace... Poruncă, prea cuvioase!...

— Bună dimineaţa, prea cuvioase!

— Bună dimineaţa, domnule comandor!

— Aşadar, am avut o noapte de furtună şi generală şi diversă... Toţi i-am adus jertfă de ceasuri fără somn...

— Domnule comandor, frumuseţea şi măreţia vieţii, ca şi a mării, stau în diversitate şi în dramatism... Am o rugăminte către dumneavoastră, pe care v-o prezint sub formă interogativă: puteţi îngădui ca bolnavul de astă-noapte să rămînă izolat, în infirmerie, pînă la Galata?

— Dar doctorul nostru şi sfinţia voastră spuneţi că nu mai are nimic ?

— E pe picioare, îmbrăcat şi cu mintea fericit de limpede... dar, din chibzuinţa medicului sufletesc, i s-a prescris o oră lungă de singurătate...

— Medicamentul acesta nu ne costă nimic şi putem să i-l acordăm, dar după ce medicul al doilea va face şi el o vizită...

— Iată că am şi plecat...

Comandorul intră în cabină. Preotul rămîne o clipă singur, în faţa fermecătoarelor golfuri, străjuite de caice, şi sub stăpînirea superioară a spovedaniei ascultate... Aceste ţărmuri scăldate în aur şi în azur, pline de milenare monumente şi de amintirea atleţilor creştinătăţii, Grigore de Nazianz şi Ioan-Gură-de-Aur, sînt o privelişte de reazăm şi de cucernică odihnă, pentru inima duhovnicului.

Corabia opreşte în larg. Rumeli-Kavac, şi Aanatoli-Kavac, despărţite de şoseaua albastră şi cu colb de spume a Bosforului, stau pe coastele lor cu case roşii, ca nişte ghirlande de maci şi de bujori. De sub poalele geamiei din Aanatoli-Kavac se desprinde şi porneşte o barcă cu motor...

După o jumătate de oră, vaporul îşi urmează calea mai departe, printre sînurile licăritoare, printre dumbrăvile care pogoară pînă în mare şi printre oraşele de avangardă ale marelui oraş împărătesc. Asia şi Europa îşi întind, peste Bosfor, în oglinda apelor de safir, amintiri de mii de ani, analele cîtorva imperii defuncte şi imaginile prăbuşite ale trufiei lor arhitectonice.

În acelaşi soare cu efuziuni de aur, în care se răsfăţară porturile şi coloniile greceşti, turnurile bizantine, intrepozitele genoveze, se răsfaţă azi — efemere şi splendide — uşoarele foburguri turceşti, ridicate din lemnărie şi din ţiglă... Asia desfoiază pe ţărmul Bosforului Beikos, Paşa-Bagce, Kanlidia, Aanatoli-Hissar, Beylerbey... Şi, la risipa ei, Europa răspunde şi răspîndeşte în faţă : Buiuk-Dere, Therapia, Stenia, Rumeli-Hissar, Bebeb, Arnăut-Keoi, Orta-Keoi...

Pe o parte şi pe alta, printre treptele de case mohorîte, încep să înflorească, albe, marile palate şi marile moschei. În fundul podişului albastru, zgîriat de coşurile vapoarelor, feericul Stambul ridică în slavă coama Vechiului Serai, şi havuzurile petrificate ale sutelor de minarete.

„Cobra" îşi încetinează mersul. Medicul vasului şi arhimandritul Veniamin isprăvesc, între Ceragan şi Dolma-Bagce, o convorbire întreruptă de mai multe ori.

— Domnule doctor, toată educaţia şi toată ştiinţa dumneavoastră v-au înscris printre închinătorii *celor ce se văd...* dar în dosul paravanului fenomenelor sînt sorginţi, sînt realităţi nebănuite şi miraculoase!

— Prea cuvioase, cred în... microscop, în telescop şi în evoluţia speciilor.

— Domnule doctor, cred în prezenţa vie şi personală a Celui-ce-creează, fecundează şi stăpîneşte cîmpiile infinite ale microscopului şi ale telescopului.

— Sînt prea mic, ca să înţeleg pe marele şi anonimul autor, mă trudesc să studiez opera...

— Studiaz-o, domnule doctor... Numele autorului îl vei găsi în admirabila finalitate a operei, dar pînă atunci, şi ca să revenim cumva la punctul de plecare — cazul bolnavului nostru — aduceţi-vă aminte de cuvintele lui Hamlet: „În cer şi pe pămînt sînt, Horaţio, mai multe lucruri decît visează filozofia ta!..."

— Prea cuvioase... ne vedem la masă.

— Spre plăcerea mea, domnule doctor...

Călătorii de pe „Cobra" umplu coverta şi foişoarele. Echipajul vaporului, cu comandorul în frunte, veghează şi îndreptează linia precaută şi precisă a intrării în port... Turnul Galata tronează, în cerul fără de nouri, deasupra babiloniei de călători, de catarge, de culori, de mişcare viermuitoare şi de stridenţe feluri-te, care împovărează marea şi uscatul.

Arhimandritul Veniamin îl găseşte pe Savu adîncit în reveria prelungă, în care l-a lăsat... Capul lui pare un vîrf muntos, acoperit de nea, gata să se piardă în claritătile unei zile serenisime şi desmaterializate. Un nimb de taină şi de pătrunzătoare solemnitate se simte în jurul acestui umilit, acestui cerşetor,

chemat de la răspîntii, la ospățul Împăratului din sfînta Evanghelie... Preotul întîrzială un minut, în tăcerea reculeasă și legănată a cabinei, și apoi deșteaptă pe bătrîn.

— Galata... Trebuie să te cobori. Ne despărțim. Să vedem dacă mai recunosc pe Ibraim... L-am văzut de mult, la Turnu, cînd eram în clasele primare... Am fost la el, cu tata... Mi-aduc aminte bine cum arăta la față... Dar de atunci a trecut mai mult ca un sfert de veac și Ibraim trebuie să fie acum bătrîn ca un patriarh...

— Prea cuvioase părinte... ajungem la țărm... mai bine și mai fericit decît puteam să gîndesc eu, în nevrednicia mea... Dumnezeu a avut grijă de jertfa sa... Dumnezeu s-a ținut de cuvîntul pe care l-a dat lui Simeon. Cînd vei face calea înapoi, oprește-te în acest oraș, și vino la Eyub, la Ibraim... Turcul va fi fericit să primească în casa lui pe feciorul lui Nicolache Piua-Petri... Uite, aici, adresa lui Ibraim... Dacă mai sînt și eu... voi săruta încă o dată mîinile acestea, care au îndeplinit proorocia sihastrului Silvestru...

Stăpînit de sfînta emoțiune și cu ochii plini de lacrimi, arhimandritul Veniamin oprește mișcarea lui Savu, îi prinde mîinile și i le sărută...

— Nu, tată Savule, acum ești mai mare decît mine!... Vii de la ospățul lui Isus Christos!...

Preotul l-a luat de braț pe Savu și l-a scos pe covertă, prin mulțimea și prin înghesuiala călătorilor. S-a oprit mai la o parte și au început să caute din ochi pe Ibraim, în iarmarocul de pe cheu.... Dar erau prea mulți turci la fel de bătrîni, toți cu cealma, toți cu anteree și cu bărbi pînă la brîu... Ibraim era de față... L-a cunoscut pe Savu și pînă cînd să-l vază coborît pe cheu au început vorba de la distanță...

Credinciosul Ibraim, încă drept și viguros, sub povara anilor, era fericit că-și vede prietenul... Dar mare i-a fost surprinderea cînd a aflat că preotul care stătea lîngă Savu este feciorul lui Nicolache Piua-Petri.

— Atunci Dumnezeu mă bucură azi cu bucurie îndoită... Sînteți amîndoi mosafirii mei.

— Boier Ibraime, va fi cinste şi mulţumire mare pentru mine, să intru în casa prietenului lăudat şi iubit de tata.... Dar astăzi nu mă opresc în Constantinopol... Mă duc la Sfîntul-Munte... Cu ajutorul Domnului, nădăjduiesc, că, la înapoiere, voi face un popas...

— Te rog cu stăruinţă să vii atunci la mine, la Eyub...

— Mulţumesc, boier Ibraime, tata Savu mi-a dat adresa dumitale.

— Cuvioase părinte, toată casa mea cinsteşte şi pomeneşte pe Nicolache Piua-Petri... Cînd mi-a scris Savu că a închis ochii, l-am plîns ca pe un frate... Cum a călătorit fratele Savu? A îmbătrînit şi el destul...

— Boier Ibraime, ne-a cam zdruncinat marea... Am avut o noapte de furtună şi toţi îi ducem amintirea în spinare...

— Un pic de răbdare şi fratele Savu scapă de zdruncinul apei... Am, aici alături, caicul meu, urcăm în el şi peste o jumătate de ceas sîntem acasă...

Savu şi arhimandritul Veniamin se despart cu tainic freamăt. Ibraim, de pe cheu, salută cu mîna la piept. Savu trece, cu hîrtiile lui, printre funcţionarii turci şi pogoară de pe vapor, cel din urmă... E alb şi luminos ca o zi de iarnă şi se topeşte şi se pierde în soarele virulent, care dogoreşte amfiteatrul Perei şi al Galatei.

— Frate Savule, eşti ostenit... Sprijineşte-te de mine...

— Boier Ibraime, mi-e inima plină pînă sus!... Lăudat fie Domnul că ne-a dăruit ceasul de faţă!...

— Uite, caicul meu e în spatele movilei de cărbuni... Mai avem cîţiva paşi...

Cei doi prieteni intră în caic şi oamenii lui Ibraim îl scot la larg, în splendoarea albastră — cu minarete rigide, în cer, cu minarete tremurătoare, în apă — a Cornului de Aur...

Dar toate, pentru Savu, îşi schimbă înfăţişarea şi toată plutirea lui pe apă — între cele două ţărmuri, clădite din visteriile sultanilor din Halima şi din istorie — rămîne numai o cadenţă uşoară, simţită vag,

între două lumi, una care se topește, și alta care se deschide... O amintire subtilă, mai mult a trupului decît a cugetului, însoțește ritmul lopeților care se afundă și ies ca din untdelemn... A mai trecut Savu, demult, demult, prin această numărătoare astăzi stinsă, atunci toridă... Ceva asemănător apropie depărtările și unește cele două visuri, cum s-ar uni două pîraie într-unul singur... Dar spaimele, dar cataractele de jăratic, dar corbii și zgripțorii de odinioară și corabia fantomă care-i remorca și toată furtuna urletelor răzbunătoare s-au șters în zări albastre și fericite.

Savu dibuiește împrejur, ca unul care nu are lumina ochilor...

— Boier Ibraime, unde ești?

— Sînt lîngă dumneata, frate Savule... Ți-e rău... Fă-ți curaj... Într-un sfert de ceas, am ajuns...

Din feeria Cornului de Aur, pe care Savu n-o mai vede, răsare alta, superioară, definitivă...

— Ești lîngă mine, boier Ibraime... dar nu te mai văd... Iată că ajungem la liman...

— Mai avem, frate Savule...

— Ce de lume! Ce de flori!... Ce sărbătoare împărătească! Da' unde suntem?

Savu s-a ridicat în genunchi, cu mîinile întinse și cu ușoara lui traistă, agățată de o mînă... În fața lui, extatică și străvezie, se resfrîng luminile, misterul și apropierea unei alte lumi.

— Sînt mulți... Sînt zeci de mii... Nicolache e printre ei!... E de mînă cu copilul cel mic.... Este și mama Uța și Iordan... și părintele Năstase... și ai mei toți... mama, tata!... Se dă lumea la o parte, se despart florile și fac cărare printre ele... Tu ești?... Mahmud! Tu ești?... O, cît ești de frumos!... Ca un sultan ești îmbrăcat!... Cum?... Ai rămas tot cu imineii ăia cu boturile căscate!... Înțeleg, Mahmud!... Ai așteptat perechea de iertare! E aici, Mahmud, e aici în sac! Iată, iată, Mahmud... iată, iubite frate!...

Și Savu smulge, din sacul atîrnat de cotu-i, meșii împărătești... Dar picioarele pe care Savu le cuprinde, strălucesc goale și străpunse de piroane!... Și stră-

punse de piroane sînt şi mîinile care pogoară pe capul lui Savu!...

Şi deodată, dincolo — pe planul eternităţii — Savu înţelege totul, iar pe planul de dincoace Savu încremeneşte cu a mia pereche de papuci, în braţe...

Ibraim şi oamenii lui — care au îngheţat cu mîinile pe lopeţi — îşi vin în fire... Ibraim plimbă prelung pe sub sprîncenele lui albe, o mahramă de mătase....

A murit!...

— A trecut în raiul lui Alah! răspunde Ibraim.

— Unde-l ducem, acum?

— La Sivri-tepe, la grădină!

Apoi turcul, închizînd ochii amicului său ghiaur şi acoperindu-i faţa cu mahrama de mătase, îi spuse în limba plaiurilor valahe:

— Frate Savule!... Mahmud, pe care l-ai văzut pretutindeni şi l-ai slujit o viaţă întreagă, se odihneşte, în cimitir ghiaur, lîngă părinţii tăi... Vino şi tu de te odihneşte, în pămînt turcesc, lîngă părinţii lui Ibraim!

CUPRINSUL

	Pag.
Prefață	5
Doctorul Taifun (roman)	31
Roxana (roman)	131
Papucii lui Mahmud (roman)	257

Responsabil de carte : Elena Mătasă
Tehnoredactor : Sorina Malcaş
Corector : Petre Stoica

Dat la cules 14.05.56. Bun de tipar 3.06.56. Tiraj 14.000+1100 ex. Hîrtie ediţii tip B. de 60 gr. m.p. Ft. 840×1080/32. Coli ed. 20,51. Coli de tipar 12,75. Ediţia I. Comanda 1797. Planşe tiefdruck I. A. nr. 01231. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 R—0.

Tiparul executat sub com. nr. 636 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", Bucureşti
R.P.R.